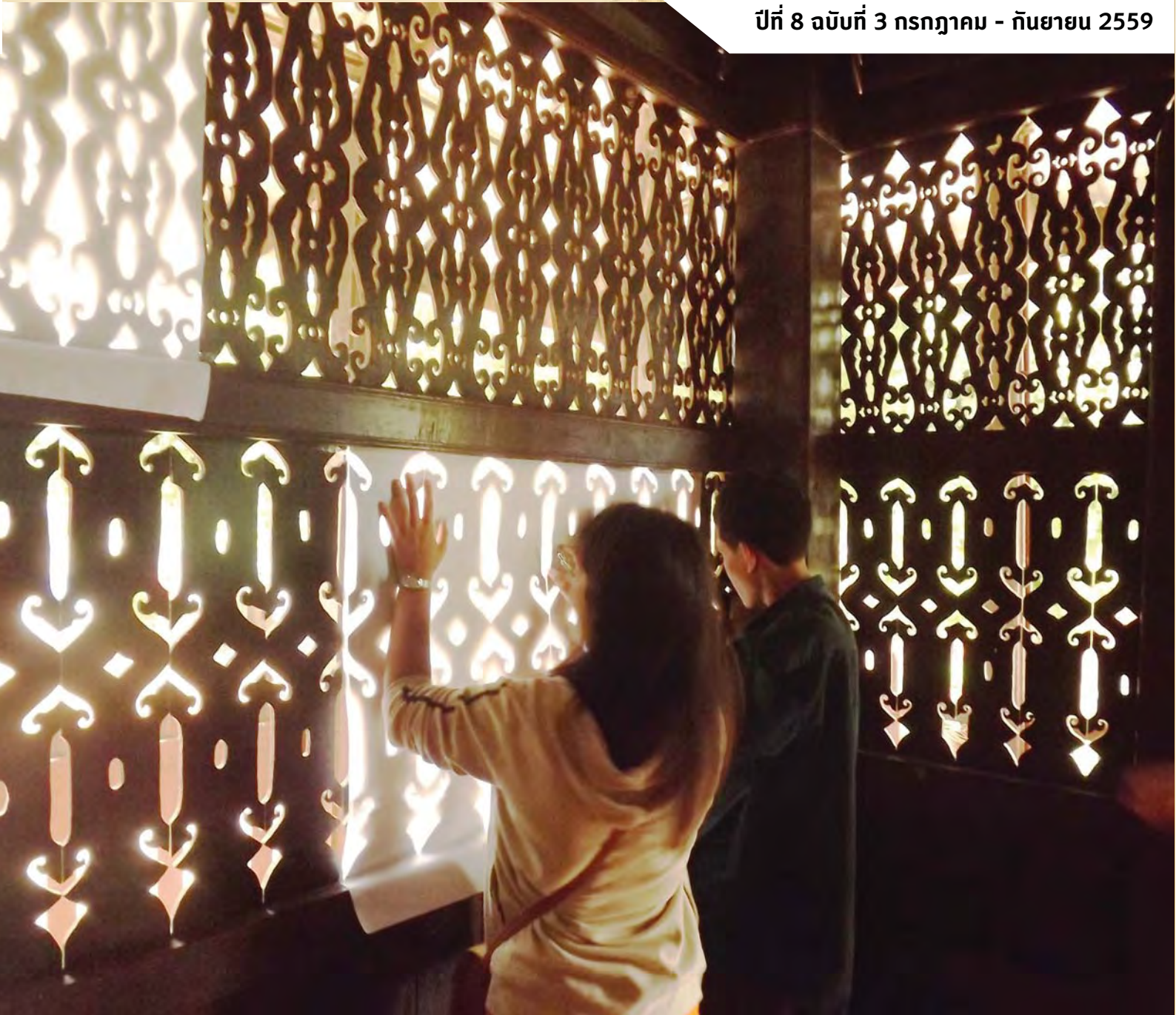

วารสารราย 3 เดือน กำหนดออกปีละ 4 ฉบับ
ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม - กันยายน 2559

เรียนนอกห้อง :

**กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ
เพื่อศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น**

วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่

Area Based Development Research Journal

ปีที่ 8 ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน 2559

E-ISSN 2408-1752

วัตถุประสงค์

วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่เป็นวารสารทางวิชาการซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนไหวทางการเมือง มีวัตถุประสงค์เพื่อการตีพิมพ์ผลงานวิจัยที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาพื้นที่ในระดับจังหวัด กลุ่มจังหวัด ตำบล หมู่บ้าน หรือชุมชน เผยแพร่แก่นักวิชาการ และบุคคลทั่วไป มุ่งส่งเสริมให้นักวิชาการในหน่วยงานราชการ หรืออาจารย์ในมหาวิทยาลัยได้เสนอผลงานทางวิชาการสู่สาธารณะ

เจ้าของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

บรรณาธิการผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ชมพูนุท สวนกระต่าย

คณะที่ปรึกษา

ศาสตราจารย์ นพ.สุทธิพันธ์ จิตพิมลมาศ

ดร.สีลาภรณ์ บัวสาย

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร.ปิยะวัติ บุญ-หลง

ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

รองผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ผู้อำนวยการสถาบันคลังสมองของชาติ

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ

สถาบันคลังสมองของชาติ

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา ประเทพา

ศาสตราจารย์ ดร. ยศ สันตสมบัติ

ศาสตราจารย์ วิโชค มุกดามณี

ศาสตราจารย์ ดร. สัมชัย จตุรสิทธิ์

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ ดร. อารี วิบูลย์พงศ์

รองศาสตราจารย์ ดร. ก้าน จันทน์พรหมมา

รองศาสตราจารย์ ดร. สุจินต์ สิมารักษ์

รองศาสตราจารย์ ดร. สุธีระ ประเสริฐสรรพ

รองศาสตราจารย์ ดร. เสมอ ถาน้อย

รองศาสตราจารย์ ดร. อวรรณ โอภาสพัฒนกิจ

มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยศิลปากร

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

มหาวิทยาลัยหาดใหญ่

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

มหาวิทยาลัยนเรศวร

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ทีมงานจัดทำวารสาร

นางสาว ชมพูนุท สวนกระต่าย

นางสาว ฌราพร ธีรกุลยานพันธ์ุ

นางสาว พัทธยา มาสมบุญ

นางสาว สุภาภรณ์ ภัทรพรชัยวัฒน์

ผู้จัดการและบรรณาธิการผู้จัดพิมพ์

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

เลขานุการ

ออกแบบ นางสาว จารุวรรณ จันทมาลา

สำนักงาน สถาบันคลังสมองของชาติ ชั้น 22B อาคารมหานครยิบซัม 539/2 ถนนศรีอยุธยา กรุงเทพมหานคร 10400

โทรศัพท์ 02 640 0461 ต่อ 109 โทรสาร 02 640 0465 email : khunkor@hotmail.com

ทัศนะและข้อคิดเห็นของบทความในวารสารฉบับนี้เป็นของผู้เขียนแต่ละท่าน ไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบ
ของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สถาบันคลังสมองของชาติ และกองบรรณาธิการ

บทบรรณาธิการ

วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ฉบับนี้ ถือได้ว่า เป็นการชุมนุมความหลากหลายของประเด็นทางวิชาการ ในทุกสาขาวิชา ไม่ว่าจะเป็นวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ ซึ่งเป็นข้อพิสูจน์ว่า ไม่ว่าจะเป็นความรู้ จากสาขาวิชาใดๆ ก็สามารถเป็น “วิชาการเพื่อชุมชน/สังคม” ได้ทั้งสิ้น

บทความแรกเรื่อง “จากเวทีเสวนา “ปิดฝุ่นภูมิปัญญา ค้นที่มาเชิงรกรากน้อย” สู่โครงการ “3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์... บัณฑิต บัณฑิต” โดย อาชวิษฐ์ กฤษณสุวรรณ เป็นตัวอย่างงานวิจัยที่มีจุดเริ่มต้นมาจาก “งานบริการวิชาการ” ที่ได้ทำงาน มาอย่างต่อเนื่องและสั่งสม จนได้ยกระดับขึ้นมาเป็นงานวิจัยด้วยการ “ตั้งโจทย์” ว่า จะต้องบริการวิชาการอย่างไร จึงจะ “มีและเป็นวิชาการ” โดยชุดความรู้ที่ผู้เขียนได้นำมาใช้เป็นหลังพิง คือ ชุดความรู้เรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม นอกจากนี้ นั้น ยังได้ออกแบบโครงการนี้แบบ Three in one คือ เป็นทั้งงานบริการ งานวิจัย และงานการเรียนการสอนอีกด้วย

บทความชิ้นที่สองมาจากสาขาการตลาดด้านการท่องเที่ยวเรื่อง “การเสริมสร้างศักยภาพทางการตลาดเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง ตำบลผาสุก อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี” โดยวัฒน์จิรัช เวชชนิพนธ์ งานชิ้นนี้ตั้งเป้าหมายอยู่ที่การให้บริการความรู้ด้านการท่องเที่ยวที่มีหลักวิชาแก่ชุมชนที่มีการจัดการ การท่องเที่ยวอยู่บ้างแล้ว โดยมีทุนตั้งต้นหลายอย่าง ตั้งแต่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดี แต่ก็มีจุดอ่อนอยู่ตรงเรื่องการตลาด ซึ่งชาวบ้านก็ตระหนักดีและมีความต้องการที่จะปิดจุดอ่อนดังกล่าว เพื่อให้การทำงานครั้งนี้เป็น “การเกาให้ถูกที่คัน” ฉะนั้นในขณะที่ความรู้เรื่องท่องเที่ยวมีมากมายหลายด้าน นักวิจัยจึงคัดเลือกเฉพาะความรู้ที่ชุมชนต้องการ และการ เติมเต็มความรู้ที่คัดสรรมาแล้วนี้ก็ดำเนินการผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนที่ร่วมมือกันในลักษณะภาคีหุ้นส่วน กลยุทธ์ การถ่ายทอดความรู้แบบประเด็นและมีส่วนร่วมเช่นนี้จึงสามารถอธิบายความสำเร็จที่เกิดขึ้นได้

งานชิ้นที่สามก็เป็นงานบริการวิชาการที่ประสานกับงานการเรียนการสอนในสาขาสถาปัตยกรรม ซึ่งในวารสารฯ นี้ ได้เคยนำเสนอบทความของอาจารย์มณฑล จันท์แจ่มใส เรื่องห้องเรียนชุมชน ที่ได้พานักศึกษาลงไปช่วยออกแบบให้ ชุมชนมาแล้ว หากทว่า งานเขียนของอาจารย์มณฑล จะเน้นหนักเรื่องวิธีการทำงานกับชุมชน ซึ่งอาจจะถือว่า เป็นมุมมอง แบบ inside-out รอบนี้ บทความเรื่อง “เรียนนอกห้อง : กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น” โดยสมบัติ ประจัญสานต์ อาจจะถือได้ว่า เป็นมุมมองแบบ outside-in เพราะผู้เขียนจะย้อนกลับมามองที่การบริหารจัดการ การเรียนการสอนในวิชาต่างๆ ว่า จะชวนกันออกไปเรียนนอกห้องได้อย่างไร และพื้นที่นอกห้องเรียนที่อาจารย์สมบัติใช้ก็เป็น สิ่งก่อสร้างพื้นถิ่น เช่น ลิม อาคารห้องแถว ฯลฯ ซึ่งคงส่งผลสะท้อนอื่นๆ เช่น สำนึกรักท้องถิ่นตามมาอีกด้วย

และโดยมิได้นัดหมาย วารสารฉบับนี้มีบทความงานปศุสัตว์ส่งเข้ามาตีพิมพ์ถึง 2 เรื่อง โดยที่งานวิจัยทั้งสองชิ้น ต่างมีจุดร่วมกันหลายอย่าง ตั้งแต่เริ่มทำงานที่ต้นทางของห่วงโซ่อุปทาน ใช้แนวทางการทำงานแบบจากล่างขึ้นบน (Bottom-up approach) และเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนเป้าหมาย บทความเรื่อง “การรวมกลุ่มเกษตรกรโดยวิธี วิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อลดต้นทุนอาหารสัตว์ของเกษตรกรโคเนื้อ ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอกงคอดย จังหวัดสระบุรี” โดย วรพัทธ์ เจียมปัญญาธิ จะเน้นการลดต้นทุนด้านอาหารสัตว์ของกลุ่มเกษตรกรรายย่อยที่เลี้ยง โคเนื้อ รวมทั้งติดตั้งความรู้เรื่องการจัดบันทึกต้นทุนการผลิต เสริมพลังการทำงานกลุ่มร่วมกัน และปิดท้ายด้วยการ สร้างเกษตรกรต้นแบบไว้เพื่อเป็นหลักประกันความยั่งยืนในอนาคต

ส่วนอีกบทความหนึ่งเรื่อง “การเพิ่มประสิทธิภาพแม่โคต้นน้ำเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนโคเนื้อ” โดย สมพร ดวนใหญ่ สุนทรีพร ดวนใหญ่ ณรงค์กร เกษมสุข รัชตพร ลุนสิน และสังวาลย์ สมบูรณ์ จะเน้นการเพิ่ม ผลผลิตภาพของการผลิต (Productivity) โดยเริ่มจากการพัฒนาการเลี้ยงแม่โคเพื่อการผลิตลูกโดยเสริมหลักวิชาการให้ แก่เกษตรกร ผลจากการทำโครงการนี้ นอกจากจะได้ผลผลิต คือ แม่โคผลิตลูกได้มากขึ้นแล้ว การทำงานกับกลุ่ม

บทความที่ 1

บทความที่ 2

บทความที่ 3

บทความที่ 4

บทความที่ 5

บทความที่ 6

บทความที่ 7

บทความที่ 8

เกษตรกรที่มีความเข้มแข็งในระดับหนึ่งอยู่แล้ว ความสำเร็จที่เกิดขึ้นจึงไม่อยู่เพียงแค่ระดับ Output เท่านั้น หากยังทำให้เกิด Outcome ทั้งแน่นอน คือ การขยายผลไปยังเกษตรกรคนอื่น ๆ และยังขยายผลในแนวดิ่งคือ การขึ้นสู่ระดับนโยบายของหน่วยงานท้องถิ่นและระดับจังหวัดอีกด้วย

ในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา เป็นที่น่าสังเกตว่า การจับประเด็นการแก้ไขปัญหาเรื่องข้าวได้ค่อยๆ เคลื่อนย้ายจากปลายทางของห่วงโซ่อุปทาน คือ ด้านราคาขาย เช่น การแทรกแซงราคาข้าว การจำหน่ายข้าว ฯลฯ มาสู่ด้านต้นทางของห่วงโซ่ คือ ด้านการผลิต ไม่ว่าจะเป็นการลดต้นทุนการผลิตข้าว การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ฯลฯ และในกรณีการลดต้นทุนการผลิตนั้น เครื่องมือที่ต้องนำมาใช้ก็คือ ชุดความรู้ในเรื่องการคำนวณต้นทุนการผลิต ดังในบทความเรื่อง “การเสริมสร้างความเข้มแข็งในการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่” โดยพิบูล พงษ์กลาง และจากจุดเริ่มต้น คือ การติดตั้งชุดความรู้เรื่องการลดต้นทุน กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ได้รับการเสริมพลังก็สามารถจะแตกยอดกิจกรรมบนฐานความรู้ดังกล่าวต่อไปเป็นกิจกรรมอื่นๆ ได้อย่างหลากหลาย

สำหรับบทความที่ 7 นั้น เป็นปัญหาของกลุ่มคนที่ดูเหมือนจะไม่มีความกังวล คือ ปัญหาयरุ่นที่ยังคงความถาวรเรื้อรัง และรุนแรงมากขึ้นทุกที เนื่องจากสังคมไทยเราได้สร้างเงื่อนไขให้มีการทำร้ายลูกหลานของเราที่ยังมีประสบการณ์น้อยในชีวิตในรูปแบบต่างๆ อย่างรอบด้าน ไม่ว่าจะเป็นปัญหาการใช้ความรุนแรง ยาเสพติด และที่ดูจะมีผลสืบเนื่องอย่างมาก คือ ปัญหาเพศสัมพันธ์ เช่น การตั้งครรภ์เมื่อยังไม่พร้อมของวัยรุ่น นอกจากความซ้ำซากของปัญหาแล้ว ในบทความเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู” โดย ภาสกร บัวศรี และเสาวภา สุขประเสริฐ ก็ได้เสนอความแปลกใหม่ในบทความนี้คือ การเปลี่ยนวิธีคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหา โดยเฉพาะคำตอบที่ว่า “ใครเป็นผู้ที่มีศักยภาพในการเป็นผู้แก้ไขปัญหา”

สำหรับบทความสุดท้ายเรื่อง “รูปแบบการพัฒนาศักยภาพชุมชนสำหรับการใช้ระบบผลิตกระแสไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ กรณีศึกษา : ชุมชนแม่สลองในจังหวัดเชียงราย” โดย พิมพันธ์ ภูมิภิตติพิชญ์ เป็นตัวแทนของภาพที่สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของการใช้เทคโนโลยีที่ไม่ครบวงจร ซึ่งเกิดขึ้นได้ไม่ยกเว้นแม้แต่การใช้เทคโนโลยีทางเลือก เช่น ระบบไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ เนื่องจากการถ่ายทอดเทคโนโลยีนั้นไม่ใช่ปรากฏการณ์แบบ “ครั้งเดียวก็พอแล้ว” (Once and for all) และประสิทธิภาพของนวัตกรรมนั้น นอกจากจะขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพของตัวเครื่องยนต์กลไกแล้ว ก็ยังขึ้นอยู่กับตัวผู้ใช้และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง นอกจากนั้น งานชิ้นนี้ยังแสดงให้เห็นตัวอย่างที่ดีของ “การสร้างคู่มือชุดฝึกอบรม” ที่เป็นไปตามหลัก “Action based-on research”

สุดท้ายนี้ เนื่องจากการสารณฉบับนี้เป็นฉบับสุดท้ายที่อยู่ในความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการชุดปัจจุบัน ดิฉันในฐานะตัวแทนของสถาบันคลังสมองของชาติที่รับผิดชอบการจัดทำวารสารในช่วงสองปีที่ผ่านมา จึงขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดทำวารสารฉบับนี้ เริ่มตั้งแต่คณาจารย์ที่เข้ามาเป็นคณะที่ปรึกษาและกองบรรณาธิการของวารสาร บรรดาผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้อ่านพิจารณาบทความ นักวิชาการที่เขียนบทความมาตีพิมพ์ รวมทั้งผู้อ่านที่เป็นองค์กรประกอบที่ขาดไม่ได้ของวารสาร รวมทั้งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผู้เป็นทั้งเจ้าของและผู้สนับสนุนวารสาร ซึ่งหากปราศจากกลุ่มบุคคลเหล่านี้ วารสารเล่มนี้คงไม่สามารถจะดำเนินการมาได้ อย่างไรก็ตาม ทางสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผู้เป็นเจ้าของวารสารฉบับนี้ยังคงจัดทำวารสารที่ทรงคุณค่าเล่มนี้ต่อไป โดยมีกลุ่มผู้จัดทำกลุ่มใหม่ ดังนั้น ผู้ที่มีความสนใจในวารสารเล่มนี้จึงสามารถติดตามข่าวสารของวารสารได้จากช่องทางประชาสัมพันธ์ของ สกว.ต่อไปได้

กาญจนา แก้วเทพ

บรรณาธิการ

สารบัญ

วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ ปีที่ 8:3 กรกฎาคม-กันยายน 2559

4

- > จากเวทีเสวนา “ปิดฝุ่นภูมิปัญญา ค้นที่มาเสียงรำน้อย” สู่โครงการ “3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์...ปันรัก ปันรู้”

อาชีวชาญ กฤษณสุวรรณ

30

- > การเสริมสร้างศักยภาพทางการตลาดเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง ตำบลผาสุก อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี

วัฒน์จิรัชย์ เวชชนิณนาท

50

- > เรียนนอกห้อง : กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการเพื่อศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

สมบัติ ประจัญสานต์

68

- > การรวมกลุ่มเกษตรกรโดยวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อลดต้นทุนอาหารสัตว์ของเกษตรกรโคเนื้อ ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอกำแพงแสน จังหวัดสุพรรณบุรี

วริทธิ์ชัย เจริญปัญญาธิราช

84

- > การเพิ่มประสิทธิภาพแม่โคต้นน้ำเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนโคเนื้อ

สมพร ดอนใหญ่ สุนทรินทร์ ดอนใหญ่ ณรงค์กร เกษมสุข รัชดาพร ลุนสิน และสังวาลย์ สมบูรณ์

102

- > การเสริมสร้างความเข้มแข็งในการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว กลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

พิกุล พงษ์กลาง

118

- > การพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่ จังหวัดหนองบัวลำภู

ภาสกร บัวศรี และเสาวภา สุขประเสริฐ

136

- > รูปแบบการพัฒนาศักยภาพชุมชนสำหรับการใช้ระบบผลิตกระแสไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ กรณีศึกษา : ชุมชนแม่สลองใน จังหวัดเชียงราย

พิมพ์นภัส ภูมิทิติพิชญ์

จากเวทีเสวนา “ปิดฝุ่นภูมิปัญญา คันที่มาเชียงรากน้อย” สู่วิชาการ “3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์...ปันรักษ์ ปันรู้”¹

อาชวิษฐ์ กฤษณสุวรรณ

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ได้จากการดำเนินงานของการบริการวิชาการ แก่สังคม และทำนุบำรุงศิลป วัฒนธรรม ของคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ โดยผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ในการศึกษาครั้งนี้ คือ 1) เพื่อศึกษาบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านในพื้นที่ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี 2) เพื่อศึกษากิจกรรมและผลที่เกิดขึ้น ผ่านกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของมหาวิทยาลัยกับชุมชนภายใต้การดำเนินโครงการบริการวิชาการแก่สังคมฯ โดยใช้วิธีวิจัยเชิงผสมวิธี คือ มีทั้งงานวิจัยเชิงปริมาณ และงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยนำชุดข้อมูลที่ได้มานำเสนอพร้อมถอดบทเรียนเพื่อนำมาดำเนินงานในปีต่อไป

ผลที่ได้จากงานวิจัยในครั้งนี้พบว่า ชุมชนเชียงรากน้อย 5 หมู่บ้าน ในเขตตำบลเดียวกันนี้มีบริบทชุมชนที่แตกต่างกัน ด้วยการผสมผสานระหว่างคนไทยกับคนไทยเชื้อสายมอญ มีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่มีภูมิปัญญาท้องถิ่นของตนเอง คือ การแต่งกาย วิถีชีวิต งานประเพณีวัฒนธรรม อาหาร ศาสนา แต่ละหมู่บ้านยังมีการประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในหมู่บ้าน คือ การเกษตร การค้าขาย รับจ้าง และพนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม นอกจากนี้ นักศึกษายังได้เห็นคุณค่าของสิ่งที่จะไม่เคยเห็นหรือเคยทราบมาก่อนที่เกี่ยวกับชุมชนในมิติต่างๆ เช่น มิติประเพณีวัฒนธรรม มิติด้านศาสนา มิติด้านเศรษฐกิจชุมชน และมิติด้านการอยู่ร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งฐานข้อมูลบริบทชุมชนนี้ได้มาจากการดำเนินงาน 4 ขั้นตอน ขั้นการศึกษา ขั้นเตรียมงาน ขั้นดำเนินงาน และขั้นการประเมินผล ซึ่งประกอบไปด้วย กิจกรรมการละลายพฤติกรรม การทำแผนที่ความคิด การจัดเวทีเสวนา เพื่อนำไปสู่ชุดข้อมูลในการจัดโครงการ 3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์...ปันรักษ์ ปันรู้ และมีการประเมินผลชัดเจนทั้งจากนักศึกษา และผู้เข้าร่วมโครงการ และกิจกรรม ทำให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากการคิดจริงและทำจริง ผ่านการจัดกิจกรรมและโครงการจริง คณาจารย์ได้นำองค์ความรู้จากการบูรณาการเรียนการสอนไปสร้างสรรค์ให้เกิดผลงานวิจัย วิชาการ และงานสร้างสรรค์ เป็นโครงการที่พัฒนาทั้งระดับชุมชน และพัฒนานักศึกษาเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติการกิจให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัย

คำสำคัญ : ปิดฝุ่นภูมิปัญญา เชียงรากน้อย โครงการ 3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์...ปันรักษ์ ปันรู้

สาขาวิชา : การสื่อสารเพื่อการ
พัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

อาชวิษฐ์ กฤษณสุวรรณ

หัวหน้าคณะวิจัย

คณะนิเทศศาสตร์

มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

อีเมล : aachavit@gmail.com

¹ บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งจากงานวิจัย เรื่อง “กระบวนการสื่อสารเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นกรณีศึกษา : โครงการบริการวิชาการแก่สังคมหมู่บ้านศาลาแดงเหนือ” ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยกรุงเทพ

From the Panel Discussion “Dusting off Local Wisdom – Finding the Origin of Chiang Rak Noi” To the “3-3-9 Creative Space Project ... Cycling for Preservation, Sharing Knowledge”¹

Aachavit Krishnasuvarna

Field : Communication for sustainable community development

Aachavit Krishnasuvarna
Head of research team
School of Communication Arts
Bangkok University
Email: aachavit@gmail.com

Abstract

This article is part of the program of the social academic service and art and culture maintenance of the School of Communication Arts, Bangkok University. The objectives are 1) to study the context and local wisdom of the people in Chiang Rak Noi sub-district, Sam Khok district, Pathum Thani province; 2) to study communication processes and its effect of the community engagement activities through the social academic service of Bangkok University. The mixed research methodologies including quantitative and qualitative methods are used in this study. The lessons obtained from the study will be used in the future.

The study finds that the context of Chiang Rak Noi community is a combination of Thai and Mon people. Each group has its own local wisdom: costumes, ways of life, traditions, cultures, food, and religions. Depending on circumstances of each village, its people make a living through agriculture, trade, labor, or in an industrial factory. In addition, the students in this project have an opportunity to see and experience new things in different dimensions. Those include, for example, tradition and culture, religion, community economy, ways of living together in community. The data base of the contexts of this community comes from four working processes including studying, preparing, executing, and evaluating. The activities within the processes are ice-breaking, mind mapping, and seminar. The information gained from these activities leads to the “3-3-9 Creative Space Project ... Cycling for Preservation, Sharing Knowledge.” The evaluation has been made among the students and the community members who participated in the project. Research-based activities allowed the students to think and act through real activities and projects. Teachers are able to integrate the knowledge gained from this project to produce research, academic and creative work. The community and students are both developed through the project which is consistent with the commitment and identity of Bangkok University.

Keywords : Dust off local wisdom, Chiang Rak Noi, 3-3-9 Creative Space Project...Cycling for Preservation and Sharing Knowledge

¹ This article is part of the research titled “Participatory Communication for Preserving Local Wisdom of North Saladaeng Village : A Case Study of Social Academic Service”. The research is funded by Bangkok University.

บทนำ

บทบาทการทำงานของมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการเรียนรู้การสอนนั้น นอกจากจะให้ความรู้แก่นักศึกษาแล้ว การให้บริการวิชาการเพื่อสร้างประโยชน์ให้กับชุมชนและสังคมอย่างแท้จริง ยังถือเป็นอีกหนึ่งบทบาทสำคัญที่มหาวิทยาลัยจำเป็นต้องดำเนินการปฏิบัติควบคู่กันไปด้วย โดยได้บูรณาการการเรียนการสอน การให้บริการวิชาการแก่สังคม และการพัฒนางานวิจัยเพื่อชุมชนและสังคม ผ่านกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคณาจารย์ นักศึกษา ศิษย์เก่า ชุมชน และหน่วยงานจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อมุ่งสู่การเป็นมหาวิทยาลัยที่แสดงความรับผิดชอบต่อสังคมอย่างแท้จริง (University Social Responsibility : USR)

เนื่องจากมหาวิทยาลัยกรุงเทพ วิทยาเขตรังสิต ตั้งอยู่ในจังหวัดปทุมธานี พื้นที่การบริการวิชาการแก่สังคมของมหาวิทยาลัยกรุงเทพจึงอยู่ในจังหวัดปทุมธานี โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอคลองหลวง ซึ่งเป็นที่ตั้งของวิทยาเขตรังสิต และอำเภอเมือง ซึ่งอยู่ทิศใต้ติดด้านหลังของมหาวิทยาลัย คณะทำงานบริการวิชาการแก่สังคมได้มีแผนการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ทั้งเรื่องการส่งเสริมการศึกษาขั้นพื้นฐาน การให้คำปรึกษา และการฝึกอบรมเรื่องที่ชุมชนต้องการ รวมทั้งโครงการอื่นๆ เป็นต้น ผลจากการดำเนินงานที่ผ่านมาพบว่า ชุมชนและมหาวิทยาลัยมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกัน การดำเนินการต่อเนื่องในปีการศึกษา 2555 จึงเป็นการต่อยอดโครงการที่ได้ดำเนินการไปแล้ว อย่างไรก็ตาม ความจำเป็นในการสำรวจปัญหาและความต้องการก็เป็นเรื่องที่สำคัญอยู่ เพราะทั้งปัญหาชุมชนและความต้องการนั้นย่อมมีความเปลี่ยนแปลงไปเป็นธรรมดา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปีการศึกษา 2555 มหาวิทยาลัยมีนโยบายให้ดำเนินการในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งให้มีการพัฒนา

อย่างเต็มที่ ซึ่งคณะทำงานบริการวิชาการแก่สังคมได้พิจารณาข้อมูลและตัดสินใจเลือกตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี เป็นพื้นที่ดำเนินการ ดังนั้นในช่วงต้นปีการศึกษา 2555 จึงเน้นการสำรวจปัญหาและความต้องการในพื้นที่ดังกล่าว

พื้นที่ในตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี จึงเป็นพื้นที่เป้าหมายที่คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ วางแผนในการดำเนินโครงการบริการวิชาการแก่สังคมฯ ในระหว่างปีการศึกษา 2555-2558 ที่จะนำศาสตร์ความรู้ด้านนิเทศศาสตร์ เน้นทางด้านการสื่อสารพูดคุย การสร้างการมีส่วนร่วมในการระดมความคิดระหว่างนักศึกษา คณาจารย์ ชาวบ้านในชุมชน และผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ โดยลงพื้นที่เพื่อพัฒนาชุมชนในพื้นที่เป้าหมายที่ประกอบไปด้วย 5 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านปากออด (หมู่ 1) หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ (หมู่ 2) หมู่บ้านเมตารังค์ (หมู่ 3) หมู่บ้านศาลาพัน (หมู่ 4) และหมู่บ้านวัดคลองพลับ (หมู่ 5) การดำเนินงานเริ่มจากการพูดคุยทำความเข้าใจกันในระดับผู้นำชุมชน เพื่อทำความเข้าใจในการดำเนินงานร่วมกัน ซึ่งถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการดำเนินโครงการบริการวิชาการแก่สังคมฯ ของคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ อย่างเป็นรูปธรรม โดยเริ่มจากการจัดเวทีเสวนา “บัดฝุ่นภูมิปัญญา ค้นที่มาเชียงรากน้อย” เพื่อนำองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ในการจัดโครงการ “3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์...บ้านรักษ์ บ้านรู้”

สำหรับกิจกรรมบริการวิชาการแบบมีส่วนร่วมของมหาวิทยาลัยกรุงเทพกับชุมชน ที่ดำเนินการผ่านโครงการบริการวิชาการแก่สังคมฯ ของคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ในพื้นที่ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ครอบคลุมตั้งแต่ปีพ.ศ. 2555-2558 ตามลำดับ ดังนี้

ลำดับ	ปีการศึกษา (ระยะเวลา)	รายละเอียดกิจกรรม
ช่วงที่ 1	2555 (พ.ศ. 2555-2556)	“บัดฝุ่น ภูมิปัญญา ค้นที่มาเชียงรากน้อย” สู่โครงการ “3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์...บ้านรักษ์ บ้านรู้”
ช่วงที่ 2	2556 (พ.ศ. 2556-2557)	“พิพิธภัณฑสถานชีวิต” สู่โครงการ “มอญ ช่อน ภูมิ”
ช่วงที่ 3	2557 (พ.ศ. 2557-2558)	“มอญ ช่อน ภูมิ ตอน ถอดรหัสคัมภีร์โบราณ” สู่โครงการ “มอญ ช่อน ภูมิ” ครั้งที่ 2

เนื่องจากหลักการออกแบบบริการวิชาการอย่างมีส่วนร่วม นั้น ต้องเริ่มต้นจากความต้องการของชุมชน ต้องออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทหรือทุนของชุมชน ต้องเน้นการมีส่วนร่วมอย่างเสมอภาคเท่าเทียมระหว่างสถาบันการศึกษาและชุมชน การใช้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนี้ จึงเป็นที่มาของโจทย์การวิจัยในการศึกษาคั้งนี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านในพื้นที่ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี
2. เพื่อศึกษากิจกรรมและผลที่เกิดขึ้นของการมีส่วนร่วมของมหาวิทยาลัยกับชุมชน ผ่านโครงการบริการวิชาการแก่สังคมฯ และผ่านกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม และการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน รวมถึงสมาชิกในชุมชนตำบลเชียงรากน้อย จังหวัดปทุมธานี โดยมุ่งศึกษาการมีส่วนร่วม การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อนำข้อมูลองค์ความรู้พื้นฐานของชุมชนมาจัดเก็บ และนำไปดำเนินงานภายใต้การจัดโครงการบริการวิชาการแก่สังคมฯ ของมหาวิทยาลัย ซึ่งถือเป็นภารกิจที่สำคัญของสถาบันอุดมศึกษา

สำหรับเนื้อหาในบทความนี้ จะเป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา : โครงการบริการวิชาการแก่สังคมหมู่บ้านศาลาแดงเหนือ” ระหว่างปีพ.ศ. 2555-2558 โดยจะรายงานผลการวิจัยเฉพาะในช่วงปีแรก คือ ปีพ.ศ. 2555 เท่านั้น

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

บัณฑิตภูมิปัญญา คนที่มาจากเชียงรากน้อย หมายถึง เวทีเสวนาชุมชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันที่จะค้นหาข้อมูลพื้นฐานรากเหง้าทางด้านภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ชุมชนเชียงรากน้อยมีอยู่ และสิ่งที่คาดหวังว่าอยากจะมี

เชียงรากน้อย หมายถึง ตำบลหนึ่งในอำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ประกอบไปด้วย 5 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่บ้านปากออด หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ หมู่บ้านเมตารังค์ หมู่บ้านศาลาพัน และหมู่บ้านวัดคลองพลับ

โครงการ 3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์...ปันรักษ์ปันรู้ หมายถึง โครงการบริการวิชาการแก่สังคม และทำนุบำรุงศิลป วัฒนธรรมของคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ที่นำชุดข้อมูลหรือองค์ความรู้จากเวทีเสวนามาใช้ในการจัดกิจกรรมการปั่นจักรยานท่องเที่ยว นิทรรศการท้องถิ่น และจำหน่ายของดีประจำหมู่บ้านของชาวบ้านในตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยครั้งนี้เป็นงานวิจัยที่ศึกษาถึงกระบวนการการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมระหว่างมหาวิทยาลัย คณะ สาขาวิชา กับชุมชนเป้าหมายของมหาวิทยาลัย โดยเลือกใช้แนวคิดและทฤษฎีรวมไปถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบการสื่อสาร
2. ทฤษฎีการสื่อสารกลุ่มเล็ก
3. แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม
4. แนวคิดกระบวนการทำงานวัฒนธรรมเชิงรุก
5. แนวคิดในการศึกษาการบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่น
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบทางการสื่อสาร (ภัสวลิ นิติเกษตรสุนทร, 2548; น. 139-147)

องค์ประกอบหลักทางการสื่อสาร หมายถึง องค์ประกอบที่มีความจำเป็นและขาดเสียมิได้ในกระบวนการสื่อสาร หากองค์ประกอบใดองค์ประกอบหนึ่งขาดไป ก็จะทำให้การสื่อสารไม่สามารถเกิดขึ้นได้ ประกอบไปด้วย ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร

การให้ความสำคัญแก่ผู้รับสารในฐานะผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสาร คือ แบบจำลองการสื่อสารสองทางที่ผู้รับสารสามารถส่งปฏิกิริยาป้อนกลับไปยังผู้ส่งสาร และรวมถึงแบบจำลองการสื่อสารของ วิลเบอร์ ชแรมม์ (Wibur Schramm) ที่แสดงให้เห็นว่า ผู้รับสารไม่ได้มีหน้าที่คอยรับสารที่ส่งมายังปลายทางของเส้นทางการสื่อสารเท่านั้น แต่ยังมีหน้าที่ “ถอดรหัส” และ “ตีความสาร” ที่ส่งออกมาจากผู้ส่งสาร ให้มีความหมายที่สอดคล้องกับการรับรู้ของตน และนอกจากทำหน้าที่เป็นผู้รับสารแล้ว ยังเป็นผู้ส่งสารด้วยการส่ง “ปฏิกิริยาตอบกลับ” ซึ่งเป็นสารที่ได้ “เข้ารหัส” แล้ว กลับไปยังแหล่งที่มาของสาร

นอกจากนี้ การให้ความสำคัญแก่ผู้รับสารในฐานะผู้เลือกใช้ประโยชน์จากสื่อและเนื้อหาสาร เพื่อศึกษาให้ได้มาซึ่งความพึงพอใจ หรือเพื่อสนองตอบต่อพฤติกรรมของผู้รับสาร ในแง่ของความต้องการ ความจำเป็น และความสนใจของแต่ละบุคคล โดยการศึกษาเรื่องการใช้ประโยชน์และความพึงพอใจนั้น ผู้รับสารจะทำหน้าที่เป็น “ผู้เลือกเปิดรับสาร” (Selective exposure) โดยมีปัจจัยดังนี้ 1) ลักษณะเฉพาะทั้งภายในและภายนอกของปัจเจกบุคคล 2) ความต้องการ ความจำเป็น และความสนใจต่างๆ ของปัจเจกบุคคล 3) ความคาดหวัง และการรับรู้เกี่ยวกับสื่อ เนื้อหา และผู้ส่งสาร โดยปัจจัยต่างๆ เหล่านี้ จะเข้ามาเป็นตัวกำหนดว่า ผู้รับสารจะเลือกหรือไม่เลือกใช้ประโยชน์จากสื่อมวลชน และผู้รับสารยังสามารถเลือกรับรู้ (Selective perception) และเลือกจดจำ (Selective retention) อีกด้วย

2. ทฤษฎีการสื่อสารกลุ่มเล็ก (จันทนา ทองประยูร, 2548; น.9)

การสื่อสารกลุ่มเล็ก หมายถึง การที่บุคคลจำนวนหนึ่งสื่อสารกันแบบเผชิญหน้าในช่วงเวลาหนึ่ง โดยมีจำนวนมากพอที่บุคคลหนึ่งสามารถสื่อสารกับทุกคนในกลุ่มโดยตรง การสื่อสารในกลุ่มเล็กมีกระบวนการกลุ่ม สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มเท่านั้น กลุ่มมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายประสงค์ร่วมกัน สมาชิกกลุ่มรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและมีอิทธิพลต่อกัน

บรู๊คส์ (Brooks, 1978, อ้างถึงในจันทนา ทองประยูร, 2548; น.10) แบ่งประเภทของการสื่อสารกลุ่มเล็ก เป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มปฐมภูมิ กลุ่มสังคมหรือกลุ่มไม่เป็นทางการ กลุ่มการศึกษา กลุ่มบำบัด และกลุ่มแก้ไขปัญหาหรือกลุ่มงาน นอกจากนี้ที่กล่าวมานี้ ยังสามารถแบ่งตามวัตถุประสงค์ในการก่อตั้งกลุ่ม กล่าวคือ กลุ่มเพื่อจุดประสงค์ของงานหรือกลุ่มงาน ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีเป้าหมายประสงค์กลุ่มชัดเจน และกลุ่มมุ่งบรรลุประสงค์นั้น เป้าประสงค์ของกลุ่มมักเป็นการพยายามหาข้อตัดสินใจ ซึ่งกลุ่มได้รับมอบอำนาจให้หาวิธีการเพื่อให้ได้ข้อตัดสินใจ

เมื่อสมาชิกกลุ่มมีเป้าหมายประสงค์ร่วมกัน ทุกคนในกลุ่มจะทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมายประสงค์นั้น โดยสมาชิกต้องค้นหาข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อการตัดสินใจให้มากที่สุด ถ้าสมาชิกทั้งหมดในกลุ่มต่างมีปฏิสัมพันธ์เพื่อมุ่งงานในลักษณะนี้ เป้าประสงค์ของกลุ่มเล็กอาจบรรลุได้ กลุ่มจะมีกระบวนการคิดที่สมาชิกกลุ่มมีการเตรียมตัวล่วงหน้าเพื่อให้ได้ข้อตัดสินใจที่ดีที่สุด

ทัฟ และ มีฟาโลพูโลส (Tufte & Mefalopulos, 2009; p.5-6) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของกระบวนการในการพัฒนาโครงการ เป็นเครื่องมือที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาโครงการที่กระทำร่วมกันขององค์กรในระดับนานาชาติ จนนำไปสู่การพัฒนาภาคประชาสังคม ประกอบไปด้วย การให้บริการขั้นพื้นฐานอย่างมีประสิทธิภาพ เป็นเครื่องมือในการให้บริการสาธารณะและการบริการพิเศษทางด้านสุขภาพ การศึกษา เส้นทางการคมนาคม การส่งเสริมทางการเกษตรและน้ำ นำนมาซึ่งแผนการที่สามารถให้ได้กับชนกลุ่มน้อย

การสนับสนุนตามเป้าหมายที่กำหนด คือ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคประชาชน ซึ่งเสียงของพวกเขาก็กลายมาเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการในการกำหนดนโยบาย โดยองค์ประกอบสำคัญจะต้องได้รับการสนับสนุนจากภาคประชาสังคม และการปกครองส่วนท้องถิ่นควรรีเริ่มที่จะทำขึ้นมาก่อน เช่น การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการจัดสรรงบประมาณสาธารณะ และบุคคลหรือชุมชนมีส่วนในการเสริมสร้างศักยภาพและชื่อเสียงของชนกลุ่มน้อย

การตรวจสอบความคืบหน้า คือ การดำเนินกิจกรรมที่รวมไปถึงแบบแผนการรายงานตนเอง และชุมชนมีส่วนร่วมโดยตรงในกระบวนการตรวจสอบ

การสนับสนุนสิ่งที่คิดกับการเรียนรู้ในระดับท้องถิ่น คือ โอกาสที่ได้มาจากการสนทนา การเรียนรู้ และคำติชม ซึ่งจะเป็นองค์ประกอบสำคัญในการประเมินผลโครงการ

สำหรับขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนจะประกอบด้วยขั้นตอน 4 ขั้นตอน (Tufte & Mefalopulos, 2009; p. 5-6) คือ

1. ขั้นตอนการสำรวจ คือ การสำรวจหาปัญหาในพื้นที่ที่จะพัฒนา เพื่อระบุที่มาของปัญหาได้ถูกต้อง ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนเกี่ยวข้องร่วมกันในกระบวนการ ด้วยการสำรวจพื้นที่โดยรอบของปัญหา อาจรวมถึงการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เคยเกิดขึ้นมาแล้วก่อนหน้านี้ ความรู้ของบุคคลหรือชุมชน และทัศนคติมีผลต่อนโยบายที่ออกมา ซึ่งข้อมูลที่เกี่ยวข้องจะเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม จิตวิญญาณ เพศ และอื่นๆ

2. ขั้นตอนของการออกแบบ คือ การกำหนดกิจกรรมที่เกิดขึ้น โดยการมีส่วนร่วมจะช่วยให้เข้าถึงความปลอดภัยของผู้เป็นเจ้าของพื้นที่ และเป็นข้อผูกมัดกับชุมชนที่เกี่ยวข้องด้วยลักษณะการดำเนินการแบบมีส่วนร่วมกับคนในพื้นที่หรือในท้องถิ่น กับจุดมุ่งหมายของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอื่นๆ เพื่อเป็นการเพิ่มทั้งเนื้อหาจากคำแนะนำของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม

3. ขั้นตอนการดำเนินการ คือ การดำเนินงานที่มีการวางแผนร่วมมือกัน ด้วยความมุ่งมั่นที่จะทำให้เกิดความสัมพันธ์หรือผลที่ได้จากการดำเนินงานอย่างยั่งยืน

4. ขั้นตอนการประเมินผล คือ การมีส่วนร่วมจะต้องมั่นใจว่า ผลที่ได้นั้นจะสามารถเปลี่ยนเป็นเสียงเดียวกันที่แสดงออกถึงความตั้งใจร่วมกันที่จะร่วมประเมินผล เพราะผลจากการประเมินจะเป็นไปตามตัวชี้วัดหรือเครื่องมือวัดที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องนั้น ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดไว้ตั้งแต่เริ่มต้น

นอกจากนี้ กาญจนา แก้วเทพ (2546; น.109) ยังได้กล่าวถึงการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ว่า การมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารของประชาชนจะเกิดขึ้นได้ต้องเกี่ยวข้องผูกโยงกับความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of belonging) โดยด้านหนึ่ง ความรู้สึกเป็นเจ้าของนำมาซึ่งความสนใจ ห่วงใย ดูแลรักษา ในขณะที่อีกด้านหนึ่ง ความรู้สึกเป็นเจ้าของจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้เป็นเจ้าของมีอำนาจสามารถเข้าไปจัดการกับสิ่งของหรือเรื่องราวที่ ซึ่งก็คือการเข้ามามีส่วนร่วมนั่นเอง ดังนั้น การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและความรู้สึกผูกพันเป็นกระบวนการรับส่งซึ่งกันและกัน กล่าวคือ เมื่อเริ่มต้นด้วย

การเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารก็จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งระดับความเข้าใจ ระดับอารมณ์ไปจนถึงระดับการกระทำ ที่จะนำไปสู่ความผูกพันต่อประเด็นนั้นๆ เมื่อผูกพันก็จะกลายเป็นแรงจูงใจให้เข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสารมากขึ้น

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ

1) งานวิจัยเชิงพื้นที่/ชุมชน

1.1) การศึกษาเรื่อง “แนวทางในการพัฒนาการดำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชนชาติมอญบ้านศาลาแดงเหนือ ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี” ของ ปาริชาติ เบญจวรรณ และ ศุภกาญจน์ ผลกล้า (2553) พบว่า แนวทางการพัฒนาการดำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายมอญบ้านศาลาแดงเหนือจำเป็นต้องใช้ศักยภาพของคนในชุมชนเอง ลดการพึ่งพาจากภายนอก ส่งเสริมให้ชุมชนมีความเข้มแข็งในตนเอง และสามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุด โดยอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงาม โดยการใช้สื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยสามารถรองรับต่อการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกาภิวัตน์ที่เกิดขึ้น คือ การนำอินเทอร์เน็ตเข้ามาใช้เป็นเครื่องมือโดยการจัดทำเว็บไซต์ของชุมชน เพื่อรวบรวมเรื่องราวประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชน ประเพณี ความเชื่อ และวัฒนธรรมของคนไทยเชื้อสายมอญ ที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษจนกลายเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

1.2) การศึกษาเรื่อง “ภูมิปัญญาชาวบ้านต่อการสร้างความเข้มแข็งชุมชน : กรณีศึกษาบ้านอัมพวัน หมู่ที่ 8 ตำบลสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” ของ วารุณี พงษ์บุญโญ (2545) พบว่า ชาวบ้านนำภูมิปัญญาชาวบ้านด้านเกษตรแบบดั้งเดิมผสมผสานกับประสบการณ์ ประยุกต์กับแนวคิดใหม่ที่ค้นพบ มาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้น มีรายได้มากขึ้น ทำให้สมาชิกครอบครัวสามารถพึ่งพาตนเองได้ สร้างความเป็นอยู่ที่ดีแก่ประชาชนในชุมชน และยังมีการนำภูมิปัญญาชาวบ้านด้านการจัดการสวัสดิการและธุรกิจชุมชน มีการรวมกลุ่มกัน โดยสมัครเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มด้วยความสมัครใจ เลือกกรรมการบริหารจัดการกันเองอย่างมีระบบ เคารพกฎระเบียบที่ร่วมกันตั้งขึ้น ช่วยกันคิดช่วยกันทำและช่วยกันแก้ปัญหา ชาวบ้านมีความสามัคคี มีน้ำใจ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จึงทำให้เกิดอำนาจในการต่อรองในการจำหน่ายผลผลิต เพื่อให้ได้ราคาดี ทำให้ชุมชนมีพลังในการพัฒนาและสร้างประโยชน์แก่ชุมชนทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม เมื่อประชาชนมีงานทำ มีรายได้ จึงมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สามารถดำเนินกิจกรรมต่างๆ ทั้งส่วนตัวและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้ชุมชนเข้มแข็งเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีคุณค่าและมีความสำคัญยิ่ง

1.3) การศึกษาเรื่อง “ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย” ของ รัตติกาล เจนจิต (2548) พบว่า ผู้สูงอายุในฐานะผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา มีคุณลักษณะที่โดดเด่น เช่น เป็นผู้ที่มีความรู้ในเรื่องของเล่นพื้นบ้าน มีความสามารถในการถ่ายทอดภูมิปัญญา มีความพร้อมที่จะทำการถ่ายทอดภูมิปัญญา รักเด็กและเข้าใจเด็ก เป็นต้น นอกจากนี้ ยังเป็นผู้ที่มีความสามารถในการวิเคราะห์ผู้รับสาร ได้แก่ เพศของผู้รับสาร วัยของผู้รับสาร ทักษะและความสามารถของผู้รับสาร และความสนใจของผู้รับสาร ส่วนกลยุทธ์ที่ใช้ในการสื่อสารเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาหลักๆ พบว่า เป็นการสาธิต เพื่อให้เด็กได้ทำตาม การสื่อสารในบรรยากาศที่ไม่เป็นทางการ การสื่อสารสองทางเพื่อเปิดโอกาสให้มีการซักถาม การจัดกลุ่มที่เหมาะสม และการใช้ภาษาถิ่น ทางด้านเนื้อหาเป็นเรื่องของความเป็นมาของของเล่น ประโยชน์ ความรู้เรื่องวัสดุและอุปกรณ์ รวมทั้งวิธีทำและวิธีเล่น ช่องทางการสื่อสารและสื่อแบ่งออกเป็น 3 ด้าน คือ 1. ด้านพื้นที่ ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน และพิพิธภัณฑ์เล่นได้ 2. ด้านเวลา ได้แก่ ผ่านกิจกรรมงานวันเด็ก และการแข่งขันกีฬาพื้นบ้าน 3. สื่อ พบว่า มีสื่อกิจกรรมการเรียนการสอนของเล่นพื้นบ้านที่โรงเรียน และสื่อเชิงรุกผ่านกิจกรรมของเล่นเดินทางและสุดท้ายเด็กในฐานะผู้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาพบว่า เด็กที่มีความสนใจที่จะรับการถ่ายทอดภูมิปัญญา มีลักษณะโดดเด่น เช่น มีความสนใจ มีความชอบของเล่นพื้นบ้าน อยากทำของเล่นเป็น รวมทั้งเป็นคนช่างสังเกตและชอบซักถาม

2) งานวิจัยเชิงการสื่อสาร/การมีส่วนร่วม

2.1) การศึกษาเรื่อง “การสืบทอดสื่อพื้นบ้านเท่งตุ๊ก จังหวัดจันทบุรี เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน” ของ สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ (2551) งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสืบทอดเท่งตุ๊กที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทชุมชน บทบาทของหน่วยงานภายนอกที่มีผลต่อการสืบทอดเท่งตุ๊ก ปัจจัยส่งเสริมและปัจจัยที่เป็นอุปสรรคในกระบวนการสืบทอด และบทบาทหน้าที่ของเท่งตุ๊กที่มีต่อชุมชน โดยใช้เครื่องมือในการเก็บข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์ทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม กลุ่มเป้าหมายในการศึกษา ได้แก่ กลุ่มศิลปินบ้านเจ้าหลาว ผู้นำท้องถิ่น ชาวบ้านบ้านเจ้าหลาว ผู้ชมทั้งในชุมชนและนอกชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า 1) นักวิจัยในฐานะปัจจัยภายนอก มีผลในการหนุนเสริมการสืบทอด การสร้างเสริมสถานภาพของสื่อพื้นบ้าน และประสานความแตกต่างทางวัฒนธรรมให้แก่ศิลปินที่บ้านเจ้าหลาว 2) บริบทชุมชนนั้นจะเป็นปัจจัย

เอื้อหรือปัจจัยอุปสรรคในการสืบทอดสื่อพื้นบ้าน ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างศิลปินและปัจจัยภายนอก 3) โครงการสื่อพื้นบ้านสื่อสารสุขในฐานะหน่วยงานภายนอก มีบทบาทในการเพิ่มต้นทุนในการสืบทอดสื่อพื้นบ้าน ด้วยกระบวนการทำงานแบบวัฒนธรรมเชิงรุก 4) การเปลี่ยนแปลงของบริบทชุมชนอันเนื่องมาจากผลกระทบของปัจจัยภายนอก ส่งผลต่อการสืบทอดเท่งตุ๊กในลักษณะของการปรับตัว ได้แก่ การปรับโครงสร้างองค์กร การปรับการรับสมาชิก การปรับแรงจูงใจในการเข้าสู่องค์กร การปรับรูปแบบการสอน การปรับวิธีการสอน การปรับความหมาย การปรับตัวของศิลปิน การปรับเนื้อหา การปรับพื้นที่ ช่องทาง วาระโอกาส การปรับผู้ชม การปรับต้นทุน และการปรับการมีส่วนร่วม 5) ปัจจัยภายนอกส่งผลต่อการแตกตัวทางวัฒนธรรมของเท่งตุ๊ก ได้แก่ การแตกตัวด้านศิลปิน/บุคคล การแตกตัวด้านองค์กร/คณะ การแตกตัวด้านกระบวนการผลิต การแตกตัวด้านบทบาทหน้าที่และการแตกตัวด้านรสนิยมของผู้ชม 6) บทบาทหน้าที่ของเท่งตุ๊กมีลักษณะที่เป็นพลวัตไปตามบริบทชุมชน และความเข้มแข็งของสื่อพื้นบ้านเอง โดยบทบาทหน้าที่ที่สำคัญ คือ บทบาทที่สื่อมวลชนไม่สามารถทดแทนได้ เช่น การเป็นที่พึ่งทางใจ การสมานรอยร้าวในชุมชน และที่สำคัญ คือ การเสริมสร้างอัตลักษณ์ให้แก่ชุมชนในยามที่ต้องปะทะกับวัฒนธรรมจากภายนอก

2.2) การศึกษาเรื่อง “การสืบทอดเอ็งกอเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ให้แก่คนไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดชลบุรี” ของ สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์ (2558) พบว่า ลักษณะเชื้อชาติคนส่วนใหญ่ของอำเภอพนสนิมคม จังหวัดชลบุรี แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ คือ ไทย ลาว จีน โดยชาวจีนเป็นกลุ่มสุดท้ายที่อพยพมาอยู่ที่นี้ การอยู่ร่วมกับเชื้อชาติอื่นจึงจำเป็นต้องแสดงอัตลักษณ์เพื่อแสดงถึงการดำรงอยู่ รวมทั้งการสร้างอำนาจการต่อรองในพื้นที่ มิติทางด้านวัฒนธรรม เช่น การแสดงเอ็งกอ จึงถูกเลือกสรรนำมาผลิตซ้ำเพื่อการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อสายจีน ผู้วิจัยสนใจเรื่องการสืบทอดเอ็งกอว่า มีส่วนในการเสริมสร้างอัตลักษณ์ให้แก่คนไทยเชื้อสายจีนอย่างไร โดยผลการศึกษาพบว่า การสืบทอดสื่อพื้นบ้านอย่างเข้มแข็งต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกเข้ามามีส่วนร่วมในหลากหลายรูปแบบ เช่น เอ็งกอ ที่สมาชิกในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทั้งในฐานะศิลปิน ผู้ชม ผู้สนับสนุนการแสดงในด้านต่างๆ เช่น การสนับสนุนอาหารสำหรับผู้ฝึกซ้อม สนับสนุนค่าซักรีดชุดแสดงและอื่นๆ เมื่อมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมย่อมสร้างจิตสำนึก (Consciousness) ว่า สื่อพื้นบ้านเป็นของชุมชนที่ทุกคนในชุมชนเป็นเจ้าของร่วมกัน ไม่ได้ผูกขาดอยู่เฉพาะที่ศิลปินกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีความรักและหวงแหนสื่อพื้นบ้าน และกระตือรือร้นที่จะสืบทอดสื่อพื้นบ้านต่อไป ในขณะที่การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมยังช่วยสร้างสัมพันธภาพสำหรับผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ทุกภาคส่วนในชุมชน จนพัฒนาไปสู่เครือข่าย (Network) ในการทำงานสืบทอดสื่อพื้นบ้านให้เข้มแข็งต่อไป

สิ่งที่สำคัญสำหรับกระบวนการสืบทอดและสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ต้องตั้งอยู่บนหลักของ “การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม” ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการทำงานร่วมกันของผู้ส่งสาร หรือผู้สืบทอดในลักษณะของการทำงานบนเครือข่าย หรือการให้ผู้รับสารซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบการสืบทอดที่เหมาะสมกับกลุ่มวัยของตน

2.3) การศึกษาเรื่อง “การสื่อสารเพื่อธำรงรักษาและต่อรองอัตลักษณ์ความเป็นมอญ ของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นในประเทศไทยท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์” ของ สุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง (2553) พบว่า มิติประวัติศาสตร์ถือเป็นบริบทชุมชนที่สำคัญในการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมอญแบบต่างๆ อันได้แก่ อัตลักษณ์แบบมอญไฮโซของกลุ่มมอญพระประแดง อัตลักษณ์มอญค้าขาย และมอญช่างปั้นของกลุ่มมอญเกาะเกร็ด และมอญน้ำเค็มของกลุ่มมอญบางกระดี่ โดยปัจจัยสำคัญที่สุดที่มีผลต่อการสืบทอดและธำรงรักษาอัตลักษณ์ความเป็นมอญ คือ จำนวนและการควบคุมจากคนรุ่นเก่า ซึ่งทั้งการสร้างและการธำรงรักษาและการต่อรองอัตลักษณ์ความเป็นมอญนั้น กระทำผ่านการสื่อสารทั้งสิ้น 6 ประเภท ในลักษณะของการผสมผสานข้อดีของแต่ละสื่อเข้าด้วยกัน อันได้แก่ การสื่อสารผ่านสื่อสิ่งพิมพ์ สื่อบุคคล สื่อประเพณี สื่อวัตถุ องค์การเครือข่ายของชาวมอญ และผ่านภาษาในพื้นที่ชีวิตประจำวัน

นอกจากนี้ ยังพบว่า การรับรู้อัตลักษณ์ความเป็นมอญที่สอดคล้องกันระหว่างกลุ่มคนมอญในฐานะคนในและกลุ่มคนนอกในฐานะผู้อื่นมี 2 อัตลักษณ์ด้วยกัน คือ 1) อัตลักษณ์ “มอญที่เป็นชนชาติที่มีอารยธรรม” 2) อัตลักษณ์ “มอญเป็นชนชาติที่เคร่งครัดในพุทธศาสนา” ผสมผสานกับการสร้างให้ชนชาติพม่า คือ ความเป็นอื่นสำหรับทั้งชาวมอญและชาวไทย ซึ่งเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้กลุ่มชาวมอญที่อยู่ในฐานะคนพลัดถิ่นของสังคมย่อยสามารถอยู่ร่วมกับสังคมไทยที่เป็นสังคมใหญ่ได้อย่างราบรื่น

วิธีการวิจัย

ใช้วิธีวิจัยเชิงผสานวิธี คือ มีทั้งงานวิจัยเชิงปริมาณ และงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยนำชุดข้อมูลที่ได้มานำเสนอพร้อมถอดบทเรียนเพื่อนำมาดำเนินงานในปีต่อไป

1. งานวิจัยเชิงปริมาณ

1.1 แบบสอบถามการดำเนินงานการจัดกิจกรรมสำหรับผู้เข้าร่วมโครงการฯ “3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์...บ้านรักบ้านรู้” เป็นประชาชนที่เข้าร่วมชมงาน จำนวน 200 คน

1.2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาผู้เรียนและการเรียนรู้ร่วมกัน โดยทำการสำรวจความคิดเห็นของนักศึกษาวิชา PR303 Stakeholder Analysis Management (การบริหารข้อมูลเชิงวิเคราะห์ของประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง) และ PR308 Integrated Relationship Management (การบริหารความสัมพันธ์แบบบูรณาการ) จำนวน 230 คน

1.3 แบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจและความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการฯ โดยสำรวจความคิดเห็นของประชาชนทั่วไปที่เข้าร่วมงานโครงการ “3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์...บ้านรักบ้านรู้” จำนวน 60 คน

1.4 แบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจและความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการฯ โดยสำรวจความคิดเห็นของคนในชุมชนเชียงรากน้อย จำนวน 18 คน

2. งานวิจัยเชิงคุณภาพ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นความพึงพอใจ และข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมการแข่งขันจักรยานรักโลก

ผลการวิจัย

จากงานวิจัยเรื่อง “กระบวนการสื่อสารเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น กรณีศึกษา: โครงการบริการวิชาการแก่สังคมหมู่บ้านศาลาแดงเหนือ” ในบทความวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เลือกนำเสนอบางส่วนของงานวิจัยเท่านั้น เพื่อให้เห็นถึงที่มาของการดำเนินงานภายใต้โครงการบริการวิชาการแก่สังคมฯ ของคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ดังที่ กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2551; น. 353-367) กล่าวว่า หัวใจสำคัญของการสื่อสารชุมชน คือ ความรู้และความเข้าใจที่มีต่อต้นทุนศักยภาพ ข้อจำกัดของชุมชน เพื่อจะนำเอาความรู้ความเข้าใจนั้นไปออกแบบการสื่อสารให้เหมาะสมกับประเด็นหรือเป้าหมายที่ต้องการ ดังนั้น หากศึกษากระบวนการสื่อสารของชุมชน ควรมีความเข้าใจในเรื่องบริบททางการสื่อสารของชุมชนนั้นๆ เนื่องจากการสื่อสารเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายใต้สภาพแวดล้อมหนึ่งๆ เสมอ การศึกษาบริบททางการสื่อสารของชุมชนนั้น ผู้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารชุมชนควรมีความรู้ความเข้าใจในประเด็นดังต่อไปนี้

บริบทและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวบ้านในพื้นที่ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

1. สภาพทั่วไปโดยรวมของชุมชนตำบลเชียงรากน้อย
สภาพโดยทั่วไป :

อาณาเขต มีเนื้อที่ประมาณ 11.7 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 7,300 ไร่ มีอาณาเขตดังนี้ ทิศเหนือติดกับตำบลเชียงรากน้อย อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทิศใต้ติดกับตำบลบ้านจั่ว และตำบลบ้านพุทม์ อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ทิศตะวันออกติดกับเทศบาลเมืองท่าโขลง อำเภอลองหลวง จังหวัดปทุมธานี ทิศตะวันตกติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา (ฝั่งตรงข้ามเป็นตำบลท้ายเกาะ)

เขตการปกครอง ประกอบด้วย จำนวนหมู่บ้าน 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1 บ้านปากอาด 232 ครัวเรือน (ชาย 369 คน หญิง 355 คน รวม 724 คน) หมู่ 2 บ้านศาลาแดงเหนือ 101 ครัวเรือน (ชาย 174 คน หญิง 163 คน รวม 337 คน) หมู่ 3 บ้านเมตารังค์ 135 ครัวเรือน (ชาย 261 คน หญิง 284 คน รวม 545 คน) หมู่ 4 บ้านศาลาพัน 284 ครัวเรือน (ชาย 455 คน หญิง 478 คน รวม 933 คน) หมู่ 5 บ้านพลับ 246 ครัวเรือน (ชาย 437 คน หญิง 463 คน รวม 900 คน) รวม 998 ครัวเรือน (ชาย 1,696 คน หญิง 1,743 คน รวมทั้งสิ้น 3,439 คน)

สภาพภูมิประเทศและลักษณะภูมิอากาศ ภูมิประเทศในอดีตเป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก มีคลองธรรมชาติไหลผ่านหลายสาย อุณหภูมิปกติ ฝนตกตามฤดูกาล ทำให้มีปริมาณน้ำฝนเพียงพอแก่การเกษตรกรรม แต่เมื่อมีทางด่วนอุดรรัถยา (แจ้งวัฒนะ-บางปะอิน) หมู่บ้านในตำบลเชียงรากน้อยถูกแบ่งพื้นที่แยกออกจากกัน

สภาพเศรษฐกิจและสังคมโดยภาพรวม ชุมชนโดยรวมมีลักษณะเป็นชุมชนเกษตรกรรม และรับจ้างทั่วไป มีการดำเนินวิถีชีวิตแบบชุมชนดั้งเดิม มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่น มีแรงเกาะเกี่ยวในความสัมพันธ์ของชุมชนอย่างเหนียวแน่น

ด้านโครงสร้างพื้นฐาน :

การไฟฟ้า ราษฎรมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน

การประปา ราษฎรยังขาดน้ำสะอาด เพื่อการอุปโภคบริโภค มีปริมาณครัวเรือนที่ใช้น้ำประปาบาดาลประมาณ 700 ครัวเรือน (การประปาส่วนภูมิภาคยังไม่เข้ามาลงทุนให้บริการประชาชน)

การสื่อสารและโทรคมนาคม ครัวเรือนติดตั้งโทรศัพท์ประมาณ 99% ไม่มีสถานีวิทยุ-โทรทัศน์ เครือข่ายวิทยุสื่อสารหรือสถานีวิทยุชุมชน แต่มีการใช้เครื่องขยายเสียงสำหรับประกาศเสียงตามสายเพื่อแจ้งข้อมูลข่าวสาร

การจราจร การจราจรสะดวกทางบก มีการจราจรทางน้ำเพียงเล็กน้อยในส่วนที่ติดกับแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วนคลองต่างๆ ดั้นเขิน มีวัชพืชหนาแน่นต้องกำจัดทุกปี ไม่มีการจราจรทางน้ำในคลอง

การใช้ที่ดิน พื้นที่ประกอบการเกษตรกรรมเดิม ส่วนใหญ่

ได้เปลี่ยนเป็นกรรมสิทธิ์ของนายทุนและยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาทำประโยชน์ เกษตรกรจึงยังได้เข้าทำการเกษตรกรรม

ด้านเศรษฐกิจ :

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ/รายได้ประชากร รับจ้างเอกชน 53% การเกษตรกรรม 42% ประกอบการพาณิชย์ 3% รับราชการและรัฐวิสาหกิจ 1% อื่นๆ 1%

การเกษตรกรรม มีจำนวนครัวเรือนในภาคเกษตรกรรม 332 ครัวเรือน ผลผลิตทางการเกษตรที่สำคัญคือ ข้าว มะม่วง ขนุน ถั่วลิสง น้ำว้า มะพร้าว และสัตว์น้ำ

การอุตสาหกรรม มีโรงงานอุตสาหกรรม 13 แห่ง

การพาณิชย์กรรม/การบริหาร มีร้านค้าทั่วไป 37 แห่ง บ้านหรือห้องให้เช่า 12 แห่ง ไม่มีหน่วยธุรกิจประเภทบริการ

การปศุสัตว์ มีการประกอบปศุสัตว์ในท้องถิ่น เช่น การเลี้ยงไก่ เป็ด

การท่องเที่ยวในเชียงรากน้อย นอกจากจะมีวัดที่เป็นที่สักการะบูชาแล้ว ยังมีสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ชุมชนบ้านศาลาแดงเหนือเป็นหมู่บ้านต้นแบบคุณธรรมดีเด่นกล่าวคือ ชาวบ้านในชุมชนมีวิถีดำเนินวิถีชีวิตตามครรลองคลองธรรมในพระพุทธศาสนา ยึดมั่นในอัตลักษณ์ของชาวไทยรามัญตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มีการร่วมมือกันดูแลชุมชนและสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านให้คงความเป็นระเบียบสะอาด ปราศจากมลภาวะ และมีวิถีชีวิตประจำวันที่สะอาดเป็นเลิศ ด้วยเชื่อว่านัยรักษาความสะอาดเป็นสิริมงคลต่อครอบครัว ชาวบ้านจะไม่ทิ้งสิ่งปฏิกูลลงแม่น้ำเจ้าพระยา โดยในทุกครัวเรือนจะทำบ่อบำบัดน้ำทิ้งจากครัวเรือนก่อนที่จะผ่านลงแม่น้ำเจ้าพระยา และเป็นบ่อบำบัดน้ำที่เกิดจากภูมิปัญญาชาวบ้านในชุมชน ศิลปกรรมล้ำค่าในชุมชน คือ โบราณวัตถุที่ค้นพบ ส่วนใหญ่เป็นคัมภีร์ทางศาสนา และมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของพระสงฆ์และชาวบ้าน ศาลาแดงเหนือมาก นอกจากนี้ ยังพบหินกรองน้ำโบราณอายุกว่าร้อยปีมาแล้ว ธรรมาสันที่สร้างขึ้นราวพ.ศ. 2417 เอกสารประเภทใบลาน สมุดข่อยภาษาบาลี ภาษามอญ และภาษาไทย ซึ่งเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนา ชาดก กฎหมาย และอื่นๆ

วัฒนธรรมประเพณี ประเพณีตักบาตรพระร้อย เริ่มในช่วงเทศกาลออกพรรษา (แรม 11 ค่ำ เดือน 11) ประเพณีตักบาตรน้ำผึ้ง (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 10 ตรงกับวันพระกลาง) ประเพณีสงกรานต์ (วันที่ 13-15 เมษายน) ประเพณีสงฆ์ข้าวแช่ กระทำในช่วงเทศกาลสงกรานต์ ประเพณีแห่ธงสังฆะชาบ กระทำในวันสุดท้ายของเทศกาลสงกรานต์ ประเพณีทำบุญวันสารท (แรม 15 ค่ำ เดือน 10 วันพระสิ้นเดือน 10) ประเพณีลอยกระทง (ขึ้น 15 ค่ำ เดือน 12) ประเพณีจุดลูกหนูกระทำในงานฉกขบถของพระสงฆ์ชาวมอญ

ด้านสังคม :

การศึกษา มีโรงเรียนประถมศึกษา 2 แห่ง ได้แก่ โรงเรียนวัดเมตดารงค์ หมู่ 3 โรงเรียนศาลาพัน หมู่ 4 (เปิดสอนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่สาม)

สถาบันและองค์กรทางศาสนา มีวัด 5 แห่ง ได้แก่ วัดศาลาแดงเหนือ หมู่ 2 วัดเมตดารงค์ หมู่ 3 วัดโพธิ์นิมิตตาราม หมู่ 4 วัดโกเมศรัตนาราม หมู่ 5 วัดพลับสุทธาวาส หมู่ 5

การสาธารณสุข มีโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ 1 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลเชียงรากน้อย

การสังคมสงเคราะห์และสวัสดิการสังคม ตำบลเชียงรากน้อย มีผู้สูงอายุที่ได้รับเบี้ยสงเคราะห์เพื่อยังชีพผู้สูงอายุจำนวน 461 คน และมีคนพิการที่ได้รับเงินสงเคราะห์เบี้ยยังชีพคนพิการ 124 คน

การพัฒนาอาชีพ ได้มีการพัฒนาอาชีพและเสริมรายได้ของคนในครัวเรือนของแต่ละหมู่บ้าน จัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพ ดังนี้ กลุ่มอาชีพเพาะเห็ด หมู่ 1 กลุ่มอาชีพสตรีพัฒนาบ้านศาลาแดงเหนือ หมู่ 2 กลุ่มอาชีพสตรีวัดพลับ ส้มทองเบเกอรี่ หมู่ 5 กลุ่มอาชีพสตรีวัดพลับ กลุ่มหัตถกรรมไม้กวาดอ่อน หมู่ 5

จากข้อมูลข้างต้นพบว่า ชุมชนในตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ประกอบไปด้วย 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ 2 ศาลาแดงเหนือ หมู่ 3 เมตดารงค์ หมู่ 5 บ้านพลับ ซึ่งมีอาณาเขตติดริมแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วนใหญ่เป็นคนไทยเชื้อสายมอญ สำหรับ 3 ชุมชนทางฝั่งนี้ ยังมีลักษณะของชุมชนปิดอยู่ เพราะเคร่งครัดในพุทธศาสนาตามวิถีมอญแบบดั้งเดิม จึงทำให้หมู่บ้านศาลาแดงเหนือมีความโดดเด่นทางด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรมชาวบ้านในชุมชนศาลาแดงเหนือ ดำเนินวิถีชีวิตตามครรลองในพระพุทธศาสนา และยึดมั่นในอัตลักษณ์ของชาวไทยเชื้อสายมอญมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งชาวบ้านและพระสงฆ์ต่างร่วมมือช่วยกันดูแลชุมชนและรักษาสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านให้คงงาม เป็นระเบียบ สะอาด ปราศจากมลภาวะและอบายมุข ชาวบ้านดำรงตนอยู่ในหลักศีลธรรม ยึดมั่นในการปฏิบัติปฏิบัติชอบ ร่วมมือกับทางราชการในการต้อนรับผู้นำต่างประเทศ นักศึกษา นักวิชาการ ตลอดจนนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมวิถีชีวิตของคนในชุมชนแห่งนี้ ยังคงยึดมั่นในวัฒนธรรมประเพณีเป็นแบบฉบับของบรรพบุรุษ “ชาวมอญ” ทั้งยังเป็นการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำริสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ด้วยเหตุนี้ ชุมชนศาลาแดงเหนือ จึงได้รับรางวัล “ชุมชนพอเพียงตัวอย่าง” เมื่อปีพ.ศ. 2538 และรางวัลชุมชนวัฒนธรรมดีเด่นมาแล้ว

ส่วนหมู่ 1 ปากออด หมู่ 4 ศาลาพัน จะมีอาณาเขตติดกับโรงงานอุตสาหกรรมนวนคร ส่วนบริเวณ 2 หมู่บ้านนี้จะเป็นชุมชนค่อนข้างที่จะเปิด เนื่องจากอาณาบริเวณที่ติดกับโรงงานเป็นทางผ่านเข้าออกสำหรับเส้นทางมอเตอร์ไซด์ ทำให้มีคนผ่านแวะเวียนมาทำบุญที่วัดโพธิ์นิมิตตาราม (หมู่ 4 ศาลาพัน) เป็นประจำ นอกจากนี้ ชาวบ้านในพื้นที่เชียงรากน้อยยังมีอาชีพรับจ้างมากกว่าเกษตรกร พื้นที่ทำกินสำหรับการเกษตรมีไม่มาก วิถีชีวิตความเป็นอยู่แบบคนกึ่งเมืองกึ่งชนบท

2. เรื่องเล่าที่มากุมิปัญญาท้องถิ่นและมรดกทางวัฒนธรรม

หมู่ 1 ปากออด พบว่า มีกลุ่มอาชีพต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มอาชีพขนมหวาน ขนมชั้น กลุ่มร้อยลูกปัด การสมอกหมอน การเกษตรดั้งเดิม ทำนาโยนอดีต เพาะเห็ดนางฟ้าภูฐาน ซึ่งสามารถนำมาประกอบอาหารได้หลายชนิด เช่น ยำเห็ด กลุ่มการเรียนรู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ขนมไทย และมีกลุ่มออมทรัพย์ที่พึ่งตนเองไม่ต้องกู้ยืมกระแสป มีสมาชิกกว่า 100 คน เงินทุนหมุนเวียนกว่า 3 แสนบาท อัตราดอกเบี้ยร้อยละ 5 ต่อปี

นอกจากนี้ ยังพบว่า มีผู้สูงอายุที่ทราบตำนานประวัติบ้านปากออดเป็นอย่างดี คือ หลงเหลือมีการจัดตั้งกลุ่มผู้อาวุโสเพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุในหมู่บ้าน เช่น กลุ่มผู้สูงอายุประตุน้ำ ก็มีโครงการที่จะช่วยเหลือผู้สูงอายุที่เคลื่อนไหวลำบาก โดยการจัดหารถเข็น ให้มีการจัดตั้งหมู่บ้านใหม่บริเวณที่หลวงชลประทาน เพื่อหาที่อยู่อาศัยแก่ผู้ไม่มีที่อยู่สำหรับชาวบ้าน หมู่ 1 เท่านั้น และมีกลุ่มอาชีพเพาะเห็ดผู้สูงอายุ

หมู่ 2 ศาลาแดงเหนือ พบว่า สภาพโดยทั่วไปเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กติดแม่น้ำเจ้าพระยา ซึ่งจะมีปัญหาน้ำท่วมทุกปี ในอดีตมีอาชีพค้าขายอยู่ริมแม่น้ำ ดังนั้น ชาวบ้านจึงได้เก็บอนุรักษเรือโบราณไว้จำนวนหนึ่ง เพื่อวางแผนจะนำมาจัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑ์เรือ ไว้ถ่ายทอดเรื่องราวความเป็นมาของศาลาแดงเหนือให้คนรุ่นหลังได้ทราบ

ด้านวิถีชีวิตและวัฒนธรรมประเพณีพบว่า มีการถ่ายทอดวัฒนธรรมมอญสู่คนรุ่นหลัง มีเสาหงส์หรือหางหงส์ ซึ่งเป็นศิลปะแบบมอญ และจะมีการแห่หางหงส์ที่เป็นเสาธงทุกปีในวันสงกรานต์

ด้านศาสนามีการเก็บอนุรักษหอไตรปิฎก เก็บรักษาคัมภีร์โบราณภาษามอญไว้ มีการถ่ายทอดความรู้เรื่องการใช้ชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนา รวมทั้งมีเจดีย์มอญที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำภายในบริเวณวัด

ด้านสิ่งแวดล้อมพบว่า ชุมชนมีการดูแลสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างดี เช่น สมัยก่อนมีเตาเผาขยะชุมชน แต่ต่อมาเมื่อทราบว่าการเผาขยะทำลายมลภาวะสิ่งแวดล้อม ทางชุมชนจึงเลิกแล้วปรับเปลี่ยนเป็นที่ทิ้งขยะอย่างเป็นระบบ รวมทั้ง

มีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความสามารถในการทำบ่อดักไข่ม้วนชื่อ “ลุงอ้อด” ซึ่งเป็นผู้ที่มีชื่อเสียง มีบุคคลภายนอกมาขอศึกษาตุงงานเรื่องบ่อดักไข่ม้วนมากมาย แต่ในปัจจุบันลุงอ้อดได้เสียชีวิตไปแล้ว ทำให้ไม่มีใครสืบทอดความรู้ดังกล่าวต่อไป

ด้านเศรษฐกิจและรายได้ชุมชนพบว่า มีกลุ่มอาชีพสตรีพัฒนาบ้านศาลาแดงเหนือ ทำหมีกรอบที่มีชื่อเสียง มีกลุ่มออมทรัพย์ต่างๆ เช่น กองทุนแก้ไขความยากจน (กขคจ) เงินกองทุนแม่เพื่อแผ่นดิน ที่นำเงินทุนมาแก้ไขปัญหายาเสพติดในชุมชน และกลุ่มออมทรัพย์ที่เก็บเงินออมทรัพย์เดือนละ 500 บาท

หมู่ 3 เมตารังค์ พบว่า ในด้านวัฒนธรรมมอญมีความคล้ายคลึงกับหมู่ 2 ศาลาแดงเหนือ เนื่องจากมีพื้นที่อยู่ติดกัน ด้านอาชีพในชุมชนพบว่า ชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรม กึ่งค้าขาย มีการปลูกเห็ด ปลูกมะนาวในโอ่ง การทำยาขี้ตองเท้า และมีการปลูกผักกิมถนซึ่งเป็นพืชผักสวนครัวเรียกว่า “ถนบกินได้”

ด้านศาสนา มีเจดีย์มอญขเวดากองที่มีขนาดใหญ่ และมีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน คือ “หลวงปู่” รวมทั้งวัดเมตารังค์ยังมีตุ้มกึ่งดงาม และมีเครื่องกรองน้ำโบราณอีกด้วย

หมู่ 4 ศาลาพัน พบว่า สภาพโดยทั่วไปเป็นหมู่บ้านชนบทกึ่งอุตสาหกรรม เนื่องจากมีพื้นที่อยู่ติดกับโรงงานอุตสาหกรรมในเขตนวนคร มีอาชีพทำนาทำสวนไม้กิมซุง เป็นหน่อไม้ที่มีรสชาติอร่อยและสามารถทนน้ำท่วมได้ สามารถขายได้กิโลกรัมละ 50 บาท นอกจากนี้ ยังมีการปลูกมะม่วง มีกลุ่มอาชีพเพาะเห็ด กลุ่มแม่บ้านร้อยลูกปัด และมีศูนย์การเรียนรู้การเกษตร ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแปลงสาธิตให้เยาวชนได้ศึกษาเรื่องธรรมชาติต้นไม้

ด้านศาสนาพบว่า วัดโพธิ์นิมเป็นแหล่งศูนย์รวมของชุมชน มีการจัดกิจกรรมด้านขนบธรรมเนียมประเพณีที่

หลากหลาย เช่น การประกวดนางสงกรานต์ผู้สูงอายุ งานประเพณีลอยกระทง เป็นต้น

หมู่ 5 บ้านวัดคลองพลับ พบว่า โดยทั่วไปชาวบ้านมีอาชีพทำนา เพราะมีพื้นที่การเกษตรมาก มีศูนย์ข้าวพันธุ์ดี ดังนั้นในอนาคตจึงอยากตั้งเป็นชมรม “คนทำนา” นอกจากนี้ ในด้านเศรษฐกิจชุมชนพบว่า มีกลุ่มอาชีพสตรีวัดพลับ กลุ่มทำขนมปังที่เรียกว่า “ส้มทองเบเกอรี่” มีการผลิตยาแผนโบราณที่ทำจากสมุนไพร เช่น ยาหอมยาลม เป็นต้น

ด้านประเพณีวัฒนธรรมพบว่า มีวัฒนธรรมมอญที่คล้ายคลึงกับหมู่ 2 และหมู่ 3 มีการละเล่นพื้นบ้านต่างๆ เช่น มอญซ่อนผ้า หมากเก็บ ทอยสะบ้า นอกจากนี้ ยังมีการแต่งเพลงพื้นบ้านอีกด้วย

ด้านศาสนาพบว่า ที่วัดพลับมีหลวงพ่ोजเงิน (เป็นเงินทั้งองค์) ซึ่งเป็นที่สักการะขอพรจากชาวบ้าน และในอนาคตข้างหน้าต้องการรื้อฟื้นกลุ่มทำไม้กวาดอ่อนขึ้นมามากครั้ง เพราะไม้กวาดอ่อนที่ทางหมู่บ้านผลิตขึ้นมีคุณภาพดี รวมทั้งอยากตั้งชมรม “คนเขียนเพลง” ขึ้นอีกด้วย

กิจกรรมการมีส่วนร่วมของมหาวิทยาลัยกับชุมชน ผ่านโครงการบริการวิชาการแก่สังคม

ผู้วิจัยขอเสนอกิจกรรมการมีส่วนร่วมของมหาวิทยาลัยกรุงเทพกับชุมชน ที่ได้ดำเนินการผ่านโครงการบริการวิชาการแก่สังคมฯ ของคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ตั้งแต่เริ่มต้นในพื้นที่ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี เพราะเป็นการดำเนินกิจกรรมร่วมกันมา จนนำไปสู่การจัดกิจกรรมมอญ ซ่อน ภูมิ ในพื้นที่ หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ผู้วิจัยแยกผลการวิจัยออกเป็น 3 ช่วง โดยใช้เกณฑ์ปีการศึกษาของมหาวิทยาลัยเป็นตัวกำหนด สามารถสรุปได้ตามตารางที่ 1 ดังนี้

ลำดับ	ปีการศึกษา (ระยะเวลา)	รายละเอียดกิจกรรม
ช่วงที่ 1	2555 (พ.ศ. 2555-2556)	“บ้านฝัน ภูมิปัญญา ค้นที่มาเชียงรากน้อย” สู่โครงการ “3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์...บ้านรัก บ้านรู้”
ช่วงที่ 2	2556 (พ.ศ. 2556-2557)	“พิพิธภัณฑสถานชีวิต” สู่โครงการ “มอญ ซ่อน ภูมิ”
ช่วงที่ 3	2557 (พ.ศ. 2557-2558)	“มอญ ซ่อน ภูมิ ตอน ถอดรหัสคัมภีร์โบราณ” สู่โครงการ “มอญ ซ่อน ภูมิ” ครั้งที่ 2

ตารางที่ 1 ลำดับช่วงเวลาในการดำเนินงานบริการวิชาการแก่สังคมฯ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

จากตารางที่ 1 ผู้วิจัยได้นำเสนอเฉพาะช่วงที่ 1 เท่านั้น ในบทความวิจัยเรื่อง จากเวทีเสวนา “บ้านผู้นำภูมิปัญญา คันทิมา เชียงรากน้อย” สู่โครงการ “3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์...บ้านรักบ้านรู้” เพราะการศึกษาจัดเก็บรวบรวมข้อมูลงานวิจัยฉบับเต็ม นั้น ใช้ระยะเวลาในการดำเนินการมากกว่า 3 ปี โดยใช้วิธีการสื่อสารกลุ่มเล็ก คือ การที่บุคคลจำนวนหนึ่งสื่อสารกันแบบเผชิญหน้าในช่วงเวลาหนึ่ง โดยมีจำนวนมากพอที่บุคคลหนึ่งสามารถสื่อสารกับทุกคนในกลุ่มโดยตรง การสื่อสารในกลุ่มเล็ก มีกระบวนการกลุ่ม สมาชิกมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน โดยเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มเท่านั้น กลุ่มมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายร่วมกัน สมาชิกกลุ่มรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มและมีอิทธิพลต่อกัน (จันทนา ทองประยูร, 2548; น.9)

ในช่วงปีการศึกษา 2555 (ช่วงเวลาดำเนินกิจกรรม พ.ศ. 2555-2556) จากเวทีเสวนา “บ้านผู้นำภูมิปัญญา คันทิมา เชียงรากน้อย” สู่โครงการ “3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์...บ้านรักบ้านรู้”

จากการดำเนินงานบริการโครงการบริการวิชาการ แก่สังคมฯ ตามแผนกลยุทธ์คณะฯ ได้แก่ ชุมชนตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี ซึ่งประกอบด้วย หมู่บ้านปากอวด หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ หมู่บ้านเมตารังค์ หมู่บ้านศาลาพัน และหมู่บ้านวัดคลองพลับ กำหนดการเริ่มตั้งแต่ปีพ.ศ. 2555-2558 โดยเริ่มต้นตั้งแต่การศึกษาชุมชน การเตรียมงาน การดำเนินงาน และการประเมินผล ซึ่งการวางแผนงานก่อนการปฏิบัติงานได้มีการวางแผน 4 ขั้นตอนตามแนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน จะประกอบด้วย (Tufte & Mefalopoulos, 2009; p. 5-6) ได้แก่ **ขั้นการศึกษา ขั้นเตรียมงาน ขั้นดำเนินงานและขั้นการประเมินผล** โดยมีคณะทำงาน ประกอบด้วย คณะอาจารย์จากคณะนิเทศศาสตร์ จำนวน 6 ท่าน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จำนวน 2 ท่าน อาจารย์จากสำนักกีฬา 1 ท่าน และในส่วนของชาวบ้านตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี จะเป็นในส่วนของแกนนำชาวบ้านที่มาระดมความคิด ทั้งหมด 8 คน จาก 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ 1 ปากอวด จำนวน 1 คน หมู่ 2 ศาลาแดงเหนือ จำนวน 4 คน หมู่ 3 เมตารังค์ จำนวน 1 คน หมู่ 4 ศาลาพัน จำนวน 1 คน และหมู่ 5 บ้านพลับ จำนวน 1 คน รวมจำนวน 8 คน ประกอบไปด้วย 1) นายอนุวัตร ใจชอบ 2) นายสมเจต มิ่งโมฬี 3) นางสาวกร โมกงาม 4) นางสาวรัตน บัญเนื่อง 5) นางสาวพรณี สุนทรบุระ 6) นางสาวปาริณา บุตรทิม 7) นางอัมพร แจ่มแจ้ง 8) นายพนพล แสงปลั่ง ซึ่งมีรายละเอียดการดำเนินงานดังนี้

1. ขั้นการศึกษา คือ การวางแผนศึกษาข้อมูล วิธีการ ปัญหา และสำรวจความต้องการของชุมชน โดยคณะทำงาน คณะอาจารย์

คณะนิเทศศาสตร์ ที่รับผิดชอบในส่วนของการทำงานบริการวิชาการแก่สังคมฯ ได้เริ่มจากการทำแผนที่ความคิดครั้งที่ 1 และครั้งที่ 2 โดยการดำเนินงานในครั้งนี้เป็นครั้งแรกที่ทางมหาวิทยาลัยฯ ได้ร่วมทำกระบวนการกับชาวบ้านในตำบลเชียงรากน้อย โดยมีนายสมเจต มิ่งโมฬี ตัวแทนชาวบ้านจากหมู่ 4 ศาลาพัน เป็นผู้ประสานงานให้ทั้งหมด รายละเอียดกิจกรรมการมีส่วนร่วมมีดังนี้

(1.1) การทำแผนที่ความคิด (Mind mapping) ครั้งที่ 1 ดำเนินการเมื่อวันที่ 31 สิงหาคม 2555 เป็นครั้งแรกที่มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ได้ลงไปร่วมสื่อสารกับชุมชนตำบลเชียงรากน้อย ในขณะที่พื้นที่ในหมู่บ้านหรือวัดเองก็ยังไม่สะดวกพร้อมที่จะเปิดรับคนภายนอก ซึ่งทีมคณาจารย์นั้นเข้าใจเพราะเป็นเรื่องละเอียดอ่อนของคนในพื้นที่ ทางมหาวิทยาลัยจึงได้ประสานงานกับนายสมเจตเรื่องการขอความอนุเคราะห์ในการใช้สถานที่กับองค์การบริหารส่วนตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคกจังหวัดปทุมธานี จึงดำเนินกิจกรรม ณ ที่นี้

ขั้นตอนการทำงาน ประกอบด้วย 1) จัดกิจกรรมละลายพฤติกรรม 2) อบรมวิทยากรกระบวนการ 3) จัดทำแผนที่ความคิดครั้งที่ 1

(ก) กิจกรรมการละลายพฤติกรรม

คณะทำงานได้มอบหมายให้อาจารย์นุญกุล นิลวงษา วัติ อาจารย์ประจำแผนกกีฬา มหาวิทยาลัยกรุงเทพเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมการละลายพฤติกรรม ซึ่งบรรยากาศเต็มไปด้วยความสนุกสนาน รอยยิ้ม และเสียงหัวเราะ โดยเกมที่สมาชิกได้ร่วมเล่นแต่ละเกม ต่างก็มีความหมายแฝงที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงานกลุ่มร่วมกัน เช่น เกมส “JENGA” คือ เกมที่นำไม้ 54 ท่อนเล็ก ๆ มาเรียงชั้นละ 3 ท่อน แล้ววางสลับกันไปจนครบ 18 ชั้น จากนั้นก็ให้ผู้เล่นดึงท่อนไม้ท่อนไหนก็ได้ยกเว้นบนสุด เพื่อวางต่อยอดขึ้นไปให้ได้ชั้นสูงที่สุดแล้ว เกมจะจบเมื่อท่อนไม้ที่ต่อยอดกันขึ้นไปพังทลายลงมา ซึ่งการเล่นเกimdังกล่าวมีความหมายเปรียบเปรยว่า ไม้แต่ละท่อนที่นำมาวางเรียงต่อกันเป็นชั้นๆ เป็นไม้เนื้อแข็ง แต่ในขณะที่ผู้เล่นต้องดึงท่อนไม้ออกด้วยความเบามือที่สุด เพื่อไม่ให้ไม้ที่ต่อกันพังทลายลงมาก็เหมือนกับแต่ละคนที่อยู่ในชุมชน ต่างก็มีความคิดที่เป็นของตนเอง ยึดมั่นในสิ่งที่ตนคิด แต่เมื่อมารวมกลุ่มกันเพื่อทำงานให้เก้ส่วนรวม แต่ละคนก็ต้องลดความเป็นตัวของตัวเองลง แต่ใช้ความอ่อนโยนความถ้อยทีถ้อยอาศัยไม่ยึดติดกับตนเอง เพื่อให้ชุมชนตนเองอยู่ได้โดยไม่พังลงมา เพราะถ้าต่างคนต่างทำต่างคนต่างอยู่ ทำอะไรโดยไม่เห็นแก่ส่วนรวม เปรียบเหมือนดึงท่อนไม้ออกมาด้วยแรงทั้งหมดที่มี โดยปราศจากความเบามือ ผลก็คือ ไม้ที่อุตสาหะช่วยกันต่อมาก็จะล้มครืนในที่สุด เป็นต้น (ตามภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 กิจกรรมละลายพฤติกรรมและเกม JENGA

(ข) การอบรมวิทยากรกระบวนการ

วิทยากรกระบวนการ คือ คนกลางที่ช่วยจัดและดำเนินการประชุมชน อบรมให้เกิดการคิดที่เป็นระบบ มีความคิดอิสระ และสามารถใช้ทักษะในการสื่อสารในการทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในการประชุมเสวนาหรืออบรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ เสริมสร้างบรรยากาศแห่งมิตรภาพความร่วมมือที่จริงจังและจริงจัง รวมทั้งจัดอุปสรรคทางวัฒนธรรมที่ทำให้การคิดและการสื่อสารขาดประสิทธิภาพ โดยสามารถทำให้สมาชิกในกลุ่มมีการแลกเปลี่ยนและสะท้อนประสบการณ์ หาแนวทางแก้ไขหรือหาข้อสรุปในการแก้ปัญหาต่างๆ ช่วยกระตุ้นให้สมาชิกได้แสดงความคิดเห็นโดยปราศจากการบังคับ ช่วยตั้งประเด็นให้กลุ่มได้คิดอย่างเป็นระบบร่วมกัน วางแผนและดำเนินการตามแผนบนพื้นฐานประโยชน์ร่วมกัน

ดังนั้น ในการที่จะพัฒนาชุมชนให้ยั่งยืนได้นั้น จะต้องมีการเปิดโอกาสให้บุคคลในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมและรับผิดชอบในการกำหนดทิศทางการพัฒนาชุมชน ร่วมตัดสินใจอนาคตของชุมชนร่วมกัน ในการดำเนินโครงการดังกล่าว จึงได้มีการกำหนดการจัดเวทีชุมชนเสวนา “บัดฝุ่นภูมิปัญญา ค้นที่มาเชียงรายน้อย” เพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลเชิงลึกจากแต่ละหมู่บ้าน เพื่อเป็นประโยชน์ในการจัดกิจกรรมต่อไป แต่ในการจัดเวทีดังกล่าวจะต้องมีวิทยากรกระบวนการ ซึ่งเป็นตัวแทน

ชุมชนจากชุมชนตำบลเชียงรากน้อย ทำหน้าที่เป็นคนกลางที่ช่วยจัดและดำเนินการประชุมให้เกิดการคิดที่เป็นระบบ สามารถทำการสื่อสาร ทำความเข้าใจร่วมกันได้ ด้วยการใช้เทคนิคและกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมเป็นหัวใจสำคัญ

คณะทำงานจึงได้จัดให้มีการอบรมวิทยากรกระบวนการ โดยเชิญแกนนำชุมชนจาก 5 หมู่บ้าน ซึ่งมีแกนนำชุมชนให้ความสนใจเข้าร่วมการอบรมทั้งหมด 8 คน แบ่งเป็นหมู่ 1 ปากอาด จำนวน 1 คน หมู่ 2 ศาลาแดงเหนือ จำนวน 4 คน หมู่ 3 เมตารังค์ จำนวน 1 คน หมู่ 4 ศาลาพัน จำนวน 1 คน และหมู่ 5 บ้านพลับ จำนวน 1 คน รวมจำนวน 8 คน แต่หลังจากที่คณะกรรมการได้พูดคุยกับแกนนำชุมชนแล้วพบว่าส่วนใหญ่เคยได้รับการอบรมวิทยากรกระบวนการกันมาแล้ว คณะทำงานจึงตัดสินใจที่จะยกเลิกการอบรมดังกล่าวไป

(ค) จัดทำแผนที่ความคิดครั้งที่ 1

คณะทำงานให้แกนนำชุมชนทั้ง 8 คน ร่วมจัดทำแผนที่ความคิด (Mind mapping) ครั้งที่ 1 ภายใต้อำนาจ “ชุมชนในฝัน” แบ่งเป็น 3 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านสุขภาพ และสิ่งแวดล้อม โดยแบ่งสมาชิกแกนนำชุมชนออกเป็น 2 กลุ่มๆ ละ 4 คน โดยกลุ่มที่ 1 ประกอบด้วย แกนนำชุมชนจากหมู่ 1 ปากอาด หมู่ 3 เมตารังค์ หมู่ 4 ศาลาพัน และหมู่ 5 บ้านวัดคลองพลับ ส่วนกลุ่มที่ 2 เป็นแกนนำจาก

หมู่ 2 ศาลาแดงเหนือ แล้วให้สมาชิกถ่ายทอดความคิดหรือข้อมูลต่างๆ ที่มีอยู่ในสมองลงกระดาษ โดยใช้ภาพสี เส้น และการโยงใยแทนการจดย่อแบบเดิมที่เป็นบรรทัดๆ เรียงจากบนลงล่าง ขณะเดียวกันแผนที่ความคิดก็ช่วยเป็นสื่อ นำข้อมูลจากภายนอก เช่น หนังสือ คำบรรยาย การประชุม ส่งเข้าสมองให้เก็บรักษาไว้ได้ดีกว่าเดิม ช่วยยังช่วยให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ได้ง่ายเข้า เนื่องจากเห็นเป็นภาพรวมและเปิดโอกาสให้สมองได้เชื่อมโยงต่อข้อมูลหรือความคิดต่างๆ เข้าหากันได้ง่ายกว่า โดยใช้แสดงการเชื่อมโยงข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งระหว่างความคิดหลัก ความคิดรอง และความคิดย่อยที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน สอดคล้องกับฝ่ายวิชาการเอ็กซ์เปอร์เน็ท (2545; น. 88-93) ได้สรุปไว้ว่าเทคนิคการทำแผนที่ความคิด (Mind mapping) เป็นการเปิดกว้างทางความคิด โดยเริ่มจากพื้นที่ส่วนกลางทางความคิด แล้วขยายความคิดไปในทิศทางโดยรอบแบบไม่จำกัดกรอบความคิด โดยใช้วิธีการระดมความคิดร่วมกันผ่านลักษณะของภาพในสมอง ประสานกับสัญลักษณ์ ลายเส้น และตัวหนังสือ (Visual brainstorming) เพื่อทำให้ความคิดจัดอย่างเป็นระบบ (Systematic thinking) และช่วยทำให้เกิดความจดจำได้ดียิ่งขึ้น รวมไปถึงมีการจดบันทึกเป็นเอกสาร (Document) ไว้ให้สืบค้นได้ตลอดเวลา ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 กิจกรรมการทำแผนที่ความคิด

หลังจากสมาชิกแกนนำทั้ง 5 หมู่บ้าน ได้แบ่งเป็น 2 กลุ่มย่อยแล้ว ก็ลงมือร่วมกันคิดรวมนวตภาพฝันที่อยากเห็นพื้นที่ชุมชนตำบลเชียงรากน้อยเป็นแบบไหนในด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม ด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม แต่ละกลุ่มก็มีการปรึกษาหารือกันบ้าง ซึ่งก็มีความเคร่งเครียดบ้าง เพราะยังไม่ลงตัว สลับกับเสียงหัวเราะที่ดังขึ้นเป็นระยะๆ สำหรับผลงานของ 2 กลุ่ม ได้ภาพฝันออกมาเป็นดังนี้

กลุ่มที่ 1 ด้านเศรษฐกิจ ต้องการให้เกิดแหล่งท่องเที่ยว เช่น หมู่ 3 มีเครื่องกรองน้ำโบราณ หมู่ 4 อยากให้เกิดตลาดน้ำ หมู่ 5 มีธรรมาสันโบราณและพระโบราณ 500 ปี ทางกลุ่ม 1 ยังต้องการให้มีกลุ่มชมรมทำนา มีการถ่ายทอดเรื่องการเรียนรู้วิถีธรรมชาติ โดยเน้นเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง การปลูกพืชอินทรีย์ การประมง ซึ่งในที่สุดแล้วก็นำปาลามาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ เช่น ปลาหวานและปลาเค็ม รวมถึงเกิดกลุ่มเศรษฐกิจแม่บ้าน โดยการนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาแปรรูป เช่น กลัวยอบน้ำผึ้ง เป็นต้น และเกิดเป็นตลาดชุมชนขึ้นมา

ด้านสังคมและวัฒนธรรม ต้องการให้มีลานกีฬา ส่งเสริมประเพณีดั้งเดิม ได้แก่ ประเพณีมอญโบราณ รวมทั้งพัฒนาที่อยู่อาศัยให้ดีขึ้น

ด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ต้องการให้มีการตรวจสุขภาพประจำปีสำหรับเด็ก ผู้สูงอายุ และผู้ที่มีอายุตั้งแต่ 15-45 ปี รวมทั้งช่วยเหลือผู้พิการในชุมชน ด้านสิ่งแวดล้อมพบว่าต้องการให้เกิดถนนในฝันที่เต็มไปด้วยต้นไม้ ก่อให้เกิดความสวยงาม ต้องการระบบชลประทานที่ดี ต้องการให้แต่ละบ้านมีหน้าบ้านที่สวยงาม รวมทั้งต้องการให้มีการจัดแผนที่หมู่บ้าน และแผนที่การเดินทางมาหมู่บ้าน

กลุ่มที่ 2 ด้านเศรษฐกิจ ต้องการให้เป็นชุมชมอาหาร ซึ่งประกอบไปด้วย อาหารมอญ เช่น ข้าวแช่มอญ และอาหารพื้นบ้านที่สามารถจัดจำหน่ายนอกสถานที่ได้

ด้านสังคมและวัฒนธรรม ต้องการให้มีลานฝึกเล่นสะบ้า และลานกลองยาวของหมู่บ้าน เพื่อไว้แห่ทางหงส์

ด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อม ต้องการให้มีถนนคนกินผัก ลานออกกำลังกาย การตรวจสุขภาพเด็กปีละ 2 ครั้ง และนวดแผนไทย

หลังจากได้ข้อสรุปร่วมกันภายใต้หัวข้อ “ชุมชนในฝัน” แล้ว คณะทำงานได้มอบหมายให้สมาชิกแกนนำชุมชนเก็บรวบรวมข้อมูลภาพในฝันเพิ่มเติมจากชาวบ้านในหมู่บ้านของตนเอง เพื่อนำมาทำแผนที่ความคิดครั้งที่ 2 โดยได้แจกกระดาษเปล่าให้สมาชิกแกนนำชุมชนหมู่บ้านละ 40 ใบ แล้วให้แกนนำแต่ละคนแจกต่อไปยังชาวบ้านในหมู่บ้านของตน โดยใช้โจทย์เดียวกัน คือ “ชุมชนในฝัน” ควรจะเป็นอย่างไร โดยกำหนดเวลา 1 สัปดาห์ และจะได้เก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำมาทำแผนที่ความคิดครั้งที่ 2 ต่อไป

(ง) สรุปสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ร่วมกัน

คณะทำงานและผู้วิจัยต้องทำการสำรวจหาข้อมูลจากแกนนำชุมชนก่อนว่า เขาเหล่านั้นเคยผ่านการทำกิจกรรมใดมาบ้างแล้ว เพื่อไม่ให้เกิดการซ้ำซ้อน และเกิดการออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิกแกนนำชุมชน ซึ่งกิจกรรมแผนที่ความคิดนั้นเกิดจากการศึกษาของ

คณะทำงานที่จะหาเครื่องมือที่จะช่วยทบทวนความจำ และง่ายต่อการดำเนินกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่เข้าใจได้ไม่ยาก อีกทั้งยังเป็นการจัดรวบรวมกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ คณะทำงานตั้งใจจะจัดอบรมวิทยากรกระบวนการให้สมาชิกแกนนำชุมชน แต่กลับพบว่าสมาชิกส่วนใหญ่ผ่านการอบรมดังกล่าวมาแล้ว เนื่องจากสมาชิกส่วนใหญ่ที่เข้าร่วมกระบวนการเป็นแกนนำในหมู่บ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) อาสาสมัครพัฒนาชุมชน (อสพ.) เป็นต้น ซึ่งเคยผ่านประสบการณ์การอบรมกับหน่วยงานหรือองค์กรภาครัฐมาแล้ว

การทำแผนที่ความคิด ทำให้สมาชิกแกนนำชุมชนได้เรียนรู้ที่จะพูดคุย เพื่อหาแนวทางร่วมเข้าใจสิ่งที่ต้นต้องการ และสามารถถ่ายทอดความคิดออกมาให้เห็นได้ชัดเจน ซึ่งคณะทำงานพบว่า ชุมชนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ที่สามารถนำไปสู่การสร้างพื้นที่สร้างสรรค์ได้จริง (Creative space) เช่น ถนนคนเดิน การอนุรักษ์ข้าวแช่มอญ และการเรียนรู้วิถีชีวิตธรรมชาติ เป็นต้น

สิ่งสำคัญที่คณะทำงานเห็น คือ การร่วมแรงร่วมใจ ความเต็มใจ ความเสียสละ และความกระตือรือร้นของสมาชิกแกนนำชุมชนที่เป็นกลุ่มชาวบ้าน ที่พร้อมจะสร้างชุมชนให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนจากการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างคนในชุมชนกับกลุ่มบุคคลภายนอก เช่น มหาวิทยาลัย หน่วยงานภาคเอกชน และสื่อมวลชน เป็นต้น

(1.2) การอบรมวิทยากรกระบวนการ และการทำแผนที่ความคิด (Mind mapping) ครั้งที่ 2 ดำเนินการเมื่อวันที่ 7 กันยายน 2555 ณ องค์การบริหารส่วนตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี

ขั้นตอนการทำงาน 1) รวบรวมข้อมูลจากสมาชิกแกนนำชุมชนทั้ง 5 หมู่บ้าน 2) สมาชิกแกนนำชุมชน คณาจารย์ และนักศึกษา ร่วมกันตีความข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมจากชาวบ้าน 3) จัดทำแผนที่ความคิด ครั้งที่ 2 พร้อมสรุป

รวบรวมข้อมูลจากสมาชิกแกนนำชุมชน คณะทำงานได้ให้สมาชิกแกนนำกลับไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากหมู่บ้านของตน ผ่านแบบสอบถามข้อมูลคำถามปลายเปิด (Open-ended question) หมู่บ้านละ 50 ชุด โดยหมู่ 1 เก็บข้อมูลได้จำนวน 23 ชุด หมู่ 2 ได้จำนวน 18 ชุด หมู่ 3 ได้จำนวน 34 ชุด หมู่ 4 ได้จำนวน 13 ชุดและหมู่ 5 ได้จำนวน 10 ชุด

นำข้อมูลมาวิเคราะห์ร่วมกัน

สมาชิกแกนนำชุมชน คณาจารย์ และนักศึกษา ร่วมตีความข้อมูลที่ได้เก็บรวบรวมจากชาวบ้าน เนื่องจากข้อมูลที่ได้แบ่งเป็น 2 รูปแบบ คือ

1. ความต้องการชัดเจนเป็นรูปธรรม เช่น ต้องการลาน

กีฬา ตลาดนัดชุมชน ชุมชนปลอดยาเสพติด ถนนเสียงตามสาย ตู้เอทีเอ็ม อินเทอร์เน็ต ธนาคารขยะ ชุมชนเสาไฟฟ้า เป็นต้น

2. ความต้องการที่ต้องอาศัยการตีความหมายจากสิ่งที่ชาวบ้านได้เขียนลงในกระดาษ เช่น

“ความฝันของผมอยากให้หมู่บ้านมอญศาลาแดงเหนือ เปลี่ยนแปลงตามระบบกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ ไม่ใช่เปลี่ยนแปลงตามความเห่อของสังคม การเปลี่ยนแปลงของบ้านมอญศาลาแดงเหนือต้องเปลี่ยนแปลงไม่ลืมอดีต เรียนรู้ปัจจุบันให้ดี และค้นคว้าการวางแผนในอนาคตให้ถูกต้อง พระอาจารย์วัดศาลาแดงเหนือ และปู่ย่าตายายพ่อแม่ ได้วางกฎเกณฑ์ระเบียบของคำสั่งสอนของพระพุทธศาสนาไว้ในชีวิตประจำวันของคนบ้านมอญศาลาแดงเหนืออย่างดี เว้นแต่ใครจะปฏิบัติ ผมอยากมีอาคารเก็บสิ่งของและความรู้ในอดีตของบ้านมอญศาลาแดงเหนือ และที่วัดศาลาแดงเหนือเป็นพิพิธภัณฑ์ เป็นแหล่งเรียนรู้ของคนรุ่นใหม่ และคนที่ไม่รู้ในหมู่บ้านศาลาแดงเหนือ และบุคคลภายนอกทุกคนมีความรู้ความสามารถ (แต่ความรู้รู้ไม่หมด)”

“อยู่อย่างพอเพียงตามวิถีชีวิต พอมีพอกิน พอเก็บบ้าง กินทุกอย่างที่ปลูก และปลูกทุกอย่างที่กิน ตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนอย่างสมเหตุสมผล ประชาชนมีความสามัคคี มีสติปัญญา และมีความพากเพียร มีการพัฒนาซึ่งจะนำไปสู่ความสุขอย่างแท้จริง”

“ดิฉันไม่ยากฝันแล้วเป็นภาระตัวเอง ชาวบ้านเอาแต่ใจตัวเอง เอาความรู้สึกเป็นที่ตั้ง เอาความถูกต้องเป็นรอง”

(1.3) จัดทำแผนที่ความคิดครั้งที่ 2 จากการตีความข้อมูล “ชุมชนในฝัน” ที่ได้รับของแต่ละหมู่บ้านสามารถสรุปรายละเอียดได้ดังนี้

หมู่ 1 ปากอวด พบว่า มีความต้องการให้ชุมชน คือ อยากให้ผู้นำหมู่บ้านมีความเข้มแข็งด้านภาวะผู้นำ ต้องการมีสนามกีฬาชุมชน และศาลาประชาคม อยากให้ชาวบ้านในหมู่บ้านมีส่วนร่วมกันให้มากกว่านี้

หมู่ 2 ศาลาแดงเหนือ พบว่า มีความต้องการให้ชุมชน คือ อยากให้ชาวบ้านในหมู่บ้านมีความสามัคคี และไม่เห็นแก่ตัว รวมไปถึงการพูดจาแต่สิ่งดีๆ และใส่ใจวัฒนธรรมประเพณีมอญ

หมู่ 3 เมตารังค์ พบว่า มีความต้องการให้ชุมชน คือ อยากเห็นการมีส่วนร่วมในชุมชน ต้องการเป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง

ใส่ใจสิ่งแวดล้อม มีความสามัคคี ส่งเสริมสมาชิกกลุ่มแม่บ้านและตลาดนัดชุมชน อยากให้มีการดูแลรักษาสุขภาพ และมีความเข้มแข็งเรื่องภาวะผู้นำชุมชน

หมู่ 4 ศาลาพัน พบว่า มีความต้องการให้ชุมชน คือ อยากให้หมู่บ้านปลอดยาเสพติด มีสาธารณูปโภคดีขึ้น และมีความเข้มแข็งเรื่องภาวะผู้นำชุมชน อยากเห็นการมีส่วนร่วมในชุมชน

หมู่ 5 บ้านพลับ พบว่า มีความต้องการให้ชุมชน คือ อยากให้หมู่บ้านปลอดยาเสพติด มีถนนคอนกรีต และช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อม ต้องการมีส่วนร่วมสุขภาพและเครื่องออกกำลังกาย

สรุปสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ร่วมกัน

การตีความข้อมูลที่ได้รับจากแต่ละหมู่บ้าน ถือว่าเป็นการเรียนรู้ร่วมกันที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกแกนนำชุมชน คณาจารย์ และนักศึกษา มหาวิทยาลัยกรุงเทพ เนื่องจากสมาชิกแกนนำชุมชนเองก็ไม่เคยผ่านการทำแผนที่ความคิดที่มีการรวบรวมความคิดเห็นจากชาวบ้านมาก่อน ทำให้สมาชิกแกนนำชุมชนรับทราบว่าชาวบ้านภายในหมู่บ้านของตนเองมีความต้องการหรือมีทิศทางในการพัฒนาหมู่บ้านอย่างไรบ้าง ในด้านของนักศึกษา ก็กล้าแสดงความคิดเห็นและมีการคิดที่เป็นระบบมากขึ้น ส่วนคณะทำงานก็ได้ข้อมูลกว้างขวางมากขึ้น รวมทั้งได้รับรู้ปัญหาหลายๆ อย่าง รวมทั้งทิศทางการพัฒนาซึ่งเป็นที่ต้องการของชุมชน การได้มีโอกาสพบปะแกนนำครั้งที่ 2 นี้ ถือว่าเป็นขั้นตอนการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี เพราะบรรยากาศเต็มไปด้วยความสนิทสนม สมาชิกแกนนำชุมชนมีการเปิดเผยข้อมูลเชิงลึก ร่วมถกเถียงในประเด็นต่างๆ ทั้งประเด็นเรื่องทั่วไป และประเด็นการจัดกิจกรรมในเดือนพฤศจิกายน นอกจากนี้ คณาจารย์ และนักศึกษา ยังได้มีโอกาสลงพื้นที่ที่หมู่บ้านศาลาแดงเหนือ ซึ่งทำให้ได้เห็นสภาพหมู่บ้านที่เต็มไปด้วยมนต์ขลังและกลิ่นอายวัฒนธรรมมอญ รวมทั้งได้สัมผัสบรรยากาศที่สดชื่นและสวยงามริมแม่น้ำเจ้าพระยาอีกด้วย

2. ขั้นตอนการทำงาน หนึ่งในกำเนินโครงการ 3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์...ปันรัก ปันรู้ คือ การจัดเวทีเสวนาชุมชนในวันเสาร์ที่ 29 กันยายน 2555 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวมข้อมูลในด้านต่างๆ ของทั้ง 5 หมู่บ้าน เพื่อนำมาจัดรวบรวมไว้ใช้เป็นแนวทางในการกำหนดแนวคิดของกำเนินโครงการ 3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์...ปันรัก ปันรู้ รวมทั้งเพื่อให้นักศึกษาได้ฝึกการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นกำเนินลงพื้นที่จริง โดยสามารถสรุปรายละเอียดได้ดังนี้

(2.1) การประชุมระดมความคิด (Brainstorming)

ดำเนินการเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2555 ณ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ วิทยาเขตรังสิต

ขั้นตอนการทำงาน 1) นัดหมายสมาชิกแกนนำชุมชน ทั้ง 8 คน เพื่อมาประชุมที่มหาวิทยาลัยกรุงเทพ วิทยาเขตรังสิต 2) รวบรวมความคิดเห็นจากสมาชิกแกนนำชุมชน และคณะทำงาน

จนได้ประเด็นในการเสวนา 3) กำหนดผู้เข้าร่วมเสวนาและประเด็นที่แต่ละท่านต้องพูด ประสานงานเรื่องสถานที่ การเดินทาง และจดหมายเหตุต่างๆ

ประชุมระดมความคิด

วัตถุประสงค์ของการประชุมระดมความคิดในครั้งนี้ คือ ต้องการให้คณะทำงานและสมาชิกแกนนำชุมชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเด็นที่จะใช้ในการเสวนาชุมชนในวันเสาร์ที่ 29 กันยายน 2555 ซึ่งการระดมความคิดนี้จะช่วยส่งเสริมการสร้างสรรคความคิดเห็น และบรรยากาศของการยอมรับสำหรับความคิดเห็นทุกความคิดเห็น โดยไม่มีการประเมินว่า ความคิดเห็นของใครดีกว่าของใคร ความคิดเห็นของทุกคนจะถูกรวบรวมและนำเสนอให้สมาชิกทุกคนได้ทราบ

จากการทำแผนที่ความคิดทั้ง 2 ครั้งที่ผ่านมาพบว่า ลักษณะ “ชุมชนในฝัน” ของชาวตำบลเชียงรากน้อยมีหลากหลายมิติ เช่น มิติด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านสุขภาพพลานามัย เป็นต้น ซึ่งทางคณะทำงานและสมาชิกแกนนำต้องระดมความคิดและตัดสินใจร่วมกันว่า จะนำเสนอประเด็นอะไรในวันจัดเวทีชุมชนเสวนา ซึ่งสุดท้ายได้ข้อสรุปว่า ควรจะเป็นเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นและมรดกทางวัฒนธรรม รวมทั้งได้มีการร่วมคิดข้อหวัข้อที่จะสามารถสื่อสารถ่ายทอดเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นมรดกทางวัฒนธรรม ผลสรุปที่ได้จากการระดมสมอง คือ ได้ข้อการเสวนา ว่า “บัตผู้ภูมิปัญญา คันทมาเชียงรากน้อย”

สรุปสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ร่วมกัน

การจะทำงานร่วมกับชุมชน ต้องให้ชุมชนเป็นคนผลักดันแนวคิดของชุมชนเอง เนื่องจากจะเป็นผู้ที่รู้ข้อมูลในชุมชนดีที่สุด คณะทำงานเพียงแต่ทำหน้าที่ประสานงาน เพื่อผลักดันโครงการให้เกิดขึ้น สิ่งหนึ่งที่จะทำให้การทำงานเพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน คือ ความจริงใจและความต่อเนื่อง เพราะชุมชนมีศักยภาพในการพัฒนาตนเองอยู่แล้ว เพียงแต่อาจจะต้องอาศัยแรงผลักดันจากภายนอกที่จะช่วยประคับประคองและร่วมกันพัฒนาชุมชนให้เป็นชุมชนที่ยั่งยืนและพึ่งพาตนเองต่อไปได้

(2.2) การจัดเวทีชุมชนเสวนา “บัตผู้ภูมิปัญญา คันทมาเชียงรากน้อย”

ดำเนินการเมื่อวันที่ 29 กันยายน 2555 ณ วัดศาลาแดงเหนือตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี (ตามภาพที่ 4) โดยการดำเนินงานในการจัดเวทีเสวนาครั้งนี้ คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ ในฐานะของสถาบันการศึกษาที่มุ่งเน้นในการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ ทั้งความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และความรับผิดชอบต่อสังคม ได้เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาคนและชุมชนอย่างยั่งยืน รวมทั้งมุ่งสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาองค์ความรู้ และแนวทางการดำเนินงานเพื่อ

บูรณาการกับการเรียนการสอน ได้กำหนดจัดงานโครงการ “สื่อหลอมรวมสร้างสรรค์ เพื่อการจัดการองค์ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น” ร่วมกับชุมชนเชียงรากน้อย ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี และได้จัดเวทีชุมชนเสวนา “ปิดฝุ่นภูมิปัญญา ค้นที่มาเชียงรากน้อย” โดยมีการเชิญตัวแทนจากชุมชนเชียงรากน้อย เช่น นายกองค์การบริหารส่วนตำบล แขนนำ หมู่บ้าน นักพัฒนาชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น เพื่อมาร่วมพูดคุยถึงข้อมูลของชุมชนที่แต่ละชุมชนนั้นได้ช่วยกันระดมความคิด และทำแผนที่ความคิดทั้ง 2 ครั้ง มาร่วมเสวนาสะท้อนภาพที่แกนนำแต่ละหมู่บ้านได้ช่วยกันแสดงให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน จุดเด่นและจุดด้อย รวมทั้งความต้องการของชุมชนในมิติต่างๆ กับ คณาจารย์และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของมหาวิทยาลัยกรุงเทพ เพื่อถ่ายทอดประเด็นและองค์ความรู้เพื่อให้นักศึกษา คณาจารย์และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนำประเด็นดังกล่าวที่ได้จากการทำแผนที่ความคิดครั้งที่ 2 ไปเป็นโจทย์ในการดำเนินโครงการ 3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์..ปันรัก ปันรู้ ต่อไป

สรุปสิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ร่วมกัน

การเข้าไปในพื้นที่ชุมชนของคณะทำงานและนักศึกษาได้รับความสนใจจากชาวบ้านพอสมควร ถึงแม้ว่าจะมีความขลุกขลักบ้างในบางเรื่อง เช่น ติดขัดเรื่องกฎระเบียบต่างๆ ของชุมชน หรือ

ความคิดเห็นที่แตกต่างของคนในชุมชน แต่เมื่อได้มีการพูดคุยทำความเข้าใจโดยคณะทำงานได้มีการสื่อสาร ชี้แจงวัตถุประสงค์ของโครงการ “ชุมชนสร้างสรรค์พื้นที่สร้างสรรค์” ก็ทำให้ชาวบ้านเข้าใจถึงเจตนารมณ์ของการดำเนินโครงการต่างๆ เสียสิ่งที่สะท้อนของชาวบ้าน คือ ต้องการให้ทำโครงการอย่างต่อเนื่องให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนจริงๆ และไม่รบกวนวิถีชีวิตชาวบ้าน รวมทั้งคณะทำงานได้พบกับหัวหน้าชุมชนจิตอาสาของหมู่บ้านศาลาแดงเหนือที่เป็นบุตรสาวของผู้ใหญ่บ้านศาลาแดงเหนือ ผู้มีความมุ่งมั่นที่จะกระตุ้นให้เยาวชนในท้องถิ่นมีจิตอาสา ทำสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นพลังเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่มีคุณภาพกลุ่มหนึ่งเนื่องจากเยาวชนกลุ่มนี้ได้ทำประโยชน์ต่อชุมชนอย่างต่อเนื่องตลอดมา

นอกจากนี้ ยังพบว่า “ชุมชน” เป็นแหล่งเรียนรู้ที่สร้างสรรค์ เนื่องจากความคิดของชาวบ้านเป็นสิ่งที่เรียบง่าย แต่สามารถสะท้อนอัตลักษณ์ของตนเองได้เป็นอย่างดี และสร้างสรรค์โดยที่ไม่จำเป็นต้องพึ่งพาศาสตร์วิชาการที่ร่ำเรียนกันมาในสถาบันการศึกษา แต่ใช้ประสบการณ์การลองผิดลองถูก และวิถีชีวิตเข้ามาประยุกต์ใช้ด้วยกันได้อย่างลงตัว

3. ขั้นตอนดำเนินงาน คือ การวางแผนแนวทางการปฏิบัติงานของแต่ละส่วนแต่ละฝ่าย โดยหลังจากจัดเวทีชุมชน “ปิดฝุ่นภูมิปัญญา

ภาพที่ 4 บรรยากาศในการจัดเวทีเสวนา “ปิดฝุ่นภูมิปัญญา ค้นที่มาเชียงรากน้อย”

คันที่มาเชียงรากน้อย” แล้ว ทำให้คณะทำงานสามารถกำหนดแนวคิดของการดำเนินโครงการ 3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์..ปันรัก ปันรู้ ปันรู้ ว่าเป็นการดำเนินกิจกรรมที่ยึดหลักการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยผสมผสานกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สอดคล้องกับ เกติณี จุฑาวิจิตร (2540) ที่ว่า สื่อกิจกรรมประกอบไปด้วย การจัดนิทรรศการ การจัดประกวด การจัดขบวนแห่ การจัดรถเคลื่อนที่ การจัดสนทนากลุ่ม การจัดรายการพิเศษทางวิทยุ

การจัดวันและสัปดาห์พิเศษ การพบปะและการประชุม เป็นต้น ก่อนจะถึงวันที่ดำเนินโครงการซึ่งกำหนดว่า เป็นวันเสาร์ที่ 17 พฤศจิกายน 2555 นั้น ได้มีการประชุมเพื่อให้คณะทำงานได้สำรวจพื้นที่ในการจัดงานก็คือ ศาลากลางจังหวัดปทุมธานี (หลังเก่า) เมื่อวันเสาร์ที่ 27 ตุลาคม 2555 ณ ร้านอาหารศาลาไทย ซึ่งมีคณะทำงานมาร่วมกันประชุมหลายฝ่าย เช่น ผู้นำกลุ่มยุวชนจิตอาสาเชียงรากน้อย แกนนำชุมชน คณะอาจารย์คณะนิเทศศาสตร์ และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะทำงานบริการวิชาการแก่สังคม มหาวิทยาลัยกรุงเทพ โดยคณะทำงานได้เห็นพ้องต้องกันว่า น่าจะเป็นสถานที่จัดงานที่ดีที่สุด โดยครั้งแรกคิดว่า จะจัดที่ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี โดยใช้เส้นทางในพื้นที่ในการปั่นจักรยาน แต่เนื่องจากขณะนั้นถนนในเขตพื้นที่บริเวณตำบลเชียงรากน้อย มีการปรับปรุงและซ่อมแซมจึงไม่สะดวกที่จะใช้เป็นเส้นทางปั่นจักรยาน หลังจากที่ได้ตกลงเรื่องสถานที่ได้แล้วนั้น ทางมหาวิทยาลัยขอรับผิดชอบในเรื่องการประสานงานกับทางสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี ในการขอใช้สถานที่จัดงานบริเวณลานกลางแจ้ง หน้าศาลากลางจังหวัดปทุมธานี (หลังเก่า) จากนั้นชาวบ้านในฐานะคนในพื้นที่เป็นผู้วางแผนเส้นทางปั่นจักรยาน และกำหนดจุดพักทั้งหมด 9 วัด ตลอดเส้นทาง 33 กิโลเมตร ได้แก่ วัดบางนา วัดไก่เตี้ย วัดสิงห์ วัดสระแก วัดตำหนัก วัดบางเตยกลาง วัด

ภาพที่ 5 สื่อโปสเตอร์ใช้ในการประชาสัมพันธ์โครงการ 3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์..ปันรัก ปันรู้

ภาพที่ 6 ป้ายข้อมูลแต่ละวัดเพื่อเป็นการสะท้อนถึงวิถีพุทธศาสนา สถาปัตยกรรม

เจดีย์หลวง วัดโบสถ์ และวัดเชิงท่า มหาวิทยาลัยนำโดยตัวแทน นักศึกษาลงพื้นที่ประสานกับวัดต่างๆ เพื่อขอใช้สถานที่ในการ อำนวยความสะดวก ส่วนคณาจารย์ประสานขอความอนุเคราะห์ จากทางสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดปทุมธานี ซึ่งได้รับความ ร่วมมือในการดำเนินงาน โดยขอใช้ตราสัญลักษณ์ของกระทรวง วัฒนธรรมเพื่อนำมาทำสื่อประชาสัมพันธ์ และป้ายข้อมูลแต่ละ วัดเพื่อเป็นการสะท้อนถึงวิถีพุทธศาสนา สถาปัตยกรรม (ดังภาพ ที่ 5-6) และนักศึกษาบางส่วนก็ดำเนินการประสานกับหน่วยงาน เอกชนเพื่อขอสนับสนุนงบประมาณหรือสิ่งของมาใช้ในการกิจกรรม

หลังจากได้มีการเตรียมงานกันหลายครั้งระหว่าง คณะทำงานการดำเนินโครงการ 3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์...บ้านรักษ์ บ้านรัฐ ก็ได้จัดขึ้นเมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2555 ณ ศาลา กลางจังหวัดปทุมธานี (หลังเก่า) โดยแบ่งรูปแบบของกิจกรรม ออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่

(3.1) กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยการจัด ปั่นจักรยานลดโลกร้อน ซึ่งจะปั่นเป็นคู่ (ผู้เข้าร่วมปั่นประมาณ 200 คู่) ไม่จำกัดเพศ วัย และรูปแบบจักรยาน เป็นการปั่นจักรยาน ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ รวมระยะทาง 33 กิโลเมตร แวะชมและ ไหว้พระ 9 วัด ที่เป็นแหล่งเรียนรู้ชุมชนที่สำคัญ ในเขตพื้นที่ อำเภอลองหลวง และอำเภอสสามโคก จังหวัดปทุมธานี ด้วยการ

ประชาสัมพันธ์ผ่านทางสื่อออนไลน์ และเชิญชวนแบบปากต่อปาก กลุ่มคนที่มาร่วมกิจกรรมเข้ามาในส่วนของการปั่นจักรยานนั้น โดยส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มนักศึกษา นักเรียน และชาวบ้านในตำบล เชียงรากน้อย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นชาวมอญจากหมู่บ้านศาลาแดง เหนือที่ร่วมกันแต่งกายชุดมอญและนำจักรยานสามล้อที่เป็นของ ชาวบ้านเองนั้นมาร่วมงานในวันนั้นด้วย

นอกจากนี้ ยังมีการอนุรักษ์ภาษามอญ โดยการเชิญ คุณ ประพัฒน์ กองศรี ประธานชมรมไทยรามัญจังหวัดปทุมธานี ขึ้น กล่าวเชิญชวน และพุดรายละเอียดของกิจกรรมเป็นภาษามอญ โดยคุณประพัฒน์ ได้แต่งกายแบบมอญและเคียวหมาก ซึ่งแสดง ให้เห็นอัตลักษณ์ของคนมอญดั้งเดิม รวมทั้งในขบวนจักรยาน รักษาโลกยังมีกลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านศาลาแดงเหนือ แต่งกาย แบบมอญปั่นจักรยานสามล้อ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านเข้าร่วมด้วย (ตามภาพที่ 7)

สอดคล้องกับที่สุชาติ พงศ์กิตติวิบูลย์ (2555) พบว่า การที่อยู่ร่วมกับเชื้อชาติอื่นจึงจำเป็นต้องแสดงอัตลักษณ์เพื่อ แสดงถึงการดำรงอยู่ รวมทั้งการสร้างอำนาจการต่อรองในพื้นที่ มิติทางด้านวัฒนธรรม เช่น การแสดงเอ็งกอ จึงถูกเลือกสรรนำ มาผลิตซ้ำเพื่อการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ของคนไทยเชื้อ สายจีน ในอำเภอนนทบุรี จังหวัดนนทบุรี

ภาพที่ 7 บรรยากาศช่วงเช้า โครงการ 3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์...บ้านรักษ์ บ้านรัฐ

(3.2) กิจกรรมอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการจัด “ถนนคนมอญ” ที่บรรจุอัดแน่นด้วยเรื่องราวของดีหายากที่เป็นภูมิปัญญาชุมชน เช่น แกงมะตาด ที่ระลึกหางหงส์ จำลองวิถีชีวิตชาวมอญด้วย “ห้องเรียนชีวิตมอญ” นิทรรศการผลงานภาพถ่ายของอาจารย์ และผลงานภาพเขียนของนักศึกษา คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของวิชา ARF161 Drawing and Rendering 1 (การวาดเส้นและแสดงผลงาน 1) ที่ได้แสดงให้เห็นถึงสถาปัตยกรรมชุมชนแบบมอญที่หาดูได้ยาก ซึ่งเกิดจากการลงพื้นที่บูรณาการบริการวิชาการแก่สังคม เข้ากับกระบวนการเรียนการสอน โดยฐานข้อมูลจากชุมชนได้นำมาถ่ายทอดเป็นงานศิลปะ และการจัดฉายภาพยนตร์กลางแปลง 6 เรื่อง ได้แก่ เรื่องเล่าจากภาพวาด เพลงบันดาลัย ศาลาสำนึก กระท่อมปลายนา แก้วสิบวันชั้นทำได้ เดอะไดอารี่ ซึ่งเป็นผลงานเขียนบท กำกับ และถ่ายทำของนักศึกษาวิชา BR434 Advanced Television Production (การผลิตรายการโทรทัศน์ขั้นสูง) ซึ่งนักศึกษาได้ลงไปในพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลนำมาทำเป็นละครโทรทัศน์สั้นสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และอัตลักษณ์ของชุมชน ในส่วนนี้ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลเชิงลึกกับนักศึกษา และร่วมเป็นนักแสดงในละครแต่ละเรื่องอีกด้วย โดยที่นักศึกษาทุกคนจะมีชุดข้อมูลพื้นฐานของชุมชนบางส่วนแล้วจากการจัดกระบวนการตั้งแต่เริ่มต้น แต่ละกลุ่มลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลเพิ่มเติม แล้วหยิบยกประเด็นสำคัญมาระดมความคิด ตีโจทย์หรือประเด็นให้แตก ซึ่งแต่ละกลุ่มการผลิตได้มุ่งเน้นนำเสนอแก่นหลักของเรื่อง ดังนี้ หมู่ 1 ปากอาด นำเสนอประเด็นการอนุรักษ์ขนมหไทย และการเรียนรู้ชีวิตอย่างพอเพียง หมู่ 2 ศาลาแดงเหนือ เลือกประเด็นการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น หมู่ 3 เมตารางค์ หยิบยกในเรื่องของภูมิปัญญาชาวบ้าน หมู่ 4 ศาลาพัน นำเสนอมุมมองของการสร้างจิตสำนึกรักบ้านเกิด และหมู่ 5 วัดคลองพลับ ก็เลือกประเด็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาทางความคิดมานำเสนอ และได้ถ่ายทอดสู่บทละครต่อไป หลังจากเสร็จสิ้นกิจกรรมบันทึก ทุกคนที่อยู่ภายในงานก็ร่วมกันจุดเทียนชัยถวายพระพร “พ่อหลวงของเรา” ซึ่งกิจกรรมทุกอย่างได้ใช้รูปแบบการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมทุกครั้ง

กาญจนา แก้วเทพ (2546; น.109) ยังได้กล่าวถึงการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ว่า การมีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารของประชาชน จะเกิดขึ้นได้ต้องเกี่ยวข้องกับผูกโยงกับความรู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of belonging) โดยด้านหนึ่งความรู้สึกเป็นเจ้าของ นำมาซึ่งความสนใจ ห่วงใย ดูแลรักษา ในขณะที่อีกด้านหนึ่งความรู้สึกเป็นเจ้าของจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อผู้เป็นเจ้าของมีอำนาจที่จะสามารถเข้าไปจัดการกับสิ่งของหรือเรื่องราวนั้น ซึ่งก็คือการเข้ามามีส่วนร่วมนั่นเอง ดังนั้นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมและความรู้สึกผูกพันเป็น

กระบวนการรับส่งซึ่งกันและกัน คือ เมื่อเริ่มต้นด้วยการเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสื่อสารก็จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งระดับความเข้าใจ ระดับอารมณ์ไปจนถึงระดับการกระทำ ที่จะนำไปสู่ความผูกพันต่อประเด็นนั้นๆ เมื่อผูกพันก็จะกลายเป็นแรงจูงใจให้เข้าไปมีส่วนร่วมในการสื่อสารมากขึ้น

นอกจากนี้ สุชาติ พงศ์กิตติวิบูลย์ (2555) ยังกล่าวอีกว่า การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ มีความรักและหวงแหนสื่อพื้นบ้าน และกระตือรือร้นที่จะสืบทอดสื่อพื้นบ้านต่อไป ในขณะที่การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมยังช่วยสร้างสัมพันธภาพสำหรับผู้มีส่วนได้เสีย (Stakeholders) ทุกภาคส่วนในชุมชนจนพัฒนาไปสู่เครือข่าย (Network) ในการทำงานสืบทอดสื่อพื้นบ้านให้เข้มแข็งต่อไป สิ่งที่สำคัญสำหรับกระบวนการสืบทอดและสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ต้องตั้งอยู่บนหลักของ “การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วม” ทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการทำงานร่วมกันของผู้ส่งสาร หรือผู้สืบทอดในลักษณะของการทำงานบนเครือข่าย หรือการให้ผู้รับสารซึ่งเป็นคนรุ่นใหม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการออกแบบการสืบทอดที่เหมาะสมกับกลุ่มวัยของตน

อย่างไรก็ตาม จากเดิมที่คณะทำงานมีความประสงค์จะจัดงานดังกล่าวบริเวณชุมชนตำบลเชียงรากน้อย เนื่องจากต้องการให้ชาวบ้านในชุมชนได้ออกมามีส่วนร่วม รวมทั้งเผยแพร่อัตลักษณ์เชียงรากน้อยให้เป็นที่รู้จัก แต่มีปัจจัยบางประการ ทำให้ต้องมีการย้ายสถานที่จัดงาน โดยเปลี่ยนมาเป็นศาลากลางจังหวัดปทุมธานี (หลังเก่า) เป็นสถานที่ในการจัดงาน สำหรับอุปสรรคที่ไม่สามารถจัดงานที่ชุมชนเชียงรากน้อย เนื่องจากมีการปรับปรุงถนนบริเวณหน้าหมู่บ้านทำให้การปั่นจักรยานเป็นไปได้ยาก เพราะวัตถุประสงค์ของการปั่นจักรยาน คือ การปั่นเพื่อชมบรรยากาศให้พระ เรียนรู้วัฒนธรรมตามแหล่งสำคัญต่างๆ แต่ด้วยหนทางที่ลำบากจึงไม่อาจจะทำให้เกิดกิจกรรมดังกล่าวได้ รวมทั้งจักรยานที่ผู้แข่งขันเตรียมมา และจักรยานที่ทางคณะทำงานมีให้ยืมก็ไม่ได้อยู่ในสภาพที่จะมาปั่นวิบากได้ ดังนั้น คณะทำงานจึงเห็นควรให้มีการเปลี่ยนสถานที่มาเป็นศาลากลางจังหวัดปทุมธานี (หลังเก่า) ด้วยเหตุว่าบริเวณดังกล่าวอยู่ติดกับตลาดและเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมหลายๆ อย่าง จึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมในการดำเนินกิจกรรม

4. ขั้นตอนประเมินผล มีการวางแผนการประเมินผลไว้ล่วงหน้า โดยใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล (อ้างอิงข้อมูลขั้นประเมินผลจากภาควิชาการประชาสัมพันธ์) ซึ่งในแบบสอบถามได้แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่ 1) แบบสอบถามการดำเนินงานการจัดกิจกรรมสำหรับผู้เข้าร่วมโครงการฯ โดยทั่วไป 2) แบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาผู้เรียนและการเรียนรู้ร่วมกัน 3) แบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจและความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการฯ ของคนทั่วไป 4) แบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจและความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการฯ ของคนในชุมชน

1. แบบสอบถามการดำเนินงานการจัดกิจกรรมสำหรับผู้เข้าร่วมโครงการฯ โดยทั่วไป มีการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 200 คน แบ่งคำถามย่อยออกเป็น 4 ส่วน สามารถสรุปได้ดังนี้

1.1 ข้อมูลด้านประชากร พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 130 คน คิดเป็นร้อยละ 65 และเพศชาย จำนวน 70 คน คิดเป็นร้อยละ 35 โดยส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 18-25 ปี คิดเป็นร้อยละ 49 ในด้านการศึกษาพบว่า ส่วนใหญ่ศึกษาในระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 68 ด้านการประกอบอาชีพพบว่า ส่วนใหญ่เป็นนักเรียน/นักศึกษา ร้อยละ 26.5

1.2 ด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการฯ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมวิถีชีวิตของคนในตำบลเชียงรากน้อยมากที่สุด ร้อยละ 61.5 ทราบถึงความสำคัญของทางหงส์ในงานประเพณีต่างๆ ร้อยละ 53.5 มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอาหารขึ้นชื่อของตำบลเชียงรากน้อย ร้อยละ 52.5 รวมทั้งได้รับความรู้จากกิจกรรมภายในงาน ร้อยละ 52.5 มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสินค้าโอท็อป (OTOP) ของตำบลเชียงรากน้อย คิดเป็นร้อยละ 51 มีความรู้เข้าใจเกี่ยวกับการทำที่ระลึกทางหงส์ ร้อยละ 50.5 รู้จักตำบลเชียงรากน้อย ร้อยละ 49.5 มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเครื่องมือการเกษตรแบบดั้งเดิมของตำบลเชียงรากน้อย คิดเป็นร้อยละ 48 และมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกิจกรรมห้องเรียนชีวิตมอญ ร้อยละ 45 โดยสรุป กลุ่มตัวอย่างมีความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการฯ ในระดับเห็นด้วยมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 3.79

1.3 ด้านทัศนคติเกี่ยวกับโครงการฯ พบว่า ส่วนใหญ่เห็นว่า โครงการนี้เป็นแหล่งศึกษาและเรียนรู้ภูมิปัญญาของชาวตำบลเชียงรากน้อย ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ร้อยละ 65 โดยมีความเห็นว่าโครงการฯ ที่จัดขึ้นเป็นการสืบทอดศิลปวัฒนธรรมประเพณีของชาวมอญ ร้อยละ 60 และเห็นว่าโครงการนี้เสริมสร้างคุณภาพชีวิตและสังคมให้กับชุมชนเชียงรากน้อย ร้อยละ 56.5 นอกจากนี้ ยังมีทัศนคติว่าการเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวตำบลเชียงรากน้อย เป็นสิ่งที่ควรมีการสนับสนุน คิดเป็นร้อยละ 53 ส่วนทัศนคติว่าการเรียนการเกษตรแบบดั้งเดิมของตำบลเชียงรากน้อยเป็นประโยชน์แก่บุคคลที่ได้เข้ามาชมงาน ร้อยละ 48.5 และกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่คิดว่า การซื้อสินค้าจากชุมชนเชียงรากน้อยเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน คิดเป็นร้อยละ 46.5 โดยมีความเห็นว่าโครงการสามารถสร้างความสามัคคีให้กับชุมชน ร้อยละ 45.5 โดยสรุป กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติเกี่ยวกับโครงการฯ ในระดับเห็นด้วยมาก ที่ค่าเฉลี่ย 4.00

1.4 ด้านพฤติกรรมการเข้าร่วมโครงการฯ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการเข้าร่วมโครงการ เช่น การปั่นจักรยานหรือเดินชมนิทรรศการ ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 54 โดยที่มีการซื้อสินค้าภายในงาน ร้อยละ 54 เช่นเดียวกับกลุ่ม

ตัวอย่างได้มีการพาคนในครอบครัวมาเที่ยวชมงาน คิดเป็นร้อยละ 53.5 และมีการแนะนำให้ผู้อื่นมาร่วมงาน คิดเป็นร้อยละ 48 โดยได้รับโอกาสได้เรียนรู้วิถีชีวิตของชาวมอญในตำบลเชียงรากน้อยคิดเป็นร้อยละ 47.5 นอกจากนี้ การทำกิจกรรมร่วมกับนักศึกษามหาวิทยาลัยกรุงเทพ ร้อยละ 56.5 โดยที่มีการส่งเสริมหรือแนะนำเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมให้กับนักศึกษา ร้อยละ 52.5 กลุ่มตัวอย่างที่มีความประสงค์จะเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมของมหาวิทยาลัยในครั้งต่อไป คิดเป็นร้อยละ 52 ส่วนการนำความประทับใจที่ได้ภายในงานไปบอกเล่าให้ผู้อื่นฟัง คิดเป็นร้อยละ 49.5 กลุ่มตัวอย่างที่เลือกมาเก็บภาพบรรยากาศภายในงาน คิดเป็นร้อยละ 47 และสุดท้ายโดยสรุป กลุ่มตัวอย่างมีการเข้าร่วมโครงการในลักษณะที่เห็นด้วยมากที่สุดที่ค่าเฉลี่ย 3.87

2. แบบสอบถามเกี่ยวกับการพัฒนาผู้เรียนและการเรียนรู้ร่วมกัน โดยทำการสำรวจความคิดเห็นของนักศึกษาวิชา PR303 Stakeholder Analysis Management (การบริหารข้อมูลเชิงวิเคราะห์ของประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง) และ PR308 Integrated Relationship Management (การบริหารความสัมพันธ์แบบบูรณาการ) จำนวน 230 คน สามารถสรุปได้ดังนี้

2.1 ข้อมูลด้านประชากร พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 158 และเพศชายอีก 72 คน

2.2 ด้านการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพ แบ่งคำถามออกตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ (TQF) โดยแบ่งข้อคำถาม ออกเป็น 4 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ด้านคุณธรรมจริยธรรม

จากแบบสำรวจพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า ในการทำงานกลุ่มย่อมต้องมีการเสียสละประโยชน์และความสุขส่วนตนบ้างในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ร้อยละ 65.7 ซึ่งเท่ากับการทำงานกลุ่มร่วมกัน ต้องมีความซื่อสัตย์และจริงใจต่อกัน ร้อยละ 65.7 รองลงมา คือ การทำงานกลุ่มนักศึกษาต้องมีความเข้าใจผู้อื่น และรู้จักการเอาใจเขามาใส่ใจเรา ร้อยละ 65.2 สำหรับการทำงานร่วมกับชุมชน เพื่อนอาจารย์ และบุคคลอื่น ควรให้ความสำคัญกับการตรงต่อเวลา คิดเป็นร้อยละ 64.8 และการทำงานร่วมกับชุมชน แสดงถึงการมีจิตสำนึกสาธารณะ ร้อยละ 59.1 นอกจากนี้ ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้นระหว่างการทำงานกลุ่มนักศึกษา ควรตัดสินใจแก้ไขปัญหาเพื่อลดความขัดแย้งนั้นด้วยความยุติธรรมและไม่มีใจอคติ คิดเป็นร้อยละ 57.4 และการทำงานร่วมกับชุมชน ควรให้ความสำคัญต่อกฎข้อบังคับของชุมชนนั้นๆ ร้อยละ 51.3 ส่วนการทำงานร่วมกับชุมชนเป็นงานที่มีคุณค่างานหนึ่งในงานด้านการประชาสัมพันธ์ ในระดับเห็นด้วยมาก คิดเป็นร้อยละ 50.9 และสุดท้าย การทำงานกลุ่มนักศึกษาต้องแสดงตนให้เป็นแบบอย่างที่ดีต่อผู้อื่น ในระดับเห็นด้วยมาก ร้อยละ 50.9 โดยสรุปพบว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมในการ

ทำงานโครงการนี้ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย 4.55

ส่วนที่ 2 ด้านความรู้

จากแบบสำรวจพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าการทำงานร่วมกับชุมชนช่วยให้นักศึกษาเข้าใจหลักการและทฤษฎีเกี่ยวกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการสร้างความสัมพันธ์อย่างยั่งยืนระหว่างองค์กรกับชุมชนได้ดียิ่งขึ้น ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ร้อยละ 63.9 ลำดับรองลงมาเห็นว่า มีการเชื่อมโยงความรู้ที่เกี่ยวข้องหรือสัมพันธ์กันกับสิ่งที่ได้ศึกษามาเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในการทำงานกับชุมชน ร้อยละ 63 สำหรับการทำงานกับชุมชนทำให้นักศึกษาได้เรียนรู้การปฏิบัติงานจริงกับชุมชน ร้อยละ 60 สำหรับการนำข้อมูลที่ได้จากชุมชนมาเสนอได้อย่างเป็นรูปธรรม กลุ่มตัวอย่างเห็นด้วย คิดเป็นร้อยละ 59.6 และที่เห็นว่านักศึกษาได้ร่วมศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ของชุมชน ร้อยละ 57.8 ส่วนการทำงานร่วมกับชุมชน ทำให้นักศึกษาได้เรียนรู้สาระอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน เช่น ศาสนา วัฒนธรรม ศิลปะ ดนตรี การงานอาชีพ เป็นต้น คิดเป็นร้อยละ 56.1 นอกจากนี้ ยังเห็นว่าสิ่งที่ได้เรียนรู้จากชุมชนสามารถเป็นแนวทางในการสร้างรายได้ให้กับตนเองได้ในอนาคตร้อยละ 50.4 และเห็นว่า มีโอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันในการทำงานกับกลุ่มเพื่อน ร้อยละ 50 ส่วนนักศึกษาสามารถวิเคราะห์ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นโดยอาศัยหลักการและทฤษฎีที่ได้ศึกษามา คิดเป็นร้อยละ 49.6 และสุดท้ายเห็นภาพรวมของกระบวนการเรียนรู้และกระบวนการทำงานเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ร้อยละ 47.8 โดยสรุปพบว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับความรู้ในการทำงานโครงการฯ ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.25

ส่วนที่ 3 ด้านทักษะทางปัญญา

จากแบบสำรวจพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า เมื่อนักศึกษาพบปัญหาต่างๆ ขณะทำงานกับชุมชนและทำงานกลุ่มกับเพื่อนนักศึกษา สามารถหาแนวทางแก้ไขได้อย่างเหมาะสม ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ร้อยละ 60 รองลงมาเห็นว่า การทำงานกับชุมชนทำให้นักศึกษาเห็นถึงความสำคัญของการคิดวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการตัดสินใจ ร้อยละ 59.6 และเห็นว่า นักศึกษาทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพกับกลุ่มในสถานการณ์ที่หลากหลาย ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ร้อยละ 55.7 เท่ากับกลุ่มตัวอย่างที่เห็นว่า นักศึกษาสามารถค้นหาข้อเท็จจริงของชุมชนจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย คิดเป็นร้อยละ 55.7 นอกจากนี้ ยังเห็นว่าในการทำงานกับชุมชน นักศึกษารู้จักการใช้ทักษะและความรู้ความเข้าใจในวิชาที่ได้ศึกษามาประกอบการทำกิจกรรม ร้อยละ 54.8 โดยเห็นว่า การที่นักศึกษามีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนจะก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ทำให้การทำงานมีประสิทธิภาพมากขึ้น คิดเป็น

ร้อยละ 52.6 และการทำงานกลุ่มนักศึกษาสามารถรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมายมาเป็นอย่างดี ร้อยละ 50.9 ส่วนการทำงานร่วมกับชุมชน ทำให้นักศึกษาเล็งเห็นถึงปัญหาสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน ร้อยละ 50 โดยที่การทำงานร่วมกับชุมชนและกลุ่มเพื่อน ทำให้นักศึกษาประเมินทางเลือกเพื่อใช้ในการตัดสินใจได้ ร้อยละ 47.4 ตรงกับการทำงานร่วมกับชุมชนและเพื่อน จะช่วยให้นักศึกษาแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้อย่างดีเยี่ยม คิดเป็นร้อยละ 47.4 เท่ากัน ซึ่งสรุปได้ว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับทักษะทางปัญญาในการทำงานโครงการฯ ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.25

ส่วนที่ 4 ด้านทักษะ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และ ความรับผิดชอบ

จากแบบสำรวจพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า นักศึกษาสามารถริเริ่มและพัฒนาการเรียนรู้การทำงานร่วมกับชุมชน โดยมีอาจารย์เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำเล็กน้อย ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ร้อยละ 55.7 และจากการทำกิจกรรม นักศึกษาเรียนรู้การสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นได้ดี ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ร้อยละ 53 ส่วนการทำงานกับชุมชนและกลุ่มเพื่อน นักศึกษาสามารถค้นหาข้อบกพร่องในความรู้และทักษะของตนเองได้ ร้อยละ 51.7 นอกจากนี้ เห็นว่าในการทำงานกลุ่ม นักศึกษาเรียนรู้ที่จะรับผิดชอบในกิจกรรมหรืองานที่ทำกับชุมชนตามที่ได้รับมอบหมาย ร้อยละ 50.4 โดยที่การทำงานกลุ่มจะช่วยให้ นักศึกษาได้เรียนรู้การเป็นผู้นำ คิดเป็นร้อยละ 50 เท่ากับการทำงานกับชุมชนและกลุ่มเพื่อน ช่วยให้นักศึกษาได้เรียนรู้การเคารพสิทธิของผู้อื่นและนักศึกษามีอิสระทางความคิดในการคิดและทำกิจกรรมต่างๆ สำหรับการทำงานกับชุมชน นักศึกษาพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นของคนในชุมชน ร้อยละ 49.1 โดยที่การทำงานกับกลุ่มเพื่อนนักศึกษาเรียนรู้ที่จะรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างของเพื่อนในกลุ่ม ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ร้อยละ 49 โดยสรุปพบว่า นักศึกษามีความคิดเห็นเกี่ยวกับการใช้ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและความรับผิดชอบในการทำงานโครงการฯ ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ค่าเฉลี่ย 4.38

2.3 ด้านการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักศึกษาและชุมชน

พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าการทำงานร่วมกับชุมชน นักศึกษามีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและศึกษาความต้องการของชุมชน เพื่อนำข้อมูลมาต่อยอดให้เกิดประโยชน์กับชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ร้อยละ 56.5 รองลงมาเห็นว่า ในการทำงานร่วมกับชุมชน อาจารย์ และเพื่อน นักศึกษามีความเชื่อมั่นในตนเองและผู้อื่น โดยการยอมรับฟังและปฏิบัติตามผู้อื่น ถ้าสิ่งนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องและเหมาะสม ร้อยละ 53.9 และเห็นว่า ในการทำงานกลุ่ม นักศึกษาแต่ละคนมีความรับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย และนำไปปฏิบัติให้สำเร็จ แล้ว

นำความรู้ที่ได้ขึ้นมาแบ่งปัน ร้อยละ 53.5 ส่วนการทำงานร่วมกับชุมชน อาจารย์ และเพื่อน นักศึกษามีการร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น ร้อยละ 51.3 และสำหรับผลลัพธ์ของการทำงานกลุ่ม สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่ม คิดเป็นร้อยละ 50.4 โดยที่สมาชิกในกลุ่มมีการพึ่งพาช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้การทำงานร่วมกันประสบผลสำเร็จ ร้อยละ 49.6 เท่ากันกับการทำงานร่วมกับชุมชน อาจารย์ และเพื่อน เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน นอกจากนี้ การทำงานร่วมกับผู้อื่น นักศึกษาให้ความช่วยเหลือและให้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อกัน ในระดับเห็นด้วยมาก ร้อยละ 47 และสุดท้ายเห็นว่าความสำเร็จรายบุคคลถือว่าเป็นความสำเร็จภายในกลุ่ม ร้อยละ 45.7

3. แบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจและความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการฯ โดยสำรวจความคิดเห็นของประชาชนทั่วไป จำนวน 60 คน แบ่งคำถามย่อยออกเป็น 3 ส่วน สามารถสรุปได้ดังนี้

3.1 ข้อมูลด้านประชากร พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง จำนวน 35 คน คิดเป็นร้อยละ 58.3 และเพศชาย จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 41.7 และอายุโดยเฉลี่ยส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 18-25 ปี ร้อยละ 43.3

3.2 ความพึงพอใจในการจัดงาน พบว่า ส่วนใหญ่พอใจกับความสนุกสนานกับการแสดงชุดต่างๆ บนเวที ในระดับพึงพอใจมาก ร้อยละ 46.7 รองลงมา พึงพอใจสำหรับมารยาทและการสื่อสารของนักศึกษา พึงพอใจต่อความเหมาะสมของวันที่จัดงานในระดับพึงพอใจมากเท่ากัน คิดเป็นร้อยละ 45 ส่วนด้านความพึงพอใจต่อความสนุกสนานในเกมต่างๆ ร้อยละ 40 โดยที่พอใจต่อความสนุกสนานในการแข่งแรลลี่จักรยานรักษ์โลก ร้อยละ 38.3 นอกจากนี้ ความพึงพอใจต่อความเหมาะสมของเวลาที่จัดแข่งแรลลี่จักรยานรักษ์โลก ความพึงพอใจต่อความเหมาะสมของเวลาที่จัดนิทรรศการและการออกร้าน การแสดงภาพยนตร์กลางแปลง และความรู้ที่ได้รับจากการชมนิทรรศการและการออกร้าน รวมทั้งความพึงพอใจต่อผลิตภัณฑ์ที่นำมาจำหน่ายภายในงาน ในระดับพึงพอใจปานกลาง ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ตอบตรงกันที่ ร้อยละ 36.7 ส่วนการอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น รถสุขา ร้อยละ 33.3 และพอใจต่อความเหมาะสมของสถานที่จัดงาน ในระดับพึงพอใจปานกลางและมากเท่ากัน คือ ร้อยละ 31.7 โดยสรุป ส่วนใหญ่พอใจต่อกิจกรรมทั้งหมด ในระดับพึงพอใจมาก ร้อยละ 36.8

3.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการฯ พบว่า ร้อยละ 100 ต้องการมาร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างชุมชนและมหาวิทยาลัย ในครั้งต่อไป โดยส่วนใหญ่เห็นว่า กิจกรรมดังกล่าวทำให้ไว้วางใจมหาวิทยาลัยกรุงเทพมากขึ้น ในระดับเห็นด้วยมากที่สุด ร้อยละ 50 รองลงมาเห็นว่า รู้สึกดีใจที่ได้เห็นความร่วมมือที่เกิดขึ้น

ระหว่างชุมชนและมหาวิทยาลัยฯ รวมทั้งอยากให้มีการจัดกิจกรรมแบบนี้ในโอกาสต่อไป และเห็นว่าการเข้าร่วมกิจกรรมนี้มีความคุ้มค่า คิดเป็นร้อยละ 41 นอกจากนี้ กิจกรรมนี้ทำให้มีความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาหรือของดีของชุมชนเชียงรากน้อย ร้อยละ 40 และกิจกรรมนี้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชนและมหาวิทยาลัยฯ ร้อยละ 38.3 ส่วนที่เห็นว่าได้รับแรงบันดาลใจที่จะนำสิ่งที่พบเห็นในกิจกรรมครั้งนี้ไปเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวร้อยละ 35.7 โดยสรุป ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการฯ ในระดับเห็นด้วยมาก ที่ค่าเฉลี่ย 3.92

4. แบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจและความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการฯ โดยสำรวจความคิดเห็นของคนในชุมชนเชียงรากน้อย จำนวน 18 คน แบ่งคำถามย่อยออกเป็น 3 ส่วน โดยสรุปรายละเอียดดังนี้

4.1 ข้อมูลด้านประชากร พบว่า ส่วนใหญ่กลุ่มตัวอย่างเป็นเพศหญิง จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 36.7 และเพศชายอีก จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 23.3 มีอายุโดยเฉลี่ยอยู่ระหว่าง 35-44 ปี จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 23.3 ส่วนใหญ่มาจากหมู่บ้านศาลาพัน จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 16.7 และมีการรับทราบข้อมูลเกี่ยวกับโครงการฯ จากแกนนำชุมชนมากที่สุด คือ ร้อยละ 36.7

4.2 ความพึงพอใจในการจัดงาน พบว่า สำหรับความรู้ที่ได้รับจากการชมนิทรรศการและการออกร้านผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่พึงพอใจ คิดเป็นร้อยละ 36.7 สำหรับมารยาทและการสื่อสารของนักศึกษา รวมทั้งความเหมาะสมของเวลาที่จัดแข่งแรลลี่จักรยานรักษ์โลก ในระดับพึงพอใจ ร้อยละ 33.3 และส่วนใหญ่พอใจต่อกิจกรรมทั้งหมด ในระดับพึงพอใจมากที่สุด ร้อยละ 30.99 ส่วนความสนุกสนานต่อการแสดงชุดต่างๆ บนเวที และความสนุกสนานต่อการแข่งแรลลี่จักรยานรักษ์โลก ในระดับพึงพอใจ ร้อยละ 30 ด้านความเหมาะสมของเวลาที่จัดนิทรรศการและการออกร้าน การแสดงภาพยนตร์กลางแปลง และความสนุกสนานต่อเกมต่างๆ และการอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น รถสุขา ในระดับพึงพอใจมาก ร้อยละ 26.7 ส่วนความพึงพอใจต่อความเหมาะสมของวันที่จัดงาน พึงพอใจมาก คิดเป็นร้อยละ 23.3 ด้านความเหมาะสมของสถานที่จัดงาน ในระดับพึงพอใจปานกลาง มาก และมากที่สุดเท่ากัน คือ ร้อยละ 20

4.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการฯ พบว่า ร้อยละ 100 ต้องการมาร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างชุมชนและมหาวิทยาลัยฯ ในครั้งต่อไป โดยที่เห็นว่า การเข้าร่วมกิจกรรมครั้งนี้มีความคุ้มค่า ร้อยละ 50 และเห็นว่า กิจกรรมดังกล่าว ทำให้ท่านอยากต่อยอดของดีที่ชุมชนของท่านมีอยู่ให้เป็นที่รู้จัก และได้รับการยอมรับต่อไป รวมทั้งกิจกรรมนี้ทำให้มีความภาคภูมิใจในชุมชนเชียงรากน้อย ในระดับเห็นด้วยมาก ร้อยละ 36.7 โดยที่อยากให้มีการจัดกิจกรรมแบบนี้ใน

โอกาสต่อไป ร้อยละ 33.3 ส่วนกิจกรรมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างชุมชนและมหาวิทยาลัยรู้สึกดีใจที่เห็นความร่วมมือที่เกิดขึ้นระหว่างชุมชนและมหาวิทยาลัย ร้อยละ 30 นอกจากนี้ ยังได้รับแรงบันดาลใจที่จะนำสิ่งที่พบเห็นในกิจกรรมครั้งนี้ไปเพิ่มรายได้ให้ครอบครัว ในระดับเห็นด้วยมาก ร้อยละ 26.7 โดยสรุปพบว่า ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับโครงการฯ ในระดับเห็นด้วยมาก ที่ค่าเฉลี่ย 4.16

5. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์

1) ความคิดเห็นจากผู้เข้าร่วมการแข่งขันจักรยานรักษ์โลก

ส่วนใหญ่เห็นว่า กิจกรรมดังกล่าวช่วยส่งเสริมเรื่องการออกกำลังกาย ทำให้สุขภาพแข็งแรง ได้ทำบุญไหว้พระ 9 วัด กระชับความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและมหาวิทยาลัย เป็นกิจกรรมที่แปลกแต่สนุก มีความต้องการอยากให้จัดโครงการแบบนี้อีก รวมทั้งรักษาสีสิ่งแวดล้อมด้วย

2) ความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมฯ

ผู้ให้สัมภาษณ์พึงพอใจต่อกิจกรรมที่เกิดขึ้น อยากจะให้มีการจัดอีกในอนาคต เพราะมีความสนุกสนานและนักศึกษาเป็นกันเอง แต่บางส่วนก็แนะนำว่า ยังมีการประชาสัมพันธ์ที่น้อยเกินไป ทำให้คนในชุมชนไม่ทราบข่าว รวมทั้งมีฝนตกทำให้สถานที่ไม่เหมาะสมต่อการจัดงาน

3) ความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์การจัดกิจกรรมฯ

ผู้ให้สัมภาษณ์บางส่วนเข้าใจว่า วัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม คือ การสืบสานวัฒนธรรมมอญ รวมทั้งประเพณีเก่าๆ การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนและมหาวิทยาลัย การให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการกระจายสินค้า OTOP รวมทั้ง บางส่วนไม่ทราบว่ากิจกรรมที่จัดขึ้นมีวัตถุประสงค์อะไรเนื่องจากไม่มีผู้แจ้ง

4) ประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมฯ

ส่วนใหญ่เห็นว่า มีประโยชน์ต่อชุมชนและมหาวิทยาลัย เนื่องจากเป็นการสร้างความสัมพันธ์ความสามัคคีและเป็นการแสดงให้เห็นถึงความใส่ใจของมหาวิทยาลัยที่มีต่อชุมชน รวมทั้งเป็นการเผยแพร่ชนมหวาน เช่น ขนมกง ซึ่งเป็นขนมประจำท้องถิ่น

5) คำแนะนำเกี่ยวกับกิจกรรมครั้งต่อไป

ผู้ให้สัมภาษณ์มีความคิดเห็นว่า ควรจัดกิจกรรมแบบนี้ต่ออีกในอนาคต แต่ขอให้พิจารณาเรื่องการเพิ่มกิจกรรม รวมทั้งลักษณะของกิจกรรมที่ควรมีความเหมาะสมมากกว่านี้ และควรปรับปรุงการประชาสัมพันธ์ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ผลที่เกิดขึ้นต่อภาคส่วนต่างๆ

จากผลการวิจัยในช่วงปีการศึกษา 2555 (ช่วงเวลาดำเนินกิจกรรมพ.ศ. 2555-2556) จากเวทีเสวนา “บันปันญมปัญญา คันทิมาเชียงรากน้อย” สู่โครงการ “3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์...บันรักษ์ บันรู้” ซึ่งถือว่าเป็นการดำเนินงานภายใต้โครงการบริการวิชาการแก่สังคม ครั้งแรกในพื้นที่ใหม่ที่มหาวิทยาลัยกำหนดมานั้นพบว่า ทั้งชุมชน รวมทั้งคณาจารย์และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของมหาวิทยาลัยกรุงเทพ ต่างก็ได้รับประโยชน์จากการดำเนินกิจกรรมโดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ชุมชนตำบลเชียงรากน้อย

1.1 ด้านเศรษฐกิจชุมชน เนื่องจากในวันจัดกิจกรรมมีการออกร้านของชาวบ้านในหมู่บ้านต่างๆ เช่น พรหมเช็ดเต้า น้ายาขัด รองเท้า ขนมกง ขนมไทย แกงมะตาด แกงกะทิต่างๆ อาหารจากเห็ด งานร้อยลูกปัด และไม้กวาดอ่อน เป็นต้น ถึงแม้ในวันจัดงานดังกล่าว จะมีประชาชนเข้าร่วมงานน้อยกว่าเป้าหมายที่คาดหวัง แต่ชาวบ้านก็ยังพอมีโอกาสได้ขายสินค้าของตนได้บ้างพอสมควร รวมทั้งปได้มีโอกาสประชาสัมพันธ์สินค้าของตนอีกด้วย

ภาพที่ 8 ภาพของขนมกงและขนมขี้ผึ้ง (สามเกลอ) ขนมไทยที่นิยมในช่วงเทศกาลออกพรรษา (ถ่ายจากร้านขายหน้าบริเวณวัดโพธิ์นิมิตตาราม หมู่ 4 ศาลาพัน ตำบลเชียงรากน้อย)

จากภาพที่ 8 เป็นขนมไทยโบราณที่หาคนทำและรับประทานได้ยากในปัจจุบัน แต่จากการได้ลงพื้นที่ในการทำโครงการนั้น นักศึกษาได้ลงไปถ่ายทอดเรื่องราวและนำเสนอในเนื้อหาของละครโทรทัศน์ ภายใต้โครงการ “ละครกลางแปลง... ส้มแดงชุมชน” เพื่อให้รู้ถึงกรรมวิธีในการทำขนมดังกล่าว ดังภาพประกอบ ภาพที่ 9

ภาพที่ 9 ภาพจากส่วนหนึ่งในละครเรื่อง “ศาลาสำนึก” ใช้โจทย์ในพื้นที่หมู่ 4 ศาลาพัน มาดำเนินเรื่อง

1.2. ด้านอัตลักษณ์ชุมชน ในการจัดงานจักรยานรักษัโลกช่วงเช้า คณะทำงานได้เชิญ คุณประพัฒน์ กองศรี ประธานชมรมไทยรามัญ จังหวัดปทุมธานี ขึ้นกล่าวเชิญชวน และพูดถึงรายละเอียดของกิจกรรมเป็นภาษามอญ โดยคุณประพันธ์ได้แต่งกายแบบมอญและเคี้ยวหมาก ซึ่งแสดงให้เห็นอัตลักษณ์ของชุมชนเชิงรากน้อยที่มีความเป็นชุมชนมอญอยู่มาก รวมทั้งในขบวนจักรยานก็ได้มีกลุ่มชาวบ้านในหมู่บ้านศาลาแดงเหนือแต่งกายมอญปั่นจักรยานสามล้อ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของหมู่บ้านเข้าร่วมการปั่นจักรยานรักษัโลกด้วย ซึ่งการจัดงานในครั้งนี้ถือว่าเป็นการเปิดพื้นที่ให้สาธารณชน ได้รู้จักวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ความเป็นมอญเวทีหนึ่ง

1.3 เกิดความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างชุมชนตำบลเชียงรากน้อยและมหาวิทยาลัยกรุงเทพ อีกทั้งเป็นการสร้างพันธมิตรเครือข่ายชุมชนอีกด้วย

1.4 ผู้เข้าร่วมงานได้รับความสนุกสนานจากกิจกรรมการเล่นเกมส์ โดยเฉพาะยุวชนจิตอาสาเชียงรากน้อยที่เข้าร่วมปั่นจักรยานรักษัโลกตั้งแต่ช่วงเช้า และในช่วงเย็นได้มีกิจกรรม

บันเทิงและเกมส์สนุกๆ ที่นักศึกษาเป็นผู้ดำเนินการแข่งขัน โดยมีจุดประสงค์เพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างยุวชน และนักศึกษา รวมทั้งคณาจารย์ ชาวบ้าน และผู้เข้าชมงาน อีกด้วย

2. คณาจารย์และนักศึกษา

2.1 เปิดมุมมองให้นักศึกษาได้เห็นคุณค่าของสิ่งที่ไม่เคยเห็นหรือเคยทราบมาก่อนเกี่ยวกับชุมชนในมิติต่างๆ เช่น มิติประเพณีวัฒนธรรม มิติด้านศาสนา มิติด้านเศรษฐกิจชุมชน และมิติด้านการอยู่ร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ทำให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากการคิดจริงและทำจริง ผ่านการจัดกิจกรรม และโครงการจริง 6 กิจกรรม ได้แก่ 1) เวทีเสวนา บัณฑิตภูมิปัญญา ค้นที่มาเชียงรากน้อย 2) โครงการ 3-3-9 พื้นที่สร้างสรรค์...ปันรัก ปันรู้ 3) โครงการ กินอย่างไทย ทำอย่างไรผั่งอย่างรู้ 4) โครงการ บัณฑิตอาสา 5) โครงการ แบ่งปันรอยยิ้มเพื่อชุมชน และ 6) โครงการ ละครกลางแปลง...ส้มแดงชุมชน

2.2 คณาจารย์และนักศึกษาเห็นคุณค่าของการทำงานร่วมกัน โดยได้เรียนรู้ถึงการแก้ไขสถานการณ์เฉพาะหน้า ความอดทน ความยากลำบาก ความเสียสละ การให้อภัย และความภาคภูมิใจในตนเอง

2.3 คณาจารย์ได้มีการนำโครงการฯ ไปบูรณาการกับการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project based learning) ซึ่งโครงการฯ ได้ออกแบบเพื่อกระตุ้นให้นักศึกษาเกิดการค้นคว้าอย่างอิสระและกระตือรือร้น รวมทั้งก่อให้เกิดทักษะการคิดต่อยอดสิ่งต่างๆ

2.4 คณาจารย์ได้มีการนำโครงการฯ ไปบูรณาการกับการทำวิจัย เช่น บทความวิจัยของอาจารย์ กนกพร เพ็ญนารถ อาจารย์ประจำภาควิชาสื่อสารตรา ในหัวข้อ การเรียนรู้แบบร่วมมือผ่านโครงงานบริการชุมชน เพื่อการเปลี่ยนแปลงภายในตนเอง : ถอดบทเรียนภาคปฏิบัติจากมหาวิทยาลัยสร้างสรรค์

2.5 คณาจารย์ได้มีการนำโครงการฯ ไปบูรณาการ

ให้เกิดเป็นงานสร้างสรรค์ เช่น คู่มือกระบวนการผลิตละครโทรทัศน์ (สั้น) สร้างสรรค์วิถีชุมชน

3. มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

3.1 สานความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยกรุงเทพ และชุมชนตำบลเชียงรากน้อย ถึงแม้ว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะยังไม่ให้ความร่วมมือหรือสนับสนุนกิจกรรม แต่ก็ถือว่าการทำงานร่วมกันครั้งนี้ ทำให้เกิดสัญญาณของความเกื้อกูลช่วยเหลือและสนับสนุนเกิดขึ้น

3.2 ถ่ายทอดอัตลักษณ์มหาวิทยาลัย (ความคิดสร้างสรรค์และจิตวิญญาณผู้ประกอบการ) ให้ชุมชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้รับทราบ

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา แก้วเทพ. 2546. *อีกครั้งกับเรื่องการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม*. วารสารวิจัยสังคม. สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 26(2); 101-135.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. 2551. การจัดการความรู้เบื้องต้นเรื่อง “การสื่อสารชุมชน”. สำนักงานสนับสนุนการวิจัย : กรุงเทพฯ. 586 หน้า
- เกศินี จุฑาวิจิตร. 2540. การสื่อสารเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น. เพชรเกษมการพิมพ์ : นครปฐม. 197 หน้า.
- จันทนา ทองประยูร. 2548. *ปรัชญานิตยศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร (หน่วยที่ 1-7)*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช : นนทบุรี. 417 หน้า.
- ปาริชาติ เบญจวรรณ และศุภกาญจน์ ผลกล้า. 2553. แนวทางในการพัฒนาการดำรงรักษามรดกทางวัฒนธรรมของชนชาติมอญ บ้านศาลาแดงเหนือ ตำบลเชียงรากน้อย อำเภอสามโคก จังหวัดปทุมธานี. จาก www.yru.ac.th/e-journal/file/jajarlovekitty/pre_122.doc. สืบค้นวันที่ 1 กรกฎาคม 2557.
- ฝ่ายวิชาการเอ็กซ์เพอร์เน็ท. 2545. เทคนิคการคิดและจำอย่างเป็นระบบ. ด่านสุทธาการพิมพ์ : กรุงเทพฯ. 96 หน้า.
- ภัสวลี นิติเกษตรสุนทร. 2548. *ปรัชญานิตยศาสตร์และทฤษฎีการสื่อสาร (หน่วยที่ 1-7)*. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช : นนทบุรี. 417 หน้า.
- รัตติกาล เจนจัด. 2548. ของเล่นพื้นบ้านในฐานะสื่อเพื่อการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับเด็กและเยาวชน ตำบลป่าแดด อำเภอแม่สรวย จังหวัดเชียงราย. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรุณี พงษ์ภิญโญ. 2545. ภูมิปัญญาชาวบ้านต่อการสร้างความเข้มแข็งชุมชน: กรณีศึกษาบ้านอัมพวัน หมู่ที่ 8 ตำบลสำราญ อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาไทยศึกษาเพื่อการพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.
- สุจิตรา เปลี่ยนรุ่ง. 2553. การสื่อสารเพื่อธำรงรักษาและต่อยอดอัตลักษณ์ความเป็นมอญของกลุ่มชาวมอญพลัดถิ่นในประเทศไทย ท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์. 2551. การสืบทอดสื่อพื้นบ้านแห่งตึก จังหวัดจันทบุรี เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุชาดา พงศ์กิตติวิบูลย์. 2558. การสืบทอดสื่อพื้นบ้านเอ็งกอเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนชาวไทยเชื้อสายจีน อำเภอพนสนธิคม จังหวัดชลบุรี. ใน *ชุมชนศึกษากับทรัพยากรมนุษย์*. ศูนย์สหวิทยาการชุมชนศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.

Tufte, T., & Mefalopulos, P. 2009. *Participatory Communication A Practical Guide*. Washington, DC : The World Bank.

การเสริมสร้างศักยภาพทางการตลาด เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ของชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง ตำบลผาสุก อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี

วัฒน์จิรัชย์ เวชชนินนาท¹

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาบริบทและรูปแบบการดำเนินงานด้านการตลาด 2) สร้างแนวทางการพัฒนาศักยภาพทางการตลาด และ 3) ประเมินความคิดเห็นและความพึงพอใจต่อการดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ได้แก่ 1) ผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 17 คน 2) กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย จำนวน 86 คน 3) กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมทดลองรายการนำเที่ยวจำนวน 95 คน สุ่มแบบเจาะจง 4) ชาวบ้านนาดี-สร้างบง จำนวน 322 คน สุ่มแบบสัดส่วนและแบบบังเอิญ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการจัดเวทีประชาคม ประชุมกลุ่มย่อย สัมภาษณ์ศึกษาดูงาน วิเคราะห์ SWOT อบรมเชิงปฏิบัติการทดลองรายการนำเที่ยว ประเมินผลการดำเนินงานสรุปบทเรียน และคืนข้อมูลผลการศึกษาพบว่า บ้านนาดี-สร้างบงเป็นชุมชนที่มีศักยภาพทางการท่องเที่ยว โดยที่ผ่านมา มีการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างไม่เป็นทางการ ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว ผลการสร้างแนวทางการพัฒนาศักยภาพทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว ทำให้ได้โครงการพัฒนาศักยภาพทางการตลาดส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจ รักและหวงแหนชุมชน เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง สมาชิกมีความรู้ความสามารถในการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวได้ มีสภาพแวดล้อมสวยงาม สินค้าที่ระลึกมีเอกลักษณ์และมีรูปแบบการสื่อสารเพื่อให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ผลการประเมินพบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X} = 3.53$) และนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.01$)

คำสำคัญ : ศักยภาพทางการตลาดและการท่องเที่ยว

สาขาวิชา : การตลาด

วัฒน์จิรัชย์ เวชชนินนาท

หัวหน้าคณะวิจัย

คณะวิทยาการจัดการ

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

อีเมล : wetchaninnart@gmail.com

¹ สาขาวิชาการตลาด คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี 41000

Development of marketing potential to enhance the sustainable tourism of Ban Nadee-Sangbong Community, Pha Sook, Kumpawapee, Udonthani

Watchirachai Wetchaninnart¹

Field : Marketing

Abstract

The purposes of this research were; 1) to study context and style of marketing operations 2) to create guidelines for enhancing the marketing potential and 3) to assess tourists' opinions and satisfaction with the operation of tourist activities. The subjects in this study were 1) 17 key informants, 2) 86 samples participated in research activities, 3) 95 purposive samples joined the trial village tour, and 4) 322 Nadee-Sangbong villagers randomly selected by proportion and accidental sampling. The data were collected by the community forum, small group meeting, interview, observe activities, SWOT analysis, workshop, touring experiment, result assessment, lesson summarizing, and returning results to the community. The result showed that the community has tourism potential, but over the past years, the community did not yet launch systematically tourist activities. Therefore, tourist activities did not meet the needs of tourists. The result of creating guidelines to enhance the marketing potential was that five projects were launched to develop the marketing potential of tourist attractions in the community. Developing marketing potential resulted people to be proud of, to love and to cherish their community. The result of villagers' participation in the operation enabled the community to provide services to tourists, to conserve the beauty of environment, to create the unique souvenirs, and the effective communication of information-giving for tourists was developed. The assessment showed that the participants' opinions on the overall operation were at an agree level ($\bar{X} = 3.53$) and tourists' satisfaction on the overall operation were at a high level ($\bar{X} = 4.01$).

Keywords : Marketing potential and tourism

Watchirachai Wetchaninnart

Head of research team

Faculty of Management Science

Udon Thani Rajabhat University

Email: wetchaninnart@gmail.com

¹ Department of Marketing, Faculty of Management Science, Udon Thani Rajabhat University, Muang, Udon Thani 41000

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นที่มาของรายได้นำเงินตราเข้าสู่ประเทศ โดยมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมทางตรงของการท่องเที่ยว (TDGDP) ประมาณร้อยละ 5.45 เมื่อเทียบกับผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP) และมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น (สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2558, 24) อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวช่วยกระตุ้นภาคครัว ภาคเอกชน วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ตลอดจนชุมชนรอบๆ ให้เกิดกระบวนการพัฒนาการดำเนินงานอย่างเป็นระบบ เกิดการแลกเปลี่ยนปัจจัยการผลิต กระบวนการผลิตสินค้า และจัดจำหน่ายสินค้าบริการให้แก่นักท่องเที่ยว เกิดการขยายตัวของเศรษฐกิจชุมชน ช่วยสร้างงาน สร้างรายได้ยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดียิ่งขึ้น จากความสำคัญของการท่องเที่ยวที่กล่าวมานั้น ภาครัฐและภาคเอกชนได้เร่งพัฒนาระบบสาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน เช่น เส้นทางคมนาคม เทคโนโลยี และการสื่อสาร เพื่อรองรับการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในอนาคต ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก จนเกิดปัญหาด้านการท่องเที่ยวตามมา เช่น ปัญหาอาชญากรรมเพิ่มมากขึ้น ทรัพยากรทางธรรมชาติ ถูกทำลาย สิ่งอำนวยความสะดวกไม่พร้อมรองรับนักท่องเที่ยว และเกิดการแข่งขันด้านราคากระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว ส่งผลให้นักท่องเที่ยวลดความสนใจการท่องเที่ยวกระแสหลัก เนื่องจากกิจกรรมการท่องเที่ยวกระแสหลักสร้างปัญหาให้กับแหล่งท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก นักท่องเที่ยวหันมาให้ความสนใจกับการท่องเที่ยวทางเลือกที่ให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรของแหล่งท่องเที่ยว และรักษาวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านในท้องถิ่น การท่องเที่ยวโดยชุมชนจึงเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวทางเลือกที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเพิ่มขึ้น เนื่องจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวโดยเน้นการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน ซึ่งผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องภายนอกชุมชนได้ร่วมกันคิดวางแผน จัดกิจกรรมการท่องเที่ยวที่คงความเป็นเอกลักษณ์และวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่น แบ่งปันผลประโยชน์และรายได้จากการท่องเที่ยว รวมทั้งควบคุมและประเมินผลการทำงานร่วมกัน

ชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง ตำบลผาสุก อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ได้รับคัดเลือกเป็นแหล่งเรียนรู้ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ระดับอำเภอ ดีเด่น ระดับเขตตรวจราชการ ประจำปีงบประมาณ 2558 ชาวบ้านในชุมชนมีความรักความสามัคคี มีอัธยาศัยไมตรี ภายในชุมชนมีการรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตามหลักปรัชญา

เศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 11 กลุ่มกิจกรรม มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญใกล้ชุมชน เช่น วัดป่าบ้านตาด วัดพระธาตุบ้านเดียม วัดป่าดอนแก้ว พิพิธภัณฑ์แห่งชาติบ้านเชียง (มรดกโลก) และทะเลบัวแดง ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประกาศให้เป็น Unseen In Thailand อีกทั้งสถานีโทรทัศน์ซีเอ็นเอ็น (CNN) ยกให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สวยงาม และแปลกตาที่สุดอันดับ 2 ของโลก (Matt, 2015) โดยช่วงเทศกาลท่องเที่ยวทะเลบัวแดงจะมีนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง มีศักยภาพทางการท่องเที่ยว โดยพิจารณาจากสิ่งดึงดูดใจ กิจกรรมท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว ความสามารถในการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวก และไม่ตรีจิตของชาวบ้านในแหล่งท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจบริบทชุมชน พูดคุยกับกลุ่มสมาชิก รวบรวม จุดเด่น จุดด้อย และปัญหาข้อมูลด้านการท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง พบว่า ถึงแม้ชุมชนจะมีกิจกรรมการท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์และสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น หากแต่ยังขาดการจัดรายการนำเที่ยว ส่งผลให้นักท่องเที่ยวเข้าไปร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนไม่ครบทุกกิจกรรม ปัญหาการกำหนดราคารายการนำเที่ยวไม่เหมาะสม สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวไม่สวยงาม กระบวนการให้บริการขาดความต่อเนื่อง และขาดพันธมิตรเพื่อร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมในด้านต่างๆ ส่งผลให้การดำเนินงานด้านการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวไม่ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งใจเอาไว้

จากความสำคัญและสภาพปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น กลุ่มงานบริหารการปกครองอำเภอกุมภวาปี (17 ธันวาคม 2558) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการอำนวยความสะดวก การประสานงาน ให้คำปรึกษา และพัฒนาท่องเที่ยวที่ เล็งเห็นความสำคัญของการพัฒนาชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพและได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว แต่เนื่องจากการดำเนินงานด้านการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว ยังประสบปัญหาตามที่กล่าวมาข้างต้น จึงเชิญผู้วิจัยทำการศึกษาและสร้างแนวทางการพัฒนาการตลาดทางการท่องเที่ยวให้กับชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาเรื่องการเสริมสร้างศักยภาพทางการตลาดเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง ตำบลผาสุก อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยจะช่วยพัฒนาชุมชนบ้านนาดี-สร้างบงให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง มีความภาคภูมิใจรักถิ่นฐานบ้านเกิด มีงานทำ มีรายได้ คุณภาพชีวิตที่สูงขึ้น ร่วมกันใช้ประโยชน์และอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชน สร้างองค์ความรู้ทางวิชาการ ช่วยพัฒนา

ธุรกิจการท่องเที่ยวและการบริการที่เกี่ยวข้องให้มีศักยภาพในการดำเนินงานด้านการตลาดมากยิ่งขึ้น และเกิดความยั่งยืนในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทและรูปแบบการดำเนินงาน ด้านการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง ตำบลผาสุก อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
2. เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาศักยภาพทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง ตำบลผาสุก อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี
3. เพื่อประเมินความคิดเห็นและความพึงพอใจต่อการดำเนินงานด้านการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง ตำบลผาสุก อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการเสริมสร้างศักยภาพทางการตลาด เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง ตำบลผาสุก อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัยใช้แนวคิดดังต่อไปนี้

- 1) การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2548) เพื่อศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน
- 2) การท่องเที่ยวโดยชุมชน (สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน, 2551, พิมพ์วิ โรจน์รุ่งสัจ, 2556) เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนและพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนสู่ความยั่งยืน
- 3) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (วรรณดี สุทธิวราร, 2556) ศึกษาหลักการและกระบวนการของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เทคนิค และเครื่องมือในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ
- 4) การตลาดเพื่อการท่องเที่ยวเพื่ออุตสาหกรรมท่องเที่ยว ศึกษาส่วนประสมทางการตลาดจำนวน 9 ด้าน คือ (1) ผลิตภัณฑ์ของแหล่งท่องเที่ยว (2) ด้านการจัดรวมผลิตภัณฑ์และการจัดรายการนำเที่ยว (3) ด้านราคาของแหล่งท่องเที่ยว (4) ด้านการจัดจำหน่ายของแหล่งท่องเที่ยว (5) ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว (6) ด้านการส่งเสริมการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว (7) ด้านกระบวนการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว (8) ด้านบุคลากรของแหล่งท่องเที่ยว และ (9) ด้านพันธมิตรและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องของแหล่งท่องเที่ยว (Inkson, C. & Minnaert, L., 2012; 330, Chaudhary, M., 2010; 64, Kotler, P., Bowen, J. T. & Makens, J. C., 2014; 9,

Morrison, A. M., 2013; 72, บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา, 2555, ผลอง ศรี พิมพ์สมพงษ์, 2554) เพื่อศึกษารูปแบบการดำเนินงานและพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานด้านการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว

5) พฤติกรรมนักท่องเที่ยว (เลิศพร ภาระสกุล, 2555) เพื่อศึกษาพฤติกรรมผู้บริโภคทางการท่องเที่ยว แรงจูงใจทางการท่องเที่ยว และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว

6) การประเมินผลการปฏิบัติงานโดยรูปแบบชิป (CIPP model) (Stufflebeam, D. L., 2000, 284) ประเมินผลการดำเนินงานในแต่ละชั้น เพื่อเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจการพัฒนาศักยภาพทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว และ

7) งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ทรงพล อุปชิตกุล และคณะ (2545) การเพิ่มศักยภาพในการพัฒนารูปแบบการผลิตสินค้าประเภทของที่ระลึก เพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ปรีวรรค สมนึก (2552) การพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวที่มีชุมชนเป็นฐาน เกาะภูกระแต ตำบลโนนกลาง อำเภอบึงโขงหลง จังหวัดบึงกาฬ พงนา บุญคุ้ม และพิทักษ์ ศิริวงศ์ (2558) การพัฒนารูปแบบการสื่อสารทางการตลาดในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกลุ่มภาคกลางตอนล่างและ เพ็ญศรี เจริญวานิช บุญเลิศ เล็กสมบุรณ์ และ สุรรัตน์ เตชะทวิวรรณ (2546) การพัฒนาตลาดสินค้าของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน

โดยทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยนำมาใช้เพื่อพัฒนาศักยภาพทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง ให้นักท่องเที่ยวเกิดความพึงพอใจสูงสุดและเกิดกระบวนการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed method) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) และประเมินผลการปฏิบัติงานโดยรูปแบบชิป (CIPP model) เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจการพัฒนาศักยภาพทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง มีระยะเวลาในการวิจัย 1 ปี ตั้งแต่วันที่ 1 มีนาคม 2558 - 31 เมษายน 2559 รายละเอียดในการดำเนินงานวิจัยดังนี้

(ก) การวิจัยเชิงคุณภาพ

ผู้เข้าร่วมกระบวนการวิจัย ใช้การสุ่มแบบเจาะจง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1) ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว และสมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 17 คน

2) กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรมวิจัย ได้แก่ ชาวบ้านชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผู้เชี่ยวชาญด้านการตลาด และผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว จำนวน 86 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) การจัดเวทีประชาคม จำนวน 3 ครั้ง 2) การประชุมกลุ่มย่อย จำนวน 4 ครั้ง 3) แบบสัมภาษณ์ 4) การศึกษาดูงาน และ 5) การวิเคราะห์ SWOT

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยศึกษาบริบท รูปแบบการดำเนินงานด้านการตลาด สร้างแนวทางการพัฒนาศักยภาพทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้การจัดเวทีประชาคม การประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์ โครงการศึกษาดูงาน การวิเคราะห์ SWOT การอบรมเชิงปฏิบัติการ การทดลองรายการนำเที่ยว การสรุปบทเรียน และการคืนข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล นำเอาข้อมูลที่ได้จากการจัดเวทีประชาคม การประชุมกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์ โครงการศึกษาดูงาน การวิเคราะห์ SWOT นำมาวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาศักยภาพทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว

(ข) การวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่

1) ชาวบ้านบ้านนาดีและบ้านสร้างบง ใช้วิธีการสุ่มแบบสัดส่วนและแบบบังเอิญ ใช้สูตรของยามาเน่ (Yamane, 1967 อ้างถึงในสุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์, 2544; 127) ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 310 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความสมบูรณ์ ผู้วิจัยเก็บข้อมูลเพิ่มเติมได้จำนวนกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 322 คน 2) นักท่องเที่ยว (กิจกรรมทดลองรายการนำเที่ยว) ใช้การสุ่มแบบเจาะจงจากชาวบ้านบ้านนาดี-สร้างบง ผู้เชี่ยวชาญทางการตลาด ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ผู้สื่อข่าว และนักท่องเที่ยว จำนวน 95 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม จำนวน 2 ชุด 1) แบบสอบถามชุดที่ 1 มีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.95 และ 2) แบบสอบถามชุดที่ 2 มีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.94 โดยแบบสอบถามทั้ง 2 ชุดใช้การประเมินค่า 5 ระดับ ตามมาตรวัดแบบ Likert scale

การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลจากชาวบ้านและนักท่องเที่ยว เพื่อศึกษาข้อมูลทั่วไป ข้อมูลความคิดเห็นต่อการดำเนินงานและข้อมูลความพึงพอใจต่อการดำเนินงานด้านการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง

การวิเคราะห์ข้อมูล ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่างใช้

การแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ เพื่อให้เห็นภาพรวมของลักษณะประชากร ข้อมูลความคิดเห็นและความพึงพอใจต่อการดำเนินงานด้านการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง ใช้ค่าเฉลี่ย (\bar{X}) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) วิเคราะห์รายข้อ รายด้าน และรวมทุกด้าน

ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

ผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาศักยภาพทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง โดยแบ่งขั้นตอนการดำเนินงานวิจัยออกเป็น 3 ขั้นตอน รายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ขั้นเตรียมการ

1) ผู้วิจัยลงพื้นที่พูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบายรัฐบาลในการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว สถานการณ์การท่องเที่ยวในปัจจุบัน และความเป็นไปได้ในการทำงานเพื่อพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวร่วมกันในอนาคต มีผู้เข้าร่วม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประธาน และสมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 5 คน

2) ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากเอกสาร บริบทแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง และทรัพยากรทางการท่องเที่ยวเพื่อใช้พัฒนาโจทย์วิจัยร่วมกับกลุ่มสมาชิกแหล่งท่องเที่ยว มีผู้เข้าร่วม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประธาน และสมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 5 คน

3) จัดเวทีประชาคมครั้งที่ 1 เพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์ของงานวิจัย แผนการดำเนินงานร่วมกันระหว่างผู้วิจัยและชุมชน รับฟังแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีผู้เข้าร่วม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว และชาวบ้านชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง จำนวน 18 คน

4) การจัดประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 1 เพื่อรับฟัง แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับบริบทและรูปแบบการดำเนินงานด้านการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว มีผู้เข้าร่วม ได้แก่ ประธาน และสมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง จำนวน 17 คน

5) โครงการศึกษาดูงานการตลาดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และวัฒนธรรมอำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย เพื่อนำความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงานไปพัฒนาศักยภาพทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว มีผู้เข้าร่วม ได้แก่ ประธานและสมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 14 คน

2. ขั้นปฏิบัติการ

6) การจัดเวทีประชาคมครั้งที่ 2 เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว แลกเปลี่ยนความคิดเห็น รับฟังข้อเสนอแนะ และร่วมกันสร้างแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว มีผู้เข้าร่วม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว

สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว และชาวบ้านชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง จำนวน 86 คน

7) สัมภาษณ์กลุ่มแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง จำนวน 11 กลุ่ม ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง จำนวน 8 ข้อ เพื่อเก็บข้อมูลการดำเนินงานของกิจกรรมการท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง โดยการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว จำนวน 11 คน

8) การประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 2 เพื่อพัฒนารายการนำเที่ยว และการตั้งราคาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง มีผู้เข้าร่วม ได้แก่ ประธานและสมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง จำนวน 17 คน

9) โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ จำนวน 4 โครงการ ได้แก่

9.1) โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การตลาดเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชน” เพื่อให้สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวได้มีความรู้ด้านการตลาด ก่อนที่จะเดินทางไปศึกษาดูงานที่แหล่งท่องเที่ยว อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย มีผู้เข้าร่วม ได้แก่ ประธานสมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง และนักศึกษาสาขาการตลาดเข้าร่วมสังเกตการณ์ จำนวน 20 คน

9.2) โครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว เพื่อความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง มีกิจกรรมย่อย 3 กิจกรรม ได้แก่ 1. โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการการพัฒนาที่พักแบบโฮมสเตย์ 2. การพัฒนาสินค้าที่ระลึกเชิงสร้างสรรค์ 3. กิจกรรมปรับปรุงสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง ซึ่งทั้ง 3 กิจกรรมจะช่วยให้สมาชิกมีความรู้ด้านการจัดการบ้านพัก สามารถนำไปปรับปรุงบ้านพักให้เหมาะสม มีสินค้าที่ระลึกที่มีเอกลักษณ์ปรับปรุงสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวให้สวยงาม และมีกิจกรรมสันตนาการเพื่อต้อนรับนักท่องเที่ยวในอนาคต มีผู้เข้าร่วม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว และชาวบ้านชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง จำนวน 20 คน

9.3) โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “จิตวิทยาการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว” มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวได้มีความรู้กระบวนการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว มีผู้เข้าร่วม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว ชาวบ้านชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง และนักศึกษาสาขาการท่องเที่ยว จำนวน 33 คน

9.4) โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการการสื่อสารภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวได้มีความรู้เกี่ยวกับการสื่อสารภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยว มีผู้เข้าร่วม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว

เที่ยว สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว และชาวบ้านชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง จำนวน 21 คน

10) การจัดประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 3 เพื่อพัฒนารูปแบบการสื่อสารทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวมีรูปแบบการสื่อสารทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสมเข้าถึงกลุ่มนักท่องเที่ยวได้มากยิ่งขึ้น มีผู้เข้าร่วม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประธานและสมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง จำนวน 17 คน

11) การจัดทดลองรายการนำเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทดลองรายการนำเที่ยว จัดขึ้นในวันที่ 28 มีนาคม 2559 และ 2 เมษายน 2559 จำนวน 2 วัน ณ แหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง มีผู้เข้าร่วม ได้แก่ ชาวบ้านบ้านนาดี-สร้างบง ผู้เชี่ยวชาญทางการตลาด ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ผู้สื่อข่าว และนักท่องเที่ยว จำนวน 95 คน

12) เก็บข้อมูลความพึงพอใจต่อการดำเนินงานด้านการตลาดของนักท่องเที่ยว จำนวน 95 คน โดยใช้แบบสอบถาม เพื่อประเมินความพึงพอใจต่อการดำเนินงานด้านการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว

13) เก็บข้อมูลความคิดเห็นต่อการดำเนินงานด้านการตลาดจากชาวบ้านบ้านนาดี และบ้านสร้างบง จำนวน 322 คน เพื่อประเมินความคิดเห็นต่อการดำเนินงานด้านการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว

3. ขั้นสรุปและประเมินผล

14) การจัดเวทีประชาคมครั้งที่ 3 เพื่อสรุปทบทวนแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และรับฟังข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการดำเนินงานทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว มีผู้เข้าร่วม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว ชาวบ้านชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง และนักศึกษาสาขาการตลาด จำนวน 57 คน

15) การจัดประชุมกลุ่มย่อยครั้งที่ 4 เพื่อคืนข้อมูลความคิดเห็นต่อการดำเนินงานด้านการตลาดของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และความพึงพอใจต่อการดำเนินงานด้านการตลาดของนักท่องเที่ยวให้สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวได้รับทราบ และนำไปปรับปรุงแก้ไขการดำเนินงานด้านการตลาดเพื่อการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพ มีผู้เข้าร่วม ได้แก่ ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว และชาวบ้านชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง จำนวน 16 คน

16) เผยแพร่ผลการดำเนินงานตามกิจกรรมพิเศษที่จัดโดยภาครัฐและภาคเอกชน เช่น เข้าร่วมสัมมนา โครงการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ หอประชุมไพร

พะยอม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

17) เผยแพร่ผลการดำเนินงาน โดยการบันทึกเทปรายการ Thailand Today ของสถานี NBT World กรมประชาสัมพันธ์ เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดอุดรธานี ให้ผู้รับชมรายการใน 177 ประเทศทั่วโลกได้รู้จักอย่างแพร่หลาย

18) ประชุมกลุ่มย่อยทบทวนการดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ 3 เดือน หรือกรณีเร่งด่วน เพื่อพัฒนาการดำเนินงานด้านแหล่งท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ผลการศึกษา

ผลการศึกษาเรื่องการเสริมสร้างศักยภาพทางการตลาดเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง ตำบลผาสุก อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. บริบทแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง แหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง มีสภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การเพาะปลูก ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยวได้สะดวกเนื่องจากที่ตั้งหมู่บ้านติดถนนสายมิตรภาพ อุดร - ขอนแก่น ชาวบ้านในชุมชนมีอริยาศัยไมตรี มีการรวมกลุ่มจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวจำนวน 11 กลุ่มสามารถนำไปพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ 1) กลุ่มน้ำพริกปลาร้ากระปุก 2) กลุ่มขนมทองพับ 3) กลุ่มโฮมสเตย์ 4) กลุ่มเพาะเห็ด 5) กลุ่มน้ำยาล้างจาน 6) กลุ่มไม้กวาด 7) กลุ่มทอผ้าพื้นเมือง 8) กลุ่มทอกก 9) กลุ่มหม้อพื้นบ้าน 10) กลุ่มหมอนวด และ 11) กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษ ชาวบ้านในชุมชนเข้าใจความสำคัญของการท่องเที่ยวว่า จะช่วยสร้างรายได้ให้ชุมชน พัฒนาชุมชนให้เกิดความเข้มแข็งเกิดความสามัคคี สร้างความร่วมมือในการทำงาน เกิดการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้านในชุมชน ในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวส่งผลกระทบด้านลบต่อชุมชน เช่น ปัญหาอาชญากรรม การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน และขาดความเป็นส่วนตัว

รูปแบบการดำเนินงานด้านการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง

แหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง นำเอาวิถีการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้านในชุมชนที่มีเอกลักษณ์มาจัดเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมุ่งให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเรียนรู้ร่วมกิจกรรมกับชาวบ้าน เช่น การปลูกผักปลอดสารพิษ การทำขนมทองพับ ทอผ้า และทอกก สภาพแวดล้อมของชุมชนมีความเหมาะสมกับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว เนื่องจากชาวบ้านบ้านนาดี-สร้างบงร่วมกันอนุรักษ์วัฒนธรรมและการ

ดำรงชีวิตไว้ให้นักท่องเที่ยวได้เข้ามาสัมผัส ภายในชุมชนมีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐาน เช่น บ้านพัก ร้านอาหาร สุขาที่จอดรถ ศูนย์บริการข้อมูล และร้านขายของที่ระลึก มีการตั้งกลุ่มโฮมสเตย์จำนวน 7 หลังคาเรือน เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว โดยมีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญใกล้ เคียง คือ ทะเลบัวแดง พระธาตุดอนหลวง และพระธาตุดอนแก้ว การเดินทางไปท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบงมีความสะดวก นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัว รถโดยสารประจำทาง รถรับจ้าง ด้านการส่งเสริมการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวพบว่า ปัจจุบันใช้สื่อของศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงในการให้ข้อมูลข่าวสารแก่นักท่องเที่ยว เช่น เฟซบุ๊ก เอกสารแผ่นพับ ป้ายไวเนล วิดีทัศน์ การแนะนำแบบปากต่อปากจากผู้ที่เคยมาศึกษาดูงาน และการจัดกิจกรรมร่วมกับภาครัฐและภาคเอกชน สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง รวมตัวกันทำกิจกรรมร่วมกันมีอริยาศัยไมตรีที่ดี รักในงานบริการ มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบอย่างชัดเจน เช่น ฝ่ายกิจกรรมท่องเที่ยว ฝ่ายต้อนรับ ฝ่ายการแสดง ฝ่ายสถานที่ ฝ่ายอาหาร และฝ่ายรักษาความปลอดภัยของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนนั้น ต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมทั้งภายในและภายนอกชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนจากอำเภอกุมภวาปี เกษตรอำเภอกุมภวาปี พัฒนาชุมชนอำเภอกุมภวาปี องค์การบริหารส่วนตำบลผาสุก และคณะวิทยากรจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี เข้ามาช่วยเหลือให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการดำเนินงานของชุมชน

สภาพปัญหาของการดำเนินงานทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว

สภาพปัญหาของการดำเนินงานทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง ที่พบคือบ้านพักสำหรับนักท่องเที่ยวยังไม่ได้มาตรฐาน เนื่องจากสมาชิกกลุ่มบ้านพักไม่มีความรู้ในการปรับปรุงบ้านพักให้มีมาตรฐาน และสินค้าที่ระลึกของแหล่งท่องเที่ยวไม่มีความหลากหลาย มีเพียงสินค้าของแต่ละกลุ่มผลิตภัณฑ์ชุมชนให้นักท่องเที่ยวได้เลือกซื้อ ซึ่งกลุ่มสมาชิกต้องการพัฒนาสินค้าที่ระลึกที่มีเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวขึ้นมาสำหรับขายให้นักท่องเที่ยว ด้านการจัดรายการนำเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวพบว่า แหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบงไม่มีรายการนำเที่ยว โดยกลุ่มสมาชิกแสดงความคิดเห็นร่วมกันว่า จะร่วมกันพัฒนารายการนำเที่ยวโดยเชื่อมโยงกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน และชุมชนใกล้เคียงในอนาคต จากการไม่มีรายการนำเที่ยวส่งผลให้กลุ่มท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบงไม่สามารถกำหนดราคาของรายการนำเที่ยวได้ ซึ่งหากพัฒนารายการนำเที่ยวเป็นที่เรียบร้อยแล้ว กลุ่มสมาชิกแหล่งท่องเที่ยวจะร่วมกันกำหนดราคารายการนำเที่ยวให้เหมาะสม โดย

พิจารณาคุณภาพและต้นทุนในการให้บริการ ปัญหาด้านการจัดจำหน่ายของแหล่งท่องเที่ยวพบว่า ร้านขายของที่ระลึกมีขนาดเล็ก แหล่งท่องเที่ยวยังไม่เป็นที่รู้จักของตัวแทนจัดจำหน่ายการท่องเที่ยวในจังหวัดอุดรธานี ไม่มีรูปแบบการสื่อสารของแหล่งท่องเที่ยวเอง ส่งผลให้จำนวนนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวจำนวนน้อย สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวร่วมแสดงความคิดเห็นเสนอว่า ควรจัดทำป้ายไวนิลหน้าหมู่บ้านและแผ่นพับแหล่งท่องเที่ยว โดยออกแบบเป็นแผนที่แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวภายในชุมชน เพื่อความสะดวกในการเยี่ยมชมของนักท่องเที่ยว ปัญหาของแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญและส่งผลกระทบต่อการทำงานคือ บุคลากรมีจำนวนน้อย ขาดความรู้เรื่องการท่องเที่ยวและการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว ไม่สามารถสื่อสารกับนักท่องเที่ยวต่างชาติ หากมีนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติเข้ามาท่องเที่ยว กลุ่มสมาชิกไม่สามารถให้บริการนักท่องเที่ยวได้เต็มที่ เนื่องจากขาดความรู้ในการให้บริการ นักท่องเที่ยวไม่พอใจในการบริการของตน เกิดความประหม่าไม่กล้าสนทนา

2. การพัฒนาศักยภาพทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง ตำบลผาสุก อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี ผู้วิจัย ผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว และชาวบ้านร่วมกันพัฒนาแนวทางการเสริมสร้างศักยภาพทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง โดยใช้กระบวนการแบบมีส่วนร่วมจากการศึกษาดูงานการประชุมกลุ่มย่อย และการจัดเวทีประชาคมเพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาศักยภาพทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว ผู้วิจัยได้จัดโครงการอบรมการตลาดเพื่อการท่องเที่ยว เพื่อให้กลุ่มสมาชิกแหล่งท่องเที่ยวได้มีความรู้พื้นฐานด้านการตลาดทางการท่องเที่ยวก่อนเดินทางไปศึกษาดูงาน ผลที่ได้รับจากการศึกษาดูงาน ชาวบ้านมีความกระตือรือร้นที่จะนำเอาความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาดูงานไปปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง เกิดความยั่งยืนต่อไป ผู้วิจัย ผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยว และชาวบ้านร่วมกันจัดเวทีประชาคม โดยชี้แจงวัตถุประสงค์งานวิจัย แผนการดำเนินงาน เสนอผลข้อมูลบริบทชุมชน (Context) และปัจจัยนำเข้า (Input) ให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมได้รับทราบรวมทั้งรับฟังและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาศักยภาพทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว รายละเอียดดังนี้

ผลของการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบงพบว่า

จุดแข็ง ได้แก่ 1) ความสามัคคีของชาวบ้านในชุมชน 2) ความต้องการของชุมชนที่จะพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว 3) กิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจและหลากหลาย 4) เส้น

ทางการเดินทางสะดวก และ 5) มีความพร้อมในด้านสาธารณูปโภค

จุดอ่อน ได้แก่ 1) บ้านนาดี-สร้างบงเพิ่งเริ่มจัดตั้งเป็นแหล่งท่องเที่ยว 2) แหล่งท่องเที่ยวยังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว 3) กลุ่มสมาชิกขาดทักษะการดำเนินการแหล่งท่องเที่ยว 4) ขาดรูปแบบการสื่อสารกับนักท่องเที่ยว และ 5) สินค้าที่ระลึกไม่มีความเป็นเอกลักษณ์

โอกาส ได้แก่ 1) อัตราการเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวสูงขึ้น 2) นักท่องเที่ยวให้ความสนใจรูปแบบการท่องเที่ยวชุมชน 3) รัฐบาลสนับสนุนนโยบายพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และ 4) หน่วยงานท้องถิ่นและภาคเอกชนให้การสนับสนุน

อุปสรรค ได้แก่ 1) ขาดความร่วมมือกับเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง 2) ขาดงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ 3) คู่แข่งขันจำนวนมาก และ 4) มีแหล่งท่องเที่ยวทดแทนจำนวนมาก

การสร้างแนวทางการพัฒนาศักยภาพทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาบ้านนาดี-สร้างบง เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ เพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยว กระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเพิ่มค่าใช้จ่ายในการท่องเที่ยว เชื่อมโยงกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนและแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียง สามารถสรุปแนวทางการพัฒนารายละเอียดดังต่อไปนี้ 1) ปรับปรุงรูปแบบการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมกับการกิจกรรมที่จัดขึ้น สร้างความสัมพันธ์และสร้างประสบการณ์ร่วมกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับชาวบ้านในชุมชน 2) รายการนำเที่ยวของบ้านนาดี-สร้างบง ควรมี 2 รายการ คือ (1) รายการนำเที่ยวแบบไป-กลับภายใน 1 วัน และ (2) รายการนำเที่ยวแบบค้างคืน 2 วัน 1 คืน 3) การพัฒนาสินค้าที่ระลึกที่แสดงถึงเอกลักษณ์แหล่งท่องเที่ยว 4) พัฒนาบ้านพักให้มีมาตรฐานเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวในอนาคต 5) จัดอบรมเรื่องการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว เช่น พัฒนาการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวและการสื่อสารภาษาต่างประเทศกับนักท่องเที่ยวต่างชาติ 6) ปรับปรุงสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว โดยในที่ประชุมเสนอให้ปลูกต้นทานตะวันริมถนนทั้ง 2 ฝั่งทางเข้าหมู่บ้านจนถึงศูนย์การเรียนรู้ 7) สร้างจุดถ่ายภาพ (เช็กอิน) สำหรับนักท่องเที่ยว 8) จัดทำป้ายแหล่งท่องเที่ยวบริเวณปากทางเข้าหมู่บ้าน 9) จัดทำแผ่นพับสำหรับนักท่องเที่ยว และ 10) สร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

สามารถสรุปโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง จำนวน 5 โครงการ ผลการดำเนินโครงการ รายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 1 บรรยากาศการจัดเวทีประชาคม เพื่อสร้างแนวทางการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

1) โครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเพื่อความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง ซึ่งปัญหาด้านผลิตภัณฑ์ของแหล่งท่องเที่ยว คือ บ้านพักไม่ได้มาตรฐาน สินค้าที่ระลึกไม่มีความหลากหลาย และสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวไม่สวยงาม โครงการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวประกอบด้วยกิจกรรมย่อย จำนวน 3 กิจกรรม ได้แก่ (1) โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “การพัฒนาที่พักแบบโฮมสเตย์” (2) การพัฒนาสินค้าที่ระลึกเชิงสร้างสรรค์ และ (3) กิจกรรมปรับปรุงสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว โดยทั้ง 3 กิจกรรมจะช่วยพัฒนาบ้านพักให้มีมาตรฐาน ส่งผลให้เพิ่มจำนวนวันพักของนักท่องเที่ยวเพิ่มมากยิ่งขึ้น สินค้าที่ระลึกให้มีความหลากหลายเป็นการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวอีกทางหนึ่ง และสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวมีความสวยงาม

ภาพที่ 2 สินค้าที่ระลึก (เสื้อยืด) ของแหล่งท่องเที่ยว

ภาพที่ 3 เตรียมพื้นที่เพื่อปลูกต้นทานตะวัน

2) โครงการพัฒนารายการนำเที่ยว และการตั้งราคาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี—สร้างบง เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี—สร้างบง ไม่เคยจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวมาก่อน ทำให้แหล่งท่องเที่ยวไม่มีรายการนำเที่ยวและไม่มีการตั้งราคา โครงการพัฒนารายการนำเที่ยวและการตั้งราคาช่วยให้แหล่งท่องเที่ยวมีรายการนำเที่ยว และการกำหนดราคาที่เหมาะสม สามารถนำข้อมูลรายการนำเที่ยวเสนอให้นักท่องเที่ยวและประชาชนที่สนใจเข้ามาท่องเที่ยวโดยรายการนำเที่ยวของบ้านนาดี—สร้างบง มี 2 รูปแบบ คือ

โปรแกรมที่ 1 โปรแกรม 1 วัน ไปเช้า-กลับเย็น

- 09.00 น. รวมกันที่ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านนาดี—สร้างบง ประธานกลุ่มท่องเที่ยวบ้านนาดี—สร้างบง กล่าวต้อนรับและแนะนำประวัติความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
- 09.30-12.00 น. เยี่ยมชมกิจกรรมท่องเที่ยวภายในบริเวณศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านนาดี—สร้างบง
- เรียนรู้กระบวนการปลูกผักปลอดสารพิษ/ผลิตเห็ด
 - ชมกรรมวิธีและร่วมกันทำขนมทองพับ
 - ชมการแปรรูปและร่วมทำน้ำพริก
- 12.00-13.00 น. ร่วมทำและรับประทานอาหารท้องถิ่น
- *เนื่องจาก กิจกรรมไม่สามารถทำหมดได้ภายในวันเดียว ในช่วงบ่ายได้แบ่งโปรแกรมออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่ม A และกลุ่ม B เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเลือกท่องเที่ยวตามความสนใจ

กลุ่ม A

- 13.00—15.00 น. - เยี่ยมชมกลุ่มน้ำยาล้างจาน
- ชมและศึกษาวิธีการทอผ้า/ทอกก
 - เลือกซื้อสินค้าที่ระลึกและศึกษาวิธีการผลิตไม้กวาด

กลุ่ม B

- เยี่ยมชมกลุ่มน้ำยาล้างจาน
- ชมกรรมวิธีและร่วมกันทำขนมไทย
- เรียนรู้ภูมิปัญญาหมอยา สมุนไพร และการนวด

- 15.00-16.00 น. ชมการแสดงรำวงย้อนยุคของกลุ่มการแสดงที่ศูนย์การเรียนรู้

- 16.00 น. เดินทางกลับ

คิดค่าใช้จ่ายคนละ 260 บาท (คิดราคาที่นักท่องเที่ยวจำนวน 10 คน)

โปรแกรมที่ 2 โปรแกรมการท่องเที่ยวแบบ 2 วัน 1 คืน วันที่ 1

- 09.00 น. รวมกันที่ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านนาดี—สร้างบง ประธานกลุ่มท่องเที่ยวบ้านนาดี—สร้างบงกล่าวต้อนรับและแนะนำประวัติความเป็นมาของศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง
- 09.30-12.00 น. พาชมกิจกรรมท่องเที่ยวภายในบริเวณศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอ

เพียงบ้านนาดี-สร้างบง

- เรียนรู้กระบวนการปลูกผักปลอดสารพิษ/ผลิตเห็ด

- ชมกรรมวิธีและร่วมกันทำขนมทองพับ

- ชมการแปรรูปและร่วมทำน้ำพริก

12.00-13.00 น. ร่วมทำและรับประทานอาหารท้องถิ่น

13.00-14.00 น. ชมและศึกษาวิธีการทอผ้า/ทอกกเลือกซื้อสินค้าที่ระลึก

14.00-16.00 น. เรียนรู้ภูมิปัญญาหมอยาสมุนไพรและการนวด

16.00-18.00 น. เข้าบ้านพักโฮมสเตย์

18.00-20.00 น. ร่วมทำและรับประทานแบบโฮมพาแลงพิธีบายศรีสู่ขวัญ และชมการแสดงรำวงของกลุ่มการแสดงที่ศูนย์การเรียนรู้

20.00 น. พักผ่อนตามอัธยาศัย

วันที่ 2

06.00 น. ทำบุญ ตักบาตร ณ ศูนย์การเรียนรู้

07.00 น. ออกกำลังกายยามเช้า ปั่นจักรยานเพื่อศึกษาชุมชน

08.00 น. กิจกรรมทำอาหารเช้าจากผักปลอดสารพิษ

09.00-12.00 น. พาชมกิจกรรมท่องเที่ยวภายในบริเวณศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงบ้านนาดี-สร้างบง

- ชมกรรมวิธีและร่วมกันทำขนมไทย

- เยี่ยมชมกลุ่มน้ำยาล้างจาน

- ศึกษากรรมวิธีการผลิตไม้กวาด

12.00 น. รับประทานอาหารเที่ยงและเดินทางกลับ คิดค่าใช้จ่ายคนละ 790 บาท (คิดราคาที่นักท่องเที่ยว

จำนวน 10 คน)

ที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยววนาดี-สร้างบงมีรถไฟวิ่งผ่านบริเวณท้ายหมู่บ้าน เทียวขึ้น-ล่อง อุดรธานี- กรุงเทพมหานคร ทางกลุ่มสมาชิกได้เพิ่มกิจกรรมการท่องเที่ยวเสริม (Running street) ให้แต่ละโปรแกรมเพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถถ่ายภาพกับรถไฟ ตามเวลาต่อไปนี้ 06.00 // 07.00 // 09.00 // 11.00 // 14.00 // 16.00 // 19.00 และ 20.00

ภาพที่ 4 การพัฒนารายการนำเที่ยวและการตั้งราคา

ภาพที่ 5 การพัฒนารูปแบบการสื่อสารทางการตลาด

3) โครงการพัฒนารูปแบบการสื่อสารทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง ผู้วิจัยและสมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว ได้สรุปประเด็นการพัฒนารูปแบบการสื่อสารทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบงร่วมกัน คือ จะใช้ภาพของทุ่งข้าวขนาดใหญ่เป็นสัญลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง และใช้คำขวัญ “หมู่บ้านทุ่งข้าวใหญ่ สดใสผักสีเขียว ชุมชนเข้มแข็งเป็นหนึ่งเดียว แหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง” เป็นคำขวัญหลักในการจัดทำสื่อประเภทต่างๆ และร่วมกันแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสื่อที่จะใช้ในการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยว รายละเอียดดังนี้ 1) แผ่นพับ โดยใช้สีเขียวเป็นโทนสีหลักของแผ่นพับ ด้านหน้าของแผ่นพับมีภาพพื้นหลังเป็นรูปนาข้าว แสดงถึงอาชีพหลักของชาวบ้านในชุมชน มีรายละเอียดของรายการนำเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง เบอร์โทรศัพท์สำหรับติดต่อและติดต่ออาร์ไคด์ของ

แหล่งท่องเที่ยว ด้านหลังของแผ่นพับแสดงรายละเอียดแผนที่หมู่บ้านนาดี-สร้างบง แสดงตัวเลขกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวภายในแผนที่ 2) ป้ายสัญลักษณ์ของกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ จะเป็นรูปวงกลมมีลายน้ำตราไปรษณียประทับ ด้านล่างของสัญลักษณ์แหล่งท่องเที่ยวเขียนชื่อกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว แต่ละกลุ่มท่องเที่ยวมีรายละเอียดสัญลักษณ์ของกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว เช่น กลุ่มโฮมสเตย์ใช้สัญลักษณ์ คือ บ้านทรงไทยบ่งบอกความเป็นวิถีชีวิตชุมชน กลุ่มทอผ้าใช้รูปของลายผ้าที่ชาวบ้านทอขึ้นเอง นำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ 3) ตัวอักษร “@นาดี—สร้างบง” เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถถ่ายภาพและเช็คอินของการตลาดออนไลน์ต่างๆ เช่น เฟซบุ๊ก อินสตาแกรม และไลน์ 4) สติกเกอร์ติดรถยนต์ นำรูปทุ่งข้าวใหญ่มาเป็นแบบ เพื่อจัดทำสติกเกอร์ติดรถยนต์เป็นการสื่อสารแบบเคลื่อนที่ที่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว ช่วยให้ประชาชนทั่วไปรู้จักแหล่งท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 6 แผ่นพับของแหล่งท่องเที่ยว

ภาพที่ 7 ป้ายสัญลักษณ์กลุ่มท่องเที่ยว

ภาพที่ 8 สติกเกอร์ติดรถยนต์

ภาพที่ 9 ป้ายตัวอักษร
สำหรับถ่ายภาพ

4) โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการ “จิตวิทยาการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว” ในอดีตที่ผ่านมา บุคคลภายนอกเข้ามาศึกษาดูงานศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียงนาดี-สร้างบงเท่านั้น ยังไม่มีการดำเนินการเป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่หากเปลี่ยนแปลงเป็นแหล่งท่องเที่ยว สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว หลังจากฝึกอบรมกลุ่มสมาชิกเข้าใจเทคนิค ขั้นตอน และกระบวนการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว มีการฝึกปฏิบัติการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวโดยจำลองสถานการณ์จริง ตั้งแต่เริ่มต้นเมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาถึง จนเมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางกลับ ทำให้สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวมีความสามารถและมีความมั่นใจในการให้บริการมากยิ่งขึ้น

5) โครงการอบรมเชิงปฏิบัติการการสื่อสารภาษาอังกฤษเพื่อการท่องเที่ยว สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวเคยผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการการสื่อสารกับผู้บริโภคในยุค AEC ที่มีเนื้อหามุ่งฝึกสนทนาเพื่อการขายสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชนเป็นหลัก ผู้วิจัย สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว และวิทยากรสรุปเนื้อหาการอบรมร่วมกันว่า เนื้อหาการอบรมจะมุ่งเน้นการฝึกปฏิบัติการสื่อสารภาษาอังกฤษให้มีประสิทธิภาพ เช่น การทักทาย อาหารการกิน การบอกทิศทาง การสนทนาเรื่องบ้านพัก สิ่งอำนวยความสะดวก ผลจากการฝึกอบรมทำให้สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวได้ฝึกการสื่อสารเบื้องต้นเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษที่จำเป็นต้องใช้ในการต้อนรับนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวเกิดความมั่นใจในการพูดภาษาอังกฤษกับนักท่องเที่ยวต่างชาติมากขึ้น

การจัดทดลองรายการนำเที่ยว มีผู้เข้าร่วมการจัดทดลองรายการนำเที่ยว ได้แก่ ชาวบ้านบ้านนาดี-สร้างบง

ผู้เชี่ยวชาญทางการตลาด ผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ผู้สื่อข่าวและนักท่องเที่ยว จำนวน 95 คน โดยทดลองใช้กิจกรรมการท่องเที่ยวตามรายการนำเที่ยวแบบไปเช้า-กลับเย็น ผลการทดลองรายการนำเที่ยว ทำให้สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวได้ทดลองกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ได้อบรมมา มัคคุเทศก์สามารถพานักท่องเที่ยวเดินชมกิจกรรมตามกลุ่มต่างๆ ของแหล่งท่องเที่ยวโดยมุ่งให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม เพื่อสร้างความสนุกสนาน แลกเปลี่ยนความรู้วิถีชีวิตของชุมชนระหว่างนักท่องเที่ยวและชาวบ้านในชุมชน จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านในชุมชนตื่นตัวกับการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่จัดขึ้น ให้การต้อนรับนักท่องเที่ยวด้วยอัธยาศัยไมตรีมีรอยยิ้ม ส่งผลให้นักท่องเที่ยว สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว และชาวบ้านบ้านนาดี-สร้างบงเกิดความประทับใจ

ผลสรุปบทเรียน ผู้วิจัยเสนอข้อมูลการดำเนินกิจกรรมท่องเที่ยว (Process) ให้ผู้เข้าร่วมเวทีประชาคมได้รับทราบและร่วมกันสรุปบทเรียน โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกๆ คนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรม สะท้อนความคิดเห็นของสมาชิกแหล่งท่องเที่ยว และร่วมทบทวนสิ่งที่กำหนดไว้ก่อนการดำเนินงานพบว่า สมาชิกมีการวางแผนการดำเนินงาน มีการแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบและความถนัดของสมาชิก เช่น ฝ่ายกิจกรรมท่องเที่ยว ฝ่ายต้อนรับ ฝ่ายอาหาร ผลการดำเนินกิจกรรมพบว่า การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวไม่ครบตามที่วางแผนไว้ อาจเป็นเพราะเป็นการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นครั้งแรก ทำให้สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวเกิดความประหม่า สมาชิกทำงานล่าช้า และไม่ตรงเวลา ส่งผลให้การประสานงานเกิดความคลาด

เคลื่อน ผลการสังเกตการทดลองกิจกรรมการท่องเที่ยวพบว่า นักท่องเที่ยวมีความเคารพต่อแหล่งท่องเที่ยว มีความเป็นกันเองกับชาวบ้านในชุมชน และทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้านในชุมชนทำให้เกิดความสนุกสนาน ข้อเสนอแนะต่อแหล่งท่องเที่ยวคือ ควรมีการจัดการเวลาให้เหมาะสมกับกิจกรรม จัดสรรแบ่งผลประโยชน์ให้กับสมาชิกทุกๆ กลุ่ม เตรียมความพร้อมในการต้อนรับนักท่องเที่ยว และวางแผนการผลิตสินค้าที่ระลึกให้เพียงพอความต้องการของนักท่องเที่ยว

3. การคืนข้อมูล ผู้วิจัยคืนข้อมูลบริบทชุมชน ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลผลิต ข้อมูลความคิดเห็นต่อการดำเนินงานด้านการตลาดของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และความพึงพอใจต่อการดำเนินงานด้านการตลาดของนักท่องเที่ยวให้ผู้เข้าร่วมการประชุมกลุ่มย่อยได้รับทราบ ผลการประเมินความคิดเห็นต่อการดำเนินงานด้านการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวพบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงจำนวน 113 คน คิดเป็นร้อยละ 61.70 มีอายุ 46 ปีขึ้นไป จำนวน 64 คน คิดเป็นร้อยละ 35.00 สถานภาพในการดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยว คือ ประชาชน จำนวน 153 คน คิดเป็นร้อยละ 83.60 และมีระยะเวลาที่มีความสัมพันธ์ในการดำเนินงานร่วมกับชุมชนมากกว่า 5 ปี จำนวน 84 คน คิดเป็นร้อยละ 45.90 ผู้มีส่วน

เกี่ยวข้องมีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานการท่องเที่ยวโดยรวมอยู่ในระดับเห็นด้วย ($\bar{X}=3.53$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับเห็นด้วย โดยเรียงค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านบริบท ด้านผลผลิต และด้านกระบวนการ ($\bar{X}=3.66$, $\bar{X}=3.55$, $\bar{X}=3.51$) มีเพียงด้านปัจจัยนำเข้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความคิดเห็นต่อการดำเนินงานอยู่ในระดับไม่แน่ใจ ($\bar{X}=3.40$) จากข้อมูลข้างต้นสามารถอธิบายได้ว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความคิดเห็นว่า การดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยวสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ของรัฐบาล ตรงกับความต้องการของชาวบ้านในชุมชน และจะทำให้คุณภาพชีวิตของชาวบ้านในชุมชนดีขึ้น หลังจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว มีการจัดตั้งคณะกรรมการรับผิดชอบในการดำเนินงาน มีการวางแผนร่วมกันระหว่างผู้ดำเนินการและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง จะช่วยให้การพัฒนาการดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยวเป็นไปในทิศทางเดียวกัน มีเพียงด้านปัจจัยนำเข้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความไม่แน่ใจ เนื่องจากหากมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวจำนวนมาก เกินความสามารถของชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยว อาจเกิดปัญหาตามมาได้ ซึ่งหากมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในอนาคต จะช่วยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกมากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 10 บรรยายากิจกรรมทดลองรายการนำเที่ยว

การพัฒนาศักยภาพทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง

ผลการประเมินความพึงพอใจต่อการดำเนินงาน ด้านการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาดี-สร้างบงพบว่า นักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 60 คน คิดเป็นร้อยละ 72.30 อายุระหว่าง 20-25 ปี จำนวน 49 คน คิดเป็นร้อยละ 59.00 สถานภาพโสด จำนวน 60 คน คิดเป็นร้อยละ 72.30 มีการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 67.50 มีอาชีพนักเรียนนักศึกษาจำนวน 49 คน คิดเป็นร้อยละ 59.00 มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาท/เดือน จำนวน 31 คน คิดเป็นร้อยละ 37.30 โดยนักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจต่อส่วนประสมทางการตลาดโดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.01$) และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านมีความพึงพอใจอยู่ในระดับมาก โดยเรียงค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านพันธมิตรและการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ด้านบุคลากรของแหล่งท่องเที่ยว ด้านกระบวนการให้บริการของแหล่งท่องเที่ยว ด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ด้านการจัดรวมผลิตภัณฑ์และการจัดรายการนำเที่ยว ด้านผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว ด้านราคาแหล่งท่องเที่ยว ด้านการจัดจำหน่ายแหล่งท่องเที่ยว และด้านการส่งเสริมการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว ($\bar{X} = 4.16$, $\bar{X} = 4.05$, $\bar{X} = 4.03$, $\bar{X} = 4.02$, $\bar{X} = 4.00$, $\bar{X} = 3.92$, $\bar{X} = 3.87$ และ $\bar{X} = 3.84$) จากข้อมูลข้างต้นสามารถอธิบายได้ว่า เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวที่บ้านนาดี-สร้างบงสิ่งที่นักท่องเที่ยวสัมผัสได้ คือ ความเป็นมิตรของคนในท้องถิ่นที่มีอัธยาศัยไมตรี ยิ้มแย้ม ต้อนรับนักท่องเที่ยวดูจูงใจดี ขั้นตอนในการให้บริการมีความต่อเนื่อง และได้รับการบริการที่มีคุณภาพจากพนักงานที่ผ่านการอบรมกระบวนการให้บริการ ส่งผลให้พนักงานมีมารยาทและความสามารถในการให้บริการได้เป็นอย่างดี เมื่อเดินทางท่องเที่ยวหรือปั่นจักรยานเยี่ยมชมกิจกรรมตามจุดต่างๆ นักท่องเที่ยวประทับใจกับสภาพแวดล้อมที่สะอาดเหมาะสำหรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยว ด้านกิจกรรมท่องเที่ยวและรายการนำเที่ยวพบว่า กิจกรรมการท่องเที่ยวที่เตรียมไว้ต้อนรับนักท่องเที่ยวเกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และเอกลักษณ์ของชุมชน และเป็นไปตามรายการนำเที่ยวที่กำหนดไว้ ส่งผลให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ ได้รับประสบการณ์และการเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน รู้สึกคุ้มค่าเมื่อเทียบกับคุณภาพและบริการที่ได้รับ อีกทั้งนักท่องเที่ยวได้รับความสะดวกในการเดินทางมายังแหล่งท่องเที่ยว ภายในแหล่งท่องเที่ยวมีป้ายบอกทางมายังแหล่งท่องเที่ยวชัดเจน และมีสื่อประเภทต่างๆ แนะนำแหล่งท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวมีช่องทางในการรับข้อมูลข่าวสารที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น เพื่อให้การดำเนินงานแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบงมีคุณภาพและเกิดความยั่งยืน นักวิจัยและผู้ร่วมประชุมกลุ่มย่อยร่วมกันแสดงความคิดเห็นว่า ควรมีการประชุมกลุ่มย่อยทบทวนการดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยวทุก 3 เดือน หรือกรณีเร่งด่วนเพื่อพัฒนาการดำเนินงานด้านแหล่งท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

สรุปและอภิปรายผล

การพัฒนาศักยภาพทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบงเพื่อความยั่งยืน ต้องให้ความสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวบนพื้นฐานของความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทานทางการท่องเที่ยว โดยหากพิจารณาสถานการณ์ปัจจุบันพบว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการสัมผัสวิถีชีวิตของคนในชุมชนและมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้น โดยมีภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุนการดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยว จึงนับเป็นโอกาสที่ดีของแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบงที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้มีคุณภาพตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น บ้านนาดี-สร้างบงมีศักยภาพทางการท่องเที่ยว โดยแหล่งท่องเที่ยวนำเสนอวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนมาจัดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยว เพื่อดึงดูดใจกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวชุมชนได้เข้ามาเรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิตของชาวบ้านในชุมชน การคมนาคมมีความสะดวกสามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ง่าย ภายในชุมชนมีสิ่งอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว และการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกชุมชน เกิดความสามัคคีและพร้อมพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เข้มแข็งและประสบความสำเร็จ ซึ่งศักยภาพที่กล่าวมาข้างต้นเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบงให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงานต่อไป

อย่างไรก็ดี ความสำเร็จของการพัฒนาศักยภาพทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวเกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้วิจัย ผู้เกี่ยวข้องด้านนโยบาย สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยว และชาวบ้านในชุมชนร่วมกันสร้างแนวทางการพัฒนาศักยภาพทางการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว ส่งผลให้ผู้วิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเกิดกระบวนการคิด รับฟังปัญหา แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตั้งแต่กระบวนการพัฒนาโจทย์วิจัย ร่วมกันศึกษาบริบทและรูปแบบการดำเนินด้านการตลาด การพัฒนาศักยภาพ การอบรมเชิงปฏิบัติการทดลองรายการนำเที่ยว และการประเมินผลการดำเนินงานส่งเสริมให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในชุมชนได้รับรู้ถึงความสำคัญ แก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชนของตนเอง ได้โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง จำนวน 5 โครงการ ผลการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบงเกิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในด้านต่างๆ เช่น มีรูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายมุ่งให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีการดำรงชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของชาวบ้านในท้องถิ่น มีรายการนำเที่ยวที่มีความต่อเนื่อง และรายการนำเที่ยวที่เหมาะสมกับคุณภาพของการบริการซึ่งเป็นการสร้างสรรคคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวใน

สายตาของนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ และกลับมาท่องเที่ยวอีกครั้ง กลุ่มสมาชิกได้ฝึกการเป็นเจ้าบ้านที่ดี การบริการนักท่องเที่ยวด้วยความจริงใจ ยิ้มแย้มแจ่มใส ซึ่งเป็นหัวใจของการให้บริการ ช่วยสร้างความประทับใจและสร้างความมั่นใจให้กับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาใช้บริการ การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวช่วยสร้างจิตสำนึกของชาวบ้านในชุมชนรู้สึกรัก ห่วงแหนชุมชน และร่วมกันดูแลรักษาสมดุลของแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดสวยงาม ซึ่งผลจากการพัฒนาอุปทานทางการท่องเที่ยวของชุมชน ทำให้นักท่องเที่ยวใช้เวลาพำนักในชุมชนนานยิ่งขึ้น แหล่งท่องเที่ยวและธุรกิจชุมชนมีรายได้จากการเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยวการขายผลิตภัณฑ์ชุมชนและสินค้าที่ระลึก และการให้บริการต่างๆ เพิ่มขึ้นสอดคล้องกับผลการศึกษาของสถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2551) และบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2548) ที่กล่าวว่า การตลาดที่เหมาะสมสำหรับการท่องเที่ยวโดยชุมชน คือ การตลาดที่ให้นักท่องเที่ยวในชุมชนมีบทบาทกำหนดการออกแบบโปรแกรม การบริการ การกำหนดราคาที่เป็นธรรม มีการทำการตลาดอย่างมีส่วนร่วมระหว่างชุมชนกับพันธมิตรทางธุรกิจ และสร้างความเข้าใจกับสาธารณชนในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน เน้นกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยวที่สนใจการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ในปริมาณที่ชุมชนสามารถรองรับได้ ให้ความสำคัญกับการสร้างจิตสำนึกทางการท่องเที่ยว สร้างความสมดุลระหว่างทรัพยากรการท่องเที่ยว สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยว

ในขณะเดียวกัน ผลความคิดเห็นและความพึงพอใจต่อการดำเนินงานด้านการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนบ้านนาดี - สร้างบง แสดงให้เห็นถึงเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นหลังจากการพัฒนาศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวซึ่งพบว่าชาวบ้านในชุมชนได้ร่วมมือในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง ผ่านกระบวนการคิด วางแผน ปฏิบัติงาน ประเมินผล การดำเนินงาน และแบ่งผลประโยชน์ร่วมกัน ทำให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็ง ธุรกิจท้องถิ่นและชาวบ้านมีรายได้จากการท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น ด้านนักท่องเที่ยวพบว่า นักท่องเที่ยวมีความพึงพอใจในระดับมาก ทั้งนี้ เนื่องจากชาวบ้านและกลุ่มสมาชิกแหล่งท่องเที่ยวเข้าใจถึงความสำคัญของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชน และนำเอาความรู้ที่ได้จากการฝึกอบรมไปพัฒนาศักยภาพการดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยว ส่งผลให้การดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพ และตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ เกิดความอบอุ่น และรู้สึกเสมือนเป็นบ้านของนักท่องเที่ยวเอง ผลที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมทดลองรายการนำเที่ยว คือ ชาวบ้านและชุมชนเกิดการตื่นตัวกับการพัฒนาให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

เที่ยว ส่งผลให้กลุ่มสมาชิกแหล่งท่องเที่ยวทราบจุดแข็งและข้อผิดพลาดของกระบวนการให้บริการ ผลจากการสรุปบทเรียน ทำให้สมาชิกได้ทบทวนผลการประเมินบริบทแหล่งท่องเที่ยว บัญชีนำเข้า กระบวนการให้บริการ ผลผลิต จุดเด่น และข้อผิดพลาดจากการดำเนินการ นำข้อสรุปที่ได้ไปปรับปรุงการดำเนินงานส่งผลให้การดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยวที่ดี-สร้างบงมีประสิทธิภาพและเกิดความยั่งยืนต่อไป

การนำไปใช้ประโยชน์และความยั่งยืน

การศึกษาเรื่องการเสริมสร้างศักยภาพทางการตลาด เพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านนาดี-สร้างบง ตำบลผาสุก อำเภอกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี มีการนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์และความยั่งยืน มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ด้านการตลาดท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบงได้พัฒนาการดำเนินงานการตลาดทางการท่องเที่ยวที่เกิดจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวมีกิจกรรมการท่องเที่ยวใหม่ มีรายการนำเที่ยว และการตั้งราคาที่เหมาะสม สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวมีความรู้ในการให้บริการนักท่องเที่ยว และสามารถสื่อสารกับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ได้มีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชุมชนให้สวยงาม มีสินค้าที่ระลึกที่แสดงถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่น มีการจัดทำสื่อหลายประเภท เช่น แผ่นพับ สติกเกอร์ และป้ายหน้าแหล่งท่องเที่ยว ช่วยให้ข้อมูลข่าวสารของแหล่งท่องเที่ยว สมาชิกกลุ่มท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง ส่งแผ่นพับของแหล่งท่องเที่ยวไปยังหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ สำนักงานการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานอุดรธานี สำนักงานประชาสัมพันธ์ จังหวัดอุดรธานี สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดอุดรธานี ศูนย์บริการข้อมูลการท่องเที่ยวอุดรธานี อำเภอในสังกัดจังหวัดอุดรธานี องค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาลตำบลสังกัดอำเภอกุมภวาปี และบริษัทท่องเที่ยว เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์ ให้ข้อมูลข่าวสาร และสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยว ผลจากการส่งแผ่นพับทำให้มีผู้สื่อข่าวจากสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย จังหวัดอุดรธานี มาลงพื้นที่เพื่อทำข่าวกิจกรรมการท่องเที่ยว และลงข้อมูลในเว็บไซต์สำนักข่าว กรมประชาสัมพันธ์ เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2559 แหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบงได้รับคัดเลือกเข้าร่วมสัมมนาโครงการส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชน ตามพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ระหว่างวันที่ 18 - 19 พฤษภาคม 2559 ณ หอประชุมไพฑูริยธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี และได้รับโอกาสถวายรายงานการดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยว ผลจากการร่วมโครงการดังกล่าว ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง ได้ให้การต้อนรับนายสุตสาคร ภัทร

กุลนิษฐ์ รองอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตร ฝ่ายส่งเสริมและฝึกอบรมเยี่ยมชมการดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยว พร้อมให้การสนับสนุนการดำเนินงาน โดยมอบหมายให้เกษตรจังหวัดอุดรธานี และประชาสัมพันธ์จังหวัดอุดรธานี ช่วยประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จัก ในการนี้ผู้ว่าราชการจังหวัดอุดรธานี มอบหมายให้ประชาสัมพันธ์จังหวัดอุดรธานีประสานแหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบง บันทึกเทปรายการ Thailand Today ของสถานี NBT World กรมประชาสัมพันธ์ เพื่อประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดอุดรธานี ให้ผู้รับชมรายการใน 177 ประเทศทั่วโลก ได้รู้จักอย่างแพร่หลาย จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่า การพัฒนาการตลาดของแหล่งท่องเที่ยวเกิดกระบวนการประสานจากท้องถิ่น (แหล่งท่องเที่ยว) สู่หน่วยงานระดับอำเภอ หน่วยงานจังหวัด หน่วยงานระดับประเทศ กลายเป็นแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิดการพัฒนาศักยภาพทางการตลาดในระยะยาว

2. ด้านสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ผลจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ชาวบ้านในชุมชนเกิดการตื่นตัวในการดูแลรักษาสีเขียวแวดล้อมในท้องถิ่น เช่น การรักษาความสะอาดบริเวณแหล่งท่องเที่ยว ศูนย์การเรียนรู้ และรอบๆ บ้านของตนเองเพื่อสร้างความประทับใจให้นักท่องเที่ยว

3. ด้านธุรกิจการท่องเที่ยว ผลจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันตั้งกลุ่มท่องเที่ยวใหม่ คือ กลุ่มบ้านพักแบบโฮมสเตย์เพื่อเพิ่มทางเลือกรูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ให้กับนักท่องเที่ยวที่ต้องการพักค้างคืนและใช้ชีวิตเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชน และกลุ่มการแสดงรำวงของชาวบ้าน เป็นกิจกรรมที่แสดงถึงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมอันดีงามของชุมชน เกิดธุรกิจใหม่ในท้องถิ่น เช่น ร้านขายอาหาร ร้านขายสินค้าสะดวกซื้อ ปรับปรุงการดำเนินงาน และจัดหาสินค้าที่ตรงตามความต้องการของนักท่องเที่ยว ทำให้ธุรกิจท้องถิ่นมีรายได้มากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยสร้างงานให้กับคนในท้องถิ่น ทำให้สมาชิกในครอบครัวอยู่กันพร้อมหน้าพร้อมตา ไม่เกิดปัญหาการอพยพย้ายถิ่นฐานไปทำงานที่อื่น โดยกลุ่มท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นมาใหม่ช่วยตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และสร้างรายได้ให้กับสมาชิกเพิ่มมากขึ้น

4. ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ทรัพยากรการท่องเที่ยว ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญของการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืน การศึกษาครั้งนี้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวขึ้นใหม่ ที่มุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวได้มีประสบการณ์ และมีส่วนร่วมกับกิจกรรมการท่องเที่ยว เพื่อสร้างความประทับใจและกลับมาเยือนอีกครั้ง เช่น บ้านพักแบบ

ภาพที่ 11 สถานี NBT World กรมประชาสัมพันธ์ มาบันทึกเทปรายการ

ภาพที่ 12 มอบแผ่นพับเพื่อประชาสัมพันธ์และสร้างเครือข่ายของแหล่งท่องเที่ยว

โฮมสเตย์ กิจกรรมบายศรีสู่ขวัญ การแสดงรำวงชาวบ้าน และปั่นจักรยานเพื่อศึกษาชุมชน นำมารวมกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเดิม จัดเป็นรายการนำเที่ยวจำนวน 2 รายการ เพื่อเสนอให้นักท่องเที่ยวได้เลือก หรือการใช้วัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่นนำมาผลิตสินค้าที่ระลึกสำหรับขายให้นักท่องเที่ยว เช่น ผักปลอดสารพิษ สมุนไพรพื้นบ้านเป็นการลดค่าใช้จ่ายและเพิ่มรายได้ ชาวบ้านในชุมชนพึ่งตนเองได้ ช่วยลดการพึ่งพาจากชุมชนภายนอก

5. ด้านการมีส่วนร่วมและเครือข่ายการท่องเที่ยวของชุมชน สามารถแบ่งออกได้ 2 ประเภท คือ

1) ภายในชุมชน ผลการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวสร้างการมีส่วนร่วม โดยชาวบ้านในชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มกระบวนการศึกษา ร่วมคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจว่าจะดำเนินการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่ ร่วมวางแผนพัฒนาศักยภาพ การดำเนินการทางตลาดของแหล่งท่องเที่ยว ลงมือปฏิบัติตามแผนที่ได้วางเอาไว้ มีการตั้งกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันแบ่งผลประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยว มีการจัดสรรเงินบางส่วนเพื่อใช้ในการดำเนินงานของกลุ่มท่องเที่ยว ร่วมกันประเมินผลการทำงานและแสดงความคิดเห็นต่อการดำเนินงาน เพื่อนำมาปรับปรุงการดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยวส่งผลให้การดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพและเป็นไปในทิศทางเดียวกันนอกจากนี้ โรงเรียนบ้านนาดี-สร้างบง สามารถนำผลการศึกษาไปบูรณาการเข้ากับหลักสูตรการเรียนการสอน เพื่อให้นักเรียนบ้านนาดี-สร้างบง มีความรู้เกี่ยวกับชุมชนตนเองมากยิ่งขึ้น เกิดสำนึกรักบ้านเกิด เกิดความรัก ความหวงแหน เห็นคุณค่า

ของการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมท้องถิ่น

2) ภายนอกชุมชน ผลการศึกษาช่วยสร้างเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยว โดยชุมชนกับแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในด้านต่างๆ แลกเปลี่ยนนักท่องเที่ยว เกิดเป็นเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวชุมชน ช่วยเพิ่มศักยภาพและสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานต่อไป อีกทั้งหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น เกษตรจังหวัดอุดรธานี พัฒนาชุมชนอำเภอกุมภวาปี และองค์การบริหารส่วนตำบลผาสุก สามารถนำผลการศึกษาจัดทำแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาชุมชน แหล่งท่องเที่ยว และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความสามารถทางการแข่งขัน ส่งผลให้แหล่งท่องเที่ยวพัฒนาศักยภาพในด้านต่างๆ และผู้วิจัยนำผลการศึกษาไปบูรณาการกับการสอนในรายวิชาการตลาดเพื่อการท่องเที่ยว โดยให้แหล่งท่องเที่ยวบ้านนาดี-สร้างบงเป็นแหล่งเรียนรู้เชิงปฏิบัติการสำหรับนักศึกษา ได้ศึกษาและฝึกปฏิบัติจากแหล่งท่องเที่ยวจริง ส่งผลให้นักศึกษาได้เรียนรู้จากห้องเรียนชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนและเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชาวบ้าน นักศึกษา และผู้วิจัย

6. การสร้างจิตสำนึกทางการท่องเที่ยว ผลการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวส่งผลให้ชาวบ้านนาดี - สร้างบงมีความรู้ความเข้าใจ และให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว การท่องเที่ยวช่วยสร้างรายได้ ช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งตัวเองได้ เกิดความสามัคคีในชุมชน เกิดความภาคภูมิใจ และร่วมกันอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เพื่อพัฒนาให้ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความเข้มแข็งในอนาคต

ภาพที่ 13 นักศึกษาลงพื้นที่ศึกษาและฝึกปฏิบัติการดำเนินการตลาดท่องเที่ยว

ภาพที่ 14 รองอธิบดีกรมส่งเสริมการเกษตรและคณะเยี่ยมชมการดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยว

ข้อเสนอแนะ

1. ภาครัฐและภาคเอกชน ควรเข้ามาสนับสนุนการดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยวในด้านต่างๆ เช่น เทคโนโลยีสมัยใหม่ องค์ความรู้ งบประมาณ และการจัดการการดำเนินงาน เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวเกิดความยั่งยืน
2. แหล่งท่องเที่ยวควรสร้างเครือข่ายกับแหล่งท่องเที่ยวอื่นๆ ในจังหวัดอุดรธานี และจังหวัดใกล้เคียง เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์การทำงาน และนักท่องเที่ยวเกิดเป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวที่เข้มแข็งและช่วยเหลือตนเองได้
3. ควรพัฒนาศักยภาพของชุมชนในด้านอื่นๆ เช่น การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน การพัฒนาสิ่งแวดล้อมของชุมชน การต่อยอดองค์ความรู้ การอนุรักษ์วัฒนธรรมของ

ชุมชน ซึ่งผลการพัฒนาจะช่วยเสริมสร้างศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวมากยิ่งขึ้น

4. ควรศึกษาเปรียบเทียบอุปสงค์การท่องเที่ยวและอุปทานการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้น หลังจากการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเป็นข้อมูลในการวางแผนประกอบการตัดสินใจในการดำเนินงานของแหล่งท่องเที่ยว

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ผู้วิจัยขอขอบคุณผู้บริหาร คณาจารย์ วิทยากร นักศึกษา ผู้สื่อข่าว ผู้นำชุมชน สมาชิกกลุ่มแหล่งท่องเที่ยวชาวบ้านบ้านนาดี-สร้างบง และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกท่านที่ช่วยทำให้งานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- กลุ่มงานบริหารการปกครองอำเภอกุมภวาปี. 2558. ขอความอนุเคราะห์บุคลากรพัฒนาการตลาดของแหล่งท่องเที่ยว. หนองศรี พิมลสมพงษ์. 2554. การวางแผนและพัฒนากการตลาดการท่องเที่ยว (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ทรงพล อุบัติกุล และคณะ. 2545. การเพิ่มศักยภาพในการพัฒนารูปแบบการผลิตสินค้าประเภทของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2548. การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. กรุงเทพฯ: เพรส แอนด์ ดีไซน์.
- บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2555. การจัดการตลาดอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. นนทบุรี: เฟิร์นข้าหลวง พรินต์แอนด์พับลิชชิง.
- ปวิรรค สมนึก. 2552. การพัฒนาธุรกิจการท่องเที่ยวที่มีชุมชนเป็นฐาน เกาะภูกระแต ตำบลโนนกลาง อำเภอพิบูลย์มังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยแม่โจ้.
- พจนา บุญคุ้ม และพิทักษ์ ศิริวงศ์. 2558. การพัฒนารูปแบบการสื่อสารทางการตลาดในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกลุ่มภาคกลางตอนล่าง. *Veridian E-Journal Silpakorn University*, 8 (2); หน้า 2793-2808.
- พิมพ์ระวี ไรจน์รุ่งสัจย์. 2556. การท่องเที่ยวชุมชน. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- เพ็ญศรี เจริญวานิช บุญเลิศ เล็กสมบุรณ์ และสุริรัตน์ เตชะทวิวรรณ. 2546. การพัฒนาตลาดสินค้าของที่ระลึกเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เลิศพร ภาระสกุล. 2555. พฤติกรรมนักท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรรณดี สุทธินรากร. 2556. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ: การวิจัยเพื่อเสริมภาพและการสรรค์สร้าง. กรุงเทพฯ: สยามปริทัศน์.
- สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน. 2551. ร่าง-หลักสูตร การเข้าถึงการตลาดของการท่องเที่ยวโดยชุมชน. *CBT Marketing Access*. ม.ป.ป.
- สำนักงานปลัดกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. 2558. ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจของประเทศ. *รายงานภาวะเศรษฐกิจการท่องเที่ยว*. 2558 (1); หน้า 24.
- สุชาติ ประสิทธิ์รัฐสินธุ์. 2544. ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เลียงเชียง.
- Chaudhary, M. 2010. *Tourism marketing*. New Delhi: Oxford University Press.
- Inkson, C. & Minnaert, L. 2012. *Tourism management : an introduction*. Los Angeles : SAGE.
- Kotler, P. Bowen, J. T. & Makens, J. C. 2014. *Marketing for hospitality and tourism*. Boston: Prentice Hall.
- Matt, B. 2015. *World's strangest lakes*. (Online). From; <http://edition.cnn.com/2014/07/09/travel/worlds-strangest-lakes/index.html>. Retrieved December 12, 2015.
- Morrison, A. M. 2013. *Marketing and managing tourism destinations*. New York: Routledge.
- Stufflebeam, D. L. 2000. *The CIPP model for evaluation*. In *Evaluation models*. Netherlands: Springer.

เรียนนอกห้อง : กระบวนการเรียนรู้ แบบบูรณาการเพื่อศึกษา สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

สมบัติ ประจักษ์สานต์

บทคัดย่อ

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เป็นหนึ่งในมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญ เหมาะสมที่จะนำมาเป็นฐานของการเรียนรู้ในโครงการบูรณาการการเรียนการสอน การวิจัย บริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นการบูรณาการการเรียนการสอนระหว่างรายวิชา และบูรณาการกับพันธกิจของมหาวิทยาลัย โดยให้กลุ่มนักศึกษาต่างชั้นปี ร่วมกันเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมใจนอกห้องเรียนกับชุมชน แสวงหาความรู้ และนำเสนอองค์ความรู้สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ทำให้ได้ผลงานแบบทางสถาปัตยกรรม เพื่อการอนุรักษ์อาคาร และใช้ประโยชน์จากอาคารกระบวนการเรียนรู้นี้ ทำให้นักศึกษาเกิดความกระตือรือร้นมากกว่าการเรียนการสอนแบบเดิม ชุมชนมีความพึงพอใจผลงาน ตระหนักถึงความสำคัญ และเกิดแรงบันดาลใจในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น อันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้ยังคงดำรงอัตลักษณ์ท้องถิ่นท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

คำสำคัญ : สถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น การอนุรักษ์ การเรียนรู้แบบบูรณาการ การเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมใจ

สาขาวิชา : สถาปัตยกรรม

สมบัติ ประจักษ์สานต์

หัวหน้าคณะวิจัย

คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม

มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์

อีเมล : sombat.pj@bru.ac.th

Learning outside the classroom : The Integrated learning process of vernacular architecture study

Sombat Prajonsant

Field : Architecture

Abstract

Vernacular architecture is a product of the cultural heritage which is suitable to be used as a base for learning of project; the integrated program of teaching, research, academic service and preservation of art and culture of program in architectural technology, Faculty of Industrial Technology, Buriram Rajabhat University. That were an integrated program of teaching and the mission of the university and for applying research methods to create mutual learning outside of classroom of university students group from different academic years and cooperative learning with the community. That new type of learning can help students gaining knowledge, and can propose the knowledge of conserving vernacular buildings and the proper use of the buildings. This learning process affected the students to engage in the learning process more than the old teaching method. The people in the community had the satisfaction of overall works and realized the importance of the vernacular architectures. Consequently, they were inspired to conserve the vernacular architectures in order to maintain its local identity through globalization.

Keywords : Architecture, Vernacular architecture, Conservation, Integrated learning, Cooperative learning

Sombat Prajonsant

Head of research team

Faculty of Industrial Technology

Buriram Rajabhat University

Email: sombat.pj@bru.ac.th

บทนำ

กรอบคิดที่สำคัญของการเรียนรู้อัตมศึกษา คือ **เน้นกิจกรรมการเรียนรู้ที่กระตุ้นนักศึกษาให้มีความสำคัญต่อทรัพยากรในชุมชน**ในทุกรูปแบบ ทั้งทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ ผลผลิตทางการเกษตร อุตสาหกรรม ผลิตภัณฑ์ประจำชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น ฯลฯ นักศึกษาจะเข้าใจร่วมกันว่าการให้ความสำคัญกับชุมชนไม่ใช่เพียงการเกิดสำนึกที่ดีเท่านั้น แต่จะต้อง**นำเอาประเด็นปัญหาของชุมชนเข้ามาเป็นโจทย์ในการเรียนรู้ตลอดหลักสูตรและการวิจัย โดยนักศึกษาต้องมีบทบาทในการเรียนแบบลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง**ผ่านการคิดวิเคราะห์ด้วยกระบวนการวิจัยที่มีประสิทธิภาพ คุณลักษณะเหล่านี้จะติดตัวนักศึกษาไปตลอด เมื่อเข้าสู่ตลาดแรงงานก็จะ**ดำรงตนได้อย่างมีวิจารณ์ญาณ คิด วิเคราะห์ สังเคราะห์อย่างเป็นระบบโดยไม่ละทิ้งการแก้ปัญหาและพัฒนาชุมชน**ให้ได้กำลังคนที่มีความสามารถทางความคิด และมีฝีมือจำนวนมากพอที่จะสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อการพัฒนาชาติได้ งานวิจัยจึงเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ช่วยยกระดับขีดความสามารถในเชิงแข่งขัน พัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมของคนในประเทศอย่างยั่งยืน (ทศพร ศิริสัมพันธ์, 2556 : 1-5) ดังนั้น มหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นไม่ควรสอนและผลิตบัณฑิตสำเร็จรูป เพื่อออกไปเป็นลูกจ้าง แต่ควรสอนและสร้างบัณฑิตให้คิดประกอบสัมมาชีพตามความถนัด ให้เกิดความรู้ความเข้าใจในฐานทรัพยากรธรรมชาติ ฐานวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์ไว้และกลับไปร่วมพัฒนาท้องถิ่น เปลี่ยนวิธีคิดจากพึ่งพาคนอื่น มาเป็นผู้พึ่งพาตนเองและเป็นตัวของตนเองได้ (วิสุทธิ ไบไม้, 2559 : 266)

จากกรอบคิดดังกล่าว สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรมซึ่งเป็นหน่วยหนึ่งในการจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา จึงควรนำเอาประเด็นปัญหาของชุมชนเข้ามาเป็นโจทย์ในการเรียนรู้ตลอดหลักสูตรและการวิจัย โดยนักศึกษาต้องมีบทบาทในการเรียนแบบลงมือปฏิบัติด้วยตนเองในชุมชนผ่านการคิดวิเคราะห์ด้วยกระบวนการวิจัย จึงเห็นว่าสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นได้แก่ สิมอีสาน หรืออุโบสถพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพื้นฐานที่สำคัญของประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และเป็นองค์ประกอบส่วนสำคัญของวิถีชีวิต ปงบอกถึงนัยสำคัญของลักษณะรูปแบบทางศิลปะในชีวิตประจำวันของประชากร และเป็นมรดกสำหรับอนาคตของคนรุ่นต่อไป (วีระพันธ์ ชินวัตร, 2547 : 102) แต่สถานการณ์ในปัจจุบันพบว่า ปัจจัยสำคัญต่อการคงอยู่ของ สิมอีสาน คือ การตระหนักถึงคุณค่าและเกิดแรงจูงใจต่อการอนุรักษ์ของคนในชุมชนท้องถิ่น (สมบัติ ประจักษ์, 2549 : 127-128) หากมีการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการระหว่างรายวิชา และบูรณาการกับพันธกิจของมหาวิทยาลัย

ทั้งการวิจัย บริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม จะเป็นการเปิดโอกาสให้นักศึกษาร่วมกันเรียนรู้นอกห้องเรียน แสวงหาความรู้ นำเสนอองค์ความรู้โดยการทำงานร่วมกันของนักศึกษาต่างชั้นปี ที่รวมคนรวมความสามารถหรือทักษะที่หลากหลาย ในลักษณะการเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integrated learning) แบบร่วมมือร่วมใจ (Cooperative learning) มุ่งหวังผลให้เกิดคุณลักษณะของบัณฑิตที่พึงประสงค์ และยังผลให้เกิดการสร้างตระหนักถึงคุณค่า และเกิดแรงจูงใจต่อการอนุรักษ์ของคนในชุมชนท้องถิ่นต่อไป

ดังนั้น สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม จึงเริ่มดำเนินการโครงการบูรณาการเรียนการสอน การวิจัย บริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ตั้งแต่ปีการศึกษา 2555 เพื่อพัฒนานักศึกษา และได้ผลงานจากการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เช่น แบบทางสถาปัตยกรรม หุ่นจำลอง ประวัติอาคาร และสื่อนำเสนอข้อมูลอาคาร นำไปสู่การสร้างตระหนักถึงคุณค่าของอาคารให้กับชุมชน ส่งผลต่อการแก้ปัญหาการทำลายอาคารในระยะยาว จะทำให้เกิดกระบวนการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นให้ดำรงอยู่อย่างมีชีวิตชีวา และเกิดแนวทางจัดการสถาปัตยกรรมเชิงวัฒนธรรมหรือเชิงการท่องเที่ยวต่อไป อันเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนที่ยังคงดำรงอัตลักษณ์ท้องถิ่นท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์

2. สถานการณ์เดิม

ก่อนการดำเนินงานตามโครงการบูรณาการฯ พบสถานการณ์เดิม ดังนี้

2.1 รูปแบบการเรียนการสอนของสาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม

แม้ว่านักศึกษาจะมีความสนใจในการศึกษาศาสตร์เกี่ยวกับสถาปัตยกรรม แต่ก่อนเข้าศึกษานักศึกษาส่วนใหญ่มีข้อมูลลักษณะการเรียนการสอนของสาขาวิชาในระดับน้อยมาก (สมบัติ ประจักษ์, 2551 : 125) ส่วนใหญ่เป็นลูกหลานของเกษตรกรในชุมชนชนบทที่เต็มไปด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดำรงวิถีชีวิตท่ามกลางมรดกทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น แต่จากการสัมภาษณ์นักศึกษาเพื่อเข้าศึกษาต่อพบว่า ส่วนใหญ่ขาดความสนใจเชิงลึกในการศึกษาถึงประวัติการสร้างรูปแบบทางสถาปัตยกรรม โครงสร้าง และวัสดุก่อสร้าง รวมถึงขาดการตั้งคำถามถึงคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นต่อตนเอง ต่อชุมชนท้องถิ่น และต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นไทย ซึ่งในแผนการศึกษาตามหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม (หลักสูตรใหม่ พ.ศ. 2548) ไม่พบว่า รายวิชาหรือเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมีอยู่ในแผนการศึกษา (มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 2548 : 15-20) และหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต

สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2553) พบว่า มีรายวิชาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น แต่ไม่จัดอยู่ในแผนการศึกษา และมีรายวิชานักrchสถาปัตยกรรมและชุมชนอยู่ในแผนการศึกษา จำนวน 3 หน่วยกิต (มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 2553 : 21-24, 53) ซึ่งมีสัดส่วนน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับโครงสร้างรายวิชาหมวดวิชาเฉพาะทาง จำนวนรวม 98 หน่วยกิต ทำให้นักศึกษาไม่มีโอกาสเรียนรู้เกี่ยวกับภูมิปัญญาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น จึงไม่สามารถต่อยอดยกระดับภูมิปัญญาได้เท่าที่ควร

สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม ผลิิตบัณฑิตเพื่อเป็นผู้ช่วยสถาปนิก ด้านการนำเสนอทางสถาปัตยกรรม เป็นการเรียนการสอนที่เน้นการลงมือทำจนเกิดความชำนาญ ส่วนใหญ่เป็นหลักการโดยมีการปฏิบัติการออกแบบหรือนำเสนอทางสถาปัตยกรรมด้วยใจหทัยสมมติ มุ่งเน้นฝึกทักษะการคิดวิเคราะห์อย่างเป็นระบบสู่การคิดสร้างสรรค์ และฝึกทักษะการสื่อสารนำเสนอผลงานต่อผู้สอนเป็นหลัก ขาดการบูรณาการระหว่างรายวิชาอย่างจริงจัง อาจารย์ผู้สอนแต่ละรายวิชามอบหมายนักศึกษาสร้างสรรค์ผลงานจำนวนมาก (สมบัติ ประจัญสานต์, 2551 : 62) นักศึกษาทุ่มเทการปฏิบัติงานทั้งฝีมือ เวลา งบประมาณ เพื่อให้เกิดทักษะแต่ขาดแรงจูงใจในการสร้างสรรค์ผลงานที่ได้มากกว่าคะแนน ผลงานที่แล้วเสร็จมักขาดความหมายในเชิงการนำผลงานไปใช้ประโยชน์ นอกเหนือจากเก็บรวบรวมเป็นแฟ้มผลงานส่วนบุคคล เมื่อมีการประเมินผลเสร็จก็เข้าสู่การจำหน่ายซึ่งก็กลายเป็นเศษกระดาษ ไม่มีรูปแบบการเรียนการสอนร่วมกับชุมชนท้องถิ่นอย่างจริงจัง มีเพียงการศึกษาดูงานทัศนศึกษาสถาปัตยกรรม สถานที่ท่องเที่ยว หรือการฝึกประสบการณ์/สหกิจศึกษากับสถานประกอบการ อีกทั้งอาจารย์ยังต้องดำเนินการวิจัยสร้างผลงานวิชาการ บริการวิชาการสู่ชุมชน บริหารหลักสูตรรวมถึงการรายงานหลักฐานเพื่อการประกันคุณภาพซึ่งเป็นการทำงานแบบแยกส่วน ต่างคนต่างทำ ขาดพลังและไม่ส่งผลกระทบเชิงบวกต่อสังคมแบบทันทีทันใด ในขณะที่การพัฒนาการเรียนรู้ของนักศึกษามีความมุ่งหวังให้เป็นบัณฑิตที่มีทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 ได้แก่ 1) ทักษะด้านการเรียนรู้และนวัตกรรม ทำให้เกิดความคิดอย่างมีวิจารณญาณและการแก้ปัญหา การสื่อสาร และการร่วมมือ 2) ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี ทำให้มีความสามารถในการแสดงทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณและปฏิบัติงานได้หลากหลายผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ และ 3) ทักษะด้านชีวิตและอาชีพ ได้แก่ ความยืดหยุ่นและการปรับตัว การริเริ่มสร้างสรรค์และเป็นตัวของตัวเอง ทักษะสังคมและสังคมข้ามวัฒนธรรม การเป็นผู้สร้างหรือผู้ผลิต (Productivity) ความรับผิดชอบเชื่อถือได้ (Accountability) ภาวะผู้นำ และความรับผิดชอบ (Responsibility) (วิจารณ์ พานิช, 2555 : 16-21) ดังนั้น การผลิตบัณฑิตให้มี “สำนึกดี มีความรู้คู่คุณธรรม นำชุมชน

พัฒนา” ตามอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ซึ่งเป็นสถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นนั้น ไม่สามารถเห็นผลที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมระหว่างดำเนินการเรียนการสอนได้จากกระบวนการเรียนการสอนแบบเดิม

2.2 ชุมชนกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

ลิมอีสาน หรืออุโบสถพื้นถิ่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นอาคารสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภทหนึ่งที่ได้เิ่มเปี่ยมไปด้วยเรื่องราวที่สะท้อนความเป็นมา และภูมิปัญญาของบรรพชนที่สรรค์สร้างให้สถาปัตยกรรมมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ บริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ผ่านการสร้างด้วยความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชน ผ่านการใช้สอย รับรู้ ผูกพันกับคนในชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจึงมีคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ คุณค่าทางด้านประวัติศาสตร์ คุณค่าทางวิทยาการ และการศึกษา ได้แก่ ความเป็นของแท้ ความหายาก การสื่อความหมาย การเป็นตัวแทนและคุณค่าทางด้านสังคม ได้แก่ ความผูกพันต่อท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น ความสืบเนื่องของวิถีชีวิต แต่สถานการณ์ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นหลายแห่งรอวันสูญสลายตามกาลเวลา ผู้อาวุโสในชุมชนล้วนตระหนักถึงคุณค่า เพราะมีส่วนร่วมกับการสร้างหรือผูกพันจากการใช้สอย แต่นับวันจะเสียชีวิตเหลือจำนวนน้อยลงทุกขณะ บางชุมชนลูกหลานตระหนักถึงคุณค่า แต่ขาดการจัดการข้อมูลประวัติการสร้างที่ยังคงตกค้างในความทรงจำของผู้อาวุโสในชุมชน ขาดความรู้ในการอธิบายถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรม จึงไม่อาจถ่ายทอดบอกเล่าสู่การเรียนรู้ของเยาวชนในชุมชน และผู้มาเยือนได้ หรือพบว่า คนในชุมชนส่วนหนึ่งขาดความภาคภูมิใจ ขาดแรงจูงใจในการอนุรักษ์ ขาดการศึกษาจากนักวิชาการหรือสถาบันการศึกษาแบบมีส่วนร่วม ขาดความรู้ ขาดงบประมาณในการอนุรักษ์ แต่บางชุมชนกลับรื้อถอนแล้วสร้างใหม่ให้ทันสมัยหรูหรา ใหญ่โต อลังการ วิจิตร ดังที่ วิโรฒ ศรีสุโร (2547 : 9) ระบุมูลเหตุของการทำลายลิมอีสานอย่างรวดเร็ว ได้แก่ การไม่เข้าใจในคุณค่าและเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมอีสาน เกิดลัทธิเอาอย่างที่ต้องการแสดงความศิวิไลซ์ เนื่องจากมีปมด้อย เพราะลิมอีสานมีขนาดเล็กและไม่สดสวยทันสมัยเหมือนอุโบสถที่สร้างจากแบบก่อสร้างมาตรฐานของกรมศาสนา อีกทั้งเพราะมีเงิน มีศรัทธา แต่ขาดปัญญา จึงมองเห็นการลอกเลียนดีกว่าการรักษาเอกลักษณ์ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาแต่ดั้งเดิมจากบรรพบุรุษ จากการศึกษาเดิมของ สมบัติ ประจัญสานต์ (2549, 123-124) พบว่า สภาพอาคารของลิมในจังหวัดบุรีรัมย์ ส่วนใหญ่ชุมชนปล่อยให้ทรุดโทรม รอวันเสื่อมสภาพ มีเพียงส่วนน้อยที่มีการอนุรักษ์ตามหลักวิชาการ อาจกล่าวได้ว่า แรงจูงใจในการอนุรักษ์เป็น

มูลเหตุและแรงผลักดันสำคัญของกระบวนการอนุรักษ์โดยเป็น
ภาวะต่อเนื่องหลังจากภาคภูมิใจและตระหนักถึงคุณค่า พร้อม
สู่การคิด วางแผน ลงมือปฏิบัติ (ปิ่นรัชฎ์ กาญจนนัฐติ, 2542
: 3-75) จากสถานการณ์เช่นนี้ ถือเป็นวิกฤตต่อการคงอยู่ของ
ลิมอีสาน และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นประเภทอื่นในภาคอีสานด้วย

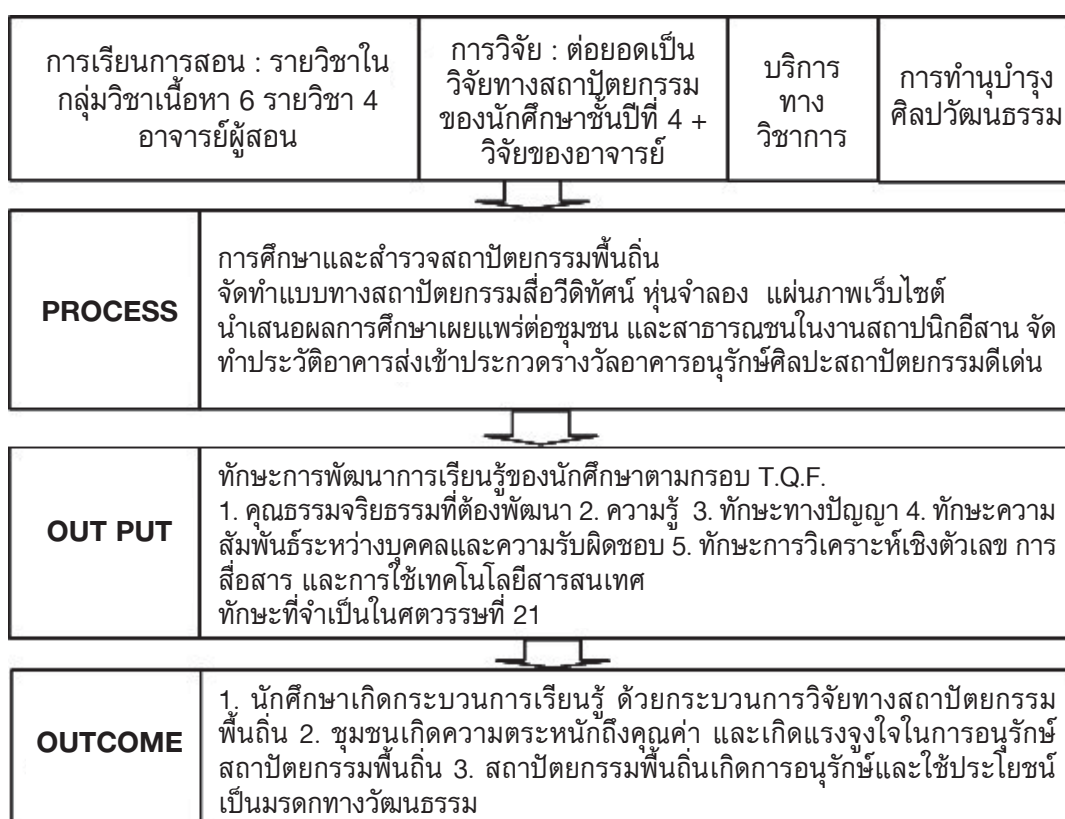
3. กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่ใช้ดำเนินการและการยอมรับของชุมชน

จากสถานการณ์เดิมนำมาสู่การตั้งคำถามถึงการ
เปลี่ยนแปลงเพื่อการเรียนรู้ ทำให้การเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลง
จึงเกิดการเตรียมการ การตัดสินใจ และการดำเนินงานโครง
การบูรณาการการเรียนการสอน การวิจัย บริการวิชาการ และ
ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม
ตั้งแต่ภาคการศึกษา 1/2555 จนถึงปัจจุบัน สามารถสรุปสาระ
สำคัญของแต่ละกระบวนการได้ ดังนี้

3.1 กระบวนการเรียนการสอน

จากแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivism) ของ
วีกอทสกี (Vygotsky) และเปียเจท์ (Piaget) ทฤษฎีการสร้าง
ความรู้ด้วยตนเองโดยการสร้างสรรค์ชิ้นงาน (Constructionism)
ของ ซี มัวร์ เพเพอร์ (Seymour Papert) เป็นปรัชญาและ
ทฤษฎีการเรียนรู้ที่มีหลักสำคัญ คือ ผู้เรียนต้องสร้างความรู้เอง
ผู้สอนเป็นผู้ช่วยโดยจัดหาข้อมูลข่าวสารที่มีความหมายให้แก่
ผู้เรียน หรือให้ออกาสผู้เรียนได้ค้นพบด้วยตนเอง และเป็นผู้ลงมือ

กระทำ เป็นกระบวนการสร้างความรู้ความเข้าใจที่เกิดจากตัว
ผู้เรียน โดยอาศัยปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ได้ประสบการณ์
ใหม่ที่เชื่อมโยงกับความรู้เดิมของผู้เรียน และเกิดการปรับความรู้
เดิมกับประสบการณ์ใหม่ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย
(จุติพร อัสวโสวรรณ และคณะ, 2556 : 83) โดยการจัดการเรียนรู้
แบบบูรณาการ (Learning integration) อาจจัดได้ 2 ลักษณะ คือ
การบูรณาการเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาวิชาในกลุ่มประสบการณ์
หรือรายวิชาเดียวกัน และการบูรณาการระหว่างวิชาซึ่งเป็นการ
เชื่อมโยงหรือรวมศาสตร์ต่างๆ ตั้งแต่ 2 สาขาวิชาขึ้นไป ภายใน
หัวเรื่อง (Theme) เดียวกัน เป็นการเรียนรู้โดยใช้ความรู้ความเข้าใจ
และทักษะในศาสตร์หรือความรู้ในวิชาต่างๆ มากกว่า 1 วิชาขึ้นไป
เพื่อแก้ปัญหาหรือการแสวงหาความรู้ความเข้าใจในเรื่องใดเรื่อง
หนึ่งในลักษณะโครงงาน การเชื่อมโยงความรู้ และทักษะระหว่าง
วิชาต่างๆ จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้ง ไม่ใช่เพียงผิว
เผินและมีลักษณะใกล้เคียงกับชีวิตจริงมากขึ้น เพื่อให้ผู้เรียน
เรียนรู้อย่างมีความหมาย (สุวิทย์ มูลคำ และคณะ, 2543 อ้างถึง
ใน พรหทัย ตันต์จิตานนท์ และพีระ จุณน้อยสุวรรณ, 2556 : 183)
จากแนวคิดดังกล่าวจึงเกิดการพัฒนารอบแนวคิดการเรียนการ
สอนแบบบูรณาการของสาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม ซึ่งเป็นการ
บูรณาการระหว่างรายวิชาในกลุ่มเนื้อหาและบูรณาการพันธกิจ
หลักของมหาวิทยาลัย ใช้การศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นฐาน
การเรียนรู้ โดยมีกรอบแนวคิดของรูปแบบกระบวนการเรียนรู้แบบ
บูรณาการดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ

ในการเปลี่ยนแปลงจากการเรียนการสอนแบบเดิมที่มีลักษณะเป็นรายวิชาเดี่ยวโดด ไม่เคยมีการบูรณาการแต่ละรายวิชา จัดการเรียนการสอนอย่างอิสระ ได้เปลี่ยนมาเป็นแบบบูรณาการระหว่างรายวิชา (Interdisciplinary) และบูรณาการกับพันธกิจหลักของมหาวิทยาลัย อาศัยการเรียนรู้แบบร่วมมือร่วมใจ (Cooperative learning) โดยมีแนวคิดหลัก คือ ให้ผู้เรียนต่างชั้นปี ต่างศักยภาพ กลุ่มละ 7-8 คน ร่วมกัน (เสมือนการทำงานจริง) เรียนรู้นอกห้องเรียน แสวงหาความรู้ ร่วมกันเรียนรู้จากคนในชุมชน ตามกระบวนการวิจัยโดยใช้สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นฐานสร้างชิ้นงานนำเสนอองค์ความรู้ที่เกิดประโยชน์กับชุมชน โดยอาจารย์ผู้สอนร่วมประชุมวางแผนในการคัดเลือกรายวิชาที่จะนำมาใช้ในโครงการบูรณาการฯ ประกอบด้วย อาจารย์ผู้สอน จำนวน 4 คน รายวิชา จำนวน 6 รายวิชา ได้แก่ การอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและชุมชน การเขียนแบบก่อสร้าง 2 การแสดงแบบทางสถาปัตยกรรมด้วยคอมพิวเตอร์ 1 การแสดงแบบทางสถาปัตยกรรมด้วยคอมพิวเตอร์ 3 ออกแบบเว็บไซต์ เพื่อการนำเสนอผลงานทางสถาปัตยกรรม และเตรียมงานวิจัยทางสถาปัตยกรรมโดยวิเคราะห์ปัจจัย ดังนี้

1) เนื้อหาตามคำอธิบายรายวิชาทำให้ทราบว่า ความรู้ ทักษะที่ต้องเตรียมพร้อมให้นักศึกษาก่อนดำเนินโครงการที่ผู้สอนต้องสกัดเนื้อหาที่จำเป็น จัดลำดับเนื้อหา และถ่ายทอดให้นักศึกษาในการเรียนการสอน 8 สัปดาห์แรกของภาคเรียน

2) พฤติกรรมการเรียนรู้ คุณลักษณะของผู้เรียนที่ต้องการในแต่ละรายวิชาที่ระบุไว้ใน มคอ.3 เพื่อให้ตรวจสอบว่า การดำเนินโครงการส่งผลให้เกิดพฤติกรรมการเรียนรู้และคุณลักษณะที่ระบุไว้

3) ผลผลิต ผลงานที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติของนักศึกษา ที่มุ่งหวังให้เกิดขึ้นในแต่ละรายวิชาเพื่อกำหนดเป็นผลผลิตที่นักศึกษาแต่ละกลุ่มจะสร้างสรรค์ขึ้น

4) วิธีดำเนินการออกแบบกระบวนการ และกิจกรรมเรียนรู้ที่ต้องการให้เกิดขึ้นระหว่างนักศึกษาภายในกลุ่ม และระหว่างนักศึกษา กับชุมชน ทำให้สามารถกำหนดช่วงเวลาที่เหมาะสมได้ รวมถึงการประสานงานกับชุมชน

5) วิธีวัดและประเมินผล เนื่องจากผลผลิตของโครงการเป็นผลงานกลุ่ม แต่ต้องออกแบบให้มีการวัดและประเมินผลทั้งแบบกลุ่มและแบบรายบุคคล ให้สามารถจำแนกความรู้ ทักษะของนักศึกษาแต่ละคนได้จากผลงานกลุ่มด้วย

6) แนวทางการจัดกิจกรรมนศึกษานอกสถานที่ตามระเบียบของมหาวิทยาลัย เช่น การขออนุญาตผู้ปกครอง การทำประกันชีวิต การขออนุญาตใช้รถยนต์ของมหาวิทยาลัย เป็นต้น

7) การกำหนดพื้นที่ดำเนินการสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป้าหมาย โดยอาศัยการสำรวจเบื้องต้น การประเมินความพร้อมของชุมชนต่อการมีส่วนร่วมกับการโครงการ

การดำเนินโครงการบูรณาการฯ ได้ดำเนินการโดยอาศัยสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นฐาน จำแนกตามรายปี ได้แก่ ปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 1/2555 ดำเนินการศึกษสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ดังนี้

- 1) สิมวัดหนองบัวเจ้าป่า อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์
- 2) สิมวัดขุนทอง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
- 3) สิมวัดชัยมงคล อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์
- 4) อาคารห้องแถวไม้ ตลาดห้วยราช อำเภอห้วยราช จังหวัดบุรีรัมย์

ปีที่ 2 ภาคเรียนที่ 2/2556 ดำเนินการศึกษสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ดังนี้

- 1) สิมวัดเขื่อนคงคา อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์
- 2) สิมวัดบรมคงคา อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
- 3) สิมวัดท่าเรียบ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 2/2557 ดำเนินการศึกษสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ดังนี้

- 1) สิมวัดมณีจันทร์ อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
- 2) สิมวัดบรมคงคา อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
- 3) สิมวัดท่าเรียบ อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์
- 4) สิมวัดสระแก อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

ปีที่ 4 ภาคเรียนที่ 2/2558 ดำเนินการศึกษสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ดังนี้

- 1) สิมวัดกลาง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
- 2) สิมวัดหลักศิลา อำเภอบ้านใหม่ไชยพจน์ จังหวัดบุรีรัมย์
- 3) สิมวัดหนองบัวเจ้าป่า อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์
- 4) สิมวัดโคกพระ อำเภอห้วยแถลง จังหวัดนครราชสีมา

เมื่อเริ่มโครงการ คณาจารย์จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นจากนักศึกษา เพื่อตัดสินใจดำเนินโครงการ แบ่งกลุ่มทำงานในพื้นที่ โดยเปิดโอกาสให้นักศึกษามีส่วนร่วมในการแบ่งกลุ่ม การดำเนินการปีที่ 1 แต่ละกลุ่มจะประกอบด้วย นักศึกษาชั้นปีที่ 2-4 แต่การดำเนินการปีที่ 2-4 แต่ละกลุ่มประกอบด้วย นักศึกษาชั้นปีที่ 2-3 เนื่องจากการปรับหลักสูตรเป็นหลักสูตรสหกิจศึกษา ทำให้แผนการเรียนไม่เอื้ออำนวย ไม่สามารถให้นักศึกษาชั้นปีที่ 4 ร่วมในโครงการได้ การแบ่งกลุ่มนี้จะพิจารณาจากทักษะความสามารถ ทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและถิ่นฐานเดิมของนักศึกษา ในการประชุมครั้งนี้ คณาจารย์ได้ชี้แจงโครงการเพื่อสร้างแรงบันดาลใจในการเรียนรู้ เป้าหมายของการเรียนรู้ เพื่อช่วยให้นักศึกษามีความเชื่อมั่นว่าตนสามารถบรรลุผลสำเร็จในการเรียนได้ (Positive outcome expectancy) (วิจารณ์ พานิช, 2557 : 80) และแนะนำการเตรียมพร้อม แนวทางการทำงานภาคสนามแก่นักศึกษา และในช่วงสัปดาห์นั้นนักศึกษา

จะทำการสืบค้นข้อมูลทุติยภูมิเกี่ยวกับบริบทของชุมชน รวมทั้งข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอาคารสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่จะทำการศึกษาจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมการศาสนา กรมศิลปากร รวมถึงภาพถ่ายทางอากาศ แผนที่ เพื่อเป็นการสร้างความเข้าใจเบื้องต้น และทำการตรวจสอบข้อมูลจากการศึกษาภาคสนามต่อไป โดยมีขอบเขตการทำงานตามกระบวนการวิจัยทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ได้แก่

1) การศึกษาบริบทของชุมชน ประวัติศาสตร์ชุมชน ประวัติอาคาร เป็นการศึกษาข้อมูลชุมชนที่มีผลต่อการก่อรูปของอาคาร ด้วยการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การจัด

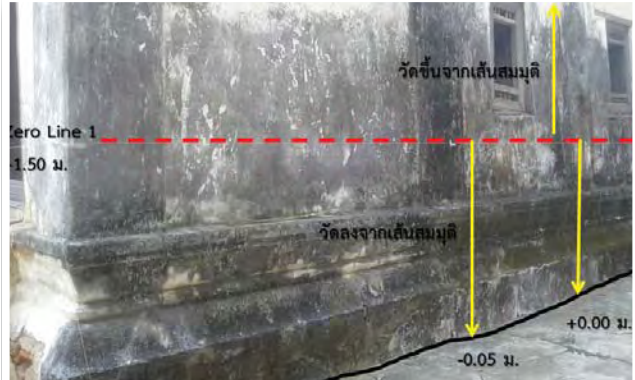
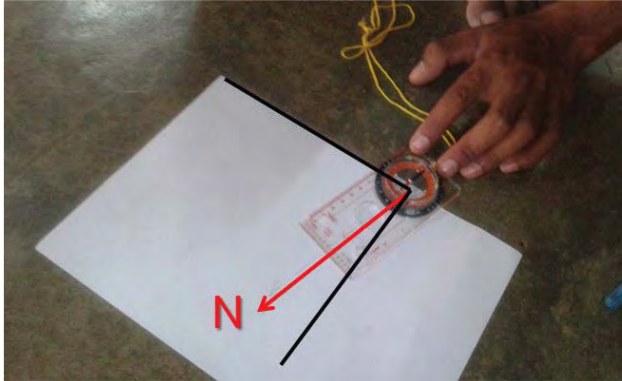
เวทีประชุมผู้อาวุโส ผู้นำในชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เจ้าของอาคาร เจ้าอาวาส พระสงฆ์ และประชาชนในพื้นที่ โดยใช้เทคนิค สโนว์บอล (Snow ball) หาผู้ให้ข้อมูลสำคัญ รวมถึงการจัดเวทีประชุมเพื่อตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า นำข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เรียบเรียงข้อมูลประกอบเครื่องมือ เช่น แผนที่เดินดิน แผนที่ทรัพยากร ภาพถ่ายทางภูมิประเทศ เส้นทางประวัติศาสตร์ ปฏิทินการผลิต ปฏิทินวัฒนธรรม เป็นต้น ระหว่างนี้นักศึกษาแต่ละกลุ่มจะทำการบันทึกภาพวิถีชีวิต กิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน รวมถึงกิจกรรมของชุมชนที่เชื่อมโยงกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ในช่วงการทำงานภาคสนาม

ภาพที่ 2 การทำงานในพื้นที่ของนักศึกษา : การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การจัดเวทีประชุม

2) การสำรวจ รังวัดอาคาร เป็นการสำรวจสภาพอาคาร รูปแบบของอาคารและทำการรังวัดขนาดทุกส่วนประกอบของอาคารด้วยเครื่องมือวัด ตั้งแต่การตรวจสอบหาทิศทางของอาคารด้วยเข็มทิศ การวัดตำแหน่งและระยะศูนย์กลางเสาหรือผนังของอาคาร การถ่ายระดับน้ำเพื่อหาแนวเส้นศูนย์สมมุติ (Zero line) เพื่อการวัดมิติของรูปด้านอาคาร การตรวจสอบการทรุดเอียงของเสาหรือผนังอาคาร การวัดขนาดโครงสร้างอาคาร

โครงสร้างหลังคาทุกชิ้นส่วนของอาคาร การระบุโครงสร้างและวัสดุก่อสร้าง การคัดลอกส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรม เช่น ลวดลายปูนปั้น ลวดลายฉลุ ประกอบการบันทึกเป็นภาพร่าง ซึ่งภายในกลุ่มนักศึกษาได้พัฒนาให้มีการเขียนแบบทางสถาปัตยกรรมพร้อมกับการวัดขนาดอาคาร ทำให้ไม่เกิดปัญหาความคลาดเคลื่อนในการวัด หรือการจดบันทึก

ภาพที่ 2 การสำรวจ รังวัดอาคารสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

3) การจัดทำแบบทางสถาปัตยกรรมหุ่นจำลอง รายงาน และสื่อนำเสนอ หลังจากการทำงานภาคสนาม ประมาณ 1 สัปดาห์ นักศึกษาแต่ละกลุ่มจะกลับมาปฏิบัติงานที่มหาวิทยาลัย ดำเนินงานการเก็บรายละเอียดของการเขียนแบบทางสถาปัตยกรรม 2 มิติ และ 3 มิติด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ประกอบด้วย ผังบริเวณ ผังพื้น ผังหลังคา รูปด้าน รูปตัดทัศนียภาพของอาคาร รวมทั้งการจัดทำหุ่นจำลองในมาตราส่วนที่เหมาะสม โดยอาจารย์ผู้สอนในแต่ละรายวิชาที่

ใช้ในการบูรณาการ จะติดตามงาน และให้คำปรึกษาถึงเทคนิคการทำงาน เป็นการเรียนรู้ที่เน้นให้ผู้เรียนปฏิบัติ (Practice) สร้างผลงานตามการไตร่ตรองสะท้อนกลับ (Reflection) โดยผู้สอนทำหน้าที่ผู้ฝึก (Coach) คอยให้คำแนะนำสะท้อนกลับ (Feedback) เพื่อปูทางให้นักศึกษาไปสู่ความสามารถเป็นผู้กำกับการเรียนรู้ของตนเอง (Self-directed learner) (วิจารณ์ พานิช, 2557 : 180)

ภาพที่ 4 แบบทางสถาปัตยกรรม 2 มิติ 3 มิติ และหุ่นจำลอง

ระหว่างดำเนินงานแบบทางสถาปัตยกรรม 2 มิติ 3 มิติ และหุ่นจำลอง นักศึกษาจะจัดทำรายงานการศึกษา สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ เพื่อฝึกฝนทักษะการ คิด วิเคราะห์ การเขียนรายงาน การอ้างอิงและการเขียน บรรณานุกรมให้เป็นเอกสารทางวิชาการที่เชื่อถือได้ ส่งข้อมูลไป ยังแกนนำชุมชนเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา และการ จัดพิมพ์ รวมถึงการจัดทำป้ายข้อมูลและเตรียมจัดนิทรรศการ ในพื้นที่เพื่อนำเสนอข้อมูลต่อชุมชน รวมถึงการจัดทำสื่อวีดิทัศน์เพื่อการเผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ และเว็บไซต์ของ สาขาวิชา เพื่อใช้เป็นสื่อเรียนรู้ในชุมชน ให้คนในได้เรียนรู้เข้าใจ ประวัติการสร้าง รูปแบบทางสถาปัตยกรรม สร้างความตระหนัก ในคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น จากคนในสู่คนนอก

4) การติดตามและประเมินผล ในแต่ละสัปดาห์จะมีการติดตามความก้าวหน้าของงาน โดยจัดเป็นประชุมนำเสนอ ความก้าวหน้าของผลงาน ซึ่งคณาจารย์จะให้ข้อเสนอแนะทางวิชาการและเทคนิควิธีการต่อผลงานแก่นักศึกษา เพื่อการพัฒนาผลงานด้วยบรรยากาศแลกเปลี่ยนเรียนรู้ แต่ละกลุ่มเรียนรู้เทคนิคการทำงาน การแก้ปัญหาของแต่ละกลุ่มที่ทำให้ผลงานประสบความสำเร็จ ซึ่งการป้อนกลับ (Feedback) ถือเป็นการให้ข้อมูลความก้าวหน้าสู่เป้าหมายและสร้างแรงจูงใจ บอกจุดแข็ง จุดอ่อน และวิธีเพิ่มจุดแข็ง (วิจารณ์ พานิช, 2557 : 81) ในการนำเสนอผลความก้าวหน้าของงาน จะเสมือนการฝึกทักษะ การนำเสนอด้วยวาจาของนักศึกษาแต่ละคนในกลุ่ม เพื่อสร้างความพร้อมในการนำเสนอด้วยวาจาต่อชุมชนต่อไป

หลังจากนั้น นักศึกษาจะทำการประเมินตนเองว่า ตนเองมีส่วนต่อความสำเร็จของผลงานในเชิงปริมาณและ คุณภาพอย่างไร การประเมินสมาชิกภายในกลุ่ม และคณาจารย์ ประเมินผลงาน รวมเป็นผลประเมินของการเรียนรู้ไปยังแต่ละ รายวิชาที่ยังคงต้องมีผลคะแนนตามระบบการวัดและประเมิน ผลการเรียนรู้ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่ง ชาติ (T.Q.F.) ทั้งด้านความรู้ คุณธรรม ทักษะทางปัญญา ทักษะ ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และทักษะทางการวิเคราะห์ สื่อสาร เทคโนโลยี รวมถึงทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 และมีการจัด เวทีเพื่อสรุปบทเรียนด้วยเทคนิค A.A.R. (After Action Review) สะท้อนความคิด (Reflection) ช่วยให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย นักศึกษาเรียนรู้อะไรจากการทำงาน จะทำให้เห็น ถึงคุณค่าของบทเรียน (วิจารณ์ พานิช, 2557 : 82) ความรู้สึก ถึงการเรียนรู้สู่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตนเอง เพื่อน รุ่นพี่ รุ่นน้อง และประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากโครงการ

3.2 กระบวนการทำงานร่วมกับชุมชน

ในหลักการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่ต้องอาศัย กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน มีขั้นตอนแรก คือ การสร้าง

ความภาคภูมิใจและความตระหนักถึงคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นให้เกิดขึ้นกับคนในชุมชน โดยการศึกษาเก็บรวบรวม ข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญของสถานที่อนุรักษ์ (Gather & record information about the place sufficient to understand significance) ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลที่เป็นเอกสารหรือ จากคำบอกเล่า และสำรวจสภาพทางกายภาพให้เพียงพอ ให้ทราบถึงความสำคัญและประเมินความสำคัญได้ (Taylor, 2003 อ้างถึงใน สิทธิพร ภิรมย์รัตน์, 2547 : 44) ดังนั้น การดำเนินโครงการบูรณาการฯ จึงมีเป้าหมายให้เกิดกระบวนการดังกล่าวเกิดขึ้นในชุมชน คณาจารย์พร้อมนักศึกษาแต่ละกลุ่มจะลงพื้นที่เพื่อชี้แจงโครงการต่อชุมชน ให้ชุมชนมีส่วนร่วมต่อการเรียนรู้ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมเรียนรู้ ร่วมปฏิบัติ และร่วมประเมินผล

1) ร่วมคิด คณาจารย์สำรวจพื้นที่ในชุมชน เพื่อหา สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีคุณค่า เข้าพบผู้นำชุมชนและเจ้าของ อาคารเพื่อประเมินชุมชนเบื้องต้น โดยพิจารณาความเป็นไปได้ ของความสำเร็จในการทำงานร่วมกัน สาขาวิชาทำการแนะนำ โครงการ ชี้แจงวัตถุประสงค์ และผลลัพธ์ที่ได้จากโครงการให้ ชุมชนร่วมคิดตัดสินใจเข้าร่วมในโครงการ การตัดสินใจให้ชุมชน เป็นฐานการเรียนรู้สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของสาขาวิชา โดยอาศัย การประชุมระดมความคิดเห็นทั้งผู้นำชุมชน เจ้าของอาคาร และ คนในชุมชน

2) ร่วมวางแผน ผู้นำชุมชนจะร่วมวางแผนการทำงาน ภาคสนามกับนักศึกษา โดยคำนึงถึงผลผลิตของโครงการและ ระยะเวลาทำงานเป็นสำคัญ ชุมชนจะมีส่วนร่วมในการคัดเลือก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ให้ที่พักที่ปลอดภัย อำนวยความสะดวกในการ เดินทาง และการดำเนินงานของนักศึกษาในแต่ละวันภายใน ชุมชน

3) ร่วมเรียนรู้ ร่วมปฏิบัติ ระหว่างดำเนินการสำรวจ สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ศึกษาบริบทของชุมชนและประวัติอาคาร ชุมชนจะมีส่วนร่วมในการเป็นผู้ให้ข้อมูล ค้นหาภาพถ่ายเก่า ของอาคาร ร่วมวิเคราะห์ และตรวจสอบข้อมูล นอกจากนี้ นักศึกษาแต่ละกลุ่มจะทำการบันทึกภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว ของวิถีชีวิต กิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน รวมถึงกิจกรรม ของชุมชนที่เชื่อมโยงกับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น เพื่อใช้ในการจัดทำ วิดีทัศน์ทำให้คนในชุมชนร่วมเรียนรู้ร่วมปฏิบัติ มีส่วนร่วม ในการทำงานและความสำเร็จของผลงาน อีกทั้งทำให้นักศึกษา ได้สัมผัส ชื่นชมทรัพยากรของชุมชน ทั้งทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรทางวัฒนธรรม ประเพณี ทำให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างทางที่ช่วยสร้างมิตรภาพ ที่ดีให้เกิดขึ้น

4) ร่วมประเมินผล นักศึกษาแต่ละกลุ่มจัดเวทีคืนข้อมูล และจัดแสดงนิทรรศการผลงานของโครงการในชุมชน เพื่อ

ตรวจสอบข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ผู้อาวุโส ผู้นำในชุมชน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ เจ้าของอาคาร เจ้าของवास พระสงฆ์ และประชาชนในพื้นที่ เมื่อชุมชนทำการตรวจสอบและให้ข้อเสนอแนะ รวมถึงการประเมินความพึงพอใจต่อผลงานของนักศึกษาแต่ละกลุ่ม ในประเด็นความถูกต้องของข้อมูล ประสิทธิภาพของการสื่อสาร เทคนิคการนำเสนอ และคุณภาพของผลงาน จากนั้นนักศึกษาจะปรับปรุงผลงานและทำการส่งมอบผลงานแบบทางสถาปัตยกรรม ป้ายข้อมูล หุ่นจำลองแก่ชุมชนเจ้าของอาคาร เพื่อใช้เป็นข้อมูลประกอบการอนุรักษ์ ซ่อมแซม บูรณะอาคารให้คงความแท้ นอกจากนี้ ยังได้ส่งมอบแบบไปยังสำนักศิลปากรพื้นที่ 12 นครราชสีมา ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในพื้นที่ เพื่อบริการดำเนินการอนุรักษ์อาคารต่อไป ทำให้เกิดการยอมรับในผลงานที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทั้งเชิงนโยบาย และนำไปสู่การพัฒนา

สำหรับการดำเนินการในแต่ละปี ได้ดำเนินการให้ชุมชนเจ้าของพื้นที่ทำการประเมินผล โดยมีประเด็นสำคัญที่สะท้อนถึงการยอมรับของชุมชนที่มีต่อโครงการ ได้แก่ 1) ชุมชนสามารถนำผลงานของโครงการไปใช้ประโยชน์ได้ 2) จากการจัดทำโครงการได้ทำให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และ 3) ชุมชนเห็นด้วยว่า ควรมีการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่ใช้สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นฐานต่อไป ดังผลการวิเคราะห์ในตารางที่ 1

จากตารางที่ 1 พบว่า การดำเนินการในปีที่ 1 ชุมชนแสดงความคิดเห็นว่า ชุมชนสามารถนำผลงานของโครงการไปใช้ประโยชน์ได้ในระดับมาก โครงการบูรณาการทำให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในระดับมาก จึงเห็นด้วยว่า ควรมีการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่ใช้สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นฐานต่อไปในระดับมาก และการดำเนินการในปีที่ 2-3 ชุมชนแสดงความคิดเห็นว่า ชุมชนสามารถนำผลงานของโครงการไปใช้ประโยชน์ได้ในระดับมากที่สุด โครงการบูรณาการทำให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในระดับมากที่สุด จึงเห็นด้วยว่า ควรมีการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่ใช้สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นฐานต่อไปในระดับมากที่สุด

เมื่อมีการดำเนินโครงการอย่างต่อเนื่อง ช่วยให้มีการพัฒนากระบวนการให้เหมาะสมกับหลักสูตร แผนการเรียน ทำให้ปัจจุบันกระบวนการเรียนรู้ตามโครงการบูรณาการตลอดหลักสูตร 4 ปี นักศึกษาแต่ละคนจะได้เข้าร่วมกับโครงการ 3 ครั้ง ได้แก่ นักศึกษาชั้นปีที่ 1 เรียนรู้การอ่านแบบ และแสดงแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจากแบบทางสถาปัตยกรรมที่พี่ชั้นปี 2-3 เป็นผู้ศึกษาไว้เพื่อทำการวาดเส้น หรือหุ่นจำลอง เมื่อขึ้นชั้นปีที่ 2 ได้เข้าร่วมโครงการในบทบาทของรุ่นน้องที่อาศัยการเรียนรู้จากรุ่นพี่ที่มีประสบการณ์ และเมื่อขึ้นปีที่ 3 จะมีบทบาทเป็นผู้นำ ถ่ายทอดประสบการณ์เรียนรู้ ทักษะปฏิบัติแก่รุ่นน้อง ทำให้เกิดการพัฒนากระบวนการทำงานแบบร่วมมือ

ความคิดเห็น	โครงการปีที่ 1			โครงการปีที่ 2			โครงการปีที่ 3		
	Mean	S.D.	แปลผล	Mean	S.D.	แปลผล	Mean	S.D.	แปลผล
ชุมชนสามารถนำผลงานของโครงการไปใช้ประโยชน์ได้	4.31	0.75	มาก	4.53	0.62	มากที่สุด	4.53	0.58	มากที่สุด
จากโครงการทำให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น	4.28	0.73	มาก	4.69	0.54	มากที่สุด	4.66	0.60	มากที่สุด
เห็นด้วยว่า ควรมีการเรียนการสอนแบบบูรณาการที่ใช้สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นฐานต่อไป	4.21	0.76	มาก	4.62	0.53	มากที่สุด	4.69	0.57	มากที่สุด

ตารางที่ 1 ผลความคิดเห็นจากการประเมินของชุมชนในพื้นที่ดำเนินการ

ที่มา : วิสาข์ แผงเวียง และคณะ (2556 : 45), วิสาข์ แผงเวียง และคณะ, (2557 : 47) และวิสาข์ แผงเวียง และคณะ, (2558 : 43)

ร่วมใจให้ได้ผลงานที่ดีขึ้นๆ จากการเรียนรู้เสมือนการทำงานจริง นอกเหนือจากการเรียนรู้เนื้อหาความรู้ที่ไม่แยกขาดจากชีวิตจริงแล้ว ระหว่างทางของการเรียนรู้ นักศึกษาจะสัมผัสซึมซับกับคุณค่าของความเป็นมนุษย์ การเป็นผู้ให้ที่เข้าใจตนเอง และเข้าใจผู้อื่น เข้าใจถึงความหลากหลายของพหุวัฒนธรรมใน

ชุมชน เมื่อนักศึกษาได้รับความร่วมมือร่วมใจและการสนับสนุนจากคนในชุมชน จะเกิดพลังที่จะมุ่งมั่นในเกิดการสร้างสรรค์ผลงานที่ตอบแทนให้ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ในผลงานอย่างเต็มประสิทธิภาพ ซึ่งพลังในการสร้างสรรค์เช่นนี้ไม่อาจเกิดขึ้นได้จากการเรียนการสอนในรูปแบบเดิม

ภาพที่ 5 การนำเสนอผลงานในพื้นที่ และการจัดนิทรรศการเผยแพร่สู่สาธารณะ

4.สถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

กระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการ เพื่อศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นฐานตามโครงการบูรณาการฯ ส่งผลให้เกิดสถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ดังนี้

4.1 ขยายผลกระบวนการเรียนการสอนแบบบูรณาการ โครงการได้ริเริ่มการนำรูปแบบการสอนแบบบูรณาการฯ มาใช้อย่างเป็นรูปธรรม ส่งผลให้เกิดต้นแบบเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จำนวน 5 ครั้ง ดังนี้

1) ปีพ.ศ. 2556 ในปีที่ 1 เมื่อสิ้นสุดโครงการ ได้รับการพิจารณาคัดเลือกจากคณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรมให้นำเสนอแนวปฏิบัติที่ดี (Best practices) ด้านการเรียนการสอนแบบบูรณาการโครงการ LNN SHOW & SHARE ครั้งที่ 1 มหกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้และนำเสนอแนวปฏิบัติที่ดีเกี่ยวกับการประกันคุณภาพการศึกษาภายในระดับอุดมศึกษา เมื่อวันที่ 22-23 พฤษภาคม พ.ศ. 2556 ต่อที่ประชุมคณาจารย์อุดมศึกษาในและต่างสถาบัน จำนวน 200 คน ประเด็นที่เวทีสนใจ คือ แนวคิดการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการเทคนิคการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการ

2) ปีพ.ศ. 2557 ในปีที่ 2 เมื่อสิ้นสุดโครงการได้นำเสนอแนวปฏิบัติที่ดี (Best practices) ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 13-14 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 ต่อที่ประชุมคณาจารย์อุดมศึกษาในและต่างสถาบัน จำนวน 150 คน ประเด็นที่เวทีสนใจ คือ เทคนิคการคัดเลือกรายวิชาที่จะนำมาบูรณาการ ซึ่งมีลำดับเนื้อหาวิชาที่แตกต่างกัน และการประเมินผลจากผลงานสู่ผลการเรียนของแต่ละรายวิชา

3) ปีพ.ศ. 2557 ในระดับภายในมหาวิทยาลัย มีการคัดเลือกให้สาขาวิชานำเสนอรูปแบบการบริการวิชาการแบบบูรณาการต่อหัวหน้าสาขาวิชาทั้ง 55 สาขาวิชา ของมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ โดยให้นำเสนอขั้นตอน และวิธีการ ปรากฏว่าสาขาวิชาเทคโนโลยีการก่อสร้างได้นำรูปแบบการดำเนินโครงการไปใช้ในปีงบประมาณ 2557 และได้มีการนำเสนอผลงานในชุมชนร่วมกับสาขาวิชา

4) ปีพ.ศ. 2557 บรรยายแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานวิจัยเชิงบูรณาการ ในวันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2557 ณ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ประเด็นที่เวทีสนใจ คือ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการ ปัจจัยความสำเร็จของโครงการ

5) ปีพ.ศ. 2558 บรรยายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการกับคณาจารย์คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ประเด็นที่เวทีสนใจ คือ การ

บูรณาการระหว่างรายวิชาที่มีผู้สอนหลายคน และแนวทางการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการในรายวิชาคณะวิทยาศาสตร์

นอกจากนี้ โครงการบูรณาการฯ ได้รับคัดเลือกจากสำนักงานเลขาธิการเครือข่ายพันธกิจสัมพันธ์มหาวิทยาลัยกับสังคม (Engagement Thailand : EnT) โครงการได้รับการคัดเลือกให้เป็น 1 ใน 50 กรณีศึกษาพันธกิจสัมพันธ์มหาวิทยาลัยกับสังคม ประจำปี 2558 ทำให้เกิดการเผยแพร่ผลการดำเนินงานในระดับประเทศและนานาชาติต่อไป จะเห็นได้ว่าโครงการบูรณาการฯ ได้ดำเนินการต่อเนื่องเป็นปีที่ 4 และจัดอยู่ในแผนดำเนินการของปีการศึกษาถัดไป ส่งผลให้เกิดสถานการณ์ที่เปลี่ยนไปจากเดิม คือ เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและนำไปสู่การสร้างผลงานวิจัยต่อยอด วิชาการ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ได้แก่

4.2 สร้างผลงานวิชาการของคณาจารย์ จำนวน 4 บทความ ดังนี้

1) วิสาข์ แฝงเวียง สมบัติ ประจัญตานต์ ปิยชนม์ สังข์ศักดิ์ และกิตติฤกษ์ ปิตาทะสังข์. 2556. โครงการประเมินความสำเร็จของโครงการบูรณาการเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. จำนวน 10 หน้า. รายงานสืบเนื่องการประชุมทางวิชาการระดับชาติ ประจำปี พ.ศ. 2556. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

2) สมบัติ ประจัญตานต์ วิสาข์ แฝงเวียง ปิยชนม์ สังข์ศักดิ์ และกิตติฤกษ์ ปิตาทะสังข์. 2557. รูปแบบการเรียนการสอนที่บูรณาการกับการวิจัย การบริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต. 2(2) (พฤษภาคม-สิงหาคม 2557); 215-224.

3) วิสาข์ แฝงเวียง สมบัติ ประจัญตานต์ ปิยชนม์ สังข์ศักดิ์ และกิตติฤกษ์ ปิตาทะสังข์. 2558. ประเมินความสำเร็จของโครงการบูรณาการเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ปีที่ 2. รายงานสืบเนื่องการประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติและนานาชาติ พ.ศ. 2558 (National and International Research Conference 2015 : NIRC 2015). มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ร่วมกับสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (สกอ.); 547-554.

4) สมบัติ ประจัญตานต์ วิสาข์ แฝงเวียง ปิยชนม์

สังข์ศักดิ์ดา และภุชงค์ ปิตาทะสังข์. 2558. รูปแบบการเรียนการสอนที่บูรณาการการวิจัย การบริการวิชาการและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. วารสารวิชาการโฮมภูมิ. 2(2); 45-57.

4.3 ขยายผลองค์ความรู้ด้วยงานวิจัยของอาจารย์ที่ต่อยอดจากโครงการบูรณาการฯ จำนวน 5 โครงการ ดังนี้

1) ปีงบประมาณ 2556 โครงการวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการออกแบบอุโบสถพื้นถิ่นที่สร้างสภาวะสบาย กรณีศึกษา: อุโบสถในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยมี รองศาสตราจารย์สมบัติ ประจัญสานต์ เป็นหัวหน้าโครงการ

2) ปีงบประมาณ 2557 โครงการวิจัยพัฒนาสื่อสารสนเทศ ชุดความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการออกแบบอุโบสถพื้นถิ่นที่สร้างสภาวะสบาย : กรณีศึกษา อุโบสถในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยมี อาจารย์วิสาข์ แผงเวียง เป็นหัวหน้าโครงการ

3) ปีงบประมาณ 2558 โครงการวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นการวางทิศทางสิมอีสานจังหวัดบุรีรัมย์ โดยมีรองศาสตราจารย์สมบัติ ประจัญสานต์ เป็นหัวหน้าโครงการ และโครงการวิจัยแนวทางการจัดการสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมี อาจารย์ปิยชนม์ สังข์ศักดิ์ดา เป็นหัวหน้าโครงการ

4) ปีงบประมาณ 2559 โครงการวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่นในการออกแบบพื้นที่ภายในสิมอีสาน โดยมีรองศาสตราจารย์สมบัติ ประจัญสานต์ เป็นหัวหน้าโครงการ

5) ปีงบประมาณ 2560 โครงการวิจัยสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจากการใช้สิมอีสานเป็นฐาน: สิมวัดหนองบัวเจ้าป่า จังหวัดบุรีรัมย์ โดยมี อาจารย์ภุชงค์ ปิตาทะสังข์ เป็นหัวหน้าโครงการ (ระหว่างการทำสัญญา)

4.4 ขยายผลเป็นผลงานวิจัยของนักศึกษาสาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม ชั้นปีที่ 4 ตามรายวิชาวิจัยทางสถาปัตยกรรม มีผลการวิจัยที่ต่อเนื่อง โดยต่อยอดจากโครงการบูรณาการฯ จำนวน 13 โครงการ ดังนี้

- 1) ออกแบบพิพิธภัณฑ์วัดขุนก้อง อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
- 2) การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น ช่างก่อสร้างบ้านพื้นถิ่น จังหวัดนครราชสีมา
- 3) สื่อนำเสนอการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเพื่อการอนุรักษ์
- 4) ออกแบบศูนย์การเรียนรู้วัดหนองบัวเจ้าป่า อำเภอสตึก จังหวัดบุรีรัมย์
- 5) ออกแบบศูนย์การเรียนรู้วัดบรมคงคา อำเภอ

พุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์

- 6) ออกแบบศูนย์การเรียนรู้วัดมณีจันทร์ อำเภอพุทไธสง จังหวัดบุรีรัมย์
- 7) สันนิษฐานรูปแบบทางสถาปัตยกรรมสิมวัดโคกพระจักราช นครราชสีมา (ระหว่างดำเนินการ)
- 8) การศึกษากระบวนการอนุรักษ์สิมของกรมศิลปากร (ระหว่างดำเนินการ)
- 9) สื่อการเรียนรู้สิมวัดโคกพระ อำเภอจักราช จังหวัดนครราชสีมา (ระหว่างดำเนินการ)
- 10) พิพิธภัณฑ์เสมือน สิมวัดหนองบัวเจ้าป่า จังหวัดบุรีรัมย์ (ระหว่างดำเนินการ)
- 11) พิพิธภัณฑ์เสมือน สิมวัดท่าเรียบ จังหวัดบุรีรัมย์ (ระหว่างดำเนินการ)
- 12) พิพิธภัณฑ์เสมือน สิมวัดมณีจันทร์ จังหวัดบุรีรัมย์ (ระหว่างดำเนินการ)
- 13) ออกแบบภูมิทัศน์วัดหนองบัวเจ้าป่า จังหวัดบุรีรัมย์ (ระหว่างดำเนินการ)

4.5 สร้างความภาคภูมิใจให้กับชุมชนเจ้าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ในการดำเนินการโครงการ คณะทำงานร่วมกับชุมชนได้จัดทำประวัติอาคาร ข้อมูลประกอบอาคาร เสนอขอรับรางวัลอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่นของสมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์ รางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี นับเป็นพระมหากรุณาธิคุณที่มีต่อชุมชนท้องถิ่นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรม ยังผลให้เกิดความภาคภูมิใจและตระหนักคุณค่าความสำคัญในมรดกวัฒนธรรมสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในชุมชนร่วมกันหาแนวทางในการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์อาคารอย่างยั่งยืนต่อไป จากการดำเนินงานมีผลให้อาคารได้รับรางวัลดังนี้

- 1) สิมวัดหนองบัวเจ้าป่า ได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น ประจำปี 2556
- 2) สิมวัดท่าเรียบ ได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น ประจำปี 2557
- 3) สิมวัดบรมคงคา ได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น ประจำปี 2558
- 4) สิมวัดหลักศิลา ได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมดีเด่น ประจำปี 2559

สิมวัดหนองบัวเจ้าป่า

สิมวัดท่าเรียบ

สิมวัดบรมคงคา

สิมวัดหลักศิลา

ภาพที่ 6 อาคารอนุรักษ์ศิลปะสถาปัตยกรรมดีเด่น

โครงการบูรณาการฯ เกิดผลกระทบต่องสังคม โดยส่งผลต่อการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นสิม รวมถึงศาสนาคารอื่นๆ ภายในวัด เช่น ชุมชนบ้านแวง เดิมเคยมีมติดิสสร้างศาลาอเนกประสงค์หลังใหม่โดยรื้อโรงฉันทหลังเดิมออก แต่เมื่อร่วมดำเนินการกับโครงการ ชุมชนมีมติดูรักษาสาลาโรงฉันทหลังเดิมให้อยู่คู่กับสิมวัดบรมคงคา ชุมชนบ้านหนองบัวเจ้าป่า หนองบัวเหนือ และหนองบัวเงินมีมติดูรักษหอรบซังไม้ โดยมีแนวคิดบูรณะให้คงความแท้ด้วยรูปแบบอาคารเดิมให้คงอยู่คู่กับสิมวัดหนองบัวเจ้าป่า เพื่อก่อให้เกิดสำนึกในถิ่นที่หรือชุมชนบ้านมะเพื่อมีแนวคิดพัฒนาภูมิทัศน์วัดท่าเรียบให้ส่งเสริมบรรยากาศขั้บเน้นความสำคัญของสิม เป็นต้น นอกจากนี้ ชุมชนบ้านหนองบัวเจ้าป่า หนองบัวเหนือ และหนองบัวเงิน

ยังมีแนวคิดในการฟื้นฟูรักษาวัฒนธรรมชาวไทยภูยในด้านอื่นๆ ให้เป็นมรดกของชุมชนและสนใจการพัฒนาเป็นหมู่บ้านท่องเที่ยว ผ่านกระบวนการวิจัยของคณาจารย์ต่อไป หลายชุมชนได้ให้การยอมรับในสื่อวิทัศน์ที่เป็นหนึ่งในผลงานของนักศึกษาที่นำเสนอประวัติความเป็นมาของอาคาร รูปแบบทางสถาปัตยกรรม โครงสร้างและวัสดุ รวมทั้งคุณค่าของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นเป็นเสมือนสื่อนำมาใช้ในการเผยแพร่ในการประชุมหรือในงานประเพณีของชุมชน เพื่อให้ข้อมูลแก่คนในชุมชนที่ไม่เคยทราบเรื่องราวความเป็นมา ทำให้เกิดการเรียนรู้ สร้างความภาคภูมิใจ และตระหนักเห็นคุณค่าให้เกิดขึ้น

นอกจากนี้ สาขาวิชาได้นำผลงานในโครงการเผยแพร่สู่สาธารณะ เพื่อสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อกระแสการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในกลุ่มนักศึกษาสถาปัตยกรรม

และประชาชนในภาคอีสาน โดยได้รับเกียรติจากกรมการ
สถาปณิกอีสาน สมาคมสถาปนิกสยามในพระบรมราชูปถัมภ์
ให้ร่วมจัดนิทรรศการเผยแพร่ผลงาน ดังนี้

1) นิทรรศการในงานสถาปนิกอีสาน 55 ระหว่างวันที่
12-14 ตุลาคม พ.ศ. 2555 ณ ศูนย์การค้าศูนย์แกรนด์ พลาซ่า
จังหวัดอุบลราชธานี

2) นิทรรศการในงานสถาปนิกอีสาน 56 ระหว่างวัน
ที่ 24-27 ตุลาคม พ.ศ. 2556 ณ ศูนย์การค้าเซ็นทรัลพลาซ่า
จังหวัดขอนแก่น

3) นิทรรศการในงานสถาปนิกอีสาน 57 ระหว่างวัน
ที่ 3-5 ตุลาคม พ.ศ. 2557 ณ ศูนย์การค้าเดอะมอลล์ จังหวัด
นครราชสีมา

4) นิทรรศการในงานสถาปนิกอีสาน 58 ระหว่างวันที่
9-11 ตุลาคม พ.ศ. 2558 ณ เซ็นทรัลอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี
นอกเหนือไปจากนั้น การคงอยู่อย่างมีชีวิตชีวา
ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นถือเป็นหัวใจของโครงการ
การดำเนินการของโครงการ ทำให้เกิดความสนใจ ให้คุณค่า
กับสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นจากคนภายนอก ย่อมกระตุ้นทำให้
คนในชุมชนได้หันกลับมาทบทวนคุณค่าของสถาปัตยกรรม
พื้นถิ่น ทั้งคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คุณค่าทางสังคม คุณค่า
ทางสุนทรียภาพ และคุณค่าทางจิตใจ เกิดแนวคิดริเริ่มไว้
เป็นมรดกให้ลูกหลานได้ศึกษา ได้ภาคภูมิใจในมรดกของบรรพ
ชนที่สร้างสรรค์ไว้

5. อภิปรายผล

ผลของกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการการศึกษา
สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นนี้ สามารถนำประเด็นผลกระทบมา
อภิปรายผลได้ ดังนี้

1) ผลกระทบต่อการจัดการเรียนการสอน จากการ
ดำเนินโครงการทำให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นใฝ่รู้ต่อการ
เรียนรู้ที่มีความหมายเป็นโจทย์จริงในพื้นที่ชุมชน มีความมุง
มั่นที่จะเรียนรู้ ศึกษา ค้นคว้า เกิดทักษะทางวิชาชีพทั้งการ
สำรวจ รังวัด เขียนภาพร่าง เขียนแบบอาคารด้วยคอมพิวเตอร์
จัดทำแบบนำเสนอทางสถาปัตยกรรม จัดทำหุ่นจำลอง
ออกแบบจัดทำแผ่นภาพนำเสนอผลงาน การจัดนิทรรศการ
การทำสื่อวีดิทัศน์ การนำเสนอผลงานด้วยวาจาต่อสาธารณชน
อันแสดงถึงทักษะทางปัญญา คิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ ทักษะ
การวิเคราะห์เชิงตัวเลข การสื่อสาร และการใช้เทคโนโลยี
สารสนเทศ เกิดทักษะความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความ
รับผิดชอบทั้งการรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อหน้าที่ ต่อกลุ่ม
ต่อชุมชน พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างนักศึกษา รุ่นพี่รุ่นน้อง
สามารถทำงานเป็นทีม พัฒนาความเป็นผู้นำ กล้าแสดงความคิด

เห็น พัฒนาศักยภาพของตนเองในทุกด้านอย่างก้าวกระโดด
โดยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากรุ่นพี่รุ่นน้อง เพื่อนสมาชิก
ในกลุ่ม และคนในท้องถิ่น อีกทั้งเกิดทักษะด้านคุณธรรม
จริยธรรม กล่าวคือ รู้สึกสำนึกรักถิ่นภาคภูมิใจในภูมิปัญญา
ท้องถิ่น ห่วงแหนสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น สอดคล้องกับอัต
ลักษณ์ของมหาวิทยาลัยที่ต้องการให้บัณฑิตเป็นผู้มีสำนึกดี มี
ความรู้คู่คุณธรรม นำชุมชนพัฒนา และเมื่อเปรียบเทียบกับ
การเรียนการสอนแบบเดิม จากการประเมินตนเองของนักศึกษา
ระบุว่า มีความกระตือรือร้นที่จะแสวงหาความรู้ในพื้นที่ชุมชน
มีความตั้งใจที่จะผลิตผลงานที่มีคุณภาพ รู้สึกสนุก และพึง
พอใจในภาพรวมของการเรียนรู้แบบบูรณาการมากกว่าการ
เรียนแบบเดิม กล่าวคือ ในการดำเนินโครงการปีที่ 1 นักศึกษา
พึงพอใจในระดับมาก (Mean = 4.00, S.D. = 0.73) การดำเนิน
โครงการปีที่ 2 นักศึกษาพึงพอใจในระดับมาก (Mean = 3.86,
S.D. = 0.57) และการดำเนินโครงการปีที่ 3 นักศึกษาพึงพอใจ
ในระดับมาก (Mean = 4.05, S.D. = 0.83) (วิสาข์ แฝงเวียง และ
คณะ, 2556 : 31, วิสาข์ แฝงเวียง และคณะ, 2557 : 36 และ
วิสาข์ แฝงเวียง และคณะ, 2558 : 35) สอดคล้องกับแนวคิด
ของ ยุทธศาสตร์ สถาปนาบุตร (2546 : 221) เรื่องกระบวนการ
เรียนการสอนแบบผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเอง เป็นการ
ร่วมกันทำงานส่งเสริมกันให้ทำงานสำเร็จและสนุกสนาน นำ
ไปสู่การสร้างสรรค์มากกว่าการถูกกดดันหรือบังคับให้ทำงาน
ซึ่งก่อให้เกิดงานที่ไม่พัฒนาทั้งเนื้อหาและผู้ทำงาน หรือการ
ศึกษาของ มณฑล จันท์แจ่มใส (2558 : 115) ที่ใช้การเรียน
การสอนสถาปัตยกรรมแบบใช้ชุมชนเป็นฐานให้ผลสัมฤทธิ์
ทางด้านทักษะที่แตกต่างไปจากเดิม จะเห็นได้ว่า การแสวงหา
ความรู้ผ่านกระบวนการศึกษาด้วยตนเองจากแหล่งเรียนรู้อัน
หลากหลาย หรือจากคำแนะนำของภูมิปัญญาท้องถิ่น
ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน ผู้เรียนนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน แลก
เปลี่ยนเรียนรู้ภายในกลุ่ม ร่วมมือปฏิบัติ ลองผิดลองถูก แก้
ปัญหาในบริบทด้วยวิธีการที่เหมาะสม เมื่อสำเร็จ ผู้เรียนย่อม
เกิดความปิติ มีพลังปัญญา มีพลังแห่งการร่วมมือร่วมใจ และ
สามารถเก็บเทคนิควิธีการที่สำเร็จไว้ เป็นประสบการณ์ในคลัง
ความรู้ของตนทั้งเชิงเนื้อหา กระบวนการ และบริบท เพื่อใช้
ในการแก้ปัญหาลักษณะเดียวกัน หรือประยุกต์สู่การแก้ปัญหา
อื่นต่อไป (สมบัติ ประจัญสานต์, 2551 : 132) ซึ่งกระบวนการ
เรียนรู้แบบบูรณาการเป็นการเรียนรู้แบบรู้จริง สอดคล้องกับ
แนวคิดของ วิจารณ์ พานิช (2557 : 102) เนื่องจากนักศึกษาต้อง
เรียนรู้ทักษะย่อยๆ ของเรื่องนั้น จนทำได้อย่างเป็นอัตโนมัติ เรียนรู้
วิธีประกอบทักษะย่อยเข้าเป็นชุดที่เหมาะสมต่อการใช้งาน
ในแต่ละบริบท เพื่อประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับกาลเทศะหรือ
สถานการณ์นั้นๆ โดยมีการติดตามให้ข้อมูลย้อนกลับเป็น

ระยะๆ ทั้งการประเมินความถูกต้องของผลงาน ความชำนาญในงาน และลักษณะนิสัยในการทำงาน (นวลจิต เชาวเกียรติพิงค์, 2535, อ้างถึงในทิตนา แคมมณี, 2550 : 103) กระบวนการดังกล่าวจึงสะท้อนถึงระบบอุดมศึกษาที่มุ่งหวังให้มีการเพิ่มพื้นที่การเรียนรู้ในแบบของทักษะชีวิต ทักษะสังคม สมรรถนะพื้นฐานร่วมกัน ซึ่งข้ามพ้นความรู้วิชาการที่เป็นแท่งให้เป็นความรู้และความสามารถเชิงบูรณาการที่ฝังตัว รู้และเห็นคุณค่าของพหุลักษณะพหุวัฒนธรรม (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2551 : 19-20) ทำให้มหาวิทยาลัยราชภัฏได้ทำหน้าที่เป็นมหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างแท้จริง

2) ผลกระทบต่อชุมชน ผลของการดำเนินโครงการ มีส่วนช่วยสร้างความภาคภูมิใจและความตระหนักถึงคุณค่าของสถาบันกรรมพื้นถิ่นให้เกิดขึ้นในชุมชน โดยการศึกษาและเผยแพร่ให้คนในชุมชนได้รับรู้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ รูปแบบสถาบันกรรม สอดคล้องกับแนวคิดของ อานันท์ ปันยารชุน ที่กล่าวถึงความสำคัญของประชาชนในพื้นที่ต่อการอนุรักษ์

ว่า เป็นผู้ที่มีบทบาทโดยตรงในการที่จะอนุรักษ์ พัฒนา หรือทำลายมรดกนั้นๆ จึงควรวางแนวทางที่จะพัฒนาประชาชนในพื้นที่นั้นๆ ไปพร้อมกัน โดยต้องมีประชาชนที่มีสำนึกในความผิชอบ รู้ผิดรู้ถูก สำนึกแล้ว ต้องเป็นห่วงเป็นใย รู้ร้อนรู้หนาว ไม่ดูตาย และต้องมีพันธะที่มุ่งมั่นมีส่วนร่วมในการลงมือ มีการจัดการที่ดีพอเพียงที่จะประสานการอนุรักษ์เข้ากับการพัฒนา (กองทุนสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม, 2548) จึงเห็นได้ว่า การสร้างทัศนคติ จิตสำนึกในประวัติศาสตร์ความเป็นมาของตนเอง ภาคภูมิใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นมาตุภูมิที่ส่งผลต่อการสืบสานมรดกวัฒนธรรมไปถึงลูกหลานเป็นสิ่งสำคัญ ถ้าท้องถิ่นขาดหายไปเสียซึ่งความภาคภูมิใจหรือจิตสำนึกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และความมีตัวตน การอนุรักษ์ดังกล่าวก็ไม่มีประโยชน์อะไรเลย (สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, ม.ล. 2545 : 70) ซึ่งการดำเนินการจะให้เห็นผลอย่างยั่งยืนต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง และประสานงานหน่วยงานภาครัฐ นักวิชาการ และองค์กรในชุมชนให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์

เอกสารอ้างอิง

- กองทุนสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรม. 2548. ปาฐกถาของอานันท์ ปันยารชุน. จาก <http://www.tei.or.th/cef/aboutus/abouts.html>. สืบค้นวันที่ 18 มีนาคม 2559.
- จุติพร อัสวโสรธร และคณะ. 2556. การพัฒนารูปแบบการเรียนการสอนแบบบูรณาการโดยการจัดการประสบการณ์ตามแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์ เพื่อพัฒนาการคิดวิเคราะห์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3. วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์. 5(3), 81-95.
- ทศพร ศิริสัมพันธ์. 2556. ชุมชนเข้มแข็ง สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจยั่งยืนด้วยงานวิจัย. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต. 1(2), 1-5.
- นวลจิต เชาวเกียรติพิงค์. 2535. อ้างถึงใน ทิตนา แคมมณี. 2550. รูปแบบการเรียนการสอน : ทางเลือกที่หลากหลาย. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ปิ่นรัชฎ์ กาญจนะขัติ. 2542. แนวคิดในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมในสหรัฐอเมริกาการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : สมาคมสถาปนิกสยามฯ. 3-66-3-75.
- พรหทัย ดันต์จิตานนท์ และพีระ จุ๋นน้อยสุวรรณ. 2556. รูปแบบการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการศาสตร์ที่เหมาะสมในการพัฒนาบัณฑิตรุ่นใหม่. วารสารวิชาการและวิจัย มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร. ฉบับพิเศษ. 182-192.
- มณฑล จันท์แจ่มใส. 2558. ห้องเรียนสถาปัตยกรรมชุมชน การจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน กรณีศึกษา : การบูรณาการการจัดการเรียนรู้วิชาออกแบบสถาปัตยกรรมกับการพัฒนาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย (โครงการบ้านมั่นคง ชุมชนพระราม 9 บ่อ 3). วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่. 7(3), 106-117.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. 2548. หลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม (หลักสูตรใหม่ พ.ศ. 2548). บุรีรัมย์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์. 2553. หลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม (หลักสูตรปรับปรุง พ.ศ. 2553). บุรีรัมย์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

ยุทธศาสตร์ ภาบาลบุตร. 2546. แนวทางการเรียนการสอนวิชาออกแบบสถาปัตยกรรมโดยกระบวนการแก้ปัญหาและการสืบค้น
กรณีศึกษา คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย.

วิจารณ์ พานิช. 2555. วิธีสร้างการเรียนรู้เพื่อศิษย์ในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพฯ : เอส. อาร์. พรินติ้ง.

วิจารณ์ พานิช. 2557. การเรียนรู้เกิดขึ้นได้อย่างไร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เอส. อาร์. พรินติ้ง.

วิโรฒ ศรีสุโร. 2547. วิฤตสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นในดินแดนอีสาน. วารสารอีสานศึกษา. 2 (ต.ค.- ธ.ค.), 9-15.

วิสาข์ แฝงเวียง และคณะ. 2556. รายงานประเมินความสำเร็จของโครงการบูรณาการการเรียนการสอน การวิจัย การบริการ
วิชาการและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ปีที่ 1.
บุรีรัมย์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

วิสาข์ แฝงเวียง และคณะ. 2557. รายงานประเมินความสำเร็จของโครงการบูรณาการการเรียนการสอน การวิจัย การบริการ
วิชาการและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ปีที่ 2.
บุรีรัมย์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

วิสาข์ แฝงเวียง และคณะ. 2558. รายงานประเมินความสำเร็จของโครงการบูรณาการการเรียนการสอน การวิจัย การบริการ
วิชาการและการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของสาขาวิชาเทคโนโลยีสถาปัตยกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ ปีที่ 3.
บุรีรัมย์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

วิสุทธิ ไบไม้. 2559. เครือข่ายการวิจัยความหลากหลายทางชีวภาพ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น. Rajabhat Journal of
Sciences, Humanities & Social Sciences. 16(2), 253-267.

วีรพันธุ์ ชินวัตร. 2547. คิดดังๆ : ใครว่า “เก่า” อยู่กับ “ใหม่” ไม่ได้ ? วารสารอาษา. 47(02—03), 102-105.

สมบัติ ประจัญสานต์. 2551. แนวทางการพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมกับผู้เรียน. บุรีรัมย์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. 2551. กรอบแผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2551-2565). กรุงเทพฯ
: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สิทธิพร ภิรมย์รัตน์. 2547. การอนุรักษ์ชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรม : แนวคิด หลักการและผลการปฏิบัติ.
วารสารหน้าจั่ว. (20), 40-56.

สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์, ม.ล. 2545. การศึกษาเปรียบเทียบแนวทางการอนุรักษ์เรือนไม้พื้นถิ่นภาคเหนือของไทยกับญี่ปุ่น.
วารสารอาษา, (06:45—07 : 45), 67-73.

สุวิทย์ มูลคำ และคณะ. 2543, อ้างถึงใน พรหทัย ตันท์จิตานนท์ และพีระ จุ๋นอยสุวรรณ. 2556. การพัฒนารูปแบบการเรียน
การสอนแบบบูรณาการโดยการจัดประสบการณ์ตามแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์ เพื่อพัฒนาการคิดวิเคราะห์และผลสัมฤทธิ์
ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3. วารสารมหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์. 5(3), 81-95.

การรวมกลุ่มเกษตรกรโดยวิธีวิจัย เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อลดต้นทุนอาหารสัตว์ของเกษตรกรโคเนื้อ ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

วริพัทธ์ เจียมปัญญาธิ

บทคัดย่อ

การศึกษาการลดต้นทุนด้านอาหารโคเนื้อของกลุ่มเกษตรกร จำนวน 22 ราย ในพื้นที่ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ระหว่าง มกราคม 2557—พฤษภาคม 2559 ใช้การรวมกลุ่มเกษตรกรแบบพึ่งพากันโดยผ่านวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR) มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของชุมชนด้านอาหารสัตว์จากแนวระดับล่างขึ้นสู่ระดับบน (Bottom-up approach) การพัฒนาระบบการเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกรในชุมชนตำบลตาลเดี่ยว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ถือเป็นต้นทางของห่วงโซ่อุปทานของการผลิตเนื้อโคสู่ตลาดผู้บริโภค การเลี้ยงในขั้นตอนนี้เป็นการเสริมสร้างกล้ามเนื้อให้แก่โค โดยการให้เดินเตะเล็มหญ้าตามทุ่งให้มีสภาพร่างกายที่มีกล้ามเนื้อที่เหมาะสม เพื่อการนำไปขุนในขั้นตอนต่อไป เกษตรกรในชุมชนมีการเลี้ยงโดยใช้แรงงานในครัวเรือน รวมทั้งการบริหารจัดการซึ่งเป็นระบบความเคยชินแบบดั้งเดิม จึงทำให้เกิดปัญหาเรื่องต้นทุนที่สูงและคุณค่าอาหารที่โคได้รับ รวมถึงการตลาด

การศึกษาเบื้องต้นจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรรายย่อยที่มีโคเนื้อน้อยกว่า 50 ตัว พบว่า เกษตรกรมีวิธีการเลี้ยงแบบดั้งเดิม เกษตรกรบางรายมีการจดบันทึก บางรายไม่ได้มีความสนใจด้านการบัญชี เกษตรกรแต่ละรายแยกกันจัดการอาหารสัตว์ของเกษตรกร ซึ่งทำให้ต้นทุนสูงเนื่องจากกลุ่มของเกษตรกรเป็นเกษตรกรรายย่อยและไม่มีการผลิตอาหารสัตว์ด้วยตนเอง ขาดการวางแผนในการเลี้ยง กระบวนการศึกษาเริ่มจากขั้นตอนแรก คือ การสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนพบว่า เกษตรกรสามารถรวมกลุ่มกันได้โดยมีผู้นำที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่สมาชิกภายในกลุ่มได้ ขั้นตอนที่ 2 การสำรวจความต้องการและระดมแนวคิดของเกษตรกร ขั้นตอนที่ 3 การสารพัดและการให้ข้อมูลเกี่ยวกับการผลิตอาหารสัตว์เพื่อเกษตรกรผลิตใช้เองถูกนำมาถ่ายทอด ขั้นตอนที่ 4 การลงมือปฏิบัติของเกษตรกรในชุมชน ขั้นตอนที่ 5 การประเมินผลจากการปฏิบัติจริงและระดมความคิดเห็น เพื่อหาแนวทางการปฏิบัติที่ยั่งยืน และขั้นตอนสุดท้ายเป็นการสร้างต้นแบบเกษตรกรที่มีแนวคิดการผลิตอาหารสัตว์เพื่อใช้เอง และเป็นแบบอย่างให้เกษตรกรอื่นๆ ในชุมชน

ผลจากการศึกษาการเลี้ยงโคเนื้อในชุมชน เมื่อเปรียบเทียบการเลี้ยงแบบดั้งเดิมและการเลี้ยงหลังจากการส่งเสริมด้านการผลิตอาหารสัตว์เพื่อใช้เองพบว่า การเลี้ยงแบบการส่งเสริมมีต้นทุนที่ต่ำกว่าร้อยละ 8.10—53.80 ขึ้นกับปัจจัยด้านฤดูกาล ถือว่าเป็นที่น่าสนใจของเกษตรกร แต่ปัญหาด้านการผลิตพืชอาหารสัตว์ยังคงเป็นปัญหาที่เกษตรกรประสบ ดังนั้นแนวคิดในการปลูกพืชอาหารสัตว์เพื่อใช้เองพร้อมกับการรวมกลุ่มการผลิตอาหารสัตว์ จึงได้เกิดขึ้นเพื่อเป็นต้นแบบของเกษตรกรในชุมชน และเป็นแหล่งการส่งเสริมให้ชุมชนมีความร่วมมือกันในการสร้างความสัมพันธ์แก้ไขปัญหาด้านต้นทุนการเลี้ยงโคเนื้อที่สูง เป็นแหล่งความรู้ และสร้างความสัมพันธ์ที่ดีของชุมชน

คำสำคัญ : อาหารสัตว์ ห่วงโซ่อุปทานของโคเนื้อ ต้นทุน เกษตรกรรายย่อย

สาขาวิชา : เศรษฐศาสตร์เกษตร

วริพัทธ์ เจียมปัญญาธิ

หัวหน้าคณะวิจัย

สำนักวิชาการปฏิบัติการเกษตร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อีเมล : waripas.j@chula.ac.th

Reduction costs of animal rations for cattle farmers by Participatory Action Research (PAR) in Tumbon Tandeaw, Aumphor Kangkoy, Saraburi Province

Waripas Jiumpanyarach

Field : Agricultural economic

Waripas Jiumpanyarach

Head of research team

School of Agricultural Resources

Chulalongkorn University

Email: waripas.j@chula.ac.th

Abstract

The objective of this study was to analyze factors which reduced costs of animal rations in Tumbon Tandeaw, Aumphor Kangkoy, Saraburi Province, Thailand during January 2014 – May 2016 by Participatory Action Research, PAR. A bottom-up approach was used to develop cattle system for farmers in Tumbon Tandeaw community. This was a supply chain of cattle farmers to beef consumers. The cattle were fed in grassland and cheap carbohydrate to develop muscle and body frame before selling to feedlot. The members in the farmers' families were used as labor. According to traditional farm management, the serious problems were costs of productions, quality of rations, and marketing.

The study found the economic and social of smallholders who had maximum 50 cattle in a farm. According to traditional agricultural management, farmers would not record costs of production. The farmers were not interested in accountant. Farmers always ordered ingredients for the rations individually. This caused high costs of productions and they could not produce animal rations for their farms because they did not have plan. The first step of the study found the community had leaders who could deliver knowledge and information to the farmer community. Second, this agricultural concept was surveyed. Third, knowledge and practice was extension to farmers. Forth, farmers in the community participated and practiced the cattle management. Farmers' practices were evaluated and the model of cattle' farm was created for community sustainability in the community.

The results showed the extension service could reduce costs of the production was below traditional system 8.10-5.33%, which depended upon season. Also, the insufficient forage crops supply for cattle was serious problems. Thus, the extension to increasing forage crops using in own farms and group participation were necessary. This model would be sources of knowledge and of healthy community relationship.

Keywords : Animal rations, Supply chain of cattle, Cost of production, Smallholder

บทนำ

การเลี้ยงสัตว์ถือเป็นอาชีพหลักของเกษตรกรไทย โดยทั่วไปเกษตรกรจะเลี้ยงสัตว์เป็นการเลี้ยงเพื่อการออม ดังนั้นจะเห็นเกษตรกรในชุมชนต่างๆ มีการเลี้ยงกระบือ โค สุกร ไก่เป็นทรัพย์สินของครัวเรือน การเลี้ยงสัตว์ในลักษณะนี้ของเกษตรกรจะเลี้ยงตามระดับเศรษฐกิจของครัวเรือน และการถ่ายทอดวิธีการจากบรรพบุรุษ ซึ่งจะเป็นการสังเกตและการจดจำตามที่แต่ละครัวเรือนได้เคยปฏิบัติ โดยไม่ได้อาศัยหลักการทางวิชาการเท่าใดนัก การเลี้ยงในลักษณะนี้จะเป็นการเลี้ยงของเกษตรกรรายย่อย การให้ความรู้ด้านการเลี้ยงปศุสัตว์ให้ตรงตามหลักวิชาการจึงมีความสำคัญและจำเป็นในการพัฒนาผลผลิตของเกษตรกรเท่าที่ผ่านมา การส่งเสริมเกษตรกรรายย่อยด้านปศุสัตว์มีการดำเนินการมาเป็นเวลานาน โดยจะเป็นการส่งเสริมในลักษณะแนวดิ่งจากผู้บริหาร ซึ่งเป็นนโยบายของทางภาครัฐและเป็นแนวคิดของผู้บริหารและเจ้าหน้าที่ด้านการเกษตรที่เกี่ยวข้อง ปัญหาที่เกิดขึ้นก็คือ การทำความเข้าใจแก่เกษตรกรในด้านต้นทุนการเลี้ยงสัตว์ตามหลักวิชาการและการรวมกลุ่มของเกษตรกร เพื่อช่วยกันคิดและพัฒนาองค์ความรู้ทางวิชาการให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของเกษตรกรในชุมชน ซึ่งเกิดจากการขาดการมีส่วนร่วมของเกษตรกรและชุมชน ทำให้การรวมกลุ่มเกษตรกรและการพัฒนาเชิงขาดความต่อเนื่อง เกษตรกรไม่สามารถพึ่งตนเองได้ทำให้ไม่เกิดความยั่งยืน เกษตรกรผู้เลี้ยงปศุสัตว์เป็นเกษตรกรกลุ่มหนึ่งที่ประสบปัญหาด้านการรวมและพัฒนาในกลุ่มในกระบวนการผลิต วิธีการเลี้ยงและด้านการตลาดเพื่อให้เกิดความยั่งยืน ดังนั้นจึงมีข้อเสนอให้สร้างกระบวนการรวมกลุ่มตามอาชีพและชุมชนในกลุ่มเกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการต้นทุนด้านอาหาร โดยเฉพาะเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อรายย่อย ซึ่งมีลักษณะการเลี้ยงแบบปล่อยทุ่งและต้องการพัฒนาการเลี้ยงให้เป็นระบบที่ได้มาตรฐาน โดยได้รับความรู้จากสถาบันการศึกษาและหน่วยงานราชการ กระบวนการดังกล่าวจะสามารถสร้างชุมชนเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อรายย่อยที่มีอำนาจในการต่อรองการตลาด และยกระดับเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน รวมทั้งได้มีการส่งเสริมและนำแนวทางจากการส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรโคเนื้อนี้ เป็นต้นแบบการรวมกลุ่มที่ยั่งยืน

เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อในประเทศไทยมีจำนวนไม่น้อยกว่า 1.3 ล้านครัวเรือน(แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาโคเนื้อ, 2555) ประกอบด้วย เกษตรกรรายใหญ่และรายย่อย แต่ส่วนมากจะเป็นเกษตรกรรายย่อยซึ่งจะเลี้ยงโคเนื้อไม่เกิน 50 ตัว เลี้ยงเพื่อส่งไปเลี้ยงเพื่อขุนต่อโดยจะมีพ่อค้าหรือฟาร์มขนาดใหญ่มารับซื้อ เนื่องจากเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย ดังนั้นเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อในปัจจุบันจึงประสบปัญหาด้านต้นทุนด้านอาหารสัตว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้า

ถึงตลาดอาหารสัตว์อย่างแท้จริง เพราะขาดอำนาจการต่อรองและความเข้าใจเรื่องคุณค่าอาหารในวัตถุดิบของอาหาร ประกอบกับการแข่งขันด้านการตลาดของโคเนื้อสู่ตลาดโลกหลัง จากการเปิดการค้าเสรี (AFTA) ทำให้เกษตรกรเลี้ยงโคเนื้อประสบปัญหาด้านคุณภาพของเนื้อโคตามมาตรฐาน จากสถิติมีการส่งโคเนื้อ ปีพ.ศ. 2553 การส่งโคเนื้อมีชีวิตออกสู่ภายนอกประเทศขาดดุลการนำเข้าเนื้อโคคุณภาพสูง 380 ล้านบาท ทำให้เกษตรกรเลิกการเลี้ยงโคเนื้อเป็นจำนวนมาก (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2557)

ถึงแม้ว่าเกษตรกรจะประสบปัญหาการขาดทุน แต่เกษตรกรรายย่อยที่เลี้ยงโคไม่เกินครอบครัวละ 50 ตัว ยังคงมีการเลี้ยงกันอยู่ทั่วไป เนื่องจากเป็นอาชีพที่เลี้ยงกันมานาน และมีพื้นที่โล่ง จึงสามารถเลี้ยงได้โดยการปล่อยทุ่ง ซึ่งการเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกรรายย่อยนี้ จะเป็นการเลี้ยงเพื่อปรับโครงสร้างร่างกาย (Backgrounding cattle) (DiCostanzo, A., 2014) หรือเรียกกันในกลุ่มเกษตรกรว่า “เลี้ยงเพื่อปรับโครงสร้าง” การเลี้ยงปรับโครงสร้างเป็นขั้นตอนที่สำคัญ ซึ่งจะเรียกว่าเป็นขั้นตอนต้นน้ำของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคก่อนที่จะส่งไปขุนจนได้ขนาดเพื่อการบริโภค การเลี้ยงปรับโครงสร้างถือเป็นขั้นตอนที่สามารถเพิ่มคุณภาพของโคขุน แต่เท่าที่เป็นอยู่ ลักษณะการเลี้ยงแบบดั้งเดิมจะเป็นการเลี้ยงของเกษตรกรรายย่อยที่อาศัยการเลี้ยงแบบธรรมชาติและไม่ได้มีการวางแผนด้านต่างๆ เช่น ปริมาณและคุณค่าอาหารของโค ตลาดการรับซื้อ รายได้ และกำไรที่จะได้รับ เหตุผลดังที่กล่าวมาแล้วนี้ ส่งผลให้เกษตรกรไม่สามารถเป็นผู้ต่อรองในตลาดการซื้อขายที่แท้จริงได้ ราคาในการซื้อขายในขั้นตอนนี้ จะขึ้นกับพ่อค้ารับซื้อซึ่งทำให้ประสบปัญหาการขาดทุน

จังหวัดสระบุรี เป็นจังหวัดที่มีทั้งอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม โดยอำเภอแก่งคอยมีประชากรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ 13.92 ของจังหวัด (สำนักงานเกษตรจังหวัดสระบุรี, 2551) มีพื้นที่เป็นอุตสาหกรรมจำนวนมาก แต่ก็ยังมีประชาชนประกอบอาชีพเกษตรกรรมอยู่จำนวนไม่น้อย ความแตกต่างระหว่างอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมของอำเภอแก่งคอยจึงน่าสนใจ ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอแก่งคอย เป็นตำบลที่มีการทำการเกษตรล้อมรอบด้วยการทำอุตสาหกรรม ซึ่งมีความแตกต่างในด้านลักษณะของสังคมในชุมชน การส่งเสริมความรู้ด้านการเกษตรสู่เกษตรกร จึงเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยยกระดับสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมได้ เกษตรกรของตำบลตาลเดี่ยว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี มีอยู่ถึง ร้อยละ 20 ของจำนวนประชากรทั้งหมด (บทสรุป องค์การบริหารส่วนตำบลตาลเดี่ยว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี, 2557) และเมื่อเปรียบเทียบการเลี้ยงโคเนื้อทั้งหมดของตำบลตาลเดี่ยว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี มีการเลี้ยงโคเนื้อร้อยละ 12.10 ซึ่งเป็นอันดับสามในอำเภอแก่งคอย การเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกรตำบลตาลเดี่ยว จะเลี้ยงเพื่อปรับโครงสร้าง โดยเกษตรกรซื้อโคเนื้ออายุไม่เกิน 6 เดือน นำหนัก

ไม่เกิน 300 กิโลกรัม ทำการเลี้ยงเพื่อเพิ่มน้ำหนัก ปรับปรุงให้มีปริมาณกล้ามเนื้อและปริมาณไขมันให้เหมาะสมภายในเวลาระยะหนึ่ง คือ 4-6 เดือน โดยการปล่อยเลี้ยงตามพื้นที่ใกล้เคียงที่ว่างอยู่ เช่น สูดานเชิงเข่ง และสุสานอังกัก เป็นต้น และซื้ออาหารเสริม เมื่อได้น้ำหนักที่ต้องการซึ่งมักจะทราบได้จากการสังเกตและประสบการณ์ของเกษตรกรเองและพ่อค้ารับซื้อ ซึ่งขึ้นกับความพึงพอใจด้านราคาของเกษตรกรที่พ่อค้ารับซื้อเสนอให้ จึงขายเพื่อนำไปเลี้ยงแบบขุนต่อไป (วรวิทย์ เจริญบุญธรรม, 2557)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

สำหรับปัญหาด้านต้นทุนอาหารสัตว์ ทำให้เกษตรกรประสบปัญหาทางด้านเศรษฐกิจนั้น จากการสำรวจชุมชนตำบลเดียวโดยวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research, PAR) ในระยะแรก ระหว่างมกราคม 2557-พฤษภาคม 2557 พบว่า เกษตรกรไม่มีการจัดบันทึกต้นทุนต่างๆ เกี่ยวกับการเลี้ยงโคเนื้อไว้ การเลี้ยงเป็นลักษณะการปล่อยทุ่ง แล้วให้อาหารเสริมที่ซื้อจากร้านขายอาหารสัตว์ในจำนวนที่มาก ขาดการวางแผนการซื้อและการให้อาหาร ทำให้เกษตรกรมีรายได้และกำไรที่ไม่เพียงพอกับต้นทุนและการใช้จ่ายในการดำรงชีพ โดยเฉพาะในช่วงฤดูแล้ง เกษตรกรจะมีต้นทุนด้านอาหารหยาบ (หญ้า) เพิ่มขึ้น เนื่องจากหญ้าตามทุ่งนาหรือบริเวณสุสานที่เคยให้โคเคินแพะเล็มมีปริมาณน้อย จึงต้องมีการซื้อฟางมาเสริมทำให้มีต้นทุนเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ เกษตรกรยังขาดความเข้าใจในเรื่องคุณค่าอาหารและสารอาหารของวัตถุดิบสำหรับสัตว์เคี้ยวเอื้อง (โคเนื้อ)

จะเห็นได้ว่า การเข้าถึงแหล่งอาหารสัตว์ของเกษตรกรรายย่อยเป็นอุปสรรคที่สำคัญของเกษตรกรในพื้นที่ ถึงแม้ว่าตำบลเดียวจะเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง แต่การรวมกลุ่มเพื่อการจัดหาวัตถุดิบอาหารและการผลิตอาหารสัตว์สำเร็จรูปนี้มีการดำเนินการน้อยมาก ดังนั้นการศึกษานี้จึงเกิดจากการนำปัญหาและความต้องการของเกษตรกร โดยการรวมกลุ่มของเกษตรกรตามแนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อทำให้เกิดการช่วยเหลือกันในกลุ่มชุมชนเป็นสำคัญโดยมีวัตถุประสงค์ คือ

1. เพื่อลดต้นทุนการเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกรรายย่อย ตำบลเดียว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี
2. เพื่อเสริมความเข้มแข็งการรวมกลุ่มเกษตรกรเลี้ยงโคเนื้อรายย่อย ตำบลเดียว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี
3. เพื่อสร้างเกษตรกรต้นแบบ

พื้นที่ศึกษา ตำบลเดียว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่ที่มีทั้งเขตอุตสาหกรรมและเกษตรกรรมที่อยู่ใกล้เคียงกัน

ขอบเขตของการศึกษา

1. เกษตรกรเลี้ยงโคเนื้อ จำนวน 22 ราย ที่อาศัยในชุมชนตำบลเดียว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี
 2. ทีมวิจัย ประกอบด้วย นักวิชาการจากสำนักวิชาทรัพยากรการเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และจากศูนย์พัฒนาและวิจัยอาหารสัตว์นครราชสีมา กรมปศุสัตว์
- ระยะเวลา ระหว่างมกราคม 2557—พฤษภาคม 2559

(ก) จังหวัดสระบุรี

(ข) อำเภอแก่งคอย

(ค) ตำบลเดียว

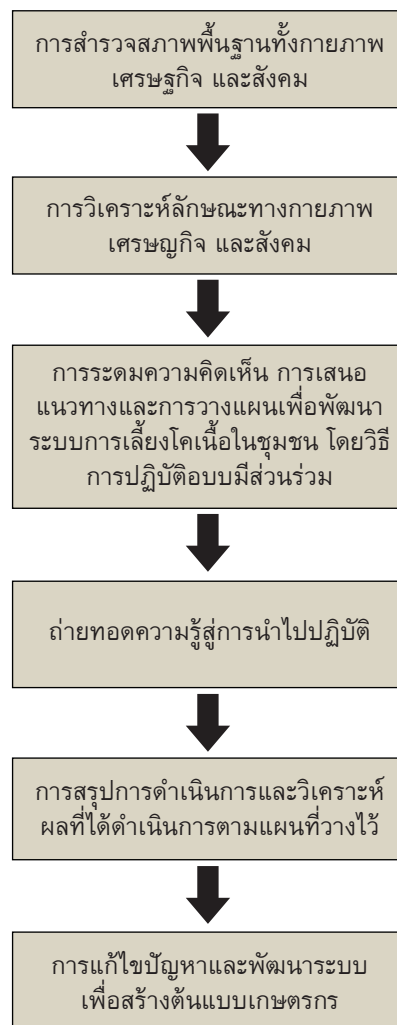
วิธีการวิจัย

วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เป็นวิธีการที่ประกอบด้วย ปัญหา การปฏิบัติ และการตอบรับจากการปฏิบัติ (Kemmmis and McTaggart, 1998, 2005) ซึ่งกระบวนการนี้จะทำให้เกิดการพัฒนาความรู้และเข้าใจปัญหาจากการปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน (Greenwood an Levin, 2003) วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีวิจัยที่ออกแบบให้สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการดำเนินงานตามความสามารถของแต่ละบุคคลที่จะสามารถมีส่วนร่วมได้ในแต่ละขั้นตอน กระบวนการประเมินผลจะเป็นการประเมินผลในภาพรวมของชุมชน วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่ใช้กับเกษตรกรเพื่อเรียนรู้ปัญหาจากปัญหาและสภาพแวดล้อมจริงของชุมชนเกษตรกร ดังนั้น ชุมชนและผู้ได้รับผลประโยชน์ร่วมของชุมชน (Stakeholder) จะได้รับประโยชน์สูงสุดจากปัญหาที่แท้จริง (Mapfumo, 2013)

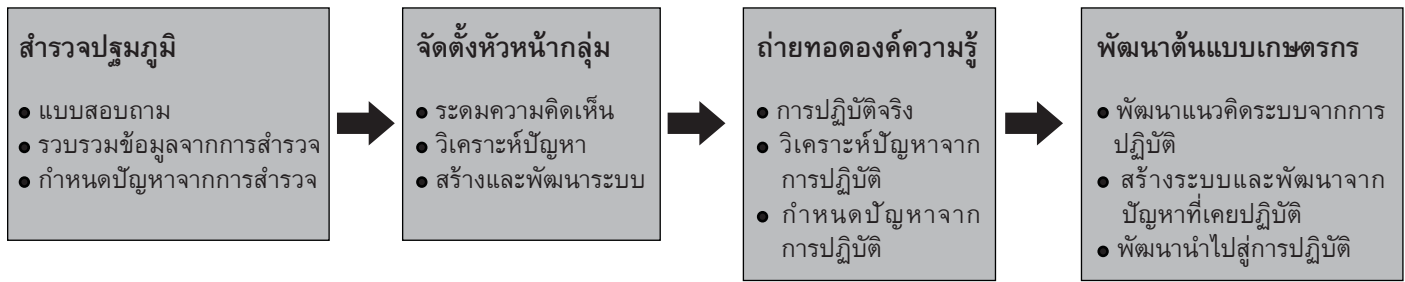
กระบวนการ PAR เริ่มจากการระบุปัญหาและวิธีการรวบรวมปัญหาที่เกิดจากชุมชน การวางแผนเพื่อแก้ปัญหาซึ่ง

ประกอบด้วยเทคนิคและวิธีการที่ดีที่สุด โดยใช้ปัญหาเป็นตัวสำคัญในการหาวิธีที่ดีที่สุด (Problem-based) และการตอบรับจากการปฏิบัติ และวิธีการแก้ปัญหาที่ดีที่สุด (Mackenzie, 2012)

การดำเนินการศึกษาโครงการวิจัยเพื่อการลดค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงโคเนื้อ ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ให้สามารถผลิตอาหารสัตว์เคี้ยวเอื้อง โดยเฉพาะอาหารหยาบเพื่อลดต้นทุนและเก็บไว้ในฤดูแล้ง การดำเนินการศึกษาเป็นการดำเนินการตามแนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's participation) สมาชิกของกลุ่มมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ระดมความคิดเห็น และนำไปสู่การแก้ปัญหาและพัฒนาเพื่อสร้างต้นแบบของกลุ่มชุมชน จะเห็นได้ว่าแนวความคิดไม่ได้เริ่มต้นจากบนสู่ล่าง (Top-down approach) แต่เป็นการระดมความคิดเห็นจากล่างขึ้นบน (Bottom-up approach) แทนที่จะเป็นการเริ่มต้นจากสถาบันสนับสนุน เช่น รัฐ เอกชน และสถาบันการศึกษา เป็นต้น จากแนวความคิดนี้ ทำให้เกิดการแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องตามความต้องการของเกษตรกร จากการรวมกลุ่มแบบพึ่งพากันโดยวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ภาพที่ 2 กรอบแนวความคิดการวิจัย

ภาพที่ 3 กระบวนการพัฒนาระบบเกษตรกร ต้นแบบเกษตรกรจากแนวความคิดของชุมชน

กระบวนการศึกษานี้ เริ่มต้นจากการระดมความคิดเห็นจากปัญหาของชุมชน ระบบการเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรในชุมชนจะเป็นการเลี้ยงแบบไม่มีการวางแผน เนื่องจากเกษตรกรมีความคิดว่า รายได้เกิดจากการซื้อโคมาเลี้ยงสักระยะแล้วขายไป ซึ่งเกษตรกรจะคิดถึงรายได้ คือ จำนวนเงินที่ได้รับโดยไม่ได้อภิปรายต้นทุนของระบบการดูแล ได้แก่ อาหารสัตว์ การรักษา การดูแล เป็นต้น ดังนั้นการศึกษาตามแนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน (People's participation) จึงเริ่มจาก

1. การสำรวจสภาพพื้นฐานทั้งกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม การศึกษาในระยะแรก ทางที่มวิชัยประกอบด้วย นัก

วิชาการจากสำนักวิทยบริการการเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และจากศูนย์พัฒนาและวิจัยอาหารสัตว์ นครราชสีมา กรมปศุสัตว์ ได้ประชุมกลุ่มและสำรวจระบบนิเวศ ได้แก่ ลักษณะที่ดิน แหล่งน้ำ และสิ่งมีชีวิตภายในพื้นที่การวิจัย เพื่อทำความเข้าใจต่อระบบการเลี้ยงโคเนื้อและปัญหาของเกษตรกร จากนั้นดำเนินการวางแผนและประสานงานกับที่มวิชัยเพื่อประมวลองค์ความรู้และวิธีการจัดการระบบการเลี้ยงโคเนื้อของชุมชนพื้นที่ เพื่อให้ได้ประโยชน์แก่ชุมชนมากที่สุด สำรวจโดยการประชุมกลุ่มและสัมภาษณ์รายบุคคลจากแบบสอบถามเชิงลึก มีรายละเอียดด้านสภาพเศรษฐกิจ จำนวนพื้นที่ทำการเกษตร (ทั้งพืชและปศุสัตว์) จำนวนโคเนื้อที่เลี้ยง แหล่งซื้ออาหารที่เลี้ยง และราคา รวมถึงการตลาดของการซื้อขายโคเนื้อ

ภาพที่ 4 การสำรวจความมีส่วนร่วมของชุมชน สภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของชุมชน

2. การวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพ เศรษฐกิจ และสังคม

จากการสำรวจสภาพกายภาพ ชีวภาพ และระบบเศรษฐกิจ รวมถึงสังคมของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อในชุมชนจากการสัมภาษณ์เชิงลึกข้างต้น และลงพื้นที่สำรวจระบบนิเวศภายในพื้นที่การเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกร พบว่า พื้นที่เป็นภูเขาและพื้นที่แห้งแล้ง ดินไม่เหมาะสมต่อการเพาะปลูก มีแหล่งน้ำจำนวนน้อยซึ่งเป็นแหล่งน้ำของเอกชน ทำให้ฤดูแล้งพื้นที่ส่วนใหญ่ภายในตำบลขาดน้ำ ไม่สามารถเพาะปลูกได้ ยกเว้นเกษตรกรบางรายที่มีแหล่งน้ำเป็นของตนเองจึงสามารถทำการเพาะปลูกได้

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกเกษตรกร 22 ราย โดยการคัดเลือกเกษตรกรที่เลี้ยงโคเนื้อ จำนวนไม่เกิน 50 ตัว ของตำบลตาลเดี่ยว อำเภอแก่งคอย พบว่า มีเกษตรกรที่มีลักษณะเป็นผู้นำจำนวน 2 ราย จากเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ ที่สามารถเล่าถึงปัญหาและเสนอความคิดเห็น และรวบรวมความคิดเห็นของสมาชิกและนำไปถ่ายทอดได้ ทางทีมวิจัยจึงจัดไว้ในกลุ่มผู้นำเพื่อเป็นผู้ประสานงาน และนำแนวความคิดตามหลักวิชาการที่ได้รับจากทีมวิจัยไปถ่ายทอดให้แก่สมาชิกภายในกลุ่ม

นอกจากนี้ ทางทีมวิจัยพบว่า เกษตรกรไม่มีการบันทึกการเจริญเติบโตของโคเนื้อ หลังจากซื้อมาและก่อนการขาย ทำให้ไม่สามารถประเมินราคาต้นทุนด้านการจัดการการเลี้ยงได้ ทำให้ทีมวิจัยเสนอแนวคิดให้เกษตรกรมีการวัดการเจริญเติบโต โดยการวัดขนาดและชั่งน้ำหนัก

การศึกษาตามแนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน ด้วยการให้เกษตรกรผู้ประสบปัญหาได้แสดงความคิดเห็นบนพื้นฐานของประสบการณ์ที่เกษตรกรได้ประสบ เริ่มต้นจากการให้ความรู้ด้านต้นทุนเกษตรกรรายย่อยที่เพิ่มขึ้น ลดต้นทุนด้านอาหารสัตว์โดยการผลิตใช้เองในชุมชน ได้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่กลุ่มเกษตรกร โดยให้ผู้นำกลุ่มเกษตรกรเป็นผู้ประสานงานรับและส่งสารระหว่างชุมชนและทีมวิจัย กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้จากสำนักวิจัยและพัฒนาอาหารสัตว์นครราชสีมา ผ่านทีมวิจัยจากสำนักวิทยาทรรพยากรการเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นผู้ประสาน เกษตรกรได้ร่วมกันลงมือปฏิบัติและวางแผนการลดต้นทุนโดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ที่แตกต่างกัน และข้อจำกัดของแต่ละเกษตรกรที่แตกต่างกัน หาแนวคิดและการจัดการการรวมกลุ่ม รวมถึงการร่วมมือกันในกลุ่มเพื่อการลดต้นทุน

ภาพที่ 5 การสำรวจการเลี้ยงโคเนื้อของชุมชนเกษตรกรตำบลตาลเดี่ยว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

3. การระดมความคิดเห็น

การเสนอแนวทางและการวางแผนเพื่อพัฒนาระบบการเลี้ยงโคเนื้อของกลุ่มเกษตรกร จำนวน 22 ราย ในชุมชนตำบลเตาเดียว อำเภอแก่งคอย ในครั้งนี้ให้เกษตรกรได้แสดงความคิดเห็น และกำหนดแผนการดำเนินการ รวมถึงการรับทราบปัญหาของเกษตรกรและความต้องการในการพัฒนาระบบการเลี้ยงโคในพื้นที่ของชุมชน

4. ถ่ายทอดความรู้สู่การนำไปปฏิบัติ

ทีมวิจัยและเกษตรกรได้ร่วมกันวางแผนและศึกษาดูงานที่ฟาร์มลุงเซาว์ จังหวัดสุพรรณบุรี เนื่องจากมีระบบการจัดการที่ดี ได้แก่ การผลิตอาหารสัตว์ใช้เอง การเลี้ยง และการตลาดอย่างเป็นระบบการเลี้ยงที่ครบวงจร ซึ่งเกษตรกรจะได้รับแนวคิดเพื่อพัฒนาการจัดการการเลี้ยงตามทรัพยากรและความสามารถของเกษตรกรที่มี นอกจากนี้ เกษตรกรได้ลงมือ

ปฏิบัติและรวบรวมผลจากการปฏิบัติเพื่อการเปรียบเทียบทั้งเศรษฐกิจและสังคมของคนในชุมชน

5. การสรุปการดำเนินการ และวิเคราะห์ผลที่ได้ดำเนินการตามแผนที่วางไว้

การสรุปผลการดำเนินการในระยะแรกและขอความคิดเห็น เพื่อดำเนินการและพัฒนาให้เป็นระบบการเลี้ยงโคที่ครบวงจร ซึ่งเกษตรกรผู้นำจะเป็นผู้ที่ริเริ่มให้ความคิดเห็นจากปัญหาในระยะแรก และเสนอความคิดเห็นเพื่อที่จะพัฒนาจากปัญหาที่เกิดขึ้น

6. การแก้ไขปัญหาและพัฒนาระบบเพื่อเป็นต้นแบบ

การพัฒนาปัญหาจากปัญหาที่เกิดขึ้น และได้รับแนวทางการแก้ปัญหาจากเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการในชุมชน และสร้างต้นแบบเพื่อเปรียบเทียบผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นในด้านเศรษฐกิจและสังคม นำไปสู่การสร้างต้นแบบของชุมชนที่ยั่งยืน

ภาพที่ 6 การประเมินการดำเนินการ เพื่อดำเนินการสร้างระบบการเลี้ยงปศุสัตว์ต้นแบบ โดยการผลิตอาหารสัตว์ใช้เอง

ผลการศึกษา

1. การศึกษาสภาพเศรษฐกิจและสังคม

การสำรวจสภาพเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อในชุมชนตำบลตาลเดี่ยว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี จำนวน 22 ราย จากนั้นคัดเลือกผู้นำกลุ่มเกษตรกรที่มีลักษณะเรียนรู้ได้เร็วและสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่สมาชิกได้เป็นอย่างดี เป็นผู้ประสานงานรับและส่งสารระหว่างชุมชนและทีมวิจัย เพื่อการจัดอบรมเกษตรกรเรื่องการผลิตอาหารสัตว์เพื่อใช้เองของเกษตรกร จากการสำรวจเกษตรกรเลี้ยงโคเนื้อที่เข้าร่วมโครงการแยกตามสภาพเศรษฐกิจและสังคมพบว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมมีอายุส่วนใหญ่ ระหว่าง 36-45 ปี การศึกษาระดับประถมศึกษาและมีรายรับหลังจากหักต้นทุนแล้วจากการขายโคเนื้อปีละ 3 ครั้ง ระหว่าง 5,000—15,000 บาทต่อปี จากรายได้ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าเกษตรกรชุมชนนี้มีรายได้ค่อนข้างต่ำ ดังนั้นการวางแผนด้านการยกระดับเศรษฐกิจและอาชีพของชุมชนจึงมีความสำคัญและจำเป็น

2. การระดมและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของชุมชน สถานการณ์การเลี้ยงโคเนื้อของชุมชน

เกษตรกรจะใช้ความชำนาญในการซื้อโคเนื้อและขาย โดยอยู่บนความพึงพอใจระหว่างผู้มารับซื้อเพื่อไปขุน เกษตรกรบางรายรอช่วงเวลาการขาย เช่น ในเทศกาลกินเจจะชะลอการขายเพื่อให้มีราคาที่สูงขึ้นหลังจากเทศกาลนี้สิ้นสุดลง จะเห็นได้ว่า การเลี้ยงโคเนื้อลักษณะนี้เป็นการเลี้ยงที่ไม่มีแบบแผนตายตัวทั้งวิธีการเลี้ยง อาหาร รวมถึงการตลาด ดังนั้นเกษตรกรจึงประสบปัญหาด้านต้นทุนที่สูงขึ้น ทำให้กำไรที่ได้ลดน้อยลงและไม่แน่นอน ประกอบกับในบริเวณตำบลตาลเดี่ยว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี เป็นบริเวณที่แล้งพื้นที่ไม่เหมาะกับการเพาะปลูกพืชเศรษฐกิจ จึงทำให้เกษตรกรมีทางเลือกในการประกอบอาชีพไม่มาก

แนวทางของเกษตรกรเลี้ยงโคเนื้อในชุมชน ควรต้องลดต้นทุนด้านอาหารสัตว์และเพิ่มประสิทธิภาพในการเลี้ยง โดยการลดระยะเวลาการเลี้ยง จากการเลี้ยง 5 เดือน หรือเกษตรกรสามารถขายได้ 2 ครั้งต่อปี มาเป็น 3.5-4 เดือน หรือขายได้ 3 ครั้งต่อปี ซึ่งจะส่งผลให้ต้นทุนด้านแรงงานและอาหารที่ใช้ในการเลี้ยงนั้นลดลง การคำนวณด้านคุณภาพของอาหารและปริมาณอาหารที่จะให้โคเนื้อกินและให้เกิดประสิทธิภาพมากที่สุดจึงมีความจำเป็น การปลูกหญ้าเพื่อเป็นอาหารหยาบ เช่น หญ้าเนเปียร์หรือหญ้าแพงโกล่า เป็นต้น แนวความคิดการส่งเสริมการปลูกหญ้านี้ จะช่วยเกษตรกรทั้งการลดต้นทุนด้านอาหารสัตว์และการเพิ่มช่องทางรายได้ของเกษตรกรอีกทางหนึ่ง นอกจากการรวมกลุ่มเพื่อจัดการกระบวนการซื้อขายอาหารสัตว์และ

ธุรกิจการเลี้ยงโคเนื้อ โดยการเปรียบเทียบต้นทุนที่เกิดจากการรวมกลุ่มในกระบวนการซื้อขายอาหารสัตว์ และการศึกษาดูงานที่ฟาร์มลุงเชาว์ จังหวัดสุพรรณบุรี ทำให้เกษตรกรเห็นข้อแตกต่างด้านต้นทุนที่ลดลง และแนวทางการทำธุรกิจจากฟาร์มดังกล่าว

3. การถ่ายทอดความรู้สู่การปฏิบัติ

ความรู้ที่สำคัญในการพัฒนาระบบการเลี้ยงของเกษตรกรในชุมชน คือ ความรู้ด้านการปลูกพืชอาหารสัตว์และวัตถุดิบนอกเหนือจากพืชอาหารสัตว์ เกษตรกรจะทราบถึงสารอาหารที่มีในวัตถุดิบอื่นๆ นอกเหนือจากวัตถุดิบที่เกษตรกรใช้อยู่เป็นประจำ เพราะการเรียนรู้ด้านสารอาหารของวัตถุดิบจะช่วยให้เกษตรกรสามารถปรับเปลี่ยนวัตถุดิบการผลิตอาหาร เพื่อต้นทุนที่ต่ำลง รวมถึงความรู้ความเข้าใจเรื่องบัญชีรายรับรายจ่าย โดยทีมวิจัยได้บรรยายการจดบันทึกบัญชีต้นทุนที่สอดคล้องกับระยะเวลาและฤดูกาลของการเลี้ยง เพื่อเปรียบเทียบประโยชน์จากการวางแผนการเลี้ยง

ทีมวิจัยได้นำชุมชนศึกษาดูงานที่ฟาร์มลุงเชาว์ จังหวัดสุพรรณบุรี เกษตรกรได้รับความรู้จากการจัดการปลูกหญ้าอาหารสัตว์ การจัดการด้านบัญชี และการตลาด นอกจากนี้เกษตรกรได้เป็นสมาชิกฟาร์มเครือข่ายของฟาร์มลุงเชาว์เพื่อขอความรู้ คำแนะนำ และตลาดของโคเนื้อ ได้แก่ ราคาโคเนื้อที่ซื้อมา และระยะเวลาการเลี้ยงเพื่อขายให้ได้ราคามากที่สุด และราคาขาย เป็นต้น

ทีมวิจัยลงพื้นที่เพื่อทำการสาธิตการผลิตอาหารสัตว์ไว้ใช้เองโดยการรวมกลุ่มเพื่อลดต้นทุนด้านวัตถุดิบและแรงงาน เริ่มต้นจากการทำความเข้าใจกับเกษตรกร และเตรียมความพร้อมในด้านการผลิตอาหารหยาบหรือหญ้าเลี้ยงสัตว์ เช่น หญ้าแพงโกล่า หญ้าเนเปียร์ปากช่อง 1 เป็นต้น เพื่อนำมาเป็นวัตถุดิบอาหารสัตว์และให้เกษตรกรเรียนรู้ถึงคุณค่าอาหารที่เหมาะสมในการเลี้ยงโคเนื้อ เพื่อให้เกษตรกรสามารถปรับเปลี่ยนวัตถุดิบทดแทนในฤดูกาลที่วัตถุดิบมีราคาแพง แล้วจึงสาธิตการผลิตอาหารผสมสำเร็จรูปเพื่อให้เกษตรกรเรียนรู้และนำไปเป็นต้นแบบในการผลิตเพื่อใช้เอง รวมถึงการส่งเสริมโดยการอบรมให้เกษตรกรจัดทำบันทึกต้นทุนด้านอาหารสัตว์เพื่อเกษตรกรสามารถเปรียบเทียบต้นทุนด้านอาหารสัตว์ ช่วงก่อนและหลังการเข้าร่วมโครงการ และผลิตอาหารเพื่อใช้เอง

การดำเนินการเริ่มจากกำหนดวันให้เกษตรกรจำนวน 22 ราย ที่สนใจเข้าร่วมโครงการมารวมกลุ่มกันตั้งแต่เริ่มต้น โดยเกษตรกรจะรวมกลุ่มเพื่อผสมอาหารทุกวันเสาร์ เนื่องจากเป็นวันที่ทุกคนว่างจากภารกิจและกิจกรรมต่างๆ โดยเกษตรกรแบ่งหน้าที่กันดังนี้ คือ การสอบถามสมาชิกภายในกลุ่มถึง

จำนวนโคเนื้อที่มี เพื่อให้ผู้ที่มีหน้าที่จัดหาวัตถุดิบ รวบรวม และคำนวณปริมาณความต้องการใน 1 สัปดาห์ที่จะผลิต เมื่อถึงเวลาที่นัดหมายในการผลิตครั้งแรก เกษตรกรได้ทดลองการผสมโดยการผสมวัตถุดิบในหลายลักษณะ เพื่อหาวิธีการในกระบวนการผลิตที่สะดวก รวดเร็ว และประหยัดแรงงานมากที่สุด ซึ่งได้วิธีการนำวัตถุดิบแต่ละชนิดที่ละชั้น จากนั้นจึงผสมโดยแรงงานเกษตรกร เป็นวิธีการที่ดีที่สุด

การผลิตอาหารสัตว์ของกลุ่มจะผลิตเพื่อแจกจ่ายกันใช้ใน 1 สัปดาห์ หลังจากการส่งเสริมการผลิตอาหารสัตว์ ทางทีมวิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อพูดคุยกับกลุ่มในด้านต้นทุน โดยการเปรียบเทียบต้นทุนต่างๆ ระหว่างการเลี้ยงแบบดั้งเดิมและการเลี้ยงหลังจากที่ได้รับการส่งเสริม และระดมความคิดเห็นเพื่อดำเนินการในสัปดาห์ต่อไป แต่ปัญหาหลักของเกษตรกรที่ยังคงประสบปัญหายอยู่ คือ ฤดูกาล ในฤดูแล้งเกษตรกรมักจะขาดอาหารหยาบ ได้แก่ หญ้า ฟาง เป็นต้น ทำให้ต้นทุนของเกษตรกรเพิ่มสูงขึ้นในฤดูแล้ง ซึ่งทีมวิจัยได้แนะนำให้ปลูกพืชอาหารสัตว์ควบคู่ไปด้วย เพื่อลดการสั่งซื้อและลดการขาดแคลนอาหารหยาบในฤดูแล้ง

ภาพที่ 7 การถ่ายทอดความรู้สู่การปฏิบัติของชุมชน

4. การประเมินผลการปฏิบัติ

ทีมวิจัยได้จัดบันทึกควบคู่ไปกับการให้เกษตรกรจดบันทึกพร้อมกัน เพื่อการเปรียบเทียบระหว่างการให้อาหารเสริม แบบอาหารหลังการส่งเสริม และการให้ตามวิธีดั้งเดิมของเกษตรกรเอง พบว่าต้นทุนด้านอาหารหยาบเป็นตัวแปรสำคัญของต้นทุนในการเลี้ยง การแก้ปัญหาจึงเป็นการส่งเสริมให้เกษตรกรปลูกหญ้าเนเปียร์ปากช่อง 1 เพื่อใช้ในการพัฒนาการผลิตอาหารสัตว์เพื่อใช้เองของเกษตรกร ซึ่งการผสมอาหารสัตว์จะใช้อัตราส่วนตามที่คำนวณสัดส่วนที่เหมาะสมกับน้ำหนัก และอายุของโคเนื้อจะพบว่า การเลี้ยงแบบให้อาหารสัตว์หลังการส่งเสริมจะมีต้นทุนที่ต่ำกว่าการให้อาหารแบบดั้งเดิม โดยกำหนดให้ต้นทุนด้านแรงงานเท่ากันและฤดูกาลเดียวกัน เมื่อเปรียบเทียบต้นทุนด้านอาหารเฉลี่ยต่อตัวพบว่า มีต้นทุนต่อตัวลดลงร้อยละ 8.10 - 53.80 ขึ้นกับปัจจัยด้านฤดูกาลและต้นทุนทางทรัพยากรที่มีของเกษตรกรแต่ละราย เมื่อเปรียบเทียบฤดูแล้งและฤดูฝนในด้านต้นทุนการผลิตอาหารสัตว์พบว่า ฤดูฝนเกษตรกรมีต้นทุนในด้านอาหารสัตว์ลดลงกว่าฤดูแล้ง ร้อยละ 10-14 เนื่องจากโคสามารถแทะเล็มหญ้าจากแหล่งธรรมชาติได้เพียงพอในฤดูฝน ตรงข้ามกับฤดูแล้งที่หญ้าจากแหล่งธรรมชาติที่เกษตรกรปล่อยให้โคแทะเล็มมีไม่เพียงพอ ดังนั้นเกษตรกรต้องซื้ออาหารหยาบ เช่น หญ้าอาหารสัตว์หรือ ฟาง เป็นต้น เพื่อให้โคมีอาหารที่เพียงพอตามโภชนา

ผลจากการเปรียบเทียบต้นทุนที่ลดลงของเกษตรกรในชุมชน ส่งผลให้เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อในตำบลตาลเตี้ยให้ความสนใจ และดำเนินการรวมกลุ่มเพื่อผลิตอาหารสัตว์ เพราะการรวมกลุ่มจะเป็นการลดต้นทุนด้านการสั่งซื้อวัตถุดิบและแรงงาน

5. การสร้างและพัฒนาต้นแบบเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อแบบยั่งยืนในชุมชน

ผลการประเมินการปฏิบัติการผลิตอาหารสัตว์ในกลุ่มเกษตรกร ตำบลตาลเตี้ย อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี โดยพิจารณาคัดเลือกจากเกษตรกรตำบลตาลเตี้ย จำนวน 22 ราย ที่เข้าร่วมโครงการที่มีความสามารถและมีวัตถุประสงค์ที่ต้องการพัฒนาระบบการเลี้ยงสัตว์ให้ครบวงจร และต้องการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น เนื่องจากการผลิตหญ้าอาหารสัตว์ทำให้เกษตรกรในกลุ่มเกิดปัญหาด้านต้นทุนที่เพิ่มสูงขึ้นในบางฤดูกาล มีวิธีการแก้ปัญหาโดยการผลิตพืชอาหารสัตว์ไว้ใช้เอง ซึ่งพิจารณาจากเกษตรกรที่มีความพร้อมในด้านปัจจัยการผลิตพืชอาหารสัตว์ คือ ที่ดิน แหล่งน้ำ และเงินทุน พบว่า มีเกษตรกรจำนวน 1 ราย คือ คุณบุญสวัสดิ์ ที่ต้องการพัฒนาการปลูกพืชอาหารสัตว์ ได้แก่ หญ้าแพงโกล่า และหญ้าเนเปียร์ปากช่อง 1

พร้อมกับการผสมอาหารสัตว์สำเร็จรูปใช้เอง เนื่องจากมีพื้นที่เพียงพอที่สามารถใช้ในการปลูกพืชอาหารสัตว์ได้ แต่เกษตรกรรายอื่นไม่มีพื้นที่ที่เหมาะสมในการปลูกหญ้าอาหารสัตว์ จึงผลิตเฉพาะอาหารสำเร็จรูปที่มียุติให้การส่งเสริมไป

เกษตรกรบุญสวัสดิ์ได้มีการวางแผนการปลูกหญ้าเพื่อลดปัญหาการขาดแคลนอาหารหยาบและถนอมไว้ใช้ในฤดูแล้ง แนวคิดด้านการจัดการฟาร์มแบบครบวงจรของเกษตรกรบุญสวัสดิ์ เป็นแนวคิดในการแก้ปัญหาจากช่องของปัญหาในช่วงเริ่มต้นของโครงการฯ ยังไม่ได้มีเกษตรกรคนใดสนใจถึงปัญหานี้ เนื่องจากเกษตรกรได้ให้โคแพะเล็มตามทุ่งหญ้าสาธารณะ แต่เมื่อทุ่งหญ้าเหล่านั้นไม่มีหญ้าเพียงพอ ประกอบกับปัญหาการเจริญเติบโตที่ช้าทำให้เกษตรกรต้องการจัดการอาหารสัตว์ทั้งระบบ ทำให้เกิดแนวคิดการปลูกหญ้าอาหารสัตว์ใช้เอง จากที่ไม่ได้มีสถานะเป็นผู้นำกลุ่มในระยะแรก เกษตรกรบุญสวัสดิ์ได้ยกระดับกลายมาเป็นผู้ดำเนินการผลิตหญ้าอาหารสัตว์

เพื่อไปประสานกับผู้นำเกษตรกรในส่วนของการผสมอาหารสำเร็จรูป

การจัดการฟาร์มที่ยั่งยืนเป็นแนวคิดของเกษตรกรบุญสวัสดิ์ ผู้ที่ได้ริเริ่มที่จะมีการวางแผนการผลิตหญ้าอาหารสัตว์ด้วยตัวเอง โดยมีเป้าหมายการผลิตในระบบที่ปลอดภัย ไม่ใช้สารเคมี เพื่อพัฒนาการผลิตในระบบอินทรีย์ในอนาคต จากการสอบถามเกษตรกรบุญสวัสดิ์พบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการผลิตหญ้าอาหารสัตว์ คือ ฤดูกาล เพราะจังหวัดสระบุรีมีฤดูแล้งที่ยาวนาน การขาดแคลนหญ้าอาหารสัตว์จึงเป็นปัญหาของเกษตรกรที่เลี้ยงโคเนื้อแบบอิสระ และเกษตรกรที่ปลูกหญ้าเพื่อใช้ในฟาร์มของตัวเอง ดังนั้นเกษตรกรบุญสวัสดิ์จึงเริ่มจากการวางแผนการจัดภูมิทัศน์ของฟาร์ม การจัดการการปลูกพืชอาหารสัตว์ ชนิดของพืชอาหารสัตว์และการทำคอกโคเนื้อ รวมถึงการวางแผนการใช้ของเหลือจากการขับถ่ายของโคเนื้อไปใช้ประโยชน์

ภาพที่ 8 การเตรียมและการวางแผนการจัดภูมิทัศน์พื้นที่ฟาร์มโคเนื้อของเกษตรกรบุญสวัสดิ์ (มกราคม - พฤษภาคม 2559)

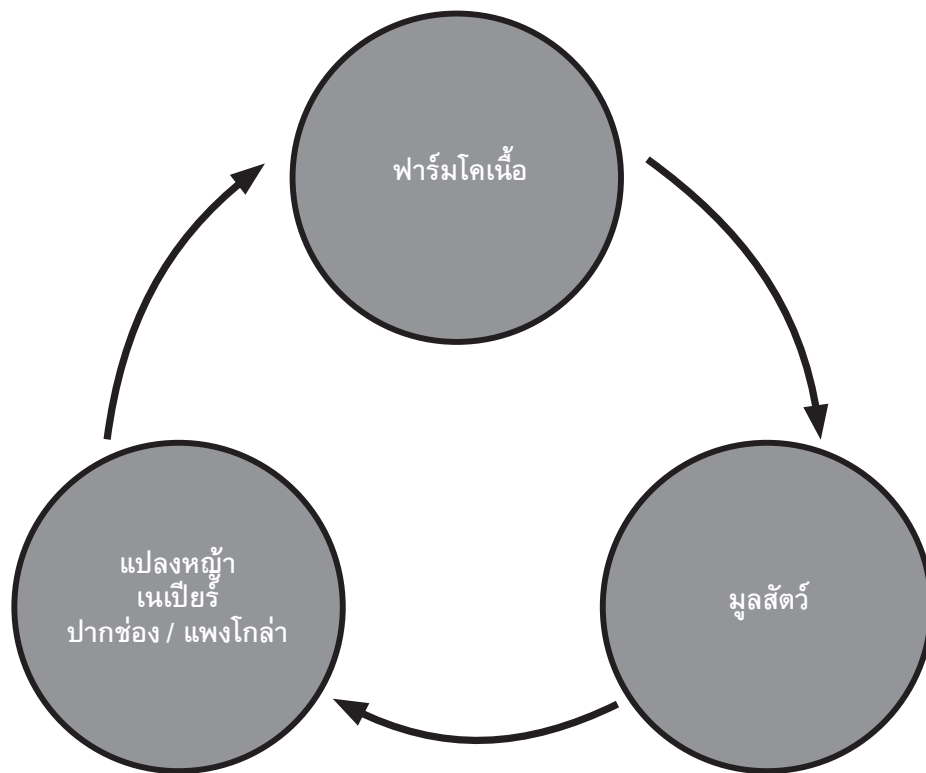
ภาพที่ 9 การเตรียมแปลงปลูกกล้วยาเนเปียร์ปากช่อง 1 ของเกษตรกรบุญสวัสดิ์
(มกราคม - พฤษภาคม 2559)

จากการเริ่มต้นการสร้างต้นแบบเกษตรกรพบว่า เกิดปัญหาภัยแล้งจึงไม่สามารถดำเนินการได้ในทันที แต่เกษตรกรได้มีการวางแผนและศึกษาหาความรู้เพื่อจัดระบบการฟาร์ม เกษตรกรได้เกิดแนวความคิดในการผลิตและเก็บไว้ใช้ในฤดูแล้ง

เกษตรกรได้เริ่มทำการปลูกกล้วยหลังจากเข้าสู่ฤดูฝน และดำเนินการพัฒนาระบบให้ครบวงจร โดยการใช้มูลสัตว์จากพื้นที่ฟาร์มโคเนื้อมาเป็นปุ๋ยในแปลงปลูกกล้วย ซึ่งถือว่าการพัฒนาแนวความคิดทำการเกษตรแบบครบวงจร และการพัฒนาไปเป็นต้นแบบให้เกษตรกรบริเวณโดยรอบเริ่มจะนำความคิดนี้ไปพัฒนาระบบของฟาร์มตนเอง

ก่อนหน้านี้จะมีโครงการวิจัยเข้าไป เกษตรกรบางราย

ไม่กล้าจะเป็นเกษตรกรนาร่อง เนื่องจากปัญหาปัจจัยด้านการทรัพยากร ได้แก่ เงินทุน ที่ดิน แรงงาน เป็นต้น ซึ่งเกษตรกรไม่พร้อมที่จะเสี่ยงในการปฏิบัติจริงในสิ่งที่ไม่มีต้นแบบมาก่อน ดังนั้น การมีเกษตรกรนาร่อง/ต้นแบบเกิดขึ้น จึงเป็นการเปิดโอกาสในการเรียนรู้โดยมีหน่วยงานการศึกษาโดยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และสำนักพัฒนาอาหารสัตว์นครราชสีมาเป็นพี่เลี้ยง ทำให้เกิดแนวความคิดบนพื้นฐานทรัพยากรที่เกษตรกรมี ดังนั้น ระบบการจัดการฟาร์มของเกษตรกรจึงเป็นระบบที่ยั่งยืน เพราะเกิดจากความสมัครใจของเกษตรกร โดยคณะผู้ศึกษาเป็นพี่เลี้ยงและประสานงานหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่เกษตรกร

ภาพที่ 10 แนวคิดการจัดการการผลิตอาหารสัตว์ของเกษตรกรบุญสวัสดิ์

ภาพที่ 11 ฟาร์มต้นแบบของเกษตรกรบุญสวัสดิ์

สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาตามแนวความคิดการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยการให้เกษตรกรผู้ประสบปัญหาได้แสดงความคิดเห็นบนพื้นฐานประสบการณ์ของเกษตรกร การให้ความรู้ด้านต้นทุนเกษตรกรรายย่อยที่เพิ่มขึ้นจากการลดต้นทุนด้านอาหารสัตว์ โดยการรวมกลุ่มกันผลิตอาหารสัตว์ในปริมาณที่มากเพื่อใช้เองในชุมชน ซึ่งได้มีการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่กลุ่มเกษตรกร และได้ทำการคัดเลือกผู้นำกลุ่มเกษตรกรที่สามารถเป็นผู้ประสานงานรับและส่งสารระหว่างชุมชนและทีมวิจัย และมีแนวคิดในด้านการจัดการระบบการเลี้ยงเพื่อให้ครบวงจรและยั่งยืน กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้จากสำนักวิจัยและพัฒนาอาหารสัตว์นครราชสีมา โดยมีทีมวิจัยจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นผู้ประสาน เกษตรกรได้ร่วมกันลงมือปฏิบัติและวางแผนการลดต้นทุนโดยใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ ได้แก่ เงินทุน ที่ดิน แหล่งน้ำ แรงงาน เป็นต้น ซึ่งเกษตรกรแต่ละรายมีอยู่แตกต่างกัน และเป็นข้อจำกัดของเกษตรกรแต่ละคน รวมถึงค้นหาแนวคิดในการจัดการการรวมกลุ่มและการร่วมมือกันในกลุ่มเพื่อการลดต้นทุน

ผู้นำกลุ่มเกษตรกรเป็นผู้ประสานงานและรับฟังปัญหาที่เกิดจากกลุ่มสมาชิก รวมทั้งเกษตรกรหัวหน้ากลุ่มได้มีการวางแผนระบบการจัดการการเตรียมการผลิตอาหารสัตว์ของเกษตรกรในกลุ่ม จากการศึกษาดังกล่าวพบว่า ปัญหาของเกษตรกร คือ หญ้าอาหารสัตว์ซึ่งมักขาดแคลนในฤดูแล้ง เนื่องจากการขาดแหล่งน้ำ จึงมีการผลิตพืชอาหารสัตว์ในฤดูฝนเป็นหลัก ทำให้เกิดการวางแผนการผลิตหญ้าอาหารสัตว์เพื่อใช้ในฤดูแล้งโดยการให้ความรู้ด้านการทำหญ้าหมักและการทำอาหารสัตว์สำเร็จรูป เพื่อลดต้นทุนด้านอาหารสัตว์และ

แก้ปัญหาขาดแคลนอาหารสัตว์ จะเป็นแนวทางการพัฒนาการเลี้ยงโคครบวงจรของเกษตรกรต้นแบบที่ยั่งยืนต่อไป

บทเรียนสำคัญจากการวิจัย คือ ความสำเร็จของการสร้างเกษตรกรต้นแบบ ซึ่งเกษตรกรต้องมีแนวความคิดที่จะสร้างและพัฒนาระบบการเลี้ยงสัตว์ และนำความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดไปพัฒนาเข้ากับการวางแผนบริหารจัดการฟาร์มต้นแบบ ทั้งนี้ เกิดจากการระดมความคิดเห็นจากเกษตรกรผู้มีปัญหา (Bottom-up approach) โดยมีผู้ประสานเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้และลงมือปฏิบัติ จนในที่สุดก่อให้เกิดการสร้างต้นแบบที่มีแนวคิดสร้างระบบที่มั่นคงและยั่งยืน ซึ่งการสร้างต้นแบบนี้จะเป็นตัวอย่างที่สำคัญแก่เกษตรกรให้เห็นประโยชน์ที่ก่อให้เกิดการพัฒนาทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของตนเองและชุมชนโดยรอบ ถือว่าเป็นการพัฒนาชุมชนเกษตรที่มาจากการมีส่วนร่วม

กิตติกรรมประกาศ

การศึกษาลดต้นทุนด้านอาหารสัตว์จากการรวมกลุ่มของเกษตรกรโคเนื้อ ตำบลตาลเดี่ยว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ได้รับการสนับสนุนจากโครงการสระบุรีเข้มแข็ง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สำนักวิชาทรัพยากรการเกษตร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ศูนย์วิจัยและพัฒนาอาหารสัตว์นครราชสีมา กรมปศุสัตว์ และชุมชนในเขตตำบลตาลเดี่ยว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ที่ให้ความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลและตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยในครั้งนี้

นอกจากนี้ ทางคณะผู้วิจัยขอขอบคุณบุคลากรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่ายที่ให้ความร่วมมือในด้านต่างๆ จนงานวิจัยครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

กรมปศุสัตว์. แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาโคเนื้อ ปี 2555 — 2559. 2555.

กรมปศุสัตว์. สำนักพัฒนาอาหารสัตว์. อาหาร “TMR” กับการเลี้ยงโคนม-โคเนื้อ. ม.ป.ป. จาก http://nutriti.dld.go.th/Nutriti_Knowledge/ARTICLE/ArticleT.htm. สืบค้นเมื่อ 21 พฤษภาคม 2557.

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. สถิติวัตถุดิบอาหารโค. ม.ป.ป. จาก http://www.oae.go.th/ewt_news.php?nid=141&filename=new. สืบค้นเมื่อ 21 พฤษภาคม 2557.

คณะทำงานมาตรฐานอาหารสัตว์เคี้ยวเอื้องของประเทศไทย กรมปศุสัตว์ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2551. **ความต้องการโภชนาการของโคเนื้อในประเทศไทย.**

ทิวา แจกมาก. ฟาร์มทิวา-วินัย. สัมภาษณ์เมื่อ 1 พฤษภาคม 2557.

เรวัติ วัชรไทย. ฟาร์มลุงเซว. สัมภาษณ์เมื่อ 19 กันยายน 2557.

วิรัชชัย เจียมปัญญารักษ์ ศุภวรรณ วิเศษน้อย วิชัย ทันทศุภารักษ์ พรรณนิภา รอดวรรณะ อธิพิพล เผ่าไพศาล วัฒนาวรรณ ศรีสมพร และ วสัน รุจิมิตร. 2557. รายงานฉบับสมบูรณ์การศึกษาความเป็นไปได้ในการผลิตอาหารสัตว์เคี้ยวเอื้องสำเร็จรูป (Total Mixed Ration, TMR) ของเกษตรกรเพื่อใช้เอง : อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี. 42 น.

สำนักงานเกษตรจังหวัดสระบุรี. 2551. ข้อมูลประชากรด้านการเกษตร จังหวัดสระบุรี.

องค์การบริหารส่วนตำบลตาลเดี่ยว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี. 2557. บทสรุป องค์การบริหารส่วนตำบลตาลเดี่ยว อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี.

Abdirashid, O.A., Intaratat, K., Skunmum P., and Payanum, K. 2002. *The Integration between the smallholder beef cattle group and the large-scale farm for commercial production.* Kasertsart Journal, 23, 185-192.

Agricultural Knowledge center Saskatchewan Agriculture. 2008. **Backgrounding Feeder Cattle Nutrition.** From <https://www.saskatchewan.ca/business/agriculture-natural-resources-and-industry/agribusiness-farmers-and-ranchers/livestock/cattle-poultry-and-other-livestock/cattle/backgrounding-and-feeder-cattle-nutrition>. Retrieved May 21, 2014.

Bierlen, R., Barry, P.J., Dixon, B.L., and Ahrendsen, R.L. 1998. *Credit constraints, farm characteristics and the farm economy: differential impacts on feeder cattle and beef cow inventories.* American Journal of Agricultural Economics. 708-723.

Christian, L., Chaikong, C., Maxa, J., Schlecht, E., and Gaully, M. 2012. *Characteristics, socioeconomics benefits and house hold livelihoods of beef buffalo and beef cattle farming in Northeast Thailand.* Journal of Agriculture and Rural Development in the Tropics and Subtropics. 113(2), 155-164.

Comerford, J. W. 2014. **Beef Background Production.** From <http://extensi.psu.edu/business/ag-alternatives/livestock/beef-and-dairy-cattle/beef-background-production>. Retrieved June 13, 2014.

Devendra, C. 2002. *Crop-animal in Asia: Implications for research.* Agricultural Systems. 71, 169-177.

Devendra, C. and Thomas, D. 2002c. *Smallholder farming systems in Asia.* Agricultural Systems. 71, 17-25.

DiCostanzo, A. 2014. **Economics of Backgrounding Cattle.** From http://www.extensi.umn.edu/agriculture/beef/compents/homestudy/stocker_less6.pdf. Retrieved May 21, 2014.

Dinar, A. 1996. *Extension commercialization; How much to charge for extension services.* American Journal of Agricultural Economics. 78, 1-12.

Dovie, D.B.K., Shackleton, C.M., Witkowski, E.T.F., 2006. *Valuation of communal area livestock benefits, rural livelihoods and related policy issues.* Land Use Policy. 23(3), 260-271.

Greenwood, D.J., Levin, M., 2003, *Reconstructing the relationships between universities and society through action research.* In: Denzin, N., Lincoln, Y. Zeds.X, **The Landscape of Qualitative Research: Theories and Issues.** Sage Publications, London, pp. 131-136.

- Halim, R.A. and Chen, C.P. 1996. **Feed resources for smallholder livestock production in Southeast Asia** in Lao P.D.R. Proceeding of the fifth Meeting of Forage Regional Working Group on Grazing and Fee Resources of Southeast Asia, The Food and Agricultural Organization of The United Nations.
- Harding, M., Quirke, D., Warner, R., 2007. **Cattle and buffalo in Cambodia and Laos: The economic and policy environment for small holders**. Final report. Australian Centre for International Agricultural Research, Canberra, Australia. From <http://aciarc.gov.au/publication/FR2007-215>. Retrieved June 1, 2014.
- Kemmis, S., McTaggart, R. (Eds.), 1988. **The Action Research Planner**. Deakin University, Victoria.
- Kemmis, S., McTaggart, R. (Eds.), 2005. Participatory action research: Communicative action and the public sphere. In: Denzin, N., Lincoln, Y. (Eds). **Handbook of Qualitative Research**, 3rd Ed. Sage, Thousand Oaks, pp. 559-604.
- Livestock Development Branch. 2014. **Backgrounding beef cattle in Saskatchewan Livestock Development Branch Saskatchewan Agriculture, Food and Rural Revitalization**. From <http://www.agriculture.gov.sk.ca/Default.aspx?DN=9159a536-5132-4815-ac15-c99d4374dd9e>. Retrieved May 21, 2014.
- Mackenzie, J., Tan, P., Hoverman, S., Baldwin, C., 2012. *The value and limitations of Participatory Action Research methodology*. **Journal of Hydrology**. 474, 11-21.
- Mapfumo, P., Adjei-Nsiah, S., Mtambanengwe, F., Chikowo, R., Giller, K.E. 2013. *Participatory action research (PAR) as an entry point for supporting climate change adaptation by smallholder farmers in Africa*. **Environment Development**. 5, 6-22.
- Marousek, G.E., Stodick, L.D., Caris, C., Gibs, C.C. 1994. *Economics of value- adding Rangeland beef cattle enterprises*. **Rangelands**. 1(16).
- Na-Chiangmai, A. 2002. **Current situation and development trends of beef production in Thailand**. In **Development strategies for genetic evaluation for beef production in developing countries ACIAR**. Proceedings 108 (pp 93-97). Australian Center for International Agricultural Research (ACIAR). Canberra.
- NSO. 2008. National Statistical office, Bangkok, Thailand.
- Perillat, B.J.; Brown, W.J.; Cohen, R.D.H. 2004. *A Risk efficiency analysis of backgrounding and finishing steers pasture in Saskatchewan, Canada*. **Agricultural Systems**. 80, 213-233.
- Perry, D. and Thompson, J.M. 2005. *The effect of growth rate during backgrounding and finishing meat quality traits in beef cattle*. **Meat Science**. 69, 691-702.
- Ror, B., Haab, T.C., and Sohngen, B. 2015. *The Value of agricultural economics extension programming: An Application of contingent valuation*. **Review of Agricultural Economics**. 26(3), 373-390.
- World Bank. 2007. **Agriculture for Development** World Development Report 2008, World Bank, Washington, D.C.

การเพิ่มประสิทธิภาพแม่โคต้นน้ำ เพื่อแก้ปัญหาคาขาดแคลนโคเนื้อ

สมพร ดวนใหญ่ สุนทรีพร ดวนใหญ่ ณรงค์กร เกษมสุข
รัชตพร ลุนสิน และ สักวาลย์ สมบูรณ์

บทคัดย่อ

เป้าหมายสำคัญในการเลี้ยงแม่โคเพื่อการผลิตลูกโค คือ โคเพศเมียควรผสมติดเมื่ออายุไม่เกิน 2 ปี และสามารถให้ลูกต่อเนื่องได้ทุกปี แต่การเลี้ยงแม่โคของเกษตรกรไทยไม่สามารถทำได้ตามเป้าหมาย เพราะส่วนหนึ่งมีการพึ่งพาธรรมชาติเพียงอย่างเดียว ได้แก่ อาศัยการแทะเล็มหญ้าตามธรรมชาติหรือได้รับฟางข้าวในหน้าแล้งโดยไม่มีการเสริมอาหาร ขาดการจัดการที่มีความสำคัญต่อความสมบูรณ์พันธุ์ของแม่โค เช่น การสังเกตการณ์เป็นสัดหรือระยะเวลาที่แม่โคควรได้รับการผสมจากพ่อพันธุ์หรือจากการผสมเทียม ประกอบกับการส่งออกโคมีชีวิตที่พร้อมต่อการแปรรูปไปยังตลาดประเทศเพื่อนบ้านเพิ่มสูงขึ้น ทำให้ปริมาณลูกโคที่ผลิตได้ในแต่ละปีไม่เพียงพอต่อการนำไปเลี้ยงเพื่อผลิตเนื้อ รวมทั้งการขยายหรือรักษาฝูง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องพัฒนาระบบการเลี้ยงโคแม่พันธุ์เพื่อการผลิตลูกให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการวิจัยใน 2 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้เลี้ยงโคขุนหนองแขน จังหวัดยโสธร 2) กลุ่มผู้เลี้ยงโคธรรมชาติ จังหวัดอุบลราชธานี ทั้งสองกลุ่มประสบปัญหาขาดแคลนโคที่จะนำมาขยายฝูงและเพื่อการผลิตเนื้อ มีการคัดเลือกเกษตรกรจากทั้ง 2 กลุ่มๆ ละ 8 คน เข้าร่วมโครงการ เกษตรกรแต่ละคนมีส่วนในการเลือกซื้อแม่โคอูมท้องและยืมแม่โคที่จัดซื้อได้มาเลี้ยงในโครงการจำนวนคนละ 3 ตัว รวมจำนวนแม่โคที่ใช้งานทดลองทั้งหมด 48 ตัว มีการให้ความรู้แก่เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการในด้านการจัดการอาหารแม่โค การจัดการการสืบพันธุ์แม่โค การใช้คะแนนร่างกายเป็นเครื่องมือในการจัดการอาหารแม่โค แม่โคในแต่ละกลุ่มได้รับกากมันหมักยีสต์หรืออาหารข้นเสริมในระยะก่อนและหลังคลอด แม่โคได้รับการผสมเทียมเมื่อแสดงการเป็นสัดหลังการคลอด เป้าหมายคือให้แม่โคผลิตลูกได้ปีละตัวและต้องพัฒนาวิธีการจัดการที่เหมาะสมกับกลุ่ม มีการจัดประชุมเกษตรกรอย่างต่อเนื่องเพื่อให้มีการถ่ายทอดความรู้ให้แก่เกษตรกรรวมทั้งประเมินการเรียนรู้ของเกษตรกร

การเรียนรู้ของเกษตรกรพบว่า เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจมากขึ้นในการประมาณเวลาการผสมพันธุ์ที่ถูกต้อง ในแม่โค 48 ตัว มีการผสมไม่ติดเพียง 3 ตัว สาเหตุหลักมาจากลักษณะผิดปกติของแม่โค ได้แก่ มีระยะการเป็นสัดนานผิดปกติและไม่แสดงอาการเป็นสัดให้สังเกตได้ นอกจากนี้ เกษตรกรตระหนักถึงความสำคัญในการให้อาหารเสริมเพื่อให้แม่โคมีสภาพร่างกายสมบูรณ์พร้อมการตั้งท้อง เข้าใจความสำคัญของการใช้เวลาในการสังเกตแม่โคเข้ายืนเพื่อไม่ให้พลาดวงจรการเป็นสัด แนวปฏิบัติที่ดีจากการวิจัยในครั้งนี้ ได้แก่ การเลือกกลุ่มเกษตรกรที่มีความเข้มแข็ง ผู้นำของกลุ่มมีภาวะผู้นำ นักวิจัยเป็นผู้ที่เกษตรกรให้ความเชื่อถือ ซึ่งต้องมีความชัดเจนในหลักการ หมั่นติดตาม ให้อาหารและช่วยเหลือแก้ไขปัญหาอย่างทันทั่วทั้งที่ ตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จของเกษตรกรในโครงการชักนำให้เกิดการสนใจและเป็นแบบอย่างสำหรับเกษตรกรกลุ่มอื่นตามมา มีการขยายผลสำเร็จของโครงการไปยังกลุ่มเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการจัดการแม่โคและสร้างเครือข่ายเกษตรกรผู้เลี้ยงโคกว่า 300 คน นอกจากนั้น ยังนำเสนอผลการวิจัยต่อผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี และสำนักงานปศุสัตว์จังหวัดอุบลราชธานี เพื่อเป็นแนวทางการเสนอโครงการพัฒนาอาชีพของเกษตรกรในกลุ่มจังหวัดอีสานตอนล่างอีกด้วย

คำสำคัญ : ระบบบริหาร ใช้อุปทานแม่โคต้นน้ำ การขาดแคลนโค

สาขาวิชา : เกษตรศาสตร์

สุนทรีพร ดวนใหญ่

ผู้เขียนหลัก

คณะเกษตรศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

อีเมล : suntariporn.d@ubru.ac.th

Increasing efficiency of cow-calve for solving shortage of beef cattle

Somporn Duanyai, Suntariporn Duanyai, Narongkorn Kasemsuk, Ratchataporn Lunsin and Sungwan Somboon

Field : Agriculture

Abstract

The important aims of raising cows for producing calves are that; cows are successfully inseminated before 2 years old and annually giving birth. Unfortunately, Thai farmer could not archive that goals which might due to raising system that dependent too much only on natural resource and lack of important management on reproduction system. Currently, domestic demand of high quality beef and for export is highly increased. Therefore, raising cows for producing calves system has to be highly more effective.

This research was conducted on two groups of farmer; 1) fattening beef group (Nong Nare, Yasothorn district) 2) natural beef group Ubonratchathani district. Both groups have been encountered a shortage of cattle to expand the herd and for meat production. There were eight farmers from each group selected to participate in the project. Each farmer took part in selecting and perching 3 cows with 48 cows in total to run the project. The farmers were educated in nutrition, reproduction and body score judging as a tool for feeding management. Fermented cassava pulp or concentrate were supplemented during pre-partum and post-partum. Cows were artificial inseminated in estrous period after post-partum. The objectives were that cows could annually produced calves and developed raising pattern that is suitable for groups. Meeting with farmers was held continually to provide experience from experts and to assess knowledge that farmers had been educated.

From this study, the learning of farmers were as follow; they learned when to determine suitable time for breeding cows. Within 48 cows, only 3 cows that were unfertile because of individual problem; one was skinny and unappetite, one with long period of estrus (7 d) and one without estrus appearance. In addition, farmers realized the importance of feeding supplementation to induce cows ready for pregnant, time they must spend to observe sign of estrus both in the morning and evening so they wouldn't miss the breeding time. Best practices from this study depended on the following factors; the strength of farmer groups, high leadership of leader, trust and respect from farmers to researchers. Researchers need to be able to clarify the principle of the project, recommend and resolve problems in a timely manner. Successful examples from this research induced an interest and being a role model for other farmers to follow.

The program has expanded to other members of the two farmer groups. Knowledge of management cows and networking raisers had been occurred to more than 300 farmers. The finding from this project also was presented to the governor of Ubonratchathani and Livestock Office to carry out the project for developing farmer's career in lower north-east provinces of the country.

Keywords : Management system, Cow-calve supply chain, Shortage of cattle

Suntariporn Duanyai

Corresponding Author

Faculty of Agriculture

Ubon Ratchathani Rajabhat University

Email: suntariporn.d@ubru.ac.th

บทนำ

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้สนับสนุนทุนวิจัยแก่อาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีในการพัฒนาการผลิตเนื้อโคพื้นเมืองให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค (สมพร ดวนใหญ่ และคณะ 2548; 2551; 2552; 2553; 2554; 2556) ซึ่งผู้บริโภคมีความต้องการในประเด็นหลัก ๑ 2 ด้าน คือ 1) ด้านความปลอดภัยของเนื้อโค และ 2) ด้านคุณค่าทางอาหารจากเนื้อโคพื้นเมือง ผลจากการวิจัย คณะนักวิจัยได้พัฒนาเนื้อโคพื้นเมืองให้เป็น “เนื้อโคธรรมชาติ (Natural beef)” ซึ่งสามารถตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคได้ทั้ง 2 ประเด็น กล่าวคือ คณะนักวิจัยได้พัฒนาระบบการเลี้ยงโคพื้นเมืองให้มีมาตรฐานสามารถตรวจสอบย้อนกลับได้ มีการกำหนดคุณสมบัติของโคพื้นเมืองที่จะผลิตเป็นเนื้อโคธรรมชาติ คือ มีอายุเมื่อลงทะเลเบียนการเลี้ยงระหว่าง 2–2 ½ ปี และมีอายุเมื่อฆ่าแล้งไม่เกิน 3 ปี ปลอดภัยจากโรคแท้งติดต่อและโรควันโรค ได้รับการถ่ายพยาธิและทำวัคซีน มีเครื่องหมายประจำตัวสัตว์ และมีการบันทึกการเลี้ยงโคอย่างเป็นระบบ การจัดส่งเข้าสู่โรงฆ่าโคมาตรฐาน ทำการตรวจสอบปริมาณจุลินทรีย์และสารตกค้างในเนื้อโค ผลปรากฏว่าเนื้อโคมีคุณภาพเป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานสากล ในด้านคุณค่าทางอาหารของเนื้อโคธรรมชาติ เนื้อโคธรรมชาติมีความนุ่มเพราะคัดจากเนื้อโคหนุ่ม ไขมันในเนื้อต่ำ มีธาตุอาหารที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ อาทิ ธาตุซิลิเนียม ธาตุสังกะสี และ CLA (Conjugated Linoleic Acid) ในปริมาณที่สูงกว่าเนื้อโคโดยทั่วไป

การวิจัยและเก็บข้อมูลเชิงธุรกิจ เริ่มต้นในปีพ.ศ. 2552 คณะนักวิจัยได้ดำเนินการผลิตและจำหน่ายเนื้อโคธรรมชาติโดยมีมาตรฐานที่แน่นอนในการรับซื้อ (ซื้อโคตามน้ำหนักเนื้อเชาะ) ทำให้เกษตรกรมีกำไรจากการเลี้ยงโคเฉลี่ย 350-500 บาท/ตัว/เดือน ในด้านการจัดจำหน่ายได้สร้างเครือข่ายธุรกิจกับบริษัท เบทาโกร ซึ่งจัดจำหน่ายเนื้อโคธรรมชาติ ณ ห้างสรรพสินค้า ในกรุงเทพฯ โดยสามารถจำหน่ายได้เดือนละ 30 ตัว (หรือ 1,000 กก./เดือน) สหกรณ์การเกษตรไร้สารเคมี จำกัด จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งดำเนินธุรกิจเกี่ยวกับการผลิตข้าวอินทรีย์เพื่อการส่งออก สหกรณ์ฯ มีสมาชิกมากกว่า 1,000 ครอบครัวกระจายอยู่ในทุกอำเภอของจังหวัดอุบลราชธานี จึงมีแผนการดำเนินธุรกิจเนื้อโคธรรมชาติอย่างครบวงจร ตั้งแต่การส่งเสริมให้สมาชิกเลี้ยงโคพื้นเมือง การจัดระบบการเลี้ยง การฆ่าแล้ง การตัดแต่ง รวมถึงการจัดจำหน่าย

สำหรับห่วงโซ่อุปทานโคเนื้อตามวิธีการตลาดโคเนื้อ ระบบที่ผ่านโรงฆ่าทั่วไป เริ่มที่เกษตรกรผู้เลี้ยงแม่โคเพื่อผลิตลูก (แม่โคต้นน้ำ) ขายโคให้แก่พ่อค้าท้องถิ่นที่เข้ามารับซื้อถึงฟาร์ม พ่อค้าท้องถิ่นนำโคเข้าจำหน่ายในตลาดนัดอาจมีการ

ซื้อขายไปขุนต่อ (กลางน้ำ) ก่อนขายให้พ่อค้ารวบรวมส่งโรงฆ่า (ปลายน้ำ) พ่อค้าที่โรงฆ่าส่งเนื้อโคจำหน่ายให้แก่ผู้บริโภคขั้นแรกของกระบวนการโลจิสติกส์ คือ เกษตรกรต้นน้ำเป็นผู้ผลิตลูกโคจนกระทั่งหย่านมหรือเป็นโครุ่น โครุ่นนี้จะถูกรวบรวมโดยพ่อค้าท้องถิ่น มีลักษณะการขายเป็นเงินสดเหมาตัว พ่อค้าท้องถิ่นอาจต้องเก็บโคไว้ให้มีปริมาณมากพอ แล้วนำเข้าสู่ตลาดนัด ซึ่งเป็นศูนย์รวมของการซื้อ-ขาย แลกเปลี่ยนโคมีชีวิต โดยจะมีพ่อค้าปลายทางเข้าไปดำเนินการซื้อโคเพื่อส่งเข้าโรงฆ่าสัตว์แปรสภาพเป็นเนื้อเพื่อจำหน่ายให้ผู้บริโภคต่อไป

ในปีพ.ศ. 2553 ราคาโคมีการขยับขึ้นอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากความต้องการโคของประเทศเพื่อนบ้านเพิ่มขึ้น ที่สำคัญคือประเทศเวียดนาม มีการจัดซื้อโคเพื่อการส่งออกเป็นจำนวนมาก ทำให้จำนวนโคภายในประเทศลดลง ราคาโคในตลาดนัดโคกระบือและโคที่เลี้ยงอยู่ทั่วไปสูงขึ้นเป็นเท่าตัว เป็นแรงจูงใจให้ผู้เลี้ยงจำหน่ายโคเพราะได้ราคาดี แต่ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ เกษตรกรไม่สามารถหาโคเข้ามาเลี้ยงทดแทน เนื่องจากราคาโคที่สูงขึ้นมากและไม่มีการผลิตลูกโคทดแทนเพราะไม่เหลือพ่อแม่พันธุ์

ดังนั้น แนวทางการวิจัยเพื่อการรองรับปัญหาดังกล่าว คือ การส่งเสริมให้เกษตรกรจัดการเลี้ยงดูแม่โคอย่างเหมาะสม เพื่อให้สามารถผสมติด ตั้งท้อง และผลิตลูกโคได้อย่างน้อยปีละ 1 ตัว ส่งเสริมให้เกษตรกรเก็บรักษาแม่โคเนื้อพันธุ์ดีไว้ขยายพันธุ์เพื่อผลิตโคเนื้อคุณภาพต่อไป ซึ่งในการเลี้ยงโคแม่พันธุ์ ผู้เลี้ยงแม่โคมักวางแผนเป้าหมายคร่าวๆ ว่าโคควรให้ลูกตัวแรกเมื่ออายุสองปี และมีระยะห่างวันคลอดเท่ากับ 365 วัน หากแม่โคให้ลูกห่างกันเกินกว่านี้ เกษตรกรก็จะเสียโอกาสในการขายโคได้ทีควรจะได้รับ จากข้อมูลของศูนย์วิจัยการผสมเทียมและเทคโนโลยีชีวภาพอุบลราชธานีพบว่า ช่วงห่างวันคลอดของแม่โคเนื้อมีค่าเท่ากับ 500 วัน หากคิดราคาขายลูกโคเนื้อหย่านม ณ ราคาตลาดในปัจจุบัน ซึ่งซื้อขายโคเนื้อหย่านมลูกผสมชาโรเลสส์เท่ากับ 100 บาท/กก. น้ำหนักมีชีวิต (สิทธิพร บุรณันธุ์, สัมภาษณ์ 30 ก.ค. 2556) หรือตัวละ 20,000-22,500 บาท และโคเนื้อหย่านมลูกผสมโคเนื้อทั่วไปมีราคาประมาณ 90-95 บาท/กก. น้ำหนักมีชีวิต หรือตัวละ 9,000-15,000 บาท ดังนั้น เกษตรกรจะเสียรายได้ต่อวันที่แม่โคมีช่วงห่างวันคลอดเกิน 365 วัน เท่ากับ 55-62 บาท สำหรับโคเนื้อหย่านมลูกผสมชาโรเลสส์และเท่ากับ 25-41 บาท สำหรับโคเนื้อหย่านมพันธุ์พื้นเมืองหรือลูกผสมพันธุ์บราห์มัน ถ้าแม่โคมีช่วงห่างวันคลอด 500 วัน เกษตรกรจะเสียรายได้เท่ากับ 5,000 หรือ 8,000 บาท สำหรับโคหย่านมลูกพันธุ์บราห์มันและพันธุ์ชาโรเลสส์ ตามลำดับ การลดระยะการว่างท้องของแม่โค เกษตรกรต้องสังเกตการเป็นสัด และจัดการให้แม่โคได้รับการผสมพันธุ์ในเวลาที่เหมาะสม ปกติ

แม่โคจะแสดงอาการเป็นสัดในระยะเวลา 2-3 วัน และต้องผสมในระยะท้ายของการเป็นสัดซึ่งเป็นระยะไข่ตก การผสมช้าหรือเร็วเกินไปย่อมมีผลต่อการผสมไม่ติดได้ ดังนั้น เกษตรกรจึงต้องได้รับคำแนะนำการสังเกตการเป็นสัด รวมทั้ง การจัดการเรือนโรงและระบบการเลี้ยงดูที่เอื้ออำนวยต่อการจัดการด้านการผสมพันธุ์

อาหารและการจัดการอาหารสัตว์ก็เป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่ง ที่มีผลกระทบต่อผลตอบแทนทางเศรษฐกิจที่เกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อจะได้รับ การจัดการอาหารที่ไม่เหมาะสมมีผลกระทบโดยตรงต่อสมรรถนะการให้ผลผลิตสัตว์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสมรรถนะการสืบพันธุ์ ประสิทธิภาพการสืบพันธุ์ของสัตว์ถือเป็นตัวชี้วัดที่สำคัญถึงผลกำไรจากการเลี้ยงโคเนื้อ เป้าหมายของเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อ คือ แม่โคต้องให้ลูกได้ปีละ 1 ตัว แต่โดยทั่วไปแล้วมักไม่ได้ตามเป้าหมาย เนื่องจากโคไม่กลับสัดเมื่อถึงฤดูกาลผสมพันธุ์ ซึ่งปัจจัยสำคัญที่ทำให้โคไม่กลับสัดและไม่สามารถผสมพันธุ์ได้ คือ ปัจจัยด้านอาหาร ปริมาณโภชนาที่โคได้รับไม่เพียงพอต่อความต้องการของร่างกาย ทำให้โคไม่แสดงอาการเป็นสัด และการเข้าสู่วัยเจริญพันธุ์ช้าลง (Wettmann and Bossis, 2000; Bergfeld et al., 1994) นอกจากนี้ การให้อาหารสัตว์ที่เหมาะสมโดยการผลิตและใช้ประโยชน์จากวัตถุดิบอาหารสัตว์ในท้องถิ่น เช่น มันสำปะหลัง ฟางข้าว ต้นถั่วหลังการเก็บเกี่ยว ต้นและเปลือกข้าวโพด เป็นต้น ทำให้ลดต้นทุนการผลิตโคเนื้อได้ ถือเป็นการสร้างแรงจูงใจในการประกอบอาชีพการเลี้ยงโคเนื้อให้กับเกษตรกร โดยมุ่งเน้นให้เกษตรกรจัดการระบบการเลี้ยงที่สอดคล้องกับศักยภาพของเกษตรกรเอง เพื่อผลิตเนื้อโคคุณภาพให้ตรงกับความต้องการของตลาดทุกระดับ เช่น เกษตรกรที่มีรายได้น้อยใช้วิธีการเลี้ยงแบบธรรมชาติ เพื่อให้ได้น้ำหนักก่อนเข้าขุนหรือเลี้ยงโคพื้นเมืองแบบปล่อยแทะเล็มหรือผูกปล่อยตามทุ่งหญ้าสาธารณะ ใช้เศษเหลือทางการเกษตรเป็นอาหารสัตว์ เช่น ฟางข้าว เป็นต้น เกษตรกรกลุ่มที่มีทุนพอสมควรจะเลี้ยงโคมันซึ่งใช้ระยะเวลาในการเลี้ยงสั้น ใช้วัตถุดิบอาหารสัตว์ในท้องถิ่นในการขุนโคเนื้อ เช่น อาหารข้นและฟางข้าว เป็นต้น ส่วนกลุ่มที่มีเงินทุนหรือมีระบบสหกรณ์ก็สามารถเลี้ยงโคขุนคุณภาพเพื่อตลาดเนื้อโคระดับสูงได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาและพัฒนาการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตแม่โคต้นน้ำและการเรียนรู้ของเกษตรกร

วิธีการศึกษา

เกษตรกรที่ร่วมในโครงการ ประกอบด้วย

1. กลุ่มผู้เลี้ยงโคขุนหนองแห่น ตำบลหนองแห่น

อำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

สัตว์ทดลองภายในกลุ่มเป็นแม่โคเนื้อลูกผสมสายพันธุ์บราห์มัน จำนวน 24 ตัว โดยให้เกษตรกร จำนวน 8 คน เลี้ยงโคเนื้อจำนวน 3 ตัวต่อคน

2. กลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคธรรมชาติของสหกรณ์การเกษตรไรสารเคมี จำกัด จังหวัดอุบลราชธานี

สัตว์ทดลองภายในกลุ่มเป็นโคเนื้อพันธุ์พื้นเมืองจำนวน 24 ตัว โดยให้เกษตรกร จำนวน 8 คน เลี้ยงโคเนื้อจำนวน 3 ตัวต่อคน

อาหารที่ใช้เลี้ยงแม่โค

ในแต่ละกลุ่ม มีการให้อาหารโค 2 รูปแบบ ตามชนิดวัตถุดิบที่มีในท้องถิ่น ได้แก่

1. การเสริมกากมันหมักยีสต์ร่วมกับฟางข้าว หรืออาหารหยาบอื่นที่หาได้ในท้องถิ่น
2. การเสริมอาหารข้นร่วมกับฟางข้าว หรืออาหารหยาบอื่นที่หาได้ในท้องถิ่น

แม่โคแต่ละตัวจะได้รับอาหารเสริมในปริมาณ 1 เปอร์เซ็นต์น้ำหนักตัว และได้รับอาหารหยาบและน้ำอย่างเต็มที่โดยชั่งน้ำหนักแม่โคทุก 4 สัปดาห์ ด้วยเครื่องชั่งสัตว์ใหญ่แบบพกพา (Load cell digital) เริ่มเสริมอาหารก่อนคลอด 14 วัน และหลังคลอดอีก 60 วัน

การดำเนินการวิจัยและการเก็บข้อมูล

1. ประชาสัมพันธ์และคัดเลือกเกษตรกรที่สนใจจากกลุ่มผู้เลี้ยงโคขุนหนองแห่น จังหวัดยโสธร และสมาชิกสหกรณ์การเกษตรไรสารเคมี จำกัด จังหวัดอุบลราชธานี กลุ่มละ 8 คน รวม 16 คน เข้าร่วมโครงการโดยนักวิจัยประสานกับหัวหน้าและกรรมการกลุ่ม ในการประชาสัมพันธ์และคัดเลือกผู้สนใจเข้าร่วมโครงการโดยคัดเลือกผู้ที่ไม่มียุติกรรมต่างพร้อยด้านการเงินและประกอบอาชีพเลี้ยงโคอยู่แล้ว เป็นผู้ที่ให้ความสำคัญกับกิจกรรมของกลุ่มผู้เลี้ยงโคมาโดยตลอด กลุ่มผู้เลี้ยงโคขุนหนองแห่นมีสมาชิก 215 ราย มีโคแม่พันธุ์ 1,300 ตัว ลูกโคขุน 600 ตัว และโคขุนคุณภาพ 800 ตัว ลูกที่ได้ส่วนมากเกิดจากการผสมเทียมโดยปศุสัตว์อาสา ระยะห่างของการมีลูก 17 เดือน ส่วนกลุ่มผู้เลี้ยงโคธรรมชาติในจังหวัดอุบลราชธานีมีสมาชิก 24 ราย ส่วนมากเลี้ยงพันธุ์พื้นเมืองหรือลูกผสมบราห์มัน เป็นการเลี้ยงปล่อยตามหัวไร่ปลายนาหรือที่ว่างสาธารณะ สมาชิกกลุ่มมีโคในครอบครองรายละ 5-7 ตัว ส่วนใหญ่เป็นแม่โคและลูกโค เมื่อแม่โคเป็นสัด ส่วนมากจะได้รับการผสมจริงจากพ่อพันธุ์ในหมู่บ้าน หากเจ้าของไม่ได้สังเกตวงจรการเป็นสัดก็จะทำให้พลาดการผสม ระยะห่างของการมีลูก 18 เดือน

2. ร่วมกับเกษตรกรจัดซื้อโคอุ้มท้องลูกผสมสายพันธุ์บราห์มันและพันธุ์พื้นเมือง จำนวนสายพันธุ์ละ 24 ตัว รวม 48 ตัว เพื่อจัดแบ่งให้เกษตรกรเลี้ยงคนละ 3 ตัว

3. นักวิจัยจัดอบรม/การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับสมาชิกและเครือข่ายด้านการจัดการโคในเชิงการค้า เพื่อให้เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการรู้ถึงมุมมองการตลาด การจัดการ และการเลี้ยงเชิงพาณิชย์ทุก 4 เดือน

4. สุ่มเก็บตัวอย่างอาหารของอาหารทดลองหลังการคลอด 14 วัน เพื่อวิเคราะห์หาค่าองค์ประกอบทางเคมีได้แก่ วัตถุแห้ง แฉา (Ash) และโปรตีนหยาบ (Crude Protein : CP) ตามวิธีการของ AOAC (1997) และวิเคราะห์องค์ประกอบเยื่อใยที่สำคัญ ได้แก่ เยื่อใยที่ละลายในสารฟอกที่เป็นกลาง (Neutral Detergen Fiber : NDF) และเยื่อใยที่ละลายในสารฟอกที่เป็นกรด (Acid Detergen Fiber, ADF) ตามวิธีการของ Goering and Van Soest (1970)

5. ผสมเทียมแม่โคเมื่อแม่โคแสดงอาการเป็นสัดครั้งที่ 2 หลังการคลอด (กรณีที่มีการแสดงการเป็นสัดครั้งที่ 1 แสดงก่อนวันที่ 45 หลังการคลอด) หรือเมื่อแม่โคแสดงการเป็นสัดครั้งที่ 1 หลังการคลอด (กรณีที่มีการแสดงการเป็นสัดครั้งที่ 1 แสดงหลังจากวันที่ 45 หลังการคลอด) ตรวจการอุ้มท้องหลังการผสมเทียม 60 วัน น้ำเชื้อที่ใช้เป็นพันธุ์ชาร์โรเลส์สำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ 1 (กลุ่มผู้เลี้ยงโคขุน) และพันธุ์พื้นเมืองหรือบราห์มันสำหรับเกษตรกรกลุ่มที่ 2 (กลุ่มผู้เลี้ยงโคธรรมชาติ) ตรวจการตั้งท้องโดยนักวิจัยหรือปศุสัตว์อาสาของกลุ่ม โดยการล้วงผ่านผนังลำไส้และคลำหาปีกมดลูกและรังไข่ รวมทั้งเกษตรกรต้องสังเกตว่าโคกลับสัดหรือไม่

6. การวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ : วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยระหว่างกลุ่มด้วยค่า t-test โดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์สถิติ

การประเมินการเรียนรู้ของเกษตรกร มีการถ่ายทอดความรู้จากนักวิจัยสู่เกษตรกร ประกอบด้วย การชี้แจงข้อตกลงในการวิจัยร่วมกัน ความสำคัญของการเลี้ยงโคแม่พันธุ์ให้มีสภาพสมบูรณ์เหมาะสม การสังเกตการเป็นสัด การประมาณเวลาที่เหมาะสมในการผสมพันธุ์ หลังจากนั้นติดตามความก้าวหน้าของเกษตรกรแต่ละราย ประเมินผลจากพัฒนาการของการดูแลแม่โคให้ผสมติด วิธีการซื้อขายโคของเกษตรกร

ผลการศึกษา

การคัดเลือกเกษตรกรและการจัดซื้อโคอุ้มท้องเข้าโครงการ

เกษตรกรทุกคนที่เป็นสมาชิกกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคขุนหนองแขน จังหวัดยโสธร และเข้าร่วมในโครงการวิจัย มีประสบการณ์ในการเลี้ยงโคขุนเพื่อส่งขายให้กับสหกรณ์ผู้เลี้ยง

ปศุสัตว์ กรป.กลางโพนยางคำ และสหกรณ์การเกษตรหนองสูง เกษตรกรบางคน (นายสิบุญเรือง ชันเงิน) เคยเลี้ยงโคแม่พันธุ์แบบปล่อยฝูงมาก่อนเข้าเป็นสมาชิกของกลุ่ม และยังเป็นผู้เลี้ยงโคขุนมากที่สุดในบรรดาเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการวิจัย (มีโคขุนราว 50 ตัว) มีเกษตรกรเพียง 2 คน ที่มีประสบการณ์ในการเลี้ยงโคขุนน้อยกว่า 5 ปี (นางสาวชนนิกานต์ ชันเงิน และนางสุพรรณ สมหา) นางบุญญาภรณ์ วงศ์พิทักษ์ เป็นเกษตรกรคนเดียวที่จบการศึกษาในระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพเทคนิคด้านการเลี้ยงโคเนื้อ และมีประสบการณ์ด้านการเลี้ยงโคขุนมากกว่า 20 ปี หัวหน้ากลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคขุนหนองแขนซึ่งเป็นผู้ที่มีส่วนในการเป็นนักวิจัยร่วม เป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างสูงในการคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมโครงการวิจัย

การคัดเลือกเกษตรกรในกลุ่มผู้เลี้ยงโคพื้นเมือง ผู้วิจัยได้ร่วมหารือกับอดีตประธานสหกรณ์การเกษตรไร้สารเคมีจำกัด (นายทองสา งามเถื่อน) ในการคัดเลือกเกษตรกรเข้าร่วมโครงการวิจัย เกษตรกรส่วนใหญ่ที่ประสงค์เข้าร่วมโครงการวิจัยนี้ เป็นเกษตรกรที่เคยร่วมกับโครงการวิจัยการผลิตเนื้อโคธรรมชาติมาแล้ว โดยเป็นเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่ของ 3 ตำบลในอำเภอม่วงสามสิบ และอำเภอกุดข้าวปุ้น จังหวัดอุบลราชธานี

ผู้วิจัยได้ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้แก่เกษตรกรที่ประสงค์เข้าร่วมโครงการ ในสาระสำคัญคือ ต้องการพัฒนารูปแบบการเลี้ยงโคแม่พันธุ์ที่เหมาะสมแก่เกษตรกรแต่ละคน เพื่อให้แม่โคสามารถผลิตลูกโคได้ปีละหนึ่งตัว โดยรู้ต้นทุนการผลิตที่ชัดเจน และเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการวิจัยมีความเข้าใจการเลี้ยงโคในเชิงพาณิชย์ เกษตรกรทุกคนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยต้องลงนามในสัญญาการเข้าร่วมโครงการวิจัยโดยมีสาระสำคัญดังนี้

1. โครงการวิจัยให้เกษตรกรยืมแม่โค 3 ตัว มูลค่า 99,000 บาท สำหรับเกษตรกรในกลุ่มผู้เลี้ยงโคขุนหนองแขน และ 90,000 บาท สำหรับเกษตรกรผู้เลี้ยงโคเนื้อธรรมชาติ โดยมีระยะเวลากำหนด 2 ปี ลูกโคที่เกิดในระหว่างร่วมโครงการวิจัยจะเป็นกรรมสิทธิ์ของเกษตรกร ในระหว่างร่วมโครงการวิจัยโครงการวิจัยฯ จะถ่ายทอดความรู้ในการเลี้ยงและการจัดการแม่โค รวมทั้งยังสนับสนุนค่าอาหารให้แก่แม่โคในระยะก่อนการคลอด 15 วัน ถึงระยะหลังคลอด 60 วัน อีกด้วย

2. เกษตรกรต้องร่วมมือในการบันทึกข้อมูล และการพัฒนารูปแบบการเลี้ยงแม่โค เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย นอกจากนั้น เกษตรกรจะต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายอื่นๆ ในการเลี้ยงโค หากแม่โคตายต้องจัดหาทดแทน และเกษตรกรทุกรายต้องคืนเงินตามมูลค่าของแม่โคที่ยืมไปหลังสิ้นสุดโครงการวิจัย

การจัดซื้อโคอุ้มท้องเข้าเลี้ยงในโครงการวิจัย ผู้วิจัยได้ให้เกษตรกรทุกคนที่เข้าร่วมโครงการวิจัยมีส่วนในการเลือกซื้อโคมาเลี้ยง สถานที่ที่เกษตรกรจัดซื้อโคมาเลี้ยงมาจากเพื่อนเกษตรกรด้วยกันเอง จากนายฮ้อยที่รู้จักคุ้นเคย และจากตลาดนัดโค-กระบือที่อยู่ใกล้พื้นที่ เนื่องจากโคที่จัดซื้อเข้ามาต้องเป็นโคอุ้มท้อง การจัดซื้อโคเข้ามาเลี้ยงของเกษตรกรในกลุ่มผู้เลี้ยงโคขุนหนองแห่นั้น หัวหน้ากลุ่มผู้เลี้ยงโคขุนหนองแห่นซึ่งเป็น

นักวิจัยร่วมด้วยและเป็นผู้มีความชำนาญด้านการผสมเทียม เป็นผู้ทำหน้าที่ตรวจสอบการยืนยันการอุ้มท้องของแม่โคที่ซื้อมาด้วย ส่วนกลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อธรรมชาตินั้น ผู้วิจัยได้ช่วยตรวจสอบการอุ้มท้องของแม่โคที่ซื้อมาเลี้ยง ซึ่งก็พบว่าแม่โค 2 ตัวที่เกษตรกรซื้อมาจากนายฮ้อย (พ่อค้าโค-กระบือ) ที่คุ้นเคยแล้วไม่ต้อง และได้เปลี่ยนตัวใหม่เพื่อให้เข้ากับข้อกำหนดของโครงการวิจัย

ภาพที่ 1 การชี้แจงโครงการและการทำสัญญาร่วมโครงการของเกษตรกร

ตารางที่ 1 เกษตรกรที่ร่วมในโครงการ

กลุ่มโคธรรมชาติ จังหวัดอุบลราชธานี	กลุ่มโคขุนหนองแห่น จังหวัดยโสธร
1. นายทองสา งามเถื่อน	1. นายศรีบุญเรือง ชันเงิน
2. นายถาวร กิ่งแสง	2. นางบุญภรณ์ วงษ์พิทักษ์
3. นายประนอม บุญเกิด	3. นายใหม่ วงษ์ศรีแก้ว
4. นายทวี มานูช	4. นายแสงทอง มูลสาร
5. นางวิลาวรรณ นิลบุล	5. นางชนนิกานต์ ชันเงิน
6. นายชาวลิตร งามเถื่อน	6. นางสุพรรณ สมหา
7. นางอุไรวรรณ พันโคก	7. นางจำปี พิลาวุฒิ
8. นายเสงี่ยม เรืองแสน	8. นายใหม่ พงษ์สนธิ

ราคาแม่โคและโรงเรือนเลี้ยงโค

แม่โคของเกษตรกรในกลุ่มผู้เลี้ยงโคขุนหนองแหน มีราคาอยู่ระหว่าง 29,000—45,000 บาท และโรงเรือนเลี้ยงโคมีราคา 8,000—35,000 บาท

แม่โคของเกษตรกรในกลุ่มผู้เลี้ยงโคธรรมชาติเกษตรกรซื้อมาราคาระหว่าง 21,000-40,000 บาท ส่วนราคาโรงเรือน อยู่ระหว่าง 5,000—35,000 บาท

การอบรมเรื่องการจัดการโคให้เกษตรกร

ผู้วิจัยได้นำเกษตรกรกลุ่มสหกรณ์การเกษตรไรสารเคมีจำกัด อุบลราชธานี ไปพบกลุ่มเกษตรกรผู้เลี้ยงโคขุน ตำบลหนองแหน อำเภอกุดชุม จังหัดยโสธร โดยมีเป้าหมาย คือ

- 1. ผู้วิจัยต้องการถ่ายทอดองค์ความรู้การจัดการโคในด้านต่างๆ เพื่อให้แม่โคแสดงอาการเป็นสัดหลังคลอดได้เร็ว หรือภายใน 42 วัน
- 2. เพื่อให้เกษตรกรทั้งสองกลุ่มได้ซักถามประเด็นที่ยังเป็นข้อสงสัยในด้านการจัดการโค

3. เพื่อให้เกษตรกรทั้งสองกลุ่มได้ทำความรู้จักกัน และแลกเปลี่ยนประสบการณ์การเลี้ยงโค

การถ่ายทอดความรู้ให้เกษตรกร

ประเด็นที่นักวิจัยได้ถ่ายทอดความรู้ให้เกษตรกรทั้งสองกลุ่ม ได้แก่

- 1. แม่โคสาวจะแสดงอาการเป็นสัดก่อนอายุ 1 ปี แล้วแต่ความสมบูรณ์ของร่างกาย ดังเช่นโคที่เลี้ยงในฟาร์มของมหาวิทยาลัย แต่ควรมีการผสมเมื่ออายุ 14—15 เดือน เพื่อให้ร่างกายของโคสาวเจริญเติบโตเต็มที่ ดังนั้นโคจะมีลูกตัวแรกภายในอายุ 2 ปี หลังจากนั้นแม่โคให้ลูกได้ปีละ 1 ตัว โดยไม่ต้องทิ้งช่วงห่างเป็นปีครึ่ง หรือ 2 ปี ต่อตัว ดังเช่นการปล่อยเลี้ยงทั่วไป
- 2. การจัดการอาหารที่เหมาะสม ทำให้โคมีสภาพร่างกายสมบูรณ์ แสดงการเป็นสัดได้ง่าย จึงได้แจกเอกสารและอธิบายการดูคะแนนร่างกายโค (Body score) โดยแม่โคควรมีสภาพร่างกายที่ระดับคะแนน = 4 เป็นอย่างน้อย รายละเอียดดังภาพ

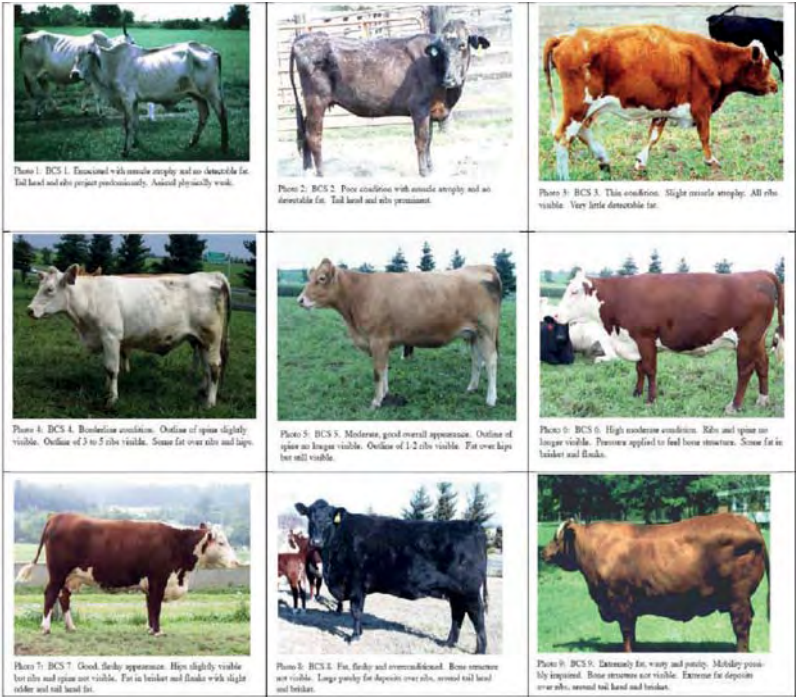

Table 1. Reference table for body condition scores.

Reference point	Body Condition Scores								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Physically weak	yes	no	no	no	no	no	no	no	no
Muscle atrophy	yes	yes	slight	no	no	no	no	no	no
Outline of spine visible	yes	yes	yes	slight	no	no	no	no	no
Outline of ribs visible	all	all	all	3-5	1-2	0	0	0	0
Outline of hip & pin bones visible	yes	yes	yes	yes	yes	yes	slight	no	no
Fat in brisket and flanks	no	no	no	no	no	some	full	full	extreme
Fat udder & patchy fat around tail head	no	no	no	no	no	no	slight	yes	extreme

(Modified from Pruitt, 1994.)

Virginia Cooperative Extension

PUBLICATION 400-791

Body Condition Scoring Beef Cows

Dan E. Eversole, Extension Animal Scientist, Virginia Tech
Mithyasa F. Browne, Graduate Student, Virginia Tech
John B. Hall, Animal Scientist, Virginia Tech
Richard E. Dietz, Animal Scientist, Virginia Tech

3. เทคนิคการกระตุ้นให้แม่โคเป็นสัดเร็วขึ้น เช่น การให้ฟอสฟอรัสมาอยู่ใกล้แม่โค การให้ลูกดูดนมเป็นเวลา การหย่านมลูกเร็วขึ้น เป็นต้น

4. ทบทวนการให้อาหารเสริมแกโค ตั้งแต่ระยะก่อนคลอด 2 สัปดาห์ จนกระทั่งหลังคลอด 60 วัน จะทำให้แม่โคมีสภาพร่างกายสมบูรณ์ ไม่ทรุดโทรม แต่การให้อาหารข้นมากเกินไป ต้องระวังการเกิดอาการท้องอืด (Bloat) และสภาพกรดในกระเพาะ (Acidosis) ดังนั้นจึงกำหนดให้กินอาหารข้นประมาณ 1% ของน้ำหนักตัว

5. ถ่ายทอดการสังเกตอาการเป็นสัดหลังคลอด โดยสังเกตการปรากฏของเมือกจากช่องคลอด การส่งเสียงร้อง การขึ้นทับกัน เป็นต้น ซึ่งวัดที่ดี แต่เกษตรกรต้องสังเกตเป็นกิจวัตรประจำวัน สำหรับโคบางตัวที่มีปัญหาไม่แสดงการเป็นสัด อาจต้องใช้ฮอร์โมนช่วย

การซักถามประเด็นที่ยังเป็นข้อสงสัย

1. การให้ยาถ่ายพยาธิและเกลือแร่

นักวิจัยแนะนำว่า ควรมีการถ่ายพยาธิ โดยเฉพาะโคที่มีสภาพซูบผอม สำหรับการให้เกลือแร่นั้น เกษตรกรสามารถซื้อเกลือแร่ก้อนมาแขวนไว้ภายในคอก และนักวิจัยได้แนะนำให้ผสมเกลือแร่ใช้เอง โดยใช้ Rock Phosphate (หินแปง หินฝุ่น) : เกลือ = 1 : 1 ซึ่งต่อมามีเกษตรกรนำไปปฏิบัติ ต้นทุนเพียง 4 บาท/กิโลกรัม ใส่ไว้ให้โคเลียราง

2. ทราบได้อย่างไรว่าวัวท้องหรือไม่ท้อง

นักวิจัยแนะนำวิธีที่แม่นยำ คือ การล้วงเพื่อคลำตัวอ่อน แต่ต้องมีประสบการณ์และมีการฝึกฝน อย่างไรก็ดี ทุกครั้งที่ออกมาพบเกษตรกร นักวิจัยสามารถตรวจสอบให้ได้

การแลกเปลี่ยนความรู้จากเกษตรกร

1. ประเด็นการเลือกซื้อวัวตั้งท้อง

มีเกษตรกรหลายรายในกลุ่มอุบลราชธานีที่ซื้อได้วัวที่ไม่ตั้งท้อง โดยที่ผู้ขายบอกว่าตั้งท้อง โดยเฉพาะการไปเลือกซื้อที่ตลาดนัดโคกระบือ หลังจากซื้อแล้วไม่สามารถติดต่อกับผู้ขายได้อีก

ข้อเสนอแนะจากเพื่อนเกษตรกร

- นายทวี กลุ่มผู้เลี้ยงโคจังหวัดอุบลราชธานี สังเกตท้องข้างขวาของแม่โคจะต้องใหญ่ สังเกตเห็นการสั่นของผิวหนัง ถ้าอายุตั้งท้องมาก สามารถคลำได้จากภายนอก

- นายศรีบุญเรือง กลุ่มผู้เลี้ยงโคจังหวัดยโสธร สังเกตเส้นนมหรือเส้นเลือดที่มามีเส้นดำตามต้องขยายใหญ่ อวัยวะเพศมีขนาดใหญ่ขึ้น

- นายสุพิท หัวหน้ากลุ่มยโสธร ถ่ายทอดการซื้อโคของกลุ่มว่า จะซื้อกับคนที่รู้จักกัน แม้จะไปซื้อที่ตลาดนัดโคกระบือส่วนมากรู้จักกัน เพราะซื้อขายกันเป็นประจำ จึงมีข้อตกลงว่า

หากซื้อไปแล้ววัวไม่ท้อง สามารถเอาไปคืนได้

2. การจัดการโรงเรือน

เกษตรกรกลุ่มยโสธรมีรูปแบบการจัดการโรงเรือนที่เป็นระเบียบ สะดวกแก่การทำงาน คอกสะอาด เป็นพื้นคอนกรีต ตักมูลเพื่อรอจำหน่ายเป็นกิจวัตร กระสอบละ 40 บาท โคแต่ละตัวขังเดี่ยว มีรางน้ำ รางอาหาร

เกษตรกรกลุ่มอุบลราชธานี ส่วนมากจะขังคอกรวม ทำให้มีการชนกันบาดเจ็บ หยั่วฟางมีการหกหล่นมาก เพราะไม่ได้ทำเป็นช่องกันรายตัว วัวจะมีการเสียดอาหาร ทำให้สูญเสีย ดังนั้นจึงจะนำรูปแบบโรงเรือนของกลุ่มยโสธรไปปรับปรุง คือ การทำคอกให้รายตัวโดยใช้ไม้ยูคาหรือวัสดุที่มีในท้องถิ่น และมีช่องให้อาหารที่พอ เหมาะสมกับส่วนหัวและลำคอ

มีข้อเสนอแนะจากนายสุพิท หัวหน้ากลุ่มยโสธรว่า ช่วงท้องว่างอาจเลี้ยงรวมกัน เวลาเป็นสัด ขึ้นทับกัน จะสังเกตง่าย แต่เมื่อตั้งท้องแล้วต้องขังแยก

3. การสังเกตการเป็นสัด

มีเกษตรกรหลายรายที่ไม่เข้าใจการเป็นสัด และระยะที่เหมาะสมในการผสม เมื่อโคส่งเสียงร้องหรือขึ้นทับตัวอื่นก็ทำการผสมเลย นักวิจัยแนะนำว่านั่นเป็นระยะก่อนการเป็นสัด ต้องรอให้มีเมือกชัดเจน และยอมให้ขึ้นทับ จะเป็นระยะเวลาที่เหมาะสมที่สุด

ผลสืบเนื่องจากการถ่ายทอดความรู้

1. เกษตรกรกลุ่มอุบลราชธานีมีการปรับปรุงคอกทุกราย ให้สามารถเลี้ยงแบบรายตัวได้ โดยเฉพาะในระยะโคตั้งท้อง

2. เกษตรกรให้ความสำคัญกับการให้อาหารเสริม และพยายามศึกษาพฤติกรรมกินอาหารของโคแต่ละตัว โคที่เลือกกินอาหารอาจต้องมีการให้หญ้าสด หรือปล่อยแทะเล็ม

3. เกษตรกรให้เวลาในการสังเกตการเป็นสัดในทุกเช้า ก่อนปล่อยโคออกจากคอก และตอนเย็นเมื่อโคเข้าคอก ดังนั้นจึงพบอาการเป็นสัดของโค และพร้อมที่จะใช้บริการผสมเทียมในการผสมแม่โค กรณีรายที่ไม่เป็นสัดหลังคลอดเกิน 90 วัน ผู้วิจัยได้ใช้โปรแกรมฮอร์โมนเหนี่ยวนำการเป็นสัด และพบว่าประสบความสำเร็จ โดยเกษตรกรพร้อมรับผิดชอบค่าใช้จ่ายโปรแกรมเหนี่ยวนำการเป็นสัด ดังนี้

วันแรก	ให้ฮอร์โมน GnRH และฝังฮอร์โมน Progesterone
วันที่เจ็ด	ถอนฮอร์โมน Progesterone ให้ฮอร์โมน PGF2α
หลังจากนั้น 66 ชั่วโมง	ให้ฮอร์โมน GnRH และทำการผสมเทียม

ภาพที่ 2 โคที่ไม่เป็นสัดหลังคลอดเกิน 90 วัน ใช้ฮอร์โมนเหนี่ยวนำการเป็นสัด

การอบรมด้านการจัดการการสืบพันธุ์แม่โค

ผู้วิจัยได้พัฒนาสื่อการอบรมให้ความรู้แก่เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ให้ความเข้าใจที่มากขึ้นเกี่ยวกับการจัดการสืบพันธุ์แม่โค โดยเน้นที่ความเข้าใจที่ถูกต้องของการตรวจการเป็นสัดแม่โค เพื่อที่จะทำให้การกำหนดเวลาการผสมเทียมแม่โคทำได้ถูกต้อง จากการสอบถามความเข้าใจของเกษตรกรที่เกี่ยวกับอาการของการเป็นสัดของแม่โค เกษตรกรยังมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน อาทิ เข้าใจว่าเมื่อแม่โคร้อง เมื่อแม่โคไล่หับตัวอื่น คืออาการของการเป็นสัด แต่ที่จริงคืออาการของแม่โคที่อยู่ในระยะก่อนการเป็นสัด (Proestrus) บางคนเข้าใจว่าหากแม่โคมีเมือกใสออกมาแต่ไม่ไล่หับตัวอื่น แม่โคตัวนั้นเป็นแม่โคที่ไม่เป็นสัด

ผู้วิจัยได้อธิบายให้เกษตรกรเข้าใจซีฟักของการสืบพันธุ์แม่โคว่า โคควรคลอดลูกตัวแรกเมื่ออายุ 24 เดือน และมีการคลอดลูกแต่ละตัวห่างกัน 365 วัน การที่จะให้แม่โคมีลูกห่างกัน 365 วันนั้น ต้องทำให้ 1) แม่โคเป็นสัดหลังคลอดไม่เกิน 45 วัน 2) แม่โคผสมติดหลังคลอดไม่เกิน 85 วัน ผู้วิจัยได้ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยที่ส่งผลมาก ได้แก่ การจัดการด้านการให้อาหาร โดยเกษตรกรต้องพยายามให้อาหารให้แม่โคมีคะแนนร่างกาย

อยู่ระหว่าง 5-6 (จากระดับ 1-9) และเกษตรกรต้องตรวจการเป็นสัดของแม่โคหลังคลอดให้แม่นยำ ผู้วิจัยพบว่า แม่โค 2 ตัว มีคราบเมือกบริเวณบั้นท้ายซึ่งบ่งบอกถึงแม่โคเป็นสัดแล้วหลังคลอด แต่เกษตรกรไม่ได้สังเกตเป็นกิจวัตรเข้าเย็นจึงไม่พบ

การสืบพันธุ์หลังการคลอดของแม่โค

1. กลุ่มโคขุน

แม่โคในกลุ่มผู้เลี้ยงแม่โคขุนและเสริมกากมันหมัก มีระยะเวลาหลังคลอดถึงการเป็นสัดครั้งแรก 59.85 ± 18.99 วัน ระยะเวลาจากคลอดถึงการผสมเทียมครั้งแรกเท่ากับ 98.08 ± 29.67 วัน ระยะเวลาจากคลอดถึงการผสมติดเท่ากับ 122.33 ± 45.49 วันระยะห่างของการให้ลูก 402.33 ± 46.75 วัน จำนวนแม่โคที่ผสมติด 12 ตัว อัตราการผสมติดครั้งแรกเท่ากับ 58.33 % อัตราการผสมติดทั้งหมด 100 % และจำนวนครั้งที่ผสม/การผสมติดเท่ากับ 1.83 แม่โคที่คลอดแล้ว จำนวน 11 ตัว ดังตารางที่ 3

แม่โคในกลุ่มผู้เลี้ยงแม่โคขุนและเสริมอาหารชั้น มีระยะเวลาหลังคลอดถึงการเป็นสัดครั้งแรก 67.85 ± 23.75 วัน ระยะเวลาจากคลอดถึงการผสมเทียมครั้งแรกเท่ากับ 109.58 ± 59.76 วัน ระยะเวลาจากคลอดถึงการผสมติดเท่ากับ $219 \pm$

160.54 วัน ระยะห่างของการให้ลูก 502.7 \pm 159.19 วัน จำนวนแม่โคที่ผสมติด 10 ตัว อัตราการผสมติดครั้งแรก 25 % อัตราการผสมติดทั้งหมด 66.67 % และจำนวนหลอดที่ใช้/การผสมติดเท่ากับ 4.5 แม่โคที่คลอดแล้ว จำนวน 8 ตัว ดังตารางที่ 3

การเสริมอาหารชั้นให้แก่โคขุนมีผลให้ระยะห่างการให้ลูกยาวกว่า ($p < 0.05$) เมื่อเทียบกับการเสริมกากมันหมักยีสต์ และเมื่อจำแนกระยะห่างของการให้ลูกออกเป็นสามช่วงพบว่า แม่โคขุนที่เลี้ยงเสริมด้วยกากมันหมักยีสต์มีระยะห่างของการให้ลูกภายในระยะเวลา 365 วัน และ 366–450 วัน มีจำนวนมากกว่าแม่โคอีกกลุ่ม ดังตารางที่ 2

2. กลุ่มโคธรรมชาติ

แม่โคในกลุ่มผู้เลี้ยงโคธรรมชาติและเสริมกากมันหมักมีระยะเวลาล่วงคลอดถึงการเป็นสัดครั้งแรก 86.80 \pm 56.57 วัน ระยะเวลาล่วงคลอดถึงการผสมเทียมครั้งแรกเท่ากับ 95.66 \pm 71.86 วัน ระยะเวลาล่วงคลอดถึงการผสมติดเท่ากับ 238.82 \pm 142.58 วัน ระยะห่างของการให้ลูก 520.27 \pm 141.28 วัน จำนวนแม่โคที่ผสมติด 11 ตัว อัตราการผสมติดครั้งแรก 33.33 %

อัตราการผสมติดทั้งหมด 83.33 % และจำนวนหลอดที่ใช้/การผสมติดเท่ากับ 2.90 แม่โคที่คลอดแล้ว จำนวน 6 ตัว ดังตารางที่ 3

แม่โคในกลุ่มผู้เลี้ยงโคธรรมชาติและเสริมอาหารชั้น มีระยะเวลาล่วงคลอดถึงการเป็นสัดครั้งแรก 49.75 \pm 32.32 วัน ระยะเวลาล่วงคลอดถึงการผสมเทียมครั้งแรกเท่ากับ 76.75 \pm 50.75 วัน ระยะเวลาล่วงคลอดถึงการผสมติดเท่ากับ 163.25 \pm 89.75 วัน ระยะห่างของการให้ลูก 447.58 \pm 87.29 วัน จำนวนแม่โคที่ผสมติด 12 ตัว อัตราการผสมติดครั้งแรก 50 % อัตราการผสมติดทั้งหมด 100 % และจำนวนหลอดที่ใช้/การผสมติดเท่ากับ 2.25 แม่โคที่คลอดแล้ว จำนวน 10 ตัว ดังตารางที่ 3

ระยะเวลาล่วงคลอดถึงการเป็นสัดครั้งแรก ระยะเวลาล่วงคลอดถึงการผสมเทียมครั้งแรก ระยะเวลาล่วงคลอดถึงการผสมติดและระยะห่างของการให้ลูกของแม่โคทั้งสองกลุ่มการเลี้ยง มีค่าไม่แตกต่างกันทางสถิติ และเมื่อจำแนกระยะห่างของการให้ลูกออกเป็นสามช่วงพบว่า แม่โคธรรมชาติที่เลี้ยงเสริมด้วยอาหารชั้นมีระยะห่างของการให้ลูกภายในระยะเวลา 365 วัน และ 366–450 วัน มีจำนวนมากกว่าอีกกลุ่ม ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 จำนวนแม่โคในแต่ละกลุ่มการเลี้ยงที่มีระยะห่างการให้ลูกในช่วงต่างๆ

รายการ	ระยะห่างการให้ลูก (วัน)			รวม
	<365	366 - 450	>451	
โคขุน-เสริมกากมันหมักยีสต์	4	6	2	12
โคขุน-เสริมอาหารชั้น	2	3	5	10
โคธรรมชาติ-เสริมกากมันหมักยีสต์	1	3	7	11
โคธรรมชาติ-เสริมอาหารชั้น	2	4	6	12

ตารางที่ 3 ผลการเลี้ยงแม่โคในรูปแบบต่างๆ ต่อสมรรถภาพการสืบพันธุ์

รายการ	กลุ่มโคขุน		กลุ่มโคธรรมชาติ	
	เสริมกากมันหมักยีสต์	เสริมอาหารชั้น	เสริมกากมันหมักยีสต์	เสริมอาหารชั้น
จำนวนแม่โคที่ผสม (ตัว)	12	12	12	12
จำนวนแม่โคที่ผสมติด	12	10	11	12
คลอดถึงสัดครั้งแรก (วัน)	59.86	67.86	86.80	49.75
คลอดถึงผสม (วัน)	98.08	109.58	95.67	76.75
คลอดถึงผสมติด (วัน)	122.33	219	238.82	163.25
ระยะห่างการให้ลูก (วัน)	402a	502b	520	447
อัตราการผสมติดครั้งแรก (%)	58.33	25.00	33.33	50.00
อัตราการผสมติดทั้งหมด (%)	100	66.67	83.33	100
จำนวนหลอด/การผสมติด	1.83	4.50	2.90	2.25

ภาพที่ 3 แม่โคของนางชนนิกันต์ ศรีบุญเรือง สายพันธุ์ลูกผสมบราห์มัน ผสมติดหลังคลอด 51 วัน ระยะห่างของการให้ลูก 330 วัน โดยทำการผสมเทียมเพียง 1 ครั้ง

ภาพที่ 4 แม่โคของนายทวี มานุษ สายพันธุ์พื้นเมือง ผสมติดหลังคลอด 60 วัน ระยะห่างของการให้ลูก 340 วัน โดยทำการผสมเทียมเพียง 1 ครั้ง

การวิเคราะห์รูปแบบการเลี้ยงโคแม่พันธุ์ที่เหมาะสม

กลุ่มโคขุนระยะห่างการให้ลูกของแม่โคขุนที่เลี้ยงเสริมด้วยอาหารข้น มีระยะเวลายาวกว่าแม่โคขุนที่เลี้ยงเสริมด้วยกากมันหมัก ($P < 0.05$) คือ มีค่าเท่ากับ 502 วัน และ 402 วัน ตามลำดับ แต่หากมีการวิเคราะห์สมรรถภาพการสืบพันธุ์ของแม่โคแต่ละตัวของเกษตรกรแต่ละรายพบว่า สมรรถภาพการสืบพันธุ์ของแม่โคดีที่สุดหากคิดจากระยะห่างการให้ลูกน้อยกว่า 365 วัน ได้แก่ แม่โคขุนที่เลี้ยงในฟาร์ม นายใหม่ พงษ์สนธิ ซึ่งเลี้ยงโดยการเสริมอาหารข้นมีค่าเฉลี่ยระยะห่างการให้ลูกของแม่โคทั้งสามตัวเท่ากับ 339 วัน รองลงไป ได้แก่ แม่โคขุนที่เลี้ยงโดย นายใหม่ วงษ์ศรีแก้ว นางชนนิกันต์ ชันเงิน นายศรีบุญเรือง ชันเงิน และ นายแสงทอง มูลสาร มีค่าระยะห่างการให้ลูกเท่ากับ 390, 392, 393 และ 433 วัน ตามลำดับ โดยแม่โคจากเกษตรกรทั้งสี่รายเลี้ยงเสริมด้วยกากมันหมัก

กลุ่มโคธรรมชาติ แม่โคธรรมชาติในกลุ่มที่เลี้ยงเสริมด้วยกากมันหมักมีค่าเฉลี่ยของระยะห่างการให้ลูกไม่แตกต่างทางสถิติกับระยะห่างการให้ลูกของแม่โคธรรมชาติในกลุ่มที่เลี้ยงเสริมด้วยอาหารข้น คือ 520 และ 447 วัน ตามลำดับ ในกลุ่มที่เลี้ยงเสริมด้วยกากมันหมัก หากคิดเฉพาะเกษตรกรที่มีโคผสมติดทั้งสามตัวพบว่า แม่โคที่เลี้ยงโดยนางอุไรวรรณ พันโสภ มีระยะห่างการให้ลูกสั้นที่สุด คือ 478 วัน ขณะที่ในกลุ่มแม่โคธรรมชาติที่เลี้ยงเสริมด้วยอาหารข้น แม่โคของนายทวี มานุษ มีระยะห่างการให้ลูกสั้นที่สุดเท่ากับ 391 วัน

Ababneh et al. (2007) รายงานว่า สาเหตุที่ส่งผลให้ระยะห่างของการให้ลูกของแม่โคในทุกกลุ่มการเลี้ยง มีระยะเวลายาวเกินกว่า 365 วัน ก็เนื่องมาจากมีแม่โคที่ผสมติดยาก (ผสมเกินกว่าสามครั้งจึงติด) ซึ่งการผสมติดยากมีสาเหตุมาจากหลายปัจจัย คือ 1) การจัดการฝูงโค 2) พันธุกรรม 3) โรค 4) สรีรวิทยา

ที่ผิดปกติ 5) ความผิดปกติของวัยสืบพันธุ์ 6) การให้อาหาร 7) ความผิดปกติของการตรวจการเป็นสัด 8) การตายของตัวอ่อน และ 9) ความเครียดจากอากาศร้อน การที่จะทำให้ฝูงโคมีระยะห่างการคลอดลูกห่างกัน 365 วัน Diskin et al. (2014) แนะนำว่า จะต้องทำให้ 1) การกลับคืนเป็นสัดหลังการคลอดสั้นที่สุด โดยการแยกลูกโคกับแม่โคออกจากกันหลังการคลอด 30 วัน แต่ปล่อยให้ลูกโคดูดนมแม่ได้วันละ 2 ครั้ง หากแม่โคได้รับอาหารที่เพียงพอ แม่โคร้อยละ 85-90 จะแสดงการเป็นสัดภายใน 18-22 วัน 2) การจัดการอาหารในระยะก่อนการคลอดและหลังการคลอด และ 3) การตรวจการเป็นสัดที่ถูกต้องและแม่นยำ

ปัจจัยที่ส่งผลทำให้ระยะห่างของการให้ลูกของแม่โคยาวกว่าเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ มีสาเหตุมาจาก

1) ความผิดปกติด้านสรีรวิทยาการสืบพันธุ์ แม่โคหมายเลข 978 และ 979 แสดงอาการเป็นสัดยาวกว่าปกติ (แสดงอาการเป็นสัดยาว 7 วัน) แม่โคหมายเลข 982 และ 839 เป็นสัดเจี๊ยบ แม่โคหมายเลข 971, 836 และ 859 อาจเกิดปัญหาการตายของตัวอ่อนระยะแรก (Early embryonic death) แม่โคหมายเลข 845, 846, 849, 860 และ 984 รังไข่ไม่ทำงาน (มีการใช้ฮอร์โมนเข้าช่วยแก้ไข้ปัญหาโดยคำแนะนำของนายสัตวแพทย์ที่ชำนาญด้านการผสมเทียม) แม่โคหมายเลข 838 มีถุงน้ำรังไข่แบบ Luteal cyst แม่โคหมายเลข 851 มีถุงน้ำรังไข่แบบ Follicular cyst (การประเมินความผิดปกติดำเนินการโดยนายสัตวแพทย์)

2) ความผิดปกติเนื่องจากปัญหาด้านการคลอด อาทิ แม่โคหมายเลข 986 มีการคลอดยาก แม่โคหมายเลข 985 มีการคลอดลูกแฝด ส่งผลให้การผสมครั้งแรกหลังการคลอดมีระยะเวลาห่างจากหลังการคลอดถึง 120 วัน

3) เกิดจากความผิดพลาดของการตรวจการอู้มท้องของนักผสมเทียมที่ไม่มีความชำนาญมากพอ อาทิ แม่โคหมายเลข 855, 862 ทำให้เกษตรกรขาดความเอาใจใส่ในการตรวจการเป็นสัดของแม่โคในระยะต่อมา (เพราะคิดว่าแม่โคท้องแล้ว)

4) เกิดจากเกษตรกรขาดความรอบคอบในการตรวจการเป็นสัด อาทิ แม่โคหมายเลข 858 แม่โคตัวนี้เกษตรกรใช้พ่อพันธุ์ผสมเมื่อแม่โคเป็นสัดหลังการคลอดแล้ว 75 วัน การผสมพันธุ์โดยใช้พ่อพันธุ์อาจทำให้เกษตรกรมีความเชื่อมั่นสูงว่าแม่โคผสมติด ดังนั้น จึงขาดความรอบคอบในการตรวจการเป็นสัด เมื่อมีการตรวจการอู้มท้องหลังจากการผสมแล้ว 5 เดือน จึงพบว่าแม่โคผสมไม่ติด เกษตรกรจึงใส่ใจมากขึ้นในการตรวจการเป็นสัด และผสมติดในระยะต่อมา

5) การผสมติดยากโดยไม่ทราบสาเหตุที่แน่นอน อาทิ แม่โคหมายเลข 842, 843 และ 994 มีวงรอบการเป็นสัดที่

สม่ำเสมอ หลังการผสมเทียมแต่ละครั้ง หากผสมไม่ติดแม่โคแสดงอาการเป็นสัดตรงตามวงรอบ มีการผสมเทียมโดยนักผสมเทียมคนเดียวกันทุกครั้ง มีจำนวนครั้งที่ผสมเทียม 5, 4 และ 5 ครั้ง ตามลำดับ แม่โคจึงตั้งท้อง

หากคัดแม่โคที่มีปัญหาการผสมติดยาก เพราะสาเหตุที่ไม่น่าจะมีจากระบบการเลี้ยง (โคขุนหรือ โคธรรมชาติ) และการเสริมอาหาร (เสริมกากมันหมัก หรือ อาหารข้น) ดังกล่าวข้างต้นออก พบว่า

1) แม่โคขุนที่เลี้ยงเสริมด้วยกากมันหมักมีค่าเฉลี่ยระยะห่างการให้ลูกเท่ากับ 384 วัน

2) แม่โคขุนที่เลี้ยงเสริมด้วยอาหารข้นมีค่าเฉลี่ยระยะห่างการให้ลูกเท่ากับ 391 วัน

3) แม่โคธรรมชาติที่เลี้ยงเสริมด้วยกากมันหมักมีค่าเฉลี่ยระยะห่างการให้ลูกเท่ากับ 370 วัน

4) แม่โคธรรมชาติที่เลี้ยงเสริมด้วยอาหารข้นมีค่าเฉลี่ยระยะห่างการให้ลูกเท่ากับ 378 วัน

จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่าระบบการเลี้ยงทั้งสองระบบ (แม่โคขุน หรือ แม่โคธรรมชาติ) และอาหารที่เสริม (กากมันหมัก หรืออาหารข้น) ให้ผลสัมฤทธิ์ต่อการให้ลูกทุกปีเหมือนกัน และรูปแบบที่เหมาะสมในการจัดการแม่โคเพื่อให้ได้ลูกปีละตัว คือ

1) มีการให้อาหารแก่แม่โคด้วยอาหารข้นที่ผลิตขึ้นเอง (อาทิ กากมันหมัก) หรืออาหารข้นที่ผลิตจากบริษัท ก่อนการคลอด 15 วัน ถึงหลังการคลอด 60 วัน และควรมีการเลี้ยงด้วยหญ้าสดอย่างต่อเนื่อง โดยรักษาระดับร่างกายหลังการคลอดระหว่าง 4-6 (จาก 9 คะแนน)

2) มีการตรวจการเป็นสัดอย่างรอบคอบโดยเฉพาะช่วง 60 วันแรกหลังการคลอด

3) ผสมเทียมแม่โคหลังจากการคลอด 60 วัน แต่ไม่ควรเกิน 85 วัน หากผสมเร็วกว่านี้ควรมั่นใจว่าแม่โคมีหญ้าสดกินสม่ำเสมอ (อาทิ แม่โคหมายเลข 974, 975, 837 และ 856)

4) ใช้บริการนักผสมเทียมที่มีความชำนาญในการผสมเทียมและการตรวจการอู้มท้อง

5) มีการบันทึกการผสมเทียมที่เรียบร้อยและเป็นปัจจุบัน

การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ร่วมโครงการ

การถ่ายทอดความรู้จากนักวิจัยสู่เกษตรกร

1) การประเมินความสมบูรณ์ของแม่โค เนื่องจากความสมบูรณ์ของแม่โคเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งเสริมการผสมติดและการเป็นสัด นักวิจัยจึงอธิบายถึงความสำคัญของการดูแลโคให้มีความสมบูรณ์ โดยควรมีคะแนนความสมบูรณ์ของร่างกายอยู่ระหว่าง 4 - 5 (จากระดับคะแนน 1 - 9 คะแนนมาก หมายถึง

สภาพร่างกายมีความสมบูรณ์มาก) พร้อมทั้งมอบเอกสารและแนะนำการประเมินคะแนนร่างกายแม่โคให้กับเกษตรกรทุกราย

2) การให้อาหารแม่โค แนะนำการให้อาหารแม่โคก่อนคลอด 2 สัปดาห์ และหลังคลอดจนกระทั่งผสมติด โดยให้อาหารข้นร้อยละ 1 ของน้ำหนักตัว ถ้าเป็นกลุ่มที่เลี้ยงด้วยกากมันให้เป็น 3 เท่าของอาหารข้น เพราะกากมันอยู่ในสภาพเปียก และให้อาหารหยาบอย่างเต็มที่

3) การสังเกตการเป็นสัด ได้อธิบายถึงระยะต่างๆ ของการเป็นสัด การสังเกตพฤติกรรมทั่วไป เช่น การกระวนกระวาย ไม่กินอาหาร การขึ้นทับตัวอื่น การสังเกตเมือกใสจากช่องคลอด และระยะเวลาที่เหมาะสมเป็นการผสม โดยแนะนำว่าถ้าสังเกตเห็นในตอนเช้าให้ผสมตอนเย็น หรือหากสังเกตเห็นในตอนเย็นให้ผสมเช้าวันรุ่งขึ้น

4) การบำรุงแปลงหญ้า นักวิจัยได้นำพันธุ์หญ้าซีและถั่วสโตโลท่าพระมาให้เกษตรกรทุกรายปลูก เพื่อเป็นการเพิ่มแหล่งอาหารหยาบที่มีคุณค่าทางโภชนาการมากขึ้น และเป็นการบำรุงแปลงหญ้า

การเรียนรู้ของเกษตรกร

1) การปรับปรุงคอก กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าวอินทรีย์และผลิตโคธรรมชาติ ได้กลับมาปรับปรุงคอกโคให้มีสภาพที่ดีขึ้น มีการกั้นคอกเพื่อขังโคเป็นรายตัวหรือให้แม่อยู่กับลูก มีที่

ให้น้ำให้อาหารที่เป็นระบบระเบียบ มีที่กั้นหน้ารางอาหาร เพื่อไม่ให้โคเอาฟางหรือหญ้ามาพัดให้หกหล่น และการขังรายตัวป้องกันการชนกันของโคด้วย

2) การเลือกซื้อโคต้อง กลุ่มที่ 1 ส่วนมากซื้อจากตลาดโค-กระบือ แต่มีบางส่วนซื้อจากคนที่รู้จัก ในขณะที่กลุ่มที่ 2 ซื้อจากตลาดโค-กระบือ ในจังหวัดยโสธร แต่เป็นพ่อค้าที่รู้จักกันดี โดยประธานกลุ่ม (นายสุพิ วงษ์พิทักษ์) เป็นผู้ช่วยคัดเลือกให้ หากซื้อมาแล้วปรากฏว่าโคไม่ท้อง สามารถนำไปเปลี่ยนคืนได้ ทำให้ไม่มีปัญหาในการจัดหาโคต้องมาร่วมโครงการสำหรับกลุ่มที่ 1 จะรวมกลุ่มกัน 2-3 คน ช่วยกันหาโคต้องเข้ามาเลี้ยงในโครงการ เกษตรกรบางรายยังขาดความชำนาญในการดูลักษณะโคที่ตั้งท้องโดยเฉพาะในระยะท้องอ่อน ถ้าท้องแก่สังเกตได้ง่าย โดยดูจากเส้นเลือดเต้านมขยายใหญ่ ท้องด้านขวามีขนาดใหญ่กว่าด้านซ้าย สังเกตเห็นการดิ้นของลูกในท้อง อย่างไรก็ดี การซื้อโคต้องควรซื้อจากคนที่รู้จักกันไม่ว่าจากตลาดนัดหรือในหมู่บ้าน และให้มีหลักประกันว่าถ้าไม่ท้องต้องส่งคืนได้

3) การดูแลสภาพแวดล้อมเพื่อไม่ให้โคได้รับอันตราย มีเกษตรกร 1 ราย ในกลุ่มที่ 2 ปลอโคเลี้ยงในสวนลำไย ซึ่งมีลวดหนามเป็นแนวกั้น โคที่เพิ่งคลอดถูกลวดหนามเกี่ยวบริเวณเต้านม ทำให้ได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิตในที่สุด จึงเป็นข้อระมัดระวังสำหรับเกษตรกรรายอื่นด้วย

ภาพที่ 5 การปรับปรุงโรงเรือนของนายเสงี่ยม เรืองแสน กลุ่มผู้เลี้ยงโคธรรมชาติทำให้สะดวกต่อการจัดการด้านอาหารและการสังเกตการเป็นสัดเป็นรายตัว

ภาพที่ 6 ลูกโคในโครงการ

การสรุปบทเรียนจากผู้ประสบความสำเร็จ เกษตรกรที่ดูแลแม่โคให้ผสมติดหลังคลอดเฉลี่ย 71 วัน ทั้ง 3 ตัว และเป็นการผสมเพียงครั้งเดียว คือ นายใหม่ พงษ์สนธิ สรุปได้ว่า เมื่อสังเกตเห็นอาการเป็นสัดแล้วอย่าผสมในทันที ให้รอจนกระทั่งโคมีอาการเริ่มสงบหรือสามารถรอได้ถึง 24 ชั่วโมง จะมีโอกาสผสมติดสูง หากผสมเร็วเกินไป เช่น ห่างเพียง 5 - 6 ชั่วโมง มีโอกาสผสมไม่ติด ดังนั้นจึงต้องรอจังหวะที่เหมาะสม อย่างไรก็ตาม เกษตรกรบางรายในกลุ่มที่ 1 มีปัญหาในการตามสัดตัวแพทยหรือปศุสัตว์อาสาสมัครมาผสมเทียม จึงสรุปว่า อย่ารีบร้อนผสมจนเกินไป ให้ผสมช่วงท้ายๆ ของการเป็นสัด คือ เมื่อแม่โคเริ่มมีอาการสงบ หรือหลังจากพบอาการเป็นสัดครั้งแรก 24 ชั่วโมง ต้องรอให้มีเมือกชัดเจน และยอมให้ตัวอื่นขึ้นทับ จะเป็นระยะเวลาที่เหมาะสมที่สุด

4) และบางรายขอใช้ฟอโคในการผสมแทนการผสมเทียม นอกจากนี้ มีข้อมูลเพิ่มเติมว่า โคที่เลี้ยงนั้นจะได้กินหญ้าสดทุกวัน (อาจเป็นผลจากการได้รับ Carotene หรือวิตามินเอ : ข้อคิดจากนักวิจัย)

5) การวิเคราะห์ปัญหาการผสมไม่ติด

เกษตรกรส่วนใหญ่ผสมติดหลังคลอด 2 ตัว ใน 3 ตัว มีทั้งผสม 1 วงรอบจนถึง 4 วงรอบจึงผสมติด จึงช่วยกันสรุปประเด็นปัญหา ดังนี้

(1) แม่โคบางตัวมีสภาพไม่สมบูรณ์ตั้งแต่ช่วงตั้งท้องก่อนคลอด

(2) แม่โคที่มีสภาพสมบูรณ์แต่มีปัญหาการผสมติด น่าจะขึ้นอยู่กับ

- การสังเกตการเป็นสัด ไม่เห็นอาการเป็นสัด โคบางตัวอาจไม่แสดงอาการชัดเจนเพราะขังเดี่ยว ต้องสังเกตการกินอาหารและสังเกตเมือกที่ช่องคลอดกันหรือห่างเป็นประจำเข้าเย็น
- การผสมเร็วเกินไป เมื่อสังเกตการเป็นสัดไม่ทั้งระยะห่างให้เหมาะสม
- สายพันธุ์ หัวหน้ากลุ่มผู้เลี้ยงโคหนองหาน (2) สรุปจากประสบการณ์ว่า หากมีสายเลือดฮินดูบราซิลผสมจะแสดงอาการเป็นสัดช้าหลังคลอดและอาการสัดไม่ชัดเจน

(3) แนวทางการแก้ปัญหา

- ดูแลสภาพร่างกายของโคให้สมบูรณ์ (BCS = 4 - 6) สังเกตการเป็นสัดให้เป็นกิจวัตรและผสมในตอนปลายของการเป็นสัด
- เรื่องของสายพันธุ์จำเป็นต้องวิเคราะห์เพิ่มเติมต่อไป เพื่อเป็นข้อมูลในการผลิตโคต้นน้ำ
- มีเกษตรกรเสนอว่า หากแยกลูกออกจากแม่หรือ

ให้ลูกหย่านมเร็ว แม่โคจะแสดงอาการเป็นสัดภายใน 2 สัปดาห์ เช่น ในรายของนายแสงทอง มูลสาร เกษตรกรกลุ่มที่ 2 ทำให้มีความคิดเห็นว่า หากแยกลูกจากแม่แล้วเสริมอาหารชั้นให้ลูก น่าจะเป็นอีกหนทางหนึ่งช่วยให้แม่เป็นสัดเร็วขึ้นและลูกโคก็อาจจะเจริญเติบโตได้เร็วขึ้นเช่นกัน

- การได้รับหญ้าสดเป็นประจำ อาจมีส่วนช่วยให้โคผสมติดได้ดีขึ้น

สรุปแนวปฏิบัติที่ดีจากเกษตรกรและคำแนะนำจากนักวิจัย

1) หลักการซื้อโคต้อง ควรมีสัญญาการซื้อขาย หากไม่ต้องการคืนโคและรับเงินคืนได้ เช่น กรณีของกลุ่มผู้เลี้ยงโคขุนหนองหาน

2) กรณีที่แม่ยังให้ลูกดูนม หากแม่ไม่แสดงการเป็นสัด การแยกลูกออกจากแม่จะทำให้แม่กลับสัดได้เร็วขึ้น เช่น กรณีของนายแสงทอง มูลสาร

3) การสังเกตการเป็นสัดที่ถูกต้องจะทำให้การผสมติดดีขึ้น ดังนั้นเกษตรกรต้องใช้เวลาในการสังเกตแม่โคเป็นประจำทุกเช้าเย็น

4) การผสมพันธุ์ให้กับแม่โคควรทำหลังจากพบการเป็นสัดอย่างน้อย 12 ชั่วโมง เช่น รายของนายใหม่ พงษ์สนธิ ซึ่งประสบความสำเร็จในการผสมแม่โคติดทั้งสามแม่ภายในเวลา 38, 39 และ 100 วัน หลังคลอด จากการผสมเทียมเพียงครั้งเดียวทุกแม่ โดยนายใหม่เสนอให้ผสมตอนปลายของการเป็นสัดเมื่อแม่โคมีอาการสงบลงบ้างแล้ว ซึ่งอาจเป็น 24 ชั่วโมงหลังจากพบอาการเป็นสัด

5) แม่โคควรมีสภาพร่างกายที่สมบูรณ์พอเหมาะไม่ผอมหรืออ้วนจนเกินไปจึงจะผสมติดง่าย ค่าคะแนนความสมบูรณ์ของร่างกายควรอยู่ระหว่าง 4-6 จากคะแนนเต็ม 9

6) การให้อาหารอย่างสม่ำเสมอให้กับแม่โค ทำให้แม่โคมีสภาพร่างกายสมบูรณ์ ผสมติดง่าย ลูกเจริญเติบโตดีและจำหน่ายได้ราคา เช่น กรณีของนายประนอม คำผา และนายทวี มานุษ

7) การเลี้ยงโคเป็นอาชีพที่ต้องใช้แรงงานและต้องดูแลเป็นกิจวัตรประจำวัน หากสมาชิกในครอบครัวมีอาชีพที่ต้องจากบ้านไปทำงานที่อื่นเป็นครั้งคราว ย่อมกระทบต่อการดูแลและการสังเกตเป็นสัดของแม่โค นอกจากจะสามารถจัดหาแรงงานเพิ่มเติมได้และต้องเป็นผู้ที่สังเกตการเป็นสัดของแม่โคได้

8) การใช้ลวดหนามในการกั้นบริเวณสำหรับเลี้ยงโค ต้องหมั่นตรวจสอบความเรียบร้อย หากมีการชำรุดหรือเกี่ยวถูกส่วนร่างกายของแม่โค จะเป็นอันตรายแก่แม่โคได้ เช่น กรณีของนางจำปี พิลาวุฒิ ซึ่งแม่โคเสียชีวิตเนื่องจากเต้านมเกี่ยวถูกลวดหนามและเป็นบาดทะยัก อย่างไรก็ตาม เกษตรกรในกลุ่ม

ได้ช่วยกันสมทบทุนให้นางจำปีจัดหาโคเข้ามาเลี้ยงทดแทน ซึ่งแสดงถึงความมีน้ำใจและความเข้มแข็งของกลุ่ม

9) การที่สมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วย ย่อมมีผลกระทบต่อกิจการงานของครอบครัว เช่น กรณีของนายทองสา งามเถื่อน ซึ่งมีอาการเจ็บป่วย ต้องอาศัยแรงงานลูกหลานในครอบครัวมาช่วยดูแลแม่โค ซึ่งลูกหลานแต่ละคนต่างมีภาระหน้าที่ของตนเองและมีความวิตกกังวลกับการดูแลคนป่วย ทำให้ไม่สามารถดูแลแม่โคได้อย่างเต็มที่

10) ความสำเร็จของโครงการ ส่วนหนึ่งเกิดจากความเข้มแข็งของกลุ่มและการมีผู้นำที่ดี สามารถนำพากลุ่มให้เจริญรุดหน้าได้อย่างต่อเนื่อง เช่น กลุ่มผู้เลี้ยงโคธรรมชาติ จังหวัดอุบลราชธานี ซึ่งมีนายทองสา งามเถื่อน เป็นผู้ริเริ่มการปลูกข้าวอินทรีย์ภายในกลุ่ม เป็นที่เคารพนับถือของสมาชิก เมื่อมีการตั้งกลุ่มผู้ผลิตโคต้นน้ำ ทำให้มีสมาชิกเต็มใจเข้าร่วมโครงการ ส่วนกลุ่มผู้เลี้ยงโคขุนหนองแห่น มีนายสุพีร์ วงศ์พิทักษ์ เป็นหัวหน้ากลุ่ม ได้ริเริ่มเลี้ยงโคขุนเป็นตัวอย่างแก่เกษตรกรในชุมชนและมีรายได้ที่มั่นคง จึงเป็นที่เชื่อถือของบุคคลภายในกลุ่มและได้ช่วยเหลือเกษตรกรภายในกลุ่มในด้าน การคัดเลือกแม่โคและการผสมเทียม เป็นต้น

11) นักวิจัย คือ กลไกที่สำคัญในการขับเคลื่อนงานที่

ร่วมทำกับเกษตรกรให้ประสบความสำเร็จ ความชัดเจนในหลัก การ ความจริงใจ ความเอาใจใส่ และหมั่นติดตาม การให้ข้อเสนอแนะและช่วยแก้ไขปัญหาอย่างทันที่ ทำให้เกษตรกรและผู้ร่วมงานเกิดความรักและศรัทธาในการขับเคลื่อนงานให้บรรลุเป้าหมาย

12) คุณสมบัติของเกษตรกรที่ร่วมโครงการมีความสำคัญต่อความสำเร็จของงาน ความสามัคคี ความมีน้ำ ใจ และความซื่อตรงของเกษตรกร ทำให้งานที่ร่วมทำบรรลุเป้าหมาย เกิดการเรียนรู้ เกิดการถ่ายทอด การดูแลซึ่งกันและกัน การมีวินัยและรักษากฎกติกาในเรื่องการทำงาน การเลี้ยงดูโค การคินเงินกู้ เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง

13) ตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จจะชักนำให้เกิดการสนใจและนำไปเป็นแบบอย่าง ดังเช่นการรวมตัวของเกษตรกรในพื้นที่ ตำบลยางสักกะโหล่ม จำนวน 120 คน เพื่อขอรับการถ่ายทอดวิธีการในการจัดการแม่โคให้มีประสิทธิภาพ โดยประสานผ่านเกษตรกรที่ร่วมในโครงการวิจัย คือ นายทวี มานุษ

14) เกษตรกรมีความรู้ความเข้าใจในการผลิตโคในเชิงการค้า สรุปจากผลการเรียนรู้ ความคาดหวังของนักวิจัย และนโยบายที่เป็นข้อเสนอแนะแก่สหกรณ์ หน่วยงานภาครัฐ และเอกชนได้ ดังนี้

ตารางที่ 4 สรุปผลการเรียนรู้ของเกษตรกร ความคาดหวังของนักวิจัย และนโยบายที่เป็นข้อเสนอแนะ

ความคาดหวังของนักวิจัย	ผลที่ได้จากเกษตรกรผู้ร่วมวิจัย	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อสหกรณ์ผู้เลี้ยงโค หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน
1. แม่โคผสมติดทุกตัว	ผสมติด 45 ตัว จาก 48 ตัว หรือร้อยละ 94 เนื่องจากโค 3 ตัว มีปัญหาเฉพาะ ได้แก่ การไม่แสดงอาการสัดหลังคลอด หรือเป็นสัดนานมากกว่า 7 วัน แต่เมื่อจำหน่ายออกได้ราคา มากกว่าเมื่อซื้อแม่โคมาเลี้ยง เพราะแม่โคมีโครงสร้างใหญ่ขึ้น และอยู่ในช่วงภาวะโคมีราคาสูง	
2. แม่โคให้ลูกทุกปี	มีแม่โคที่มีระยะห่างการให้ลูกภายใน 365 วัน 9 ตัว หรือร้อยละ 20 ส่วนที่เหลือใช้เวลามากกว่า 365 วัน ปัญหาส่วนใหญ่ เนื่องจากเกษตรกรยังไม่สามารถสังเกตการเป็นสัดและกะประมาณเวลาการผสมได้ถูกต้อง โดยเฉพาะเมื่อต้องการใช้ บริการการผสมเทียม อย่างไรก็ดี เมื่อให้เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จถ่ายทอดประสบการณ์และการลงพื้นที่ตรวจสอบของนักวิจัย ทำให้เกษตรกรเข้าใจการสังเกตการเป็นสัดและโคผสมติดในระยะต่อมา	ในการเลี้ยงแม่โคนั้น เกษตรกรยังขาดความรู้ในการสังเกตการเป็นสัด สามารถจัดการอบรมเพิ่มเติม โดยให้ นักวิจัยหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องอธิบาย รวมทั้งให้เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จเป็นผู้ถ่ายทอดประสบการณ์ ซึ่งไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณมากนัก
3. เกษตรกรเรียนรู้การจำหน่ายโคตามน้ำหนัก	เกษตรกรได้นำโคไปชั่งน้ำหนักที่ลานมัน แล้วคำนวณราคาที่จะจำหน่ายโดยใช้ราคาที่สหกรณ์กำหนด แต่ในบางกรณี การจำหน่ายแบบตีสราคาจะได้ราคาสูงกว่า และเกษตรกรมักจะตัดสินใจจำหน่ายลูกโคหย่านที่เกิดขึ้นในโครงการโดยการตีราคารายตัว นั่นคือ เกษตรกรเข้าใจธุรกิจการค้า สร้างช่องทางจำหน่ายให้กับตัวเอง	

ความคาดหวังของนักวิจัย	ผลที่ได้จากเกษตรกรผู้ร่วมวิจัย	ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายต่อ สหกรณ์ผู้เลี้ยงโค หน่วยงาน ภาครัฐ ภาคเอกชน
4. เกษตรกรเข้าใจการสร้างอำนาจ ในการต่อรอง	เกษตรกรมีการรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตลูกโค เช่น กรณีของกลุ่ม ผู้เลี้ยงโคธรรมชาติ เกิดการรวมกลุ่มของเกษตรกรในพื้นที่ 150 คน เพื่อผลิตลูกโคจำหน่าย ซึ่งในการรวมตัวกัน มีการ วางแผนการผลิตให้แม่โคของทุกครอบครัวผลิตลูกได้ทุกปี โดยรับการถ่ายทอดความรู้จากเกษตรกรที่ร่วมในโครงการนี้ ซึ่งมีเป้าหมายว่า หากในชุมชนมีจำนวนลูกโคที่มีคุณภาพและ มีปริมาณมากพอ จะมีความคุ้มค่าในการขนส่งและการเจรจา ในเรื่องราคา และผลจากข้อ 3 เกษตรกรมีข้อมูลที่จะใช้ต่อรอง ราคากับผู้ซื้อทั้งระหว่างเกษตรกรด้วยกันหรือพ่อค้า	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง อาทิ กรม ปศุสัตว์ กลุ่มสหกรณ์ สามารถให้การ สนับสนุนเกษตรกรในเรื่องพันธุ์ที่ เหมาะสม โดยดูพื้นฐานจากแม่โค ของเกษตรกรว่า เป็นสายพันธุ์ใดและ ควรใช้พ่อพันธุ์ใดมาผสมข้าม และ ควรจัดให้ผู้ซื้อและผู้ผลิตได้มีโอกาส พบกัน เพื่อให้สามารถผลิตลูกโคให้ ตรงตามความต้องการ หรือเมื่อผลิต แล้วมีแหล่งรับซื้อที่แน่นอนในราคา ที่คุ้มค่าแก่การลงทุน
5. เกษตรกรมีวินัยในเรื่องการเงิน	เกษตรกรทุกคนส่งคืนเงินยืมการซื้อแม่โคภายในกำหนด โดย ใช้ระบบการค้ำประกันภายในกลุ่ม หากผิดสัญญาผู้ค้ำประกัน 2 คน จะต้องชดใช้ ซึ่งปรากฏว่าทุกคนสามารถส่งคืนเงินยืม ก่อนกำหนดเวลา สิ่งสำคัญ คือ สมาชิกที่มาร่วมโครงการมี น้ำหนึ่งใจเดียวกัน นำเงินกู้ไปใช้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ มี ความใกล้ชิดสนิทสนม ช่วยเหลือและสอดส่องดูแลกัน หาก บิดพลิ้วย่อมกระทบต่อสถานะของตนในชุมชน ดังนั้นการคัด เลือกผู้กู้และผู้ค้ำประกันจึงเป็นประเด็นสำคัญว่าทุกฝ่ายจะ รักษากติกาในการกู้ยืมได้	การส่งเสริมการผลิตโคต้นน้ำสามารถ จัดเงินกู้ให้แก่อุปกรณ์ที่มีพื้นฐานโดยใช้ รูปแบบจากงานวิจัยในครั้งนี้ได้ ดังนั้น กรณีที่ต้องคัดกรองส่วนท้องถิ่นมี โครงการเงินกู้ให้เกษตรกร สามารถ ใช้โครงการนี้เป็นต้นแบบ ทั้งในด้าน การคัดเลือกกลุ่มที่เข้มแข็ง การคัด เลือกสมาชิก และชนิดของโครงการ รวมทั้งระบบการติดตาม ซึ่งจำเป็น ต้องมีการให้ความรู้ในกระบวนการ ผลิตและการช่วยเหลือเมื่อมีปัญหา ดังเช่นหน้าที่ของนักวิจัยในโครงการ นี้ ซึ่งหลายโครงการที่ไม่สามารถคืน เงินกู้ได้ เพราะขาดการติดตามและ ขาดระบบการช่วยเหลือหรือการให้ คำปรึกษา

ผลกระทบของโครงการ

1) เกษตรกรที่อยู่ใกล้เคียงกับเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการวิจัย ได้ขอความร่วมมือให้โครงการวิจัยไปถ่ายทอดความรู้ในการเลี้ยงแม่โคเพื่อให้ได้ลูกปีละตัว และได้มีการตั้งกลุ่มผู้เลี้ยงแม่โคจำนวน 2 กลุ่ม คือ อำเภอหาดขามปูน และอำเภอวังสามสี จังหวัดอุบลราชธานี เกษตรกรกลุ่มอำเภอหาดขามปูน มีสมาชิก 20 คน และเกษตรกรอำเภอวังสามสี มีสมาชิก 65 คน โครงการวิจัยได้ช่วยเหนี่ยวนำการเป็นสัตว์เพื่อให้สามารถผสมเทียมได้ในช่วงเวลาใกล้เคียงกันโดยใช้น้ำเชื้อพันธุ์ดี กลุ่มอำเภอหาดขามปูนมีแม่โคได้รับการเหนี่ยวนำการเป็นสัตว์จำนวน 28 ตัว และกลุ่มอำเภอวังสามสีมีแม่โคได้รับการเหนี่ยวนำการเป็นสัตว์จำนวน 82 ตัว มีแม่โคตั้งท้อง จำนวน 12 ตัว และ 35 ตัว ตามลำดับ มีแม่โคที่คลอดลูกแฝด จำนวน 3

แม่ ผลกระทบดังกล่าวนอกจากเกษตรกรมีความเชื่อมั่นในการเลี้ยงแม่โคแล้ว ยังส่งผลให้เกษตรกรมีรายได้จากการขายลูกโค ซึ่งเกิดจากพ่อพันธุ์ดีในราคาที่สูงขึ้นอีกด้วย

2) โครงการวิจัยได้นำผลการวิจัยเสนอแก่ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี (ดร. สมศักดิ์ จังตระกุล) เพื่อการพัฒนาโครงการผลิตลูกโคเพื่อการผลิตเนื้อโคคุณภาพสูงของกลุ่มจังหวัดอีสานตอนล่าง (อุบลราชธานี โยโสธร อำนาจเจริญ และศรีสะเกษ)

3) โครงการวิจัยได้จัดประชุมสัมมนาเพื่อสร้างเครือข่ายการผลิตเนื้อโคคุณภาพสูง โดยมีเกษตรกรเครือข่ายจาก 8 อำเภอในจังหวัดอุบลราชธานี จำนวนรวม 340 คน เข้าร่วมประชุม

ภาพที่ 7 การขยายผลของโครงการ ณ ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลยางสักกะโหล่ม ระหว่างนักวิจัย และเกษตรกรของอำเภอม่วงสามสิบ 65 คน และ อำเภอกุดข้าวปุ้น 20 คน ที่มีความต้องการจะเลี้ยงแม่โคเพื่อการผลิตลูกตามแบบอย่างของเกษตรกรในโครงการวิจัย

ภาพที่ 8 ผลจากงานวิจัยสู่การสร้างเครือข่ายการผลิตเนื้อโคคุณภาพสูง โดยมีเกษตรกรเครือข่ายจาก 8 อำเภอในจังหวัดอุบลราชธานี จำนวนรวม 340 คน เข้าร่วมประชุม

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยครั้งนี้ดำเนินการเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการเลี้ยงโคเนื้อของเกษตรกรรายย่อย โดยเฉพาะประสิทธิภาพด้านการสืบพันธุ์ให้ระยะห่างของการคลอดลูก (Calving interval) ลดลง มองในภาพรวมหากจะเปรียบเทียบกลุ่มที่มีการเสริมกากมันหมักยีสต์กับอาหารข้น งานนี้อาจจะไม่เพียงพอที่จะสรุปได้ว่าอะไรดีกว่าอะไร ด้วยเป็นการดำเนินการในภาคสนาม มีปัจจัยที่มีผลหลายประการที่ทั้งไม่ได้ควบคุมและไม่ได้วัด เมื่อมองทั้งหมดเป็น 1 ภาพที่มีการบริหารจัดการในด้านต่างๆ ระยะห่างของการคลอดลูกสั้นลงเมื่อเทียบกับ 500 วันของข้อมูลจากหน่วยราชการตามที่สืบค้น ดังเช่นจากข้อมูลของศูนย์วิจัยการ

ผสมเทียมและเทคโนโลยีชีวภาพอุบลราชธานีพบว่า ช่วงห่างวันคลอดของแม่โคเนื้อมีค่าเท่ากับ 500 วัน หรือจากข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มผู้เลี้ยงโคทั้งสองกลุ่มที่พบว่า ช่วงห่างวันคลอดของแม่โคอยู่ระหว่าง 17-18 เดือน หรือมากกว่า 500 วัน

คำขอบคุณ

ขอขอบคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ชุดโครงการ การจัดการโคเนื้อเชิงระบบเพื่อสร้างสมดุลการผลิต การตลาด และความปลอดภัยของผู้บริโภค ที่ให้ทุนสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้

เอกสารอ้างอิง

- สมพร ดวนใหญ่ สุนทรพิรุณ ดวนใหญ่ และวรวิทย์ ธนสุนทรสุทธิ. 2548. การผลิตเนื้อโคพื้นเมือง กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี และยโสธร. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สมพร ดวนใหญ่ สุนทรพิรุณ ดวนใหญ่ วรวิทย์ ธนสุนทรสุทธิ และปิยศักดิ์ สุวรรณ. 2551. การผลิตเนื้อโคธรรมชาติ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สมพร ดวนใหญ่ สุนทรพิรุณ ดวนใหญ่ และวรวิทย์ ธนสุนทรสุทธิ. 2552. การพัฒนาต้นแบบการจัดการเนื้อโคธรรมชาติสู่ผู้บริโภค กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สมพร ดวนใหญ่ สุนทรพิรุณ ดวนใหญ่ สุพจน์ รสจันทร์ รัชดา อวยยืนยงค์ กิตติพร สุพรรณผิว อภิชาติ ภาวัง สังวาล สมบูรณ์ นิกัร ยุระชัย วรวิทย์ ธนสุนทรสุทธิ และสุนิดา เมืองโคตร. 2553. การพัฒนาต้นแบบห่วงโซ่อุปทานเนื้อโคธรรมชาติอุบลราชธานี. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สมพร ดวนใหญ่ สุนทรพิรุณ ดวนใหญ่ สังวาล สมบูรณ์ และฉลอง วัฒนวิเชียร. 2554. การบริหารจัดการระบบห่วงโซ่อุปทานเนื้อโคธรรมชาติ กรณีศึกษาสหกรณ์การเกษตรไร้สารเคมี จำกัด จังหวัดอุบลราชธานี. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สมพร ดวนใหญ่ สุนทรพิรุณ ดวนใหญ่ รัชดาภรณ์ ลุนสิน สังวาล สมบูรณ์ ณรงค์กร เกษมสุข และสุพี วงศ์พิทักษ์. 2556. ระบบบริหารห่วงโซ่อุปทานแม่โคต้นน้ำเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนโคและให้ผลตอบแทนที่ดี. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สิทธิพร บุรณัญญ์, เลขานุการสมาคมโคเนื้อแห่งประเทศไทย และผู้จัดการสหกรณ์เครือข่ายโคเนื้อ จำกัด. ราคาโคเนื้อ. สัมภาษณ์เมื่อ 30 ก.ค. 2556.
- Ababneh M.M., M.A. Alnimer and M.Q. Husein. 2007. *Effect of post insemination progesterone supplement on pregnancy rates of repeat breeder Frisian cow*. Asian-Aust Journal of Animal Science, 20; 1670-1676.
- AOAC. 1997. Official Methods of Analysis, 16th ed. Association of Official **Analytical Chemists**, Gaithersburg, MD.
- Bergfeld, E. G. M., F. N. Kojima, A. S. Cupp, M. E. Wehrman, K. E. Peters, M. Garcia-winder, and J. E. Kinder. 1994. *Ovarian follicular development in prepubertal heifers is influenced by level of dietary energy intake*. Biological Reproduction, 51; 1051-1057.
- Diskin M., D. Kenny and G. Fisher. 2014. **Achieving a 365-day calving interval in beef cows**. **Beef 2014** “The business of cattle” Teagasc, Grange, Dunsany, Ireland, Open Day; 32-35.
- Wettemann, R. P., and I. Bossis. 2000. *Energy intake regulates ovarian function in beef cattle*. Journal of Animal Science, 77; 1-10.

การเสริมสร้างความเข้มแข็งในการบริหารต้นทุน การผลิตของการปลูกข้าว กลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

พิกุล พงษ์กลาง

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว กลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยการศึกษาประชากรสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ จำนวน 28 ราย ผู้วิจัยได้ใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล และการจัดเวทีประชาคมเป็นเครื่องมือในการพัฒนา มีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว กลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ผลการศึกษาพบว่า สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ มีการคำนวณต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวไม่ถูกต้อง เนื่องจากสามารถอธิบายความหมายและวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตได้เพียงบางรายการ และจากการเข้าร่วมเวทีประชาคม สมาชิกกลุ่มสามารถรับรู้และเข้าใจถึงต้นทุนในการปลูกข้าว โดยสามารถวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวได้ ส่งผลให้เพิ่มความสามารถในการบริหารจัดการต้นทุนและนำไปสู่การลดต้นทุนการผลิตในที่สุด นอกจากนี้ สมาชิกกลุ่มยังสามารถนำข้อมูลดังกล่าวมาวางแผนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งโดยเน้นการพึ่งตนเองแทนการจ้างงาน รวมไปถึงการใช้เมล็ดพันธุ์ที่ดีและมีคุณภาพ และการศึกษานักวิชาการส่งเสริมการเกษตรเพื่อเรียนรู้วิธีการจัดการไร่นาให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ

คำสำคัญ : การเสริมสร้างความเข้มแข็ง การบริหารต้นทุนการผลิต การปลูกข้าว
วิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว

สาขาวิชา : การบัญชี

พิกุล พงษ์กลาง

หัวหน้าคณะวิจัย

คณะบัญชี การเงินและการธนาคาร

มหาวิทยาลัยพายัพ

อีเมล : p_pmay@yahoo.com

Strengthen the production cost management of rice planting, the Ontai Rice Seed Center Community Enterprise in Sankamphaeng district, Chiang Mai

Pikul Pongklang

Field : Accounting

Pikul Pongklang

Head of research team

Faculty of Accountancy Finance
and Banking

Payap University

Email: p_pmay@yahoo.com

Abstract

The participatory action research aimed to strengthen the cost management of rice planting. The population included 28 farmers of the Ontai Rice Seed Center Community Enterprise in Sankamphaeng district, Chiang Mai. The interview form was the research tool for collecting data and the arrangement of community forums was the tool for development. Qualitative data were analyzed by checking the completeness of data which is complied with the objectives of research.

This study found that the members of the Ontai rice seed center community enterprise computed the production cost structure of rice planting incorrectly. They could explain the meaning and could analyze the production cost structure of rice planting only in some item. After attending the community forums, the members could compute the production cost and profit/loss of rice planting correctly and completely. That action enhanced their ability of cost management and consequently leaded to the reduction of production costs. Moreover, the members could use these data for planning to strengthen the rice planting management by focusing on self-reliance, instead of employing the others, and using good quality of rice seed, as well as consulting academics of agriculture in order to learn the proper method of rice field management.

Keywords : Strengthen, Capital management, Rice cultivation, Rice Seed Center Community Enterprise

บทนำ

จากนโยบายขจัดความยากจน และปรับโครงสร้างเศรษฐกิจให้สมดุลภายใต้หลักเศรษฐกิจพอเพียงของรัฐบาล และพระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชน พ.ศ. 2548 ที่ได้มีการสนับสนุนและส่งเสริมการดำเนินงานของวิสาหกิจชุมชน ส่งผลให้วิสาหกิจชุมชนได้กลายมาเป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลในการพยายามแก้ไขปัญหาภาพรวมของประเทศ เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนเป็นการประกอบการเพื่อการจัดการทุนของชุมชนโดยคนในชุมชน มีผลิตผลจากครอบครัวในชุมชนสู่ตลาดโดยมีหลักการคิดที่สำคัญ คือ สร้างรายได้จากผลิตผลในชุมชน และลดรายจ่ายให้ครอบครัว ซึ่งวิสาหกิจชุมชนจะเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนที่พึ่งพาตนเองได้ เป็นพื้นฐานการเพิ่มศักยภาพของระบบเศรษฐกิจระดับชุมชนในการพัฒนาความร่วมมือกับระบบเศรษฐกิจภาพรวม เพราะการที่ชุมชนไม่ต้องพึ่งพาเศรษฐกิจภายนอก จะส่งผลให้ชุมชนหรือท้องถิ่นนั้นมีความเข้มแข็งที่จะนำไปสู่การเป็นฐานรากทางเศรษฐกิจที่มั่นคงและยั่งยืนของระบบเศรษฐกิจระดับประเทศต่อไป

อาชีพการเกษตรมีความสำคัญต่อการสร้างฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศไทย โดยเฉพาะเกษตรกรส่วนใหญ่ของไทยปลูกข้าวเป็นพืชหลักมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษ ดังนั้นข้าวจึงเป็นพืชเศรษฐกิจที่สำคัญที่สุดในสังคมเกษตรกรของประเทศไทย ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัจจุบันข้าวเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งภายในประเทศและตลาดการส่งออกต่างประเทศ ด้วยเหตุนี้ หนึ่งในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนของอำเภอสนักำแพงจึงได้มีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวตำบลออนใต้ ขึ้น โดยคุณรัตนภรณ์ กัญญาราช เกษตรอำเภอสนักำแพง จังหวัดเชียงใหม่ กล่าวว่า กลุ่มเริ่มก่อตั้งเมื่อวันที่ 7 มกราคม พ.ศ. 2554 รหัสทะเบียนวิสาหกิจชุมชน 6-50-13-06/1-0012 มีที่ทำการตั้งอยู่ที่เทศบาลตำบลออนใต้ อำเภอสนักำแพง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานเพื่อเป็นแปลงผลิตข้าวพันธุ์ดีประจำท้องถิ่นไว้ใช้โดยไม่ขาดแคลน และกระจายออกไปอย่างกว้างขวาง รวมทั้งสร้างเครือข่ายการผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าว พัฒนาชาวนาให้มีความสามารถในการผลิตแบบอาชีพ กลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวตำบลออนใต้ มีโครงสร้างการบริหารงานในรูปคณะกรรมการกลุ่มที่ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน และกรรมการ ซึ่งคณะกรรมการกลุ่มมีบทบาทหน้าที่หลักในการประสานงานระหว่างสมาชิกกลุ่มกับกรมส่งเสริมการเกษตร เพื่อรับการฝึกอบรมความรู้ที่เป็นประโยชน์ในการปลูกข้าวให้ได้ผลิตผลที่มีคุณภาพ รวมทั้งมีหน้าที่ในการบริหารงานด้านการตลาดและการบริหารจัดการผลผลิตให้เป็นไปตามมติที่ประชุมกลุ่ม ปัจจุบันกลุ่มมี

สมาชิกที่เข้าร่วมโครงการศูนย์เมล็ดพันธุ์ดี จำนวน 28 ราย ซึ่งกลุ่มมีนโยบายให้สมาชิกดำเนินการปลูกข้าวโดยรับผิดชอบต่อการลงทุนเอง เพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานของศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวที่ได้กำหนดไว้ และเมื่อได้ผลผลิตตามมาตรฐาน กลุ่มจะรับซื้อในราคาที่สูงกว่าราคาตลาดซึ่งเป็นราคาตามมติที่ประชุมของกลุ่ม สำหรับในด้านการจัดทำบัญชี กลุ่มได้มอบหมายให้ มีผู้รับผิดชอบในการบันทึกข้อมูลรายรับรายจ่ายทางบัญชีเพื่อการบันทึกช่วยจำเท่านั้น

และจากการสอบถามคุณพีรดี เหมวิรัช นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ สำนักงานเกษตรอำเภอสนักำแพง ผู้รับผิดชอบดูแลกลุ่มวิสาหกิจ ทำให้ทราบว่า กลุ่มดังกล่าวมีความเข้มแข็งในด้านการสร้างผลผลิตและยังสามารถพัฒนาได้อีกมาก ถึงแม้ในปัจจุบันผลผลิตของกลุ่มสามารถจำหน่ายได้แต่อย่างไรก็ตามการดำเนินงานของกลุ่มมีปัญหา คือ สมาชิกของกลุ่มไม่สามารถวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตได้อย่างแท้จริง สมาชิกส่วนใหญ่ไม่สามารถตัดสินใจเกี่ยวกับการลงทุนได้ เนื่องจากไม่มีความรู้และความสามารถในการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนในการปลูกข้าว ส่งผลให้ไม่สามารถนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้เป็นข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การลดต้นทุนการผลิต การกู้ยืมเงิน การตัดสินใจเกี่ยวกับการลงทุนสำหรับรายใหม่ หรือการขยายพื้นที่ในการเพาะปลูกสำหรับรายเดิม ดังนั้นการบัญชีต้นทุนจึงต้องเข้ามามีบทบาทในการรวบรวมและเสนอข้อมูลเพื่อให้กลุ่มเกษตรกรชาวนาสามารถนำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตไปพัฒนาและกำหนดวิธีการในการบริหารจัดการต้นทุนการผลิตให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญ ถึงแม้สมาชิกกลุ่มไม่สามารถกำหนดราคาขายได้ เนื่องจากราคาขายผันแปรไปตามภาวะตลาด แต่สมาชิกกลุ่มสามารถเพิ่มรายได้โดยการกำหนดแนวทางในการบริหารจัดการต้นทุนการผลิตให้มีประสิทธิภาพ จะทำให้กลุ่มมีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวอย่างยั่งยืน

ดังนั้นผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญที่จะศึกษาการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมด้วยเครือข่ายความร่วมมือจากผู้วิจัย นักศึกษาสาขาวิชาการบัญชี มหาวิทยาลัยพายัพ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวตำบลออนใต้ นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเกษตรอำเภอสนักำแพง รวมทั้งสมาชิกในชุมชนที่มีความสนใจ เพื่อดำเนินกิจกรรมอย่างเข้มข้นจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเริ่มตั้งแต่การกำหนดปัญหา การดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว กลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ อำเภอสนักำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เพื่อประโยชน์ใน

การนำข้อมูลที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวอย่างเหมาะสม ส่งผลให้กลุ่มเกษตรกรได้รับผลประโยชน์สูงสุดอย่างแท้จริง

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพิ่มเติม เพื่อนำมาเป็นแนวคิดในการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว ดังนี้

1. ต้นทุนการผลิต

ต้นทุนการผลิตเป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินกิจกรรมทางการผลิต เพื่อให้ได้มาซึ่งผลิตภัณฑ์ที่ดี มีคุณภาพตามความต้องการของลูกค้า เพราะเมื่อต้นทุนเพิ่มขึ้นมีผลทำให้กำไรลดลง โดยการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตนั้นส่วนใหญ่จะจำแนกต้นทุนการผลิตตามลักษณะส่วนประกอบของการผลิต ซึ่ง พิกุล พงษ์กลาง (2557) ได้กล่าวถึง ต้นทุนการผลิตจำแนกตามลักษณะส่วนประกอบของการผลิตได้ ดังนี้

1) วัตถุดิบ (Materials) วัตถุดิบถือเป็นส่วนประกอบหลักในการผลิตสินค้า มีดังนี้

1.1) วัตถุดิบทางตรง (Direct materials) หมายถึง วัตถุดิบหลักที่ใช้ในการผลิต

1.2) วัตถุดิบทางอ้อม (Indirect materials) หมายถึง วัตถุดิบต่างๆ ที่เกี่ยวข้องโดยทางอ้อมกับการผลิตสินค้า

2) ค่าแรงงาน (Labor) หมายถึง ค่าจ้างหรือผลตอบแทนที่จ่ายให้แก่ลูกจ้างหรือคนงานที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้า มีดังนี้

2.1) ค่าแรงงานทางตรง (Direct labor) หมายถึง ค่าแรงงานต่างๆ ที่จ่ายให้แก่คนงานหรือลูกจ้างที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการผลิตสินค้าสำเร็จรูปโดยตรง

2.2) ค่าแรงงานทางอ้อม (Indirect labor) หมายถึง ค่าแรงงานที่ไม่เกี่ยวข้องกันกับค่าแรงงานทางตรงถือเป็นส่วนหนึ่งของค่าใช้จ่ายการผลิต

3) ค่าใช้จ่ายการผลิต (Manufacturing overhead) หมายถึง ค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต ได้แก่ วัตถุดิบทางอ้อม ค่าแรงงานทางอ้อม และค่าใช้จ่ายการผลิตอื่นที่เกี่ยวข้องกับโรงงานและเครื่องจักร เช่น ค่าสาธารณูปโภค ค่าเช่า ค่าเสื่อมราคา ค่าซ่อมแซมและบำรุงรักษา ภาษีทรัพย์สิน และค่าใช้จ่ายเบ็ดเตล็ดอื่นในโรงงาน

2. การบริหารต้นทุน

การบริหารต้นทุน เป็นเครื่องมือสำคัญในการเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้กับการดำเนินธุรกิจ ซึ่งการบริหารต้นทุนเริ่มจากการรวบรวมข้อมูลในส่วนต่างๆ ที่เป็นต้นทุนและจำเป็นสำหรับการดำเนินงาน โดยผู้บริหารของกิจการจะ

พิจารณารายละเอียดค่าใช้จ่ายที่รวบรวมได้ และตัดทอนลดรายจ่ายในสิ่งที่ไม่จำเป็นเพื่อพยายามลดต้นทุน ขณะที่คณะบัญชีมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย (2556) กล่าวว่า การบริหารต้นทุน (Cost management) หมายถึง กระบวนการจัดการทรัพยากรต่างๆ ในการสร้างคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์ โดยเน้นการใช้ต้นทุนในการบริหารองค์การอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ทั้งนี้เพื่อนำองค์กรไปสู่ความได้เปรียบในการแข่งขัน

3. กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

หลักสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการประสานความร่วมมือกันระหว่างนักวิจัยภายนอกกับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นชาวบ้านที่ตัดสินใจร่วมกันทำวิจัย เป็นความต้องการของชาวบ้านที่เล็งเห็นปัญหาที่ต้องการแก้ไขในชุมชนของตนเอง ซึ่งปัญหาที่ว่านี้ คือ เรื่องที่ต้องการทำวิจัยเพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหา รวมทั้งวางแผนปรับปรุงพัฒนาท้องถิ่นของตน โดยปัญหาการวิจัยเริ่มจากชาวบ้าน ดังนั้นชาวบ้านต้องมีบทบาทหลักในการเป็นนักวิจัยภายในชุมชน เป็นผู้รู้มากกว่านักวิจัยในมิติที่เกี่ยวกับบริบทของท้องถิ่นของตน โดยมีนักวิจัยที่เป็นนักวิชาการจากภายนอกมาร่วมสนับสนุนและนำวิธีการออกแบบวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์สังเคราะห์ข้อมูล ขณะที่ทงนงนัส คู่วัฒนญ์ เทียงกมล (2551) กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) หมายถึง การเรียนรู้และแสวงหาความรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย ชาวบ้านผู้ซึ่งมีส่วนได้เสีย นักปกครอง และคณะผู้วิจัย โดยอาจเริ่มต้นตั้งแต่ร่วมคิดร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลที่เกิดจากการดำเนินงาน รวมทั้งมีการสรุปบทเรียนร่วมกัน ตลอดจนรวมหาวิธีแก้ไขปัญหาและร่วมพัฒนาต่อไป

ชุดิมา สัจจามันท์ และสิริรัตน์ วิภาสศิลป์ (2556) ได้กล่าวถึง กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแบ่งเป็น 3 ระยะ ดังนี้

1) ระยะก่อนดำเนินการวิจัย เป็นระยะเตรียมการเพื่อคัดเลือกชุมชนหรือกลุ่มเป้าหมาย และเข้าสู่ชุมชนเพื่อดำเนินการ

2) ระยะดำเนินการวิจัย เป็นระยะที่ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาและหาแนวทางในการพัฒนาที่ยั่งยืน ผู้วิจัย และผู้เกี่ยวข้องในชุมชนหรือกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ร่วมวิจัย

3) ระยะหลังการวิจัย เป็นระยะของการนำผลการวิจัยไปวางแผนดำเนินงาน ปฏิบัติตามแผน ติดตามและประเมินผลการปฏิบัติงาน

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ต่อศักดิ์ นิยะมาศ (2548) ได้ศึกษาเรื่อง “ต้นทุนและผลตอบแทนการปลูกข้าวอินทรีย์ของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านดอนเจียง ตำบลสบเปิง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาต้นทุนและผลตอบแทนจากการปลูกข้าวอินทรีย์ของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านดอนเจียง ในปีพ.ศ. 2547 ผลการวิจัยพบว่า การปลูกข้าวอินทรีย์ทุกพันธุ์มีต้นทุนต่ำกว่าการปลูกข้าวโดยใช้สารเคมี เนื่องจากมีต้นทุนค่าปุ๋ยและสารเคมีกำจัดศัตรูพืชต่ำกว่า อย่างไรก็ตาม ในการเพาะปลูกข้าวอินทรีย์นั้น เกษตรกรควรพิจารณาปัจจัยอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น การลงทุนในสินทรัพย์ เทคนิค และวิธีการปลูกข้าวอินทรีย์ การตลาด และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เพื่อลดต้นทุนแรงงาน เวลา และความเสี่ยงของการลงทุน ตลอดจนเพิ่มผลตอบแทนสูงสุด

พรม จาระณะ (2551) ได้ศึกษาเรื่อง “ศึกษารูปแบบการลดต้นทุนการผลิตพืชเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน : กรณีศึกษาพืชเศรษฐกิจ 3 ชนิด ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง ตำบลหูก้าน อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษารูปแบบและองค์ความรู้หรือภูมิปัญญาดั้งเดิมที่สามารถใช้ในการลดต้นทุนการผลิตทางการเกษตรของชุมชนทั้งในอดีตและปัจจุบัน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบวิธีการผลิตของชุมชนหูก้านมีการนำองค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการทำเกษตรเพื่อลดต้นทุนการผลิต ประยุกต์ใช้ร่วมกับความรู้ที่ได้รับจากภายนอก จากกรมพัฒนาการเกษตร ศูนย์การเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง และหน่วยงานอื่นที่ได้เข้ามาส่งเสริม โดยชาวบ้านที่สนใจได้นำความรู้มาปรับใช้เพื่อลดต้นทุนในการผลิตพืชเศรษฐกิจของชุมชน

บุษบา อารีย์ (2553) ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางการบริหารจัดการต้นทุนการผลิตในการปลูกยางพาราที่เหมาะสมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกยางพารา ตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการต้นทุนการผลิตพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรปลูกยางพาราในตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรผู้ปลูกยางพารามีแนวทางการบริหารจัดการที่เหมาะสมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน คือ ด้านปัจจัยการผลิตเกี่ยวกับที่ดิน ทุน แรงงาน และผู้ประกอบการ ด้านการจัดการและการดำเนินงานของกลุ่ม ด้านเครือข่ายการเรียนรู้ ด้านการเงิน และงบประมาณ ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างปลูกยางพารา ด้านการส่งเสริมอาชีพ ด้านการตลาด ด้านการวิเคราะห์จุดคุ้มทุน และผลตอบแทนจากการจำหน่ายผลผลิตจากยางพารา โดยสมาชิกควรมีการ

จัดบันทึกข้อมูลด้านปริมาณผลผลิตในปีที่เริ่มกรีดยางพาราจนถึงปีที่สิ้นสุดโครงการ เพื่อให้สามารถนำข้อมูลไปวิเคราะห์เพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าในอนาคตได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว กลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. เสริมสร้างความเข้มแข็งในการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุน และการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว กลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้
2. นำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ ไปเป็นแนวทางในการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
3. ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเป็นแหล่งประโยชน์ในการนำไปปรับใช้ในการเรียนการสอนด้านการบัญชีต้นทุน และนักศึกษาผู้ช่วยนักวิจัยได้เรียนรู้ร่วมกับชุมชนในการใช้ความรู้ทางวิชาการของตนมาประยุกต์ใช้กับสถานการณ์ในชุมชน
4. ได้องค์ความรู้ด้านการปฏิบัติกรอย่างมีส่วนร่วมในการทำงานร่วมกับภาครัฐ ภาคประชาชน ภาคท้องถิ่น และหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรชาวนาผู้ปลูกข้าวของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ สมาชิกของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ ที่เข้าร่วมโครงการศูนย์เมล็ดพันธุ์ดี จำนวน 28 ราย ดังนี้

ที่	ชื่อ - สกุล	บ้านเลขที่	หมู่ที่	พื้นที่ปลูกข้าว (ไร่)
1	นายประพิน ปาลี	29/6	1	10
2	นายจรัส วงศ์บุตรคำ	21/2	1	4
3	จ.ส.อ.จอมจันทร์ เปี้ยวงศ์	6	2	7
4	นายแสง ระตา	23/2	2	10
5	นายอินสอน อินตาพรหม	51/1	2	8
6	นายใหม่ ใจสุ	22/3	3	3
7	นายหมื่น ปาปวน	22/2	3	5
8	นายทองแสง ปาลี	5/1	4	4
9	นายทวีศักดิ์ พรหมใจ	35/5	4	6
10	นายอินทอน วงศ์ทอง	5/2	4	11
11	นายอนุชา คำแสน	33	4	4
12	นายมาไล อุดทน	73	4	10
13	นายบุญมี ไชยเลิศ	1	5	5
14	นายบุญรอด ไชวรรณ	81	6	5
15	นายทัศน์ สามปีมปา	7/3	6	2.5
16	นายไพโรจน์ บัวเงิน	38/3	6	6
17	นายจรัส วงษา	51/1	6	6
18	นายอุไร จินดาปุ๊ก	67	6	6
19	นายอินโถ สิงห์อุป	4/1	8	1
20	นายบุญนาถ สิงห์อุป	1/1	8	1.5
21	นายสุพจน์ วงศ์คำปัน	62/4	9	3
22	นายบุญทัพ จักรคำปัน	103	9	5
23	นายสุที ใจสุ	36	9	2
24	นายคงเดช ปัญใจแก้ว	62/3	9	2
25	นายบันแก้ว ปัญญาเรือง	22/1	10	4
26	นางคำผิง เตชะฟอง	13	10	4
27	นายนพประพันธ์ ปัญญาคง	88/2	11	5
28	นายไกรสร กันทะพรหม	28/1	8	2

2. เครื่องมือที่ใช้รวบรวมข้อมูล

2.1) เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ ซึ่งมีแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง และไม่มีโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการรวบรวมข้อมูล โดยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างเป็นการกำหนดข้อคำถามต่างๆ ไว้ก่อนล่วงหน้า ประกอบด้วย คำถามแบบปลายเปิด มีข้อคำถามเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว

2.2) เครื่องมือการพัฒนา

เครื่องมือที่ใช้ในการพัฒนา คือ การจัดเวทีประชาคมที่ใช้เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเสริมสร้างความเข้าใจในประเด็นเกี่ยวกับปัญหาของการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว

ผลิต และการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล เก็บตามแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการศึกษา 2 ส่วน คือ

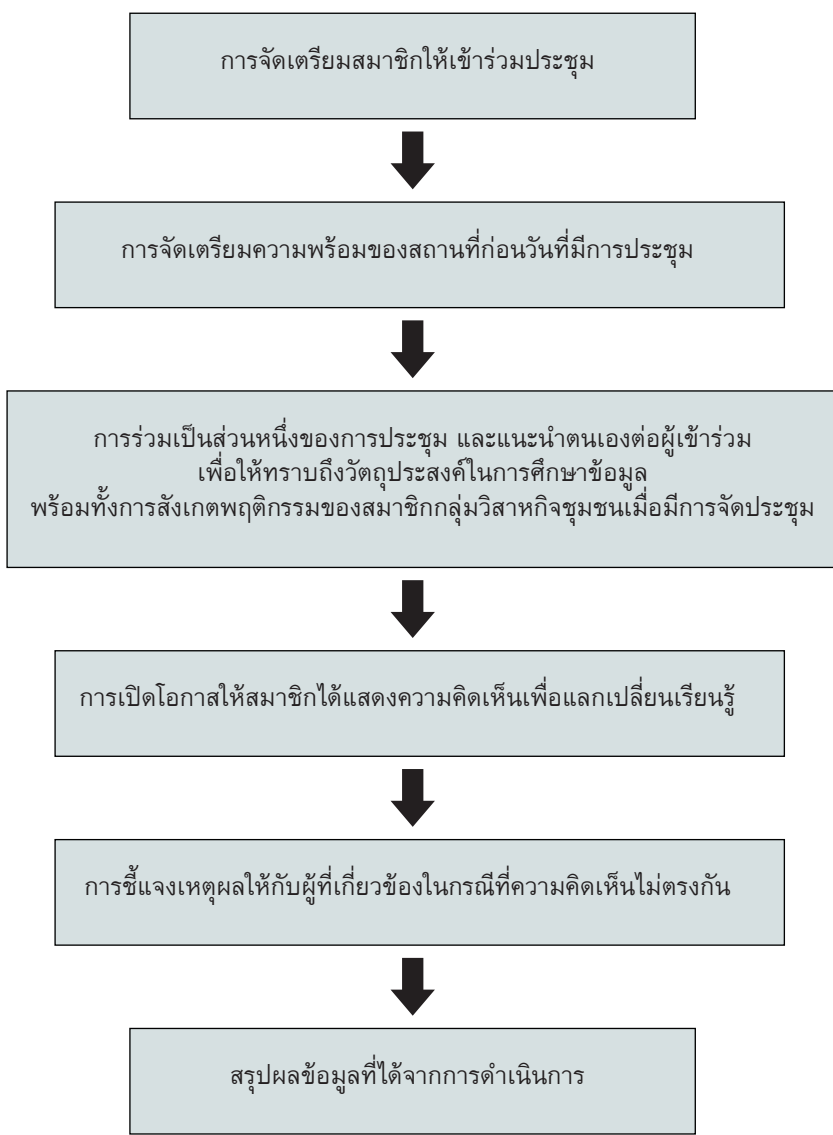
1) ข้อมูลปฐมภูมิ คือ ข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เป็นการเก็บข้อมูลโดยการสนทนา ซึ่งผู้ถามมีฐานะเป็นผู้สัมภาษณ์ ส่วนผู้ตอบมีฐานะเป็นผู้ถูกสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ 2 แบบ ดังนี้

1.1) การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เป็นการสัมภาษณ์โดยผู้วิจัยได้เตรียมแนวคำถามที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ล่วงหน้า เกี่ยวกับสภาพปัญหาในการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว

- 1.2) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างเป็นการสัมภาษณ์ที่ไม่มีการเตรียมแนวคำถาม ผู้ถามจะถามไปเรื่อยๆ ตามโครงร่างหลักเพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์มีอิสระในการตอบคำถามเพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนและการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว
- 1.3) การจัดเวทีประชาคม ผู้วิจัยได้กระตุ้นให้กลุ่มแสดงความคิดเห็นเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับ

ปัญหาในการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิต รวมทั้งการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว โดยผู้วิจัยได้มีการจัดบันทึกอย่างย่อ และบันทึกภาพด้วยกล้องถ่ายรูปไว้ หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตรวจสอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์อีกครั้ง

ในการจัดเวทีประชาคม ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในการเก็บรวบรวมข้อมูล เป็นการสังเกตที่ผู้วิจัยทำกิจกรรมร่วมกับกลุ่มที่ศึกษา ดังนี้

- 2) ข้อมูลทุติยภูมิ คือ การศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากตำรา เอกสาร หนังสือ วารสาร สิ่งพิมพ์ นิตยสาร และเอกสารงานวิจัยต่างๆ
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
- ข้อมูลที่ได้จากแบบสัมภาษณ์และการจัดเวทีประชาคมนั้น ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์โดยการวิเคราะห์สรุปอุปนัย และการวิเคราะห์ส่วนประกอบ ทำโดยการรวบรวมข้อมูลและทำการศึกษาวิเคราะห์จากข้อมูลที่ได้จากการดำเนินการลงพื้นที่ โดย

ผู้วิจัยนำมาตรวจสอบและนำไปปฏิบัติจริง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจนในการเข้าพื้นที่ครั้งต่อไป ซึ่งผู้วิจัยจะตรวจสอบเพื่อพิจารณาว่าได้เก็บข้อมูลในประเด็นใดบ้างแล้ว ข้อมูลมีความสมบูรณ์เพียงพอหรือไม่ มีความครบถ้วนตามขอบเขตเนื้อหาและวัตถุประสงค์หรือไม่ และในประเด็นที่ข้อมูลไม่สมบูรณ์ผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลเพิ่มเติมในพื้นที่วิจัยอีกครั้ง โดยทำอย่างนี้ทุกครั้งที่จนได้ข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้นำผลจากการวิจัยไปวางแผนเพื่อจัดเวทีประชาคม

มีการกำหนดรูปแบบการพัฒนาความรู้ความเข้าใจเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว กลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ โดยอาศัยหลักของการบริหารวงจรคุณภาพ (Plan—Do—Check—Act : PDCA) มาใช้ในการพัฒนาความรู้ความเข้าใจให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ทำให้เกิดการเรียนรู้ในการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม นำไปสู่การบริหารต้นทุนการผลิตเพื่อหาแนวทางในการลดต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้

1) การจัดเวทีประชาคม

การจัดเวทีประชาคมร่วมกับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ ในวันศุกร์ที่ 28 กันยายน 2557 เวลา 9.00—12.00 น. ณ เทศบาลตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ มีวัตถุประสงค์เพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเรียนรู้ให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีผู้เข้าร่วมในเวทีประชาคมทั้งสิ้น จำนวน 41 คน คือ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 28 คน นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร

ภาพที่ 1 นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร และคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้

สำนักงานเกษตรอำเภอสันกำแพง ผู้ที่รับผิดชอบดูแลพร้อมทั้งคอยให้คำปรึกษาด้านการปลูกข้าวกลุ่มวิสาหกิจดังกล่าว จำนวน 1 คน นักศึกษาสาขาวิชาการบัญชี มหาวิทยาลัยพายัพ ที่ลงทะเบียนเรียนในรายวิชาการบัญชีต้นทุน 1 ในภาคการศึกษาที่ 2 ปีการศึกษา 2557 จำนวน 11 คน และผู้วิจัย จำนวน 1 คน โดยผู้วิจัยมีการดำเนินงานตามขั้นตอน ดังนี้

1.1) การจัดประชุมร่วมกับคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจ

ชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ เพื่อเป็นตัวแทนของสมาชิกกลุ่มในการจัดเตรียมและวางแผนงานในการจัดเวทีระดมความคิด และมอบหมายหน้าที่ให้ฝ่ายต่างๆ รับผิดชอบในการจัดเตรียมงานตามแผนที่ไว้วางไว้

1.2) การเตรียมคณะดำเนินงาน ซึ่งประกอบด้วยผู้วิจัย คณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และนักศึกษาสาขาวิชาการบัญชี มหาวิทยาลัยพายัพ เพื่อกำหนดหน้าที่และมอบหมายงานให้รับผิดชอบ รวมทั้งมีการนัดประชุมคณะดำเนินงานก่อนวันงาน เพื่อจัดเตรียมสถานที่และเตรียมความพร้อมในการจัดเวทีประชาคม

1.3) การเตรียมจำนวนผู้เข้าร่วมเวทีประชาคม มีการจัดทำใบตอบรับการเข้าร่วมเวทีประชาคม ซึ่งได้ให้คณะกรรมการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนำไปให้สมาชิกเพื่อลงลายมือชื่อยืนยันการเข้าร่วม หากไม่สามารถเข้าร่วมได้ให้ส่งตัวแทนเข้าร่วมเพื่อช่วยให้การจัดเวทีประชาคมมีผู้เข้าร่วมตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้

1.4) การประชาสัมพันธ์ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องรับทราบ รวมทั้งมอบหมายให้ฝ่ายประชาสัมพันธ์ประกาศข่าวสารที่หอกระจายเสียงของหมู่บ้านก่อนวันที่มีการจัดงาน เป็นการแจ้งให้สมาชิกทราบล่วงหน้าโดยทั่วกัน

1.5) การจัดเตรียมเนื้อหาเกี่ยวกับโครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว โดยนำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เกี่ยวกับสภาพปัญหาในการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวมาเป็นพื้นฐานในการจัดเตรียมเนื้อหาเพื่อใช้ในการจัดเวทีประชาคม โดยมีการประชุมร่วมกับนัก ศึกษาที่มำเนินงาน เพื่อวางแผนในการเสริมสร้างความเข้าใจให้แก่สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ในขอบเขตเนื้อหาเกี่ยวกับต้นทุนการผลิตที่ประกอบด้วย วัสดุทางตรง ค่าแรงงานทางตรง และค่าใช้จ่ายการผลิต

1.6) จัดเวทีประชาคมเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และพัฒนาความรู้ความเข้าใจให้แก่สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนด้วยกิจกรรม ดังนี้

1. แนะนำตัวและทำความรู้จักระหว่างผู้เข้าร่วมอภิปราย โดยชี้แจงวัตถุประสงค์ในการจัดเวทีประชาคมครั้งนี้ ให้แก่ผู้เข้าร่วมรับทราบว่า เป็นการร่วมเสวนาเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้และสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน อันจะส่งผลต่อการสร้างแนวทางในการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวให้เป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพ พร้อมทั้งเกริ่นนำถึงสภาพปัญหาในการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวที่ได้จากการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ เพื่อเข้าสู่ที่มาของประเด็นสำหรับการอภิปรายในเวทีประชาคม

2. การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องโครงสร้างต้นทุนการ

ผลของการปลูกข้าวระหว่างผู้รู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม โดยนำผลจากการสัมภาษณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน อีกทั้งเป็นการสื่อสารให้ทุกคนได้ตระหนักถึงความสำคัญของงานวิจัยที่จะนำมาซึ่งแนวทางในการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งกลุ่มได้รับการอบรมโดยวิธีปฏิบัติงานจริง รวมทั้งได้ทดลองจดบันทึกข้อมูลเกี่ยวกับต้นทุนการผลิต สามารถจำแนกต้นทุนได้อย่างชัดเจน และรู้จักวิธีคำนวณต้นทุนการผลิต เพื่อให้สมาชิกกลุ่มสามารถนำความรู้ที่ได้ไปปฏิบัติอย่างถูกต้อง โดยนักวิจัยมีทีมงานที่คอยช่วยให้คำแนะนำและมีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าว คือ นักศึกษาสาขาวิชาการบัญชี มหาวิทยาลัยพายัพ

ภาพที่ 2 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในเรื่องโครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวระหว่างผู้รู้ และแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกลุ่ม

3. ผู้วิจัยดำเนินกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ พร้อมทั้งยกตัวอย่างเกี่ยวกับต้นทุนการผลิตขั้นพื้นฐานที่ประกอบด้วย วัตถุดิบทางตรง ค่าแรงงานทางตรง และค่าใช้จ่ายการผลิต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีความรู้ และสามารถวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับต้นทุนการผลิตพื้นฐานได้อย่างถูกต้อง และใช้เป็นเครื่องมือที่จะสะท้อนต้นทุนการผลิตข้าวเพื่อนำไปสู่แนวทางในการตัดสินใจบริหารต้นทุนการผลิตเพื่อหาแนวทางในการลดต้นทุนได้อย่างเหมาะสม

บรรยากาศในการจัดเวทีประชาคม สมาชิกต่างให้ความสนใจและมีส่วนร่วมในกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เพื่อระดมความคิดเห็นเป็นอย่างดี สังเกตได้จากการกระตือรือร้นในการแสดงความคิดเห็น การซักถามเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจ โดยสมาชิกกลุ่มสามารถวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวได้อย่างถูกต้องมากขึ้น อีกทั้งยังสามารถเชื่อมโยงข้อมูลดังกล่าวเพื่อการบริหารต้นทุนการผลิตได้เป็นอย่างดี

4. สรุปบทเรียนจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการจัดเวทีประชาคม ให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทราบ

1.7) เมื่อเสร็จจากการจัดเวทีประชาคม ทีมคณะดำเนินงานได้มีการประชุมเพื่อสรุปข้อมูลที่ได้รับจากการจัดเวทีประชาคม และผู้วิจัยได้นำข้อมูลดังกล่าวแจ้งให้ที่ประชุมคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ ซึ่งเป็นตัวแทนของสมาชิกกลุ่มรับทราบในเบื้องต้น เพื่อนำไปเป็นแนวทางให้สมาชิกกลุ่มสามารถปฏิบัติได้อย่างถูกต้องในการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว อันจะส่งผลต่อการบริหารต้นทุนการผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ ให้มีประสิทธิภาพต่อไป

ภาพที่ 3 ผู้วิจัยดำเนินกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับต้นทุนการผลิต

ภาพที่ 4 บรรยากาศในการจัดเวทีประชาคม

2. แนวทางการพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว จากการจัดเวทีประชาคม

เนื่องจากก่อนการจัดเวทีประชาคม สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ สามารถอธิบายความหมายและวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตได้เพียงบางรายการ ส่งผลให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีการคำนวณต้นทุนการผลิตไม่ถูกต้อง อีกทั้งยังมีผลต่อความสามารถในการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว ดังนั้นจากประเด็นปัญหาดังกล่าว จึงจำเป็นต้องมีการสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวให้ถูกต้อง ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญเพื่อให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถนำความรู้ดังกล่าวไปบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้นบทสรุปจากการจัดเวทีประชาคม ทำให้สามารถสร้างแนวทางในการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวอย่างง่าย สำหรับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ โดยสมาชิกกลุ่มจำนวน 28 ราย พิจารณาแล้วเป็นเอกฉันท์ยอมรับแนวทางที่ได้จากการจัดเวทีประชาคมว่า จะสามารถสร้างกลุ่มให้มีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการต้นทุนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยดำเนินการดังนี้

แนวปฏิบัติที่ 1 สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจ ต้องมีการจดบันทึกข้อมูลรายรับรายจ่ายแบบง่าย โดยเริ่มตั้งแต่วันที่ลงมือทำนา จนถึงวันที่จำหน่ายผลผลิต รวมทั้งจดบันทึกและสรุปข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนผลผลิตที่ได้เมื่อสิ้นสุดการทำนา เพื่อให้ตนเองสามารถนำข้อมูลที่ได้นบันทึกไว้มาใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตได้อย่างต่อเนื่อง นำไปสู่การสามารถตรวจสอบผลผลิตที่ได้ว่ามีกำไรหรือขาดทุนเท่าไร

แนวปฏิบัติที่ 2 สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ ต้องเพิ่มประสิทธิภาพด้านการลดต้นทุนการผลิตเพื่อเพิ่มรายได้ ซึ่งการเพิ่มรายได้จากการปลูกข้าวนั้นเกษตรกรไม่สามารถเพิ่มราคาขายผลผลิตในตลาดได้ ซึ่งอาจส่งผลให้สูญเสียตลาดให้กับคู่แข่ง ดังนั้น หลักประกันในการเพิ่มรายได้ของชาวนาจึงไม่ใช่การกำหนดราคาขาย เพราะข้าวเป็นผลผลิตทางการเกษตรที่ราคามีความเคลื่อนไหวตามความต้องการของตลาดโลก และราคาข้าวจะแตกต่างกันตามคุณภาพของข้าว ดังนั้น หลักประกันในการเพิ่มรายได้ของชาวนาจึงเป็นการลดหรือควบคุมต้นทุนการผลิตข้าว ซึ่งการลดต้นทุนและค่าใช้จ่ายในการผลิตมี 2 ส่วนที่สำคัญ คือ ส่วนแรกเป็นการลดการใช้ปัจจัยการผลิตของชาวนา คือ ลดการใช้ปุ๋ย ลดการใช้ยาฆ่าแมลง และลดค่าจ้างในการทำนา ส่วนที่สอง เป็นการลดต้นทุนที่สำคัญของการทำนา คือ เมล็ดพันธุ์ข้าว สำหรับกรณีของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ ที่เข้าร่วมโครงการศูนย์เมล็ดพันธุ์ดีนั้น สมาชิกกลุ่มจะได้รับเมล็ดพันธุ์แจกจากกรมการข้าว เพื่อให้นำไปเพาะปลูกเป็นเมล็ดพันธุ์ดีต่อไป ในกรณีที่ได้รับเมล็ดพันธุ์แจกไม่เพียงพอ สมาชิกกลุ่มจะต้องดำเนินการจัดหาให้เพียงพอต่อการผลิต โดยการใช้เมล็ดพันธุ์ที่ได้จากการเก็บเองหรือซื้อจากบุคคลอื่น ดังนั้น จากนโยบายลดการใช้ปัจจัยการผลิตดังกล่าว ถ้าชาวนาสามารถลดค่าใช้จ่ายได้ก็เท่ากับชาวนาสามารถควบคุมต้นทุนการผลิตได้ ซึ่งจะส่งผลให้ชาวนามีโอกาสทำกำไรในการผลิตข้าวได้มากขึ้น

แนวปฏิบัติที่ 3 แนวทางการบริหารจัดการของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ เป็นการมุ่งแก้ปัญหาภายในว่า จะจัดการบริหารงานอย่างไรจึงจะช่วยให้การปลูกข้าวได้ผลผลิตสูง ต้นทุนการผลิตต่ำ มีกำไร และสามารถคาดคะเนเหตุการณ์ในอนาคตได้ตามกระบวนการ

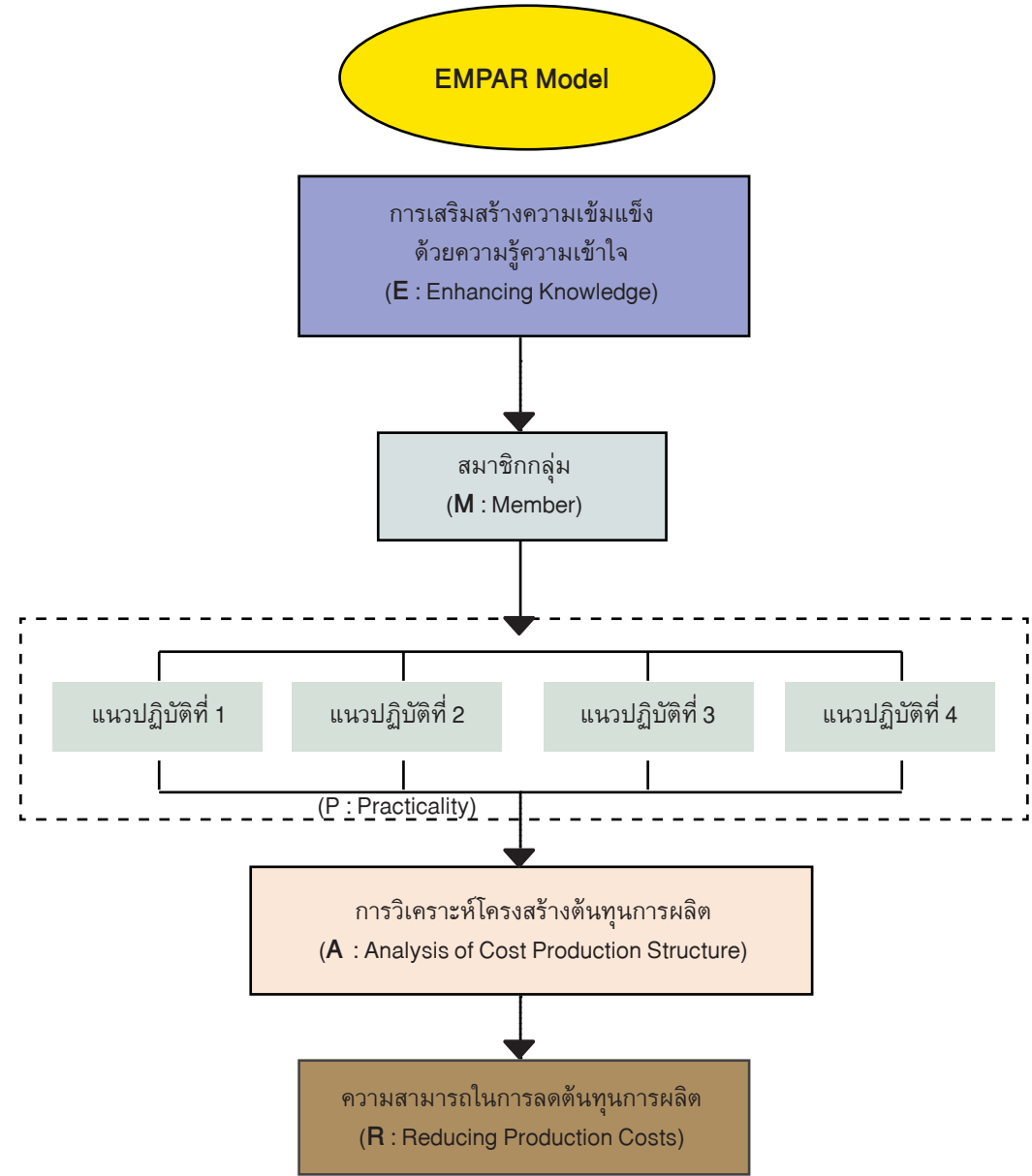
บริหารที่สำคัญ โดยข้อมูลที่สามารถตอบสนองความต้องการ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ จะต้องมีการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งจะช่วยให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยกระบวนการที่สำคัญประกอบด้วย การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การตรวจสอบ และการดำเนินการให้เหมาะสม โดยจะต้องมีการรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อช่วยให้กลุ่มวิสาหกิจชุมชนสามารถปฏิบัติงานได้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ คือ รวบรวมข้อมูลเพื่อพิจารณาปัญหาที่เกิดขึ้น หาช่องทางในการแก้ไขปัญหา และเลือกทางเลือกที่ดีที่สุดจากทางเลือกหลายๆ ทาง ซึ่งการบริหารจัดการของสมาชิกกลุ่มเป็นการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้มีพลังในการขับเคลื่อนสู่การแก้ไขปัญหาความยากจน และการสร้างโอกาสให้แก่ประชาชนอย่างยั่งยืนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อพัฒนาศักยภาพของสมาชิกกลุ่มให้มีความพร้อมในกระบวนการการสร้างสรรค์ความคิด

และนำไปสู่แนวทางปฏิบัติในด้านการดำรงชีวิตให้มีคุณภาพอย่างมั่นคงและยั่งยืน

แนวปฏิบัติที่ 4 สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลอนันต์ ต้องอาศัยการเรียนรู้จากหน่วยงานต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้สามารถวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิต และบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว รวมทั้งมีการรวมกลุ่มเกษตรกรชาวนาในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องดังกล่าวเพื่อนำไปสู่แนวทางในการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวแต่ละปีได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการจัดเวทีประชาคมดังกล่าว ผู้วิจัยสามารถถอดบทเรียนจากการเรียนรู้ร่วมกับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลอนันต์ และนำมาเขียนเป็นแบบจำลองต้นแบบของการพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวได้ ดังนี้

แผนภาพที่ 1 แบบจำลองต้นแบบของการพัฒนาความรู้ความเข้าใจในการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว

3. การติดตามและประเมินผลจากการจัดเวทีประชาคม

ในการติดตามผลการดำเนินการจัดเวทีประชาคมเพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิต ผู้วิจัยได้ดำเนินการตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นของฤดูทำนา คือ เดือนกรกฎาคม 2557 ถึงระยะเวลาสิ้นสุดการเก็บเกี่ยวผลผลิต คือ เดือนมกราคม 2558 พบว่า สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนทั้ง 28 ราย มีการนำแนวปฏิบัติที่ได้สรุปจากการจัดเวทีประชาคมมาใช้ในการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว แต่ยังพบข้อบกพร่องอยู่บ้าง อันเนื่องมาจากสมาชิกกลุ่มบางรายยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนในเรื่องของการวิเคราะห์โครงสร้างของต้นทุนการผลิต เกี่ยวกับค่ากระแสไฟฟ้าในครัวเรือนที่นำไปใช้เกี่ยวกับการปลูกข้าว และค่าเสื่อมสภาพของอุปกรณ์ที่มีอายุการใช้งานหลายปี ซึ่งเป็นการนำต้นทุนของอุปกรณ์นั้นมาจัดสรรเฉลี่ยเพื่อรับรู้เป็นค่าใช้จ่ายตามประโยชน์การใช้งาน เนื่องจากอุปกรณ์นั้นมีมูลค่าสูงเกินกว่าที่สมาชิกกลุ่มจะรับรู้เป็นค่าใช้จ่ายทั้งจำนวนในปีที่เกิดการซื้อได้ ซึ่งข้อบกพร่องดังกล่าว นักวิจัยจะต้องหาแนวทางในการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจให้กับสมาชิกต่อไป ดังนั้น จึงสรุปได้ว่าการจัดเวทีประชาคมในครั้งนี้ประสบผลสำเร็จ เนื่องจากสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวมากขึ้น โดยมีปัจจัยที่ส่งผลต่อความเข้มแข็ง คือ ความร่วมมือและความต้องการของสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่จะพัฒนาความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิต เนื่องจากสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเห็นว่าประโยชน์ในการนำไปใช้ในการบริหารต้นทุนเพื่อวิเคราะห์ วางแผน และการตัดสินใจเกี่ยวกับการลงทุนทำนาในอนาคต ซึ่งทำให้เกิดความเข้มแข็งในการบริหารจัดการต้นทุนการผลิตข้าวต่อไป

ในการประเมินผลการจัดเวทีประชาคมนั้น ผู้วิจัยได้เข้าไปประเมินผลเพื่อติดตามผลการเรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริง ทั้งเข้าไปอย่างไม่เป็นทางการและนัดรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการ โดยดำเนินการตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นของฤดูทำนาจนถึงระยะเวลาสิ้นสุดการเก็บเกี่ยวผลผลิต ซึ่งการนัดรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการนั้น ผู้วิจัยได้จัดประชุมสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ เพื่อร่วมกันประเมินผลและ

เปิดโอกาสให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้แสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรมที่ผ่านมา ได้ข้อสรุปว่า สมาชิกกลุ่มสามารถรับรู้และเข้าใจเกี่ยวกับต้นทุนในการปลูกข้าว โดยสามารถวิเคราะห์และแยกแยะรายการเกี่ยวกับวัตถุดิบทางตรง ค่าแรงงานทางตรง และค่าใช้จ่ายการผลิตได้ อีกทั้งยังสามารถคำนวณต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวได้ โดยการนำรายการที่ได้จดบันทึกไว้อย่างละเอียดไปวิเคราะห์ว่า รายการใดที่ต้องนำมาคำนวณเป็นต้นทุนการผลิต ทำให้สามารถทราบผลกำไรขาดทุนจากการปลูกข้าว ส่งผลให้สามารถนำข้อมูลไปบริหารจัดการและควบคุมค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นที่เกิดขึ้น เพื่อลดต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวได้ อีกทั้งสมาชิกกลุ่มทั้ง 28 ราย มีการวางแผนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง ดังนี้

1. การปรับเปลี่ยนวิธีการจากการจ้างคนอื่นทำทุกขั้นตอน ไปเน้นการพึ่งตนเองให้ได้ รวมทั้งมีการปรับทักษะของตนเองให้ทำงานบางอย่าง โดยไม่ต้องไปจ้างคนอื่น เป็นการทำเองซึ่งสามารถดูแลได้ทั่วถึงกว่าการจ้างคนอื่น ส่งผลให้ต้นทุนค่าแรงงานถูกลง นำไปสู่กำไรที่มากขึ้น
2. การใช้เมล็ดพันธุ์ที่ดีและมีคุณภาพเหมาะสมกับพื้นที่ ในอัตราที่เหมาะสมทำให้มีผลผลิตมากขึ้น
3. ปรึกษานักวิชาการส่งเสริมการเกษตรเพื่อเรียนรู้วิธีการในการจัดการไร่นาให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีมีคุณภาพ
4. วิเคราะห์ดินเพื่อทราบความต้องการใช้ปุ๋ย เน้นการปรับปรุงหน้าดิน โดยการไถกลบตอซัง เร่งการผุพังสลายตัว ไม่เผาฟาง เพื่อให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้มีความจำเป็นในการใช้ปุ๋ยเคมีลดลง ส่งผลให้ต้นทุนกล้าที่ขึ้นมาแตกกอดีขึ้น แข็งแรง และมีความต้านทานโรค ส่งผลให้ได้ผลผลิตมากขึ้น
5. หาแนวทางในการลดต้นทุนการผลิตในการใช้ปัจจัยให้คุ้มค่าและระมัดระวังให้มากที่สุด ดังนี้
 1. ตรวจสอบแปลงนาก่อนการใช้ปุ๋ยเคมี และควรใช้อย่างถูกต้องและเหมาะสม ไม่ใส่เกินความต้องการของพืชและดิน เพื่อไม่ให้สิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์
 2. ตรวจสอบแปลงนาก่อนฉีดพ่นสารป้องกันกำจัดศัตรูข้าว และฉีดพ่นให้ถูกวิธีและในปริมาณที่เหมาะสม ควรใช้ร่วมกับสารชีวภาพ เพื่อรักษาสมดุลธรรมชาติและประหยัดค่าใช้จ่าย

ภาพที่ 5 การประชุมร่วมกับสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เพื่อร่วมกันประเมินผลและเปิดโอกาสให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนได้แสดงความคิดเห็นต่อกิจกรรมที่ผ่านมา

ผลการวิจัย

จากการสัมภาษณ์พบว่า สมาชิกกลุ่ม 28 ราย ไม่เคยอบรมความรู้เกี่ยวกับการคำนวณต้นทุนการผลิต ทำให้มีความรู้เกี่ยวกับต้นทุนการผลิตไม่เพียงพอ ซึ่งสมาชิกกลุ่มใช้วิธีประมาณการต้นทุนการผลิตจากประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน จึงส่งผลให้ไม่สามารถอธิบายความหมายเกี่ยวกับต้นทุนการผลิตและคำนวณต้นทุนการผลิตได้อย่างถูกต้อง โดยสมาชิกกลุ่มมีการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวว่า ประกอบด้วย ค่าเมล็ดพันธุ์ข้าว ค่าปุ๋ย ค่ายา กำจัดศัตรูพืช ค่าเช่าที่นา ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าจ้างแรงงานในส่วนต่างๆ ของการผลิต เช่น ค่าแรงงานในการเตรียมพื้นที่ ค่าแรงงานในการเพาะปลูก ค่าแรงงานในการดูแลรักษา และค่าแรงงานในการเก็บเกี่ยว อย่างไรก็ตาม ในรายการที่ควรนำมาคำนวณเป็นต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว เช่น ค่าภาษีโรงเรือนและที่ดิน ค่าใช้จ่ายเกี่ยวกับรถยนต์ ค่าเสื่อมสภาพของเครื่องมือและอุปกรณ์การเกษตรที่ใช้ในการปลูกข้าว ค่ากระแสไฟฟ้าที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการปลูกข้าว ตลอดจนแรงงานของคนในครอบครัว สมาชิกกลุ่มไม่ได้นำมาคำนวณ เป็นต้นทุนการผลิต และที่ผ่านมาสมาชิกกลุ่มบางรายไม่ได้ทำการจดบันทึกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการปลูกข้าว และบางรายได้มีการ

จดบันทึกข้อมูลไว้แต่ไม่ชัดเจนว่า เป็นเรื่องใดบ้าง รวมทั้งยังมีปัญหาเกี่ยวกับการจำแนกรายการที่เกี่ยวข้องกับต้นทุนการผลิต ดังนั้น จึงส่งผลให้เกิดปัญหาและอุปสรรคเกี่ยวกับการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวต่อสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และการนำข้อมูลทางด้านต้นทุนการผลิตไปใช้ประกอบการตัดสินใจในอนาคต ถึงแม้ว่าข้าวจะมีราคาแปรผันไปตามภาวะตลาด และในการตั้งราคาขายเมล็ดพันธุ์นั้น สมาชิกกลุ่มมีการกำหนดจากข้อตกลงในที่ประชุมร่วมกันก็ตาม

ที่ผ่านมาสมาชิกกลุ่มมีการรวมตัวเพื่อผลิตและจำหน่ายเมล็ดพันธุ์ดีให้แก่เกษตรกรที่สนใจทั่วไป เป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนตำบลออนใต้ โดยมีผลผลิตอยู่ในระดับที่น่าพอใจ ซึ่งสมาชิกกลุ่มได้ใช้ประสบการณ์จากการปลูกข้าวในอดีตของตนเองเพื่อคาดการณ์เกี่ยวกับผลผลิตในอนาคต เป็นข้อมูลพื้นฐานที่จะนำมาประกอบการตัดสินใจเกี่ยวกับการปลูกข้าว แต่สมาชิกกลุ่มไม่สามารถทราบผลกำไรหรือขาดทุนที่แท้จริง เนื่องจากไม่สามารถวิเคราะห์โครงสร้างของการคำนวณต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวได้อย่างถูกต้อง

ภาพที่ 6 การสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้

ผู้วิจัยได้นำผลจากการสัมภาษณ์ไปจัดเวทีประชาคม โดยผู้วิจัยได้กระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว โดยเสริมสร้างให้เกิดความรู้ความเข้าใจและได้ตระหนักถึงความสำคัญของต้นทุนการผลิต เพื่อใช้เป็นเครื่องมือที่จะสะท้อนนำไปสู่แนวทางในการบริหารต้นทุนการผลิต โดยผู้วิจัยได้ข้อสรุปเกี่ยวกับความรู้ในการคำนวณต้นทุนการผลิตของสมาชิกกลุ่มก่อนและหลังการเข้าร่วมเวทีประชาคม ดังนี้

ต้นทุนการผลิต	โครงสร้างต้นทุนแบบเดิม	โครงสร้างต้นทุนแบบใหม่
วัตถุดิบทางตรง	<ul style="list-style-type: none"> - ค่าเมล็ดพันธุ์ข้าว - ค่าปุ๋ย - ค่ายากำจัดศัตรูพืช 	<ul style="list-style-type: none"> - ค่าเมล็ดพันธุ์ - ค่าปุ๋ย - ค่ายาปราบศัตรูพืชที่ใช้ในการเพาะปลูก
ค่าแรงงานทางตรง	<ul style="list-style-type: none"> - ค่าแรงงานในการเตรียมพื้นที่ - ค่าแรงงานในการเพาะปลูก - ค่าแรงงานในการดูแลรักษา - ค่าแรงงานในการเก็บเกี่ยว 	<ul style="list-style-type: none"> - ค่าแรงงานในการเตรียมพื้นที่ - ค่าแรงงานในการเพาะปลูก - ค่าแรงงานในการดูแลรักษา - ค่าแรงงานในการเก็บเกี่ยวและขนย้าย - ค่าจ้างเหมาเครื่องจักรทางการเกษตร เช่น รถไถนา รถปลูกข้าวและรถเกี่ยวข้าว
ค่าใช้จ่ายการผลิต	<ul style="list-style-type: none"> - ค่าเช่าที่นา - ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง 	<ul style="list-style-type: none"> - ค่าวัสดุการเกษตร - ค่ากระแสไฟฟ้า - ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง - ค่าบำรุงรักษาและซ่อมแซมอุปกรณ์ - ค่าเสื่อมสภาพของอุปกรณ์ - ค่าเช่าพื้นที่ในการเพาะปลูก - ค่าภาษีที่ดินที่ทำการเพาะปลูก

จากการจัดเวทีประชาคม ผู้วิจัยได้บทสรุปร่วมกับสมาชิกกลุ่มซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว โดยสมาชิกกลุ่มยอมรับแนวทางที่ได้สรุปร่วมกันเพื่อให้สามารถเสริมสร้างให้กลุ่มมีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการต้นทุนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผล

ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ พบบทสรุปในการศึกษาว่าการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว กลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ได้ดำเนินการวิจัยและพัฒนา โดยเริ่มจากระยะก่อนดำเนินการวิจัยที่ผู้วิจัยได้ทำการปรึกษานักงานเกษตรอำเภอสันกำแพง เพื่อแนะนำชุมชนที่มีความต้องการในการแก้ไขปัญหาและมีการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม มีการสร้างความสัมพันธ์กับชุมชน พร้อมกับทำการติดต่อบุคคลสำคัญในชุมชน รวมทั้งกำหนดทีมงานที่จะร่วมงานวิจัย หลังจากนั้นได้ดำเนินการวิจัยโดยใช้กระบวนการวิจัยเพื่อแก้ปัญหาและหาแนวทางในการพัฒนาสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และระยะหลังการวิจัยพัฒนามีการนำผลการวิจัยไปพัฒนาในรูปแบบของการเสริมสร้างความเข้มแข็งในการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูก

ข่าวด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเวทีประชาคม ซึ่ง ชุตินา สัจจา นันท์ และสิริรัตน์ วิชาสศิลป์ (2556) ได้กล่าวว่า กระบวนการวิจัย ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่าแบ่งเป็น 3 ระยะ คือ ระยะก่อนดำเนินการวิจัย ระยะดำเนินการวิจัย และระยะหลังการวิจัย สำหรับการมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น ต้องเริ่มตั้งแต่การวางแผน การปฏิบัติตามแผน การตรวจสอบ และการดำเนินการให้เหมาะสม เพื่อร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและเรียนรู้ให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปใช้เป็นแนวทางในการบริหาร ต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่ง นงนัส คำวัญญู เทียงกมล (2551) ได้กล่าวว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ต้องเรียนรู้และแสวงหาความรู้จากประสบการณ์ โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนร่วมในการวิจัย ซึ่งประกอบด้วย ชาวบ้านผู้ซึ่งมีส่วนได้เสีย นักปกครอง และคณะผู้วิจัย เริ่มตั้งแต่ ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมประเมินผล และร่วมรับผลที่เกิดจากการดำเนินงาน รวมทั้งมีการสรุปบทเรียน ร่วมกัน ตลอดจนร่วมหาวิธีแก้ไขปัญหาลงมือพัฒนาต่อไป ซึ่งในการจัดเวทีประชาคมนั้น เป็นการร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และเรียนรู้ให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยผู้เข้าร่วม เวทีประชาคมประกอบด้วย สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่เข้าร่วม โครงการผลิตเมล็ดพันธุ์ดี นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร สำนักงาน เกษตรอำเภอสันกำแพง นักศึกษาสาขาวิชาการบัญชี มหาวิทยาลัย พายัพ และผู้วิจัย

สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนควรเริ่มจดบันทึกข้อมูลรายรับ รายจ่ายแบบง่าย โดยเริ่มตั้งแต่วันที่ลงมือทำนาจนถึงวันที่จำหน่าย ผลผลิต รวมทั้งจดบันทึกและสรุปข้อมูลเกี่ยวกับจำนวนผลผลิตที่ได้ เมื่อสิ้นสุดการทำนา เพื่อให้ตนเองสามารถนำข้อมูลที่บันทึกไว้มา ใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์ และวางแผนเกี่ยวกับต้นทุนการผลิตได้อย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้สามารถนำข้อมูลไปบริหารจัดการและควบคุม ค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นเพื่อลดต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวได้ รวมทั้งสามารถตรวจสอบได้ว่า ผลผลิตที่ได้มีกำไรหรือขาดทุนเท่าไร ซึ่ง บุษบา อารีย์ (2553) ได้ศึกษาเรื่อง แนวทางการบริหารจัดการต้นทุน การผลิตในการปลูกยางพาราที่เหมาะสมกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกยางพารา ตำบลเมืองนะ อำเภอ เชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกรผู้ปลูกยางพาราควรมีการ จดบันทึกข้อมูลด้านปริมาณผลผลิตในปีที่เริ่มกรีดยางพาราจนถึงปีที่ สิ้นสุดโครงการ เพื่อให้เกษตรกรผู้ปลูกสามารถนำข้อมูลไปวิเคราะห์ เพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าในอนาคตได้ นอกจากนั้น การนำข้อมูลไป บริหารจัดการและควบคุมค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นที่เกิดขึ้นเพื่อลดต้นทุน การผลิตของการปลูกข้าว เพื่อหาแนวทางในการลดต้นทุนการผลิต ในการใช้ปัจจัยให้คุ้มค่าและระมัดระวังให้มากที่สุด โดยการตรวจสอบ

แปลงนา ก่อนการไถไถปุ๋ยเคมี และก่อนฉีดพ่นสารป้องกันกำจัดศัตรูข้าว ให้ถูกวิธีและในปริมาณที่เหมาะสม ไม่ใส่เกินความต้องการของพืชและ ดิน เพื่อไม่ให้สิ้นเปลืองโดยเปล่าประโยชน์ อีกทั้งยังมีการใช้สารชีวภาพ ร่วมด้วยเพื่อรักษาสมดุลธรรมชาติและประหยัดค่าใช้จ่าย ซึ่ง ต่อศักดิ์ นิยะมาศ (2548) ได้ศึกษาเรื่องต้นทุนและผลตอบแทนการปลูกข้าว อินทรีย์ของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านดอนเจียง ตำบลสบเปิง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า การปลูกข้าวอินทรีย์ทุกพันธุ์ มีต้นทุนต่ำกว่าการปลูกข้าวโดยใช้สารเคมี เนื่องจากการปลูกข้าวโดยใช้ สารเคมีมีต้นทุนค่าปุ๋ยและสารเคมีกำจัดศัตรูพืชสูงกว่าการใช้ปุ๋ย อินทรีย์และสารอินทรีย์ในการกำจัดศัตรูพืช การเพาะปลูกข้าวอินทรีย์ นั้น เกษตรกรควรพิจารณาเทคนิคและวิธีการปลูกข้าวอินทรีย์เพื่อลด ต้นทุนแรงงาน เวลา และความเสี่ยงของการลงทุน ตลอดจนเพิ่มผล ตอบแทนสูงสุด และ พรหม จาระณะ (2551) ได้ศึกษารูปแบบการลด ต้นทุนการผลิตพืชเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน: กรณีศึกษา พืชเศรษฐกิจ 3 ชนิด ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง ตำบลหูก้าน อำเภอ ปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า การทำการเกษตรของชุมชนมีการนำ องค์ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิมในการทำการเกษตรเพื่อลดต้นทุนการ ผลิต เช่น การทำน้ำหมักชีวภาพ ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยคอก สารกำจัดศัตรูพืช เพื่อลดต้นทุนในการผลิต การอาศัยการเรียนรู้เกี่ยวกับการวิเคราะห์ โครงสร้างต้นทุนการผลิต และการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูก ข้าว จากหน่วยงานต่างๆ อย่างสม่ำเสมอ เพื่อนำไปสู่แนวทางในการ บริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้การเสริมสร้างความเข้มแข็ง
จากผลการวิจัยทำให้พบข้อเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ดังนี้

1. **สถานการณ์เปลี่ยนแปลงต่อชุมชน** คือ ชาวบ้านเกิด ทักษะทางด้านการพูด การเขียน การฟัง และกระบวนการคิดต้นทุน การผลิตในการปลูกข้าวอย่างเป็นระบบ จากการที่นักวิจัยได้นำ ความรู้ตามหลักวิชาการมาผนวกกับความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวของแต่ละ บุคคลมาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน โดยผ่านกระบวนการมี ส่วนร่วมที่สามารถนำไปแก้ไขปัญหามาเพื่อพัฒนาการบริหาร ต้นทุน การผลิตของการปลูกข้าวให้มีประสิทธิภาพ ส่งผลต่อวิสาหกิจ ชุมชนในการจัดการทุนของชุมชนอย่างสร้างสรรค์ และสามารถ พึ่งพาตนเองได้ โดยเฉพาะในประเด็นการลดต้นทุนการผลิตของ การปลูกข้าว ทำให้เกิดความเข้มแข็งในการบริหารจัดการ ต้นทุน การผลิตในการปลูกข้าวให้มีความมั่นคงและยั่งยืน โดยควบคุมค่า ใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นที่เกิดขึ้น เพื่อลดต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าว เช่น การเน้นการพึ่งตนเองโดยการปรับทักษะของตนเอง การใช้ เมล็ดพันธุ์ที่มีคุณภาพในอัตราที่เหมาะสม การปรึกษานักวิชาการ ส่งเสริมการเกษตรในการจัดการไร่นาให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ
2. **สถานการณ์เปลี่ยนแปลงต่อผู้วิจัย** คือ การได้เรียนรู้ถึงการ ทำวิจัยเพื่อท้องถิ่นว่า มีการดำเนินกิจกรรมที่เน้นกระบวนการและความ

ต้องการของชุมชนเป็นหลัก รวมทั้งการทำงานร่วมกับเครือข่ายความร่วมมือจากสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน นักศึกษา นักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ซึ่งนักวิจัยต้องใช้ความพยายามและทักษะการสร้างความรู้เข้าใจให้กับชุมชนเพื่อให้ได้ผลสรุปที่มุ่งสู่ประเด็นในข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอเสนอแนะต่อผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในด้านต่างๆ ดังนี้

1) การนำผลการวิจัยไปใช้ในหน่วยงาน

1.1) กลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ ควรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดอบรมเพื่อให้ความรู้ด้านการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิตแก่สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนอย่างสม่ำเสมอ รวมทั้งมีการติดตามข้อมูลข่าวสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้สมาชิกกลุ่มสามารถนำความรู้ดังกล่าวไปเป็นแนวทางในการบริหารต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งมีการส่งเสริมให้สมาชิกกลุ่มมีการจดบันทึกข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ ไม่ให้ตกหล่น เพื่อให้สามารถนำข้อมูลที่ได้บันทึกไว้มาใช้ประโยชน์ในการวิเคราะห์ต้นทุนการผลิตได้อย่างต่อเนื่อง และสามารถนำข้อมูลไปใช้เพื่อประกอบการตัดสินใจได้

1.2) สำนักงานเกษตรอำเภอสันกำแพง ซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบดูแลกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบล

ออนใต้ ควรจัดอบรมเพื่อให้ความรู้ด้านวิชาการเกี่ยวกับการป้องกันและกำจัดโรคและแมลงที่ก่อให้เกิดปัญหากับผลผลิตแก่เกษตรกร พร้อมทั้งถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตข้าวที่ถูกต้องและเหมาะสมอย่างสม่ำเสมอ เพื่อให้เกษตรกรสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อลดต้นทุนการผลิตของการปลูกข้าวได้อย่างต่อเนื่อง

1.3) เทศบาลตำบลควรสนับสนุนและมีการสร้างแรงจูงใจให้สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนมีการปลูกข้าวเพื่อให้ผลผลิตที่มีคุณภาพและต้นทุนต่ำ

1.4) สถาบันการศึกษาควรส่งเสริมการศึกษา การเรียนรู้ การฝึกอบรม เพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ศึกษาเกี่ยวกับการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิต รวมทั้งการกระตุ้นให้ผู้สอนได้ศึกษาหาความรู้ใหม่ๆ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการบัญชีต้นทุน เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งด้านวิชาการสู่ชุมชน ควรให้ความรู้ความเข้าใจแก่สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในด้านการวิเคราะห์โครงสร้างต้นทุนการผลิต

2) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษารอบนี้ ได้ทำการศึกษาเฉพาะกลุ่มวิสาหกิจชุมชนศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าว ตำบลออนใต้ อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ เท่านั้น ผู้สนใจครั้งต่อไปควรขยายการศึกษาไปยังหน่วยงานอื่น ซึ่งประโยชน์ของการนำผลการศึกษาไปใช้จะมีหลากหลายมากขึ้น และจะทำให้ผลการศึกษาที่ได้รับสามารถนำไปใช้ประโยชน์มากขึ้นด้วย

เอกสารอ้างอิง

- คณะบัญชี มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย. 2556. การบริหารต้นทุน. จาก http://accountingonline.utcc.ac.th/media/3-2555/AC341_3_54.pdf. สืบค้นเมื่อ 13 กรกฎาคม 2556.
- ชุตินา สัจจพันธ์ และสิริรัตน์ วิภาสศิลป์. 2556. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในเอกสารการสอนชุดวิชาการวิจัยและสถิติประยุกต์ทางนิเทศศาสตร์ หน่วยที่ 9. (พิมพ์ครั้งที่ 1). นนทบุรี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ต่อศักดิ์ นิยะมาศ. 2548. ต้นทุนและผลตอบแทนการปลูกข้าวอินทรีย์ของสมาชิกกลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านดอนเจียง ตำบลสบเปิง อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- นงนภัส คำวัญญู เทียงกมล. 2551. การวิจัยเชิงบูรณาการแบบองค์รวม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุษบา อารีย์. 2553. แนวทางการบริหารจัดการต้นทุนการผลิตในการปลูกยางพาราที่เหมาะสมกับการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกยางพาราตำบลเมืองนะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่. งานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- พรม จาระณะ. 2551. ศึกษาแบบการลดต้นทุนการผลิตพืชเศรษฐกิจเพื่อการพึ่งตนเองของชุมชน : กรณีศึกษาพืชเศรษฐกิจ 3 ชนิด ข้าว อ้อย มันสำปะหลัง ตำบลหุทำนบ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์. งานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พิกุล พงษ์กลาง. 2557. การบัญชีต้นทุน 1. (พิมพ์ครั้งที่ 2). เชียงใหม่ : สารกิตติมศักดิ์.
- พีรดี เหมวิรัช, นักวิชาการส่งเสริมการเกษตรปฏิบัติการ สำนักงานเกษตรอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน 2556.
- รัตนภรณ์ ภัฏฐาราช, เกษตรอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่. สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2556.
- สุภาพร บางใบ. 2551. การทำเกษตรแบบพอเพียงภายใต้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรที่ยั่งยืนสู่ชุมชนท้องถิ่นของเกษตรกรในจังหวัดเพชรบูรณ์ : กรณีศึกษาด้านนายบ อำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์. งานวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

การพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชน ในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น ตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู

ภาสกร บัวศรี และเสาวภา สุขประเสริฐ¹

บทคัดย่อ

การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู 2) พัฒนารูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ 1) ผู้นำเยาวชน ผู้ปกครอง นักวิชาการท้องถิ่น คณะทำงานเมืองน่าอยู่ จำนวน 30 คน และ 2) ผู้นำเยาวชนที่เข้ารับการพัฒนาศักยภาพ จำนวน 40 คน เครื่องมือการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ประเด็นการสนทนากลุ่ม แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม ประเด็นการประชุมเชิงปฏิบัติการ และแบบประเมิน ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าในด้านวิธีการและด้านข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า :

1. คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู มีคุณลักษณะที่สำคัญใน 3 ด้าน คือ 1) ด้านทัศนคติ ประกอบด้วย มีทัศนคติเชิงบวกในเรื่องเพศ มีความรับผิดชอบ มีความรักเพื่อน มีจิตอาสา เสียสละ เห็นคุณค่าตนเองและผู้อื่น 2) ด้านความรู้ ประกอบด้วย มีความรู้เกี่ยวกับปัญหา สาเหตุ และผลกระทบการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น การวางแผนครอบครัว วิธีการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น และการสื่อสารเรื่องเพศเพื่อป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น 3) ด้านทักษะ ประกอบด้วย มีความกล้าคิดกล้าแสดงออก มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เรื่องการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น มีทักษะในการสื่อสารเรื่องเพศ และมีทักษะการทำงานเป็นทีมเพื่อป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น

2. รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นรูปแบบที่ให้ผู้มีส่วนได้เสียทุกกลุ่มเข้ามามีส่วนร่วมทุกขั้นตอน ดำเนินการบนฐานคิดเพื่อนช่วยเพื่อน (Peer Group Learning) ใช้หลักการเสริมสร้างพลังและการให้พื้นที่เยาวชนเป็นผู้แสดงหลัก มีกิจกรรมการพัฒนา 3 รูปแบบ คือ 1) การพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนผ่านกระบวนการวิจัย 2) การพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนผ่านหลักสูตรฝึกอบรม และ 3) การพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนผ่านการสร้างเครือข่ายปฏิบัติการในพื้นที่ ผลการประเมินผู้นำเยาวชนที่เข้าร่วมการพัฒนาศักยภาพพบว่า ผู้นำเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง จะมีการเปลี่ยนแปลงศักยภาพเพิ่มมากขึ้นในทุกด้าน

คำสำคัญ : ศักยภาพผู้นำเยาวชน การตั้งครรภ์ของวัยรุ่น เมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู

สาขาวิชา : พัฒนาสังคม

ภาสกร บัวศรี

ผู้เขียนหลัก

ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น

จังหวัดหนองบัวลำภู

อีเมล : naismart@hotmail.com

¹ สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

The potential development of youth leaders in teenager pregnancy protection according to healthy city in Nongbualamphu

Passkorn Buasri and Saowapa Sukprasert¹

Field : Social development

Abstract

The purposes of this Participatory Action Research were 1) to analyze the desirable characteristics of youth leaders in teenager pregnancy protection according to healthy city in Nongbualamphu 2) to develop a model of potential development of youth leaders in teenager pregnancy protection. The target groups were 1) 30 of youth leaders, parents, local academic officers and Nongbualamphu working group officers and, 2) 40 participants of youth leaders. The instruments were in-depth interview schedules, focus group discussion guides, participant observation forms, workshop guides and the evaluation forms. Methodological and data triangulations were applied for data checking. Data was analyzed by content analysis.

The results were as follows :

1. The desirable characteristics of youth leaders in teenager pregnancy protection according to healthy city in Nongbualamphu signified 3 aspects as follows; 1) on attitude aspect comprised of the positive sex attitude, responsibility, friend love, volunteering mind, sacrifice, self-value and others 2) on knowledge aspect comprised of the knowledge of teenager pregnancy problems and causes, family planning, sex communication for teenager pregnancy protection and 3) on skill aspect comprised of assertion of teenager pregnancy protection, teenager pregnancy analysis, team work, compatibility and understanding in media use.

2. The model of potential development of youth leaders in teenager pregnancy protection stated the ideas of Peer Group Learning based on collaborative learning, empowerment and designating youth as the major roles. The main activities as 3 models, namely, 1) the potential development of youth leaders through research process, 2) potential development of youth leaders through training curriculum, and 3) potential development of youth leaders through networking of targeted areas. The evaluation results of the potential development of youth leaders stated that the youth leaders who participated in the continuous activities had the highest improvement on attitude aspect while the latter was knowledge and skill aspects respectively.

Keywords : Potential development of youth leaders, Teenager pregnancy, Healthy city in Nongbualamphu

Passkorn Buasri

Corresponding Author

Community-Based Research

Coordination Centre, Nongbualamphu

Email: naismart@hotmail.com

¹ Community Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Loei Rajabhat University.

บทนำ

เยาวชนเป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีความสำคัญ เพราะเป็นอนาคตของชุมชนและอนาคตของประเทศชาติ อย่างไรก็ตาม จากข้อมูลองค์การสหประชาชาติในปีค.ศ. 2013 หรือปีพ.ศ. 2556 ประชากรโลกทั้งหมดมีจำนวน 7,136.79 ล้านคน และเป็นประชากรวัยเยาวชนหรือผู้ที่ในช่วงอายุระหว่าง 10-24 ปี จำนวนทั้งสิ้น 1,809.6 ล้านคน หรือร้อยละ 25 ของประชากรโลกทั้งหมด ในจำนวนเยาวชนทั้งหมดพบว่า มีสัดส่วนเยาวชนที่อาศัยอยู่ในประเทศพัฒนาแล้ว จำนวน 216.4 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 11.958 และเยาวชนที่อยู่ในประเทศกำลังพัฒนามีจำนวนถึง 1,593.2 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 88.042 ของประชากรวัยเยาวชนโลกทั้งหมด จากข้อมูลสถิติดังกล่าว ชี้ให้เห็นว่าอัตราการเพิ่มของประชากรวัยเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนาและด้อยพัฒนา ซึ่งบ่งบอกถึงแนวโน้มคุณภาพของประชากรโลกในอนาคตว่า ส่วนใหญ่กำลังเผชิญอยู่กับความยากลำบาก (UNICEF, 2011; UNDP, 2013; UNESCO, 2013)

สำหรับประเทศไทย ในปีพ.ศ. 2558 มีประชากรรวมทั้งสิ้น จำนวน 65,479,453 คน ในจำนวนดังกล่าว เป็นประชากรอายุไม่เกิน 25 ปี จำนวน 11,954,000 คน หรือคิดเป็นร้อยละ 34.74 ซึ่งมีจำนวนลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนประชากรช่วงอายุเดียวกันในปีพ.ศ. 2542 ที่มีจำนวนถึง ร้อยละ 41.47 ของประชากรทั้งหมด (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2558) อย่างไรก็ตาม มีข้อมูลจากสำนักงานอนามัยเจริญพันธุ์ที่ระบุว่า แนวโน้มการเกิดของประชากรไทยที่มีอัตราการลดลงอย่างต่อเนื่องและเป็นการ “เกิดน้อยแต่ด้อยคุณภาพ” โดยสาเหตุสำคัญประการหนึ่ง มาจากการเกิดในแม่วัยรุ่นซึ่งเป็นการตั้งครรภ์ก่อนวัยอันควรหรือการตั้งครรภ์ที่ไม่ตั้งใจ โดยสถิติการคลอดของแม่วัยรุ่นหรือผู้มีอายุต่ำกว่า 20 ปี ในปีพ.ศ. 2556 มีจำนวน 125,371 ราย หรือคิดเป็นร้อยละ 16.8 ของการคลอดทั้งหมด การตั้งครรภ์ในวัยรุ่นจะส่งผลกระทบตามมาหลายด้าน ได้แก่ เด็กแรกเกิดมีน้ำหนักต่ำกว่าเกณฑ์ การทำแท้ง การมีแม่เลี้ยงเดี่ยวเพิ่มขึ้น และการขาดโอกาสทางการศึกษา จากการสำรวจของสำนักงานสถิติแห่งชาติปีพ.ศ. 2556 วัยรุ่นอายุ 15 -19 ปี จำนวนร้อยละ 32 ต้องออกจากการศึกษา และการตั้งครรภ์ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้วัยรุ่นต้องหยุดเรียน แล้วหันไปประกอบอาชีพที่มีรายได้ต่ำ ดังนั้นการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นจึงเป็นปัญหาใหญ่ระดับโลกที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาคุณภาพประชากรในยุคปัจจุบัน (ยุพิน วรสิริอมร และคณะ, 2557, สำนักงานอนามัยเจริญพันธุ์, 2556)

จากสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้น ได้มีความพยายามในการแก้ไขปัญหาทั้งในระดับโลกและในประเทศอย่างมากมาย

เช่น การลงนามการอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ซึ่งประเทศไทยได้ให้สัตยาบันในปีพ.ศ. 2535 การออกพระราชบัญญัติการป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ปีพ.ศ. 2558 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ได้ดำเนินการจัดทำ “ยุทธศาสตร์ป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวและเยาวชนตั้งครรภ์ไม่พร้อม” กระทรวงสาธารณสุขได้มีการจัดทำนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนามาตรการเจริญพันธุ์แห่งชาติ นอกจากนี้ สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) มีแผนงานและให้ทุนการสนับสนุนการป้องกันและแก้ไขปัญหาดังกล่าวการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นและมีการผลักดันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นเป็นประเด็นขับเคลื่อนในสมัชชาสุขภาพแห่งชาติ เป็นต้น แต่สถานการณ์ปัญหาดังกล่าวยังคงมีความรุนแรงในทุกภูมิภาคและสถิติไม่ลดลงมากนัก (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2558 : 6-7)

จังหวัดหนองบัวลำภู เป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีสถิติการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นเป็นอันดับต้นๆ ของประเทศ โดยปีพ.ศ. 2556 มีสถิติการคลอดของแม่วัยรุ่นอายุ 15-19 ปี ถึง 41 คน ต่อพันประชากรหญิงวัยเดียวกัน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องโดยตรงทั้งสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด และสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ได้มีความพยายามในการป้องกันแก้ไขปัญหาดังกล่าวโดยตลอด แต่สถานการณ์ยังไม่ดีขึ้นเท่าที่ควร (สมัชชาสุขภาพจังหวัดหนองบัวลำภู, 2557)

จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2556 องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู ได้จัดประชุมหน่วยงานผู้เกี่ยวข้องเพื่อหาหรือแนวทางการขับเคลื่อนงานนโยบายสาธารณะของจังหวัด และที่ประชุมได้มีการหยิบยกประเด็นการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นมาเป็นประเด็นนโยบายสาธารณะ เพื่อร่วมกันขับเคลื่อนผ่านโครงการพัฒนาจังหวัดหนองบัวลำภูสู่เมืองน่าอยู่ และสมัชชาสุขภาพจังหวัดหนองบัวลำภู โดยกำหนดแนวทางการพัฒนาด้วยการให้ “เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองและท้องถิ่น” (องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู, 2555)

การขับเคลื่อนงานในครั้งนี้ ดำเนินการตามแนวคิดเรื่องเมืองน่าอยู่ (Healthy city) ซึ่งเป็นหนึ่งในการพัฒนากระแสนโยบายที่มุ่งเน้นให้เมืองหรือชุมชนเกิดความเข้มแข็งและการพึ่งตนเอง เมืองน่าอยู่เป็นกระบวนการพัฒนาแบบองค์รวม ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เน้นการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนเพื่อสร้างสำนึกร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นตนเอง ที่ครอบคลุมมิติการพัฒนาทุกด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง สุขภาพ จิตวิญญาณ และสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่ความสงบสุข สะดวกสบาย ปลอดภัย มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีความอยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืน (WHO, 1995)

จากการสรุปบทเรียนการขับเคลื่อนงานการป้องกันของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู รอบหนึ่งปีของคณะทำงานเมืองน่าอยู่พบว่า ผลการดำเนินงานประสบความสำเร็จในการประสานหน่วยงานต่างๆ เพื่อสร้างนโยบายสาธารณะ แต่ในการขับเคลื่อนนโยบายถือว่า ประสบความสำเร็จ เพราะการทำงานของภาคีที่เกี่ยวข้อง ยังขาดการบูรณาการงานและขาดความรู้ความเข้าใจในรูปแบบวิธีการทำงานที่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน นอกจากนี้ จากการวิเคราะห์ปัญหาในการพัฒนาเยาวชนของคณะทำงานเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู ยังพบว่า การพัฒนาที่ผ่านมา กลุ่มเป้าหมายหลักคือ เยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีบทบาทในการพัฒนาอยู่ จึงทำให้การดำเนินงานไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร การมีส่วนร่วมน้อยของเยาวชนเนื่องมาจากสาเหตุ 2 ประการ คือ 1) ผู้ใหญ่ยังมีทัศนคติว่าเยาวชนเป็นวัยที่ยังเป็นภาระต้องเป็นผู้รับการดูแลจึงให้โอกาสและบทบาทน้อย 2) เยาวชนมีศักยภาพไม่เพียงพอที่จะมีส่วนร่วมเท่าเทียมกับผู้ใหญ่

ต่อมาคณะทำงานขับเคลื่อนเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู ได้จัดประชุมวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตั้งครุฑของวัยรุ่น เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างกรอบการวิจัยร่วมกัน โดยพบว่า ในเชิงโครงสร้างหน้าที่ สถาบันหลักที่ทำหน้าที่ในการดูแลและขัดเกลาเด็กและเยาวชน คือ สถาบันครอบครัว สถาบันโรงเรียนและสถาบันชุมชน ในปัจจุบันไม่สามารถทำหน้าที่ได้อย่างสมบูรณ์ สาเหตุหลักมาจากการปรับตัวไม่เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของสังคม ส่งผลให้ครอบครัวมีปัญหาความสัมพันธ์และปัญหาการสื่อสารเพื่อสั่งสอนเรื่องเพศกับลูกหลาน โรงเรียนขาดความรู้และเทคนิคการสอนเรื่องเพศกับวัยรุ่น ในขณะที่ผู้นำหรือผู้ใหญ่ในชุมชนไม่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีสำหรับวัยรุ่น และไม่มีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยสำหรับวัยรุ่น เมื่อวัยรุ่นไม่สามารถเรียนรู้เรื่องเพศจากครอบครัวและโรงเรียนที่เป็นสถาบันหลักได้ จึงไปเรียนรู้ด้วยตนเองจากภายนอก นั่นคือ การเรียนรู้จากเพื่อนและสื่อต่างๆ ในสถานการณ์ดังกล่าว “เพื่อน” จึงเป็นกลุ่มที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของวัยรุ่นสูงที่สุด พฤติกรรมวัยรุ่นจะเป็นอย่างไร ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของกลุ่มเพื่อน (คณะทำงานเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู, 2558)

สอดคล้องกับแนวคิดพัฒนาการด้านสังคมของวัยรุ่นที่อธิบายว่า วัยรุ่นเป็นวัยที่มีเพื่อนมากขึ้นและกลุ่มเพื่อนจะมีอิทธิพลต่อวัยรุ่นทั้งในเรื่องทัศนคติ ความสนใจ และพฤติกรรม (ศรีเรือน แก้วกังวาน, 2553 : 339) ดังนั้น การสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงในกลุ่มวัยรุ่นโดยการสร้างทัศนคติเชิงบวกในเรื่องเพศและสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในเรื่องเพศให้กับผู้นำกลุ่มวัยรุ่น เพื่อให้ไปสื่อสารต่อกับเพื่อนในวัยเดียวกัน จึงเป็น

แนวทางหนึ่งในการลดปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นได้ เพราะผู้นำเป็นผู้มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงคนอื่น ผู้นำเยาวชนก็เป็นผู้ที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงแนวคิดและพฤติกรรมในกลุ่มเพื่อนเช่นกัน ถ้าผู้นำเยาวชนได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างเหมาะสม ก็จะเป็นกุญแจสำคัญในการป้องกันปัญหาการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นได้

ผู้วิจัยและคณะจึงสนใจศึกษาหารูปแบบวิธีการพัฒนาผู้นำเยาวชนให้มีศักยภาพในการทำงานกับกลุ่มเพื่อน ผ่านประเด็นการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู เพื่อให้เยาวชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนากับภาคีหน่วยงานในระดับจังหวัดได้ ซึ่งเป็นการดำเนินงานตามแนวคิดเมืองน่าอยู่เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนของพื้นที่ต่อไป

แนวคิด และทฤษฎีในการวิจัย

แนวคิดเมืองน่าอยู่ (Healthy city) เป็นหนึ่งในการพัฒนากระแสทางเลือกที่มุ่งเน้นให้เมืองหรือชุมชนเกิดความเข้มแข็งและการพึ่งตนเอง เมืองน่าอยู่เป็นกระบวนการพัฒนาแบบองค์รวม ยึดคนเป็นศูนย์กลางการพัฒนา เน้นการมีส่วนร่วมทุกภาคส่วนเพื่อสร้างสำนึกร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นตนเอง ที่ครอบคลุมมิติการพัฒนาทุกด้าน ทั้งเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง สุขภาพ จิตวิญญาณ และสิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่ความสงบสุข สะดวกสบาย ปลอดภัย มีคุณภาพชีวิตที่ดี และมีความอยู่ดีมีสุขอย่างยั่งยืน (WHO, 1995)

แนวคิดการพัฒนาศักยภาพ (Potential development) ศักยภาพ คือ ความสามารถสูงสุดในการกระทำได้อย่างหนึ่งของบุคคลหรือองค์การ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่กำหนดไว้ภายใต้สภาวะแวดล้อมที่เป็นอยู่ ศักยภาพจึงเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนให้การทำงานสำเร็จลุล่วงอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่ง David C. McClelland ได้แบ่งองค์ประกอบที่สำคัญของศักยภาพไว้ 5 ด้าน คือ ด้านทักษะ (Skill) ด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทัศนคติ (Self-concept) ด้านบุคลิกลักษณะประจำตัว (Trait) และด้านแรงจูงใจ (Motive) (สุกัญญา รัชมิธรรมโชติ, 2548 : 14-15)

แนวคิดทุนทางสังคม (Social capital) ของ Robert D. Putnam ที่อธิบายว่าทุนทางสังคมประกอบไปด้วย ความไว้วางใจ (Trust) บรรทัดฐาน (Norm) และเครือข่าย (Network) การที่จะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อความร่วมมือเหล่านั้นมีการสัมพันธ์เกี่ยวโยงและมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Robert D. Putnam อ้างถึงในปีนวดิ ศรีสุพรรณ, 2547 : 38)

การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม (Participatory learning : PL) เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีการเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และมีความเชื่อว่า สามารถพัฒนาในด้านความรู้ ทัศนคติ

ทักษะ และพฤติกรรมของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี เนื่องจากการเป็น การตั้งฐานประสบการณ์และศักยภาพเดิมของผู้เรียน ออกมาใช้ได้อย่างเต็มที่ โดยหลักการสำคัญของการ เรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การเรียนรู้จากฐาน ประสบการณ์เดิมของผู้เรียน การเรียนที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ใหม่ ๆ ที่ท้าทายอย่างต่อเนื่อง เป็นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ จจริงของผู้เรียน (Active learning) และการมีปฏิสัมพันธ์ ระหว่างผู้เรียนด้วยกันเอง และระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน (สุนทนา พรหมบุตร และอรพรรณ พรสีมา, 2540 : 23-30)

แนวคิดการเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ซึ่ง Gibson อธิบายว่าการเสริมพลังอำนาจเป็นกระบวนการ เพิ่มอำนาจและเพิ่มความสามารถของบุคคล ให้สามารถ ควบคุมและจัดการใช้ความรู้ความสามารถของตนได้อย่างมี ประสิทธิภาพ เพื่อให้เกิดความเชื่อมั่นในตนเองและสามารถ ควบคุมความเป็นอยู่และชีวิตของตนเองได้ (คงกฤษ ถูกแผน, 2548)

แนวคิดพื้นที่ทางสังคม (Social space) เสนอโดย Lefebvre ได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 3 ประเภท คือ พื้นที่ทาง กายภาพ พื้นที่ทางความคิด และพื้นที่ทางสังคม และสถาบัน รามจิตตินำแนวคิดพื้นที่ทางสังคมมาประยุกต์ใช้กับการพัฒนา เด็กและเยาวชน โดยแบ่งเป็น 3 รูปแบบ คือ พื้นที่เชิงกายภาพ โดยเอาสถานที่เป็นตัวตั้ง (Place-based) พื้นที่เน้นกิจกรรม เป็นตัวตั้ง (Activity-based) พื้นที่เสมือนจริงใช้เทคโนโลยีเป็นฐาน (Technology-based) (สถาบันรามจิตติ, 2549)

ทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social learning theory) ของ Bandura ซึ่งอธิบายไว้ว่า บุคคลจะเกิดการเรียนรู้โดย สังเกตพฤติกรรมของผู้อื่นใน 2 ลักษณะ คือ (1) การเลียนแบบ พฤติกรรม (Imitation) คือ บุคคลมีการเรียนรู้พฤติกรรมใหม่ ๆ โดยการสังเกตพฤติกรรมผู้อื่นแล้วกระทำตาม (2) การเรียนรู้ผล ของพฤติกรรม (Vicarious learning) คือ บุคคลเกิดการเรียนรู้ พฤติกรรมใหม่ ๆ โดยการสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่นแล้วเข้าใจ ในผลที่บุคคลนั้นได้รับจากพฤติกรรมของเขา (Bandura, 1986 อ้างในอรุณ รักธรรม, 2537 : 140-141)

โดยสรุป แนวคิดและทฤษฎีข้างต้น ผู้เขียนจะนำมาใช้ เป็นกรอบแนวคิดสำคัญในการวิเคราะห์การพัฒนาศักยภาพ ของผู้นำเยาวชน ในการป้องกันการค้ามนุษย์ของวัยรุ่นตาม แนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู และนำมาใช้อภิปราย ผลการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) โดยใช้วิธีการเก็บ

ข้อมูลเชิงคุณภาพหลากหลายวิธี มีรายละเอียดการดำเนินการ วิจัย ดังนี้

1. กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้มี 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเยาวชน ประกอบด้วย ผู้นำ เยาวชน ผู้ปกครอง นักวิชาการท้องถิ่น และคณะทำงาน เมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 30 คน และ 2) กลุ่ม ผู้นำเยาวชนที่เข้ารับการพัฒนาศักยภาพ จำนวน 40 คน มี คุณสมบัติสำคัญ คือ เคยผ่านงานจิตอาสามาแล้วอย่างน้อย 1 ปี สังกัดกลุ่มองค์กรเยาวชนที่ทำงานมาแล้วอย่างน้อย 1 ปี และมีอายุระหว่าง 15—24 ปี โดยกลุ่มเยาวชนที่เข้ารับการ พัฒนาศักยภาพ ประกอบด้วย กลุ่มสภาเด็กและเยาวชนตำบล บ้านขาม อำเภอเมือง และกลุ่มเยาวชนวัยใสตำบลนาदान อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู

2. พื้นที่วิจัย

การวิจัยครั้งนี้เน้นการพัฒนากลไกการพัฒนาเด็ก และเยาวชนในระดับจังหวัด โดยมีพื้นที่ทดลองปฏิบัติการ ร่วมกันใน 2 พื้นที่ คือ 1) ตำบลบ้านขาม อำเภอเมือง จังหวัด หนองบัวลำภู และ 2) ตำบลนาदान อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัด หนองบัวลำภู

3. เครื่องมือการวิจัย

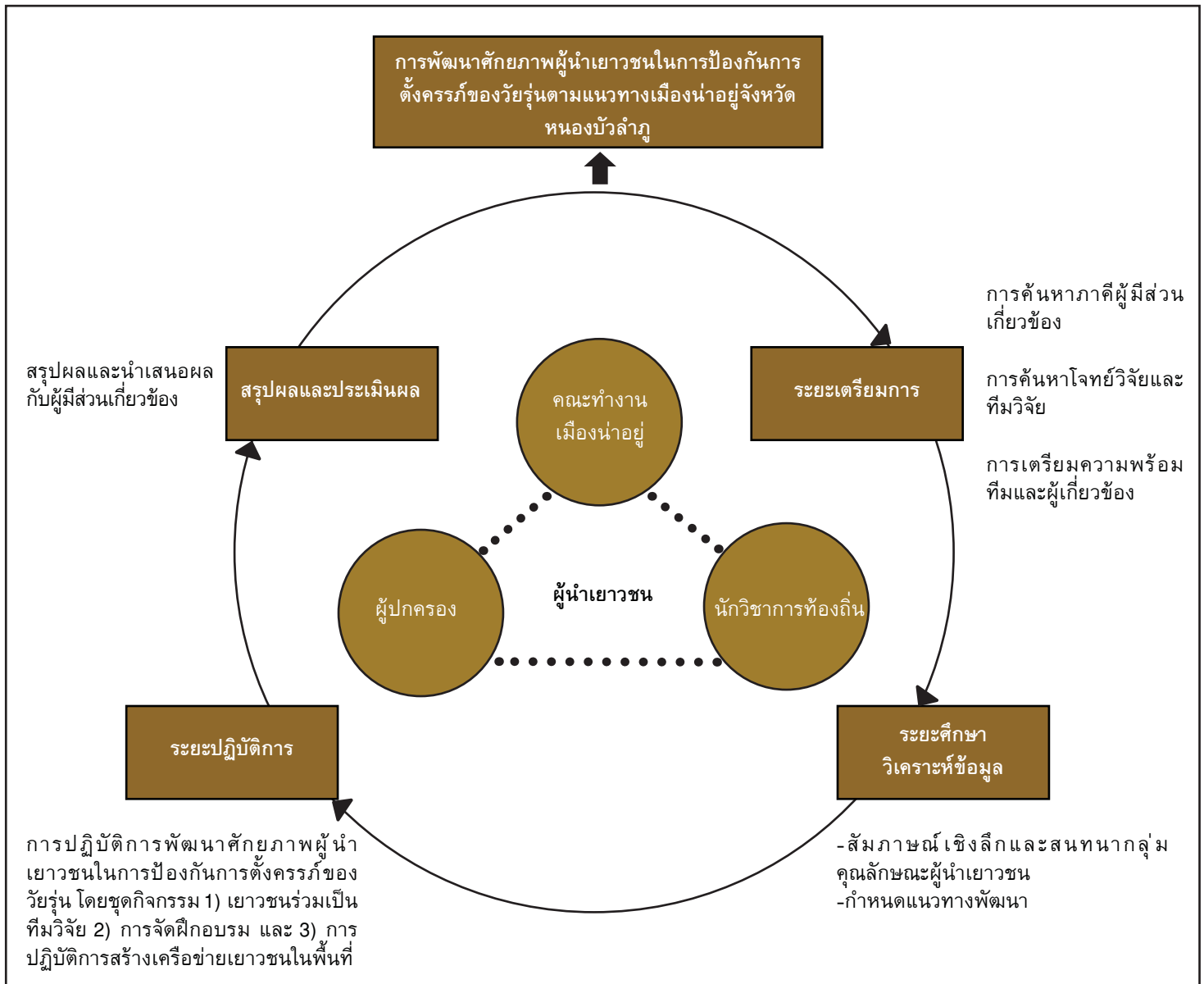
เครื่องมือในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้ในการสัมภาษณ์คณะทำงานเมืองน่าอยู่และนักวิชาการท้องถิ่น 2) ประเด็นการสนทนากลุ่ม ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจาก กลุ่มผู้ปกครองและผู้นำเยาวชน 3) ประเด็นการประชุมเชิง ปฏิบัติการ ใช้ในช่วงการประชุมค้นหาแนวทางการพัฒนา ศักยภาพเยาวชนกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 4) แบบสังเกตแบบมี ส่วนร่วม ใช้ในช่วงการปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชน และ 5) แบบประเมิน ใช้ในการประเมินศักยภาพผู้นำเยาวชน ทั้งก่อนและหลังการพัฒนา

4. การตรวจสอบข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ด้านวิธีการและด้านข้อมูล ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการโดย นำข้อค้นพบจากพื้นที่มารวบรวมเป็นหมวดหมู่ แบ่งตามประเภท ข้อมูลอย่างมีระบบก่อนนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content analysis) และการวิเคราะห์โดยอุปนัย (Inductive analysis) นำ เสนอด้วยการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive analysis)

5. ขั้นตอนและวิธีการวิจัย

เป็นการดำเนินการบนฐานคิดที่ออกแบบให้ผู้มีส่วนได้ ส่วนเสียทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานวิจัยทุก ขั้นตอน เพื่อการเรียนรู้ร่วมกันและสร้างความรู้ในการพัฒนา เยาวชนร่วมกัน โดยมีขั้นตอนวิธีการ ดังนี้

ภาพประกอบที่ 1 แสดงขั้นตอนการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู

ขั้นตอนที่ 1 ระยะเตรียมการ ดำเนินการดังนี้

- 1) ประชุมคณะกรรมการเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู ซึ่งประกอบด้วย ตัวแทนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด ตัวแทนสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด ตัวแทนพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และภาคประชาสังคม จำนวน 15 คน เพื่อค้นหาโจทย์และพื้นที่วิจัย
- 2) ประชุมผู้นำชุมชน นักวิชาการท้องถิ่น ผู้ปกครองและเยาวชนในตำบลบ้านขามและตำบลนาदान เพื่อค้นหาทีมวิจัยและพัฒนาเตรียมความพร้อมของทีม
- 3) ประชุมทีมวิจัยเพื่อสร้างและพัฒนาเครื่องมือวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 ระยะการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการดังนี้ 1) การวิเคราะห์คุณลักษณะผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มผู้นำ

เยาวชน ผู้ปกครอง นักวิชาการท้องถิ่น และคณะกรรมการเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู จำนวน 30 คน 2) ค้นหาแนวทางและยกร่างแนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาเยาวชนซึ่งประกอบด้วย คณะทำงานเมืองน่าอยู่ นักวิชาการท้องถิ่น ผู้ปกครองและตัวแทนผู้นำเยาวชน จำนวน 30 คน

ขั้นตอนที่ 3 ระยะการปฏิบัติการ หลังจากได้แนวทางการพัฒนาระยะที่สอง ในระยะที่ 3 เป็นการทดลองปฏิบัติการพัฒนา โดยกิจกรรมแบ่งออกเป็น 3 ชุดกิจกรรมที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ดังนี้ 1) พัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนผ่านกระบวนการวิจัย โดยการคัดเลือกผู้นำเยาวชนมาเป็นทีม

วิจัยที่ร่วมดำเนินวิจัยทุกขั้นตอน 2) พัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนผ่านหลักสูตรฝึกอบรม โดยคัดเลือกผู้นำเยาวชนเข้าร่วมจำนวน 40 คน 3) พัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนผ่านการปฏิบัติการสร้างเครือข่ายป้องกันการตั้งครรภ์ในพื้นที่ โดยผู้นำเยาวชนที่ผ่านการฝึกอบรม จำนวน 40 คน ไปสร้างเครือข่ายในพื้นที่ 2 ตำบล คือ ตำบลบ้านขาม อำเภอเมือง และตำบลนาदान อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู และมีการติดตามประเมินผลโดยผู้ปกครองและนักวิชาการท้องถิ่น

ขั้นที่ 4 ระยะสรุปและประเมินผล นำรูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภูที่ผ่านการพัฒนาในขั้นตอนที่ 3 มาจัดเวทีสรุปผลการดำเนินงาน และคืนข้อมูลสู่กลุ่มผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาทั้งในระดับจังหวัดและระดับพื้นที่

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกคณะทำงานเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู 3 คน และนักวิชาการท้องถิ่น 9 คน สนทนากลุ่มผู้ปกครอง 9 คน และผู้นำเยาวชน 9 คน รวม 30 คน พบว่า ผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู มีคุณลักษณะที่สำคัญใน 3 ด้าน คือ ด้านทัศนคติ ด้านความรู้ และด้านทักษะดังมีรายละเอียดดังนี้

1) คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำเยาวชนด้านทัศนคติ ประกอบด้วย มีทัศนคติเชิงบวกในเรื่องเพศ มีความรับผิดชอบ มีความรักเพื่อน มีจิตอาสา เสียสละ เห็นคุณค่าตนเองและผู้อื่น และเห็นด้วยกับการใช้ถุงยางอนามัยเมื่อมีเพศสัมพันธ์ ได้รับความเชื่อถือจากเพื่อนและผู้ใหญ่ มีเป้าหมายชีวิต มีความน่าเชื่อถือ ไว้วางใจได้ เก็บความลับของเพื่อนได้ และมีความจริงใจเข้ากับคนได้ง่าย ดังตัวอย่างการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“...การทำงานเรื่องเพศเป็นเรื่องเฉพาะที่แตกต่างจากงานทั่วไป ผู้นำเยาวชนต้องมีทัศนคติว่าเพื่อนที่มีปัญหาเรื่องเพศไม่ใช่คนผิดหรือคนน่ารังเกียจ เพราะถ้ามองในเชิงลบจะทำให้ไม่เหลือความเมตตาที่ไปช่วยเหลือเพื่อน นอกจากนี้ ผู้นำเยาวชนควรเป็นคนมีความรับผิดชอบต่อนหน้าที่ตนเองและรับผิดชอบต่อคนอื่น เป็นคนมีจิตอาสา เสียสละ และผู้นำเยาวชนต้องยอมรับการใช้ถุงยางอนามัยในการป้องกันจึงจะเข้ามาทำงานเรื่องนี้ได้...”

(คณะทำงานเมืองน่าอยู่, สัมภาษณ์: 10 กันยายน 2558)

“...เยาวชนที่ทำงานป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นได้ต้องเป็นคนมีความรับผิดชอบสูง เสียสละ และมีความรักเพื่อน มีอะไรเขาจะช่วยเหลือกัน แม้แต่การช่วยกันคัดกรองผู้ชายที่จะมาคบกับเพื่อน เพื่อนทะเลาะกับแฟนก็จะเข้าไปให้คำปรึกษา หรือเมื่อเพื่อนมีปัญหาแม้แต่เวลากลางคืนเขาก็ไปช่วยให้คำปรึกษาเพื่อน ดังนั้นความรักเพื่อนจึงน่าจะเป็นคุณสมบัติหนึ่ง...”

(นักวิชาการท้องถิ่นตำบลนาदान, สัมภาษณ์ : 20 พฤศจิกายน 2558)

“...หัวใจสำคัญของผู้นำเยาวชน คือ การมีจิตอาสา มีความเสียสละ มองปัญหาในเชิงบวก และมีความรับผิดชอบ การมีความรับผิดชอบต่อตนเอง รับผิดชอบต่องานของผู้นำเยาวชนจะสร้างความเชื่อมั่น ความไว้วางใจจากผู้ใหญ่และเพื่อนๆ ได้ ถ้าผู้นำเยาวชนมีความรับผิดชอบในการทำงานเมื่อไปชักชวนเพื่อนๆ มาทำกิจกรรม พ่อแม่ผู้ปกครองก็ให้ความร่วมมือเพราะเชื่อใจว่าไม่นำพาลูกเขาไปทำในสิ่งที่ไม่ดี”

(ผู้ปกครองตำบลบ้านขาม, สนทนากลุ่ม : 8 ตุลาคม 2558)

“...ผู้นำเยาวชนต้องมีจิตอาสา มีความเสียสละ น่าเชื่อถือ เก็บความลับของเพื่อนได้ และเป็นคนคิดบวก ถ้าเรามองโลกในแง่ร้ายเราจะไปทำงานกับคนอื่นไม่ได้เลย การคิดดีคิดสร้างสรรค์จะทำให้เกิดแรงบันดาลใจในการทำงาน เมื่อเจอปัญหาก็จะหาทางออกได้ง่ายกว่า เพราะทัศนคติมุมมองจะเป็นตัวกำหนดวิธีปฏิบัติของคน โดยเฉพาะการคิดบวกในเรื่องเพศจะช่วยให้คนเปิดใจคุยกันได้มากขึ้น ไม่มองว่าการคุยกันเรื่องเพศเป็นเรื่องปิดหรือเรื่องน่าอาย ผู้นำเยาวชนจำเป็นต้องเป็นคนคิดบวก”

(ผู้นำเยาวชนตำบลนาदान, สนทนากลุ่ม : 20 กันยายน 2558)

2) คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำเยาวชนด้านความรู้ ประกอบด้วย มีความรู้สถานการณ์ปัญหาและสาเหตุการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น มีความรู้ผลกระทบของการตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ความรู้เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว รู้แนวทางและวิธีการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น ความรู้เรื่องการสื่อสารเรื่องเพศเพื่อป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น ความรู้เทคนิควิธีการปฏิเสธการมีเพศสัมพันธ์ได้ ความรู้สถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ส่งผลต่อการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น รู้ศักยภาพและข้อจำกัดของตนเองในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น ดังตัวอย่างการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“...ที่ผ่านมาไม่มีการให้ความรู้เรื่องการวางแผนครอบครัวและการคุมกำเนิดอย่างชัดเจนเพราะเข้าใจว่าเด็กรู้แล้ว ในความเป็นจริงเด็กยังขาดความรู้เรื่องนี้ในเชิงลึก ทั้งเรื่องการใช้ยาคุมกำเนิด ยาฉีด ยาคุมฉุกเฉิน จะรู้เฉพาะการใช้ถุงยางอนามัยเท่านั้น เมื่อเดือนก่อนก็มีเด็กที่ผ่านการอบรมโทรมาปรึกษาว่า การใช้ยาคุมฉุกเฉินใช้อย่างไรทั้งที่ผ่านการอบรมไปแล้ว ดังนั้น ความรู้เรื่องการวางแผนครอบครัวที่ถูกต้องจึงมีความจำเป็นมาก..”

(คณะทำงานเมืองน่านอยู่, สัมภาษณ์ : 10 กันยายน 2558)

“...ความรู้สำคัญสำหรับผู้นำเยาวชนในการสื่อสารกับเพื่อน คือ ความรู้พื้นฐานที่ถูกต้องในการป้องกันการตั้งครรภ์ เช่น การมีเพศสัมพันธ์ช่วงไหนถึงจะท้อง การนับระยะปลอดภัยนับอย่างไร การใช้ยาคุมที่ถูกต้อง การหลังข้างนอก การช่วยตนเอง และการไม่หมกมุ่นในเรื่องเพศ เป็นต้น นอกจากนี้ ควรจะรู้เรื่องการเปลี่ยนแปลงร่างกายเมื่อเข้าสู่วัยรุ่นด้วย...”

(นักวิชาการท้องถิ่นตำบลบ้านขาม, สัมภาษณ์ : 9 กันยายน 2558)

“...ความรู้ที่สำคัญในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น ควรมีความรู้เรื่องปัญหาและที่มาของปัญหาการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น ผลที่จะตามมาเมื่อเกิดการตั้งครรภ์จะกระทบใครบ้างทั้งตนเอง ลูกน้อยที่จะเกิดมา พ่อแม่ผู้ปกครอง และหน้าที่การงานในอนาคต...”

(ผู้ปกครองตำบลนาदान, สนทนากลุ่ม : 28 ตุลาคม 2558)

“...ผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น ไม่จำเป็นต้องเรียนสูง แต่ต้องมีความรู้พื้นฐานการป้องกันการตั้งครรภ์ที่ถูกต้อง รู้เรื่องสาเหตุของปัญหาและผลกระทบของการตั้งครรภ์ รู้จักการวางแผนครอบครัว กำหนดเป้าหมายในชีวิต มีความรู้เรื่องเทคนิควิธีการป้องกันการตั้งครรภ์ และที่สำคัญต้องรู้จักตนเองว่า มีความสามารถและมีข้อจำกัดอะไรบ้าง ในการเป็นผู้นำเยาวชนจะได้วางแผนพัฒนาตนเองได้...”

(ผู้นำเยาวชนตำบลนาदान, สนทนากลุ่ม : 21 กันยายน 2558)

3) คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำเยาวชนด้านทักษะ
ประกอบด้วย มีความกล้าคิดกล้าแสดงออกในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์เรื่องการ

ตั้งครรภ์ของวัยรุ่น มีความสามารถในการสื่อสารเรื่องเพศเพื่อป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น มีความสามารถในการรับฟังให้คำปรึกษาเรื่องเพศเพื่อป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น มีความสามารถในการทำงานเป็นทีมทำงานกับคนอื่นได้ดี มีความสามารถประสานงานกับผู้ใหญ่และหน่วยงานในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น เป็นคนที่รู้เท่าทันสื่อและใช้สื่ออย่างเหมาะสม ดังตัวอย่างการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“...ผู้นำเยาวชนควรมีทักษะในการให้คำปรึกษา (Counseling) มีทักษะความเป็นผู้นำทางความคิด เนื่องจากเด็กในกลุ่มวัยนี้จะเชื่อเพื่อนและให้ความไว้วางใจเพื่อนด้วยกันมากกว่าคนอื่น...”

(คณะทำงานเมืองน่านอยู่, สัมภาษณ์ : 8 กันยายน 2558)

“...ผู้นำเยาวชนที่จะทำงานการป้องกันการตั้งครรภ์ได้ ควรมีทักษะในการคิดวิเคราะห์ มีจิตวิทยาการพูดให้คนยอมรับ ควรมีเทคนิคการสื่อสารที่หลากหลายรูปแบบ บางคนเป็นคนมีบุคลิกดี เป็นคนจิตใจดีงาม เวลาสื่อสารก็จะแสดงออกได้ดีและน่าเชื่อถือ และที่สำคัญต้องมีทักษะการรู้เท่าทันสื่อและใช้สื่ออย่างเหมาะสม...”

(นักวิชาการท้องถิ่นตำบลบ้านขาม, สัมภาษณ์ : 9 กันยายน 2558)

“...ผู้นำเยาวชนควรมีความสามารถในการพูดให้เพื่อนเข้าใจได้ง่าย และควรเป็นคนที่รับฟังเพื่อน ต้องมีความอดทนในการรับฟังทั้งปัญหาและเรื่องอื่นๆ ที่เพื่อนพูด เพื่อจะได้ให้คำปรึกษาเพื่อนได้ นอกจากนี้ เมื่อดูสื่อต่างๆ ควรมีทักษะการคิดวิเคราะห์สื่อเพื่อประโยชน์ในการแนะนำเพื่อนในทางที่ดี...”

(ผู้ปกครองตำบลนาदान, สนทนากลุ่ม : 28 ตุลาคม 2558)

“...ผู้นำเยาวชนควรมีภาวะผู้นำ กล้าคิดกล้าแสดงออก มีความสามารถในการพูดสื่อสารในเรื่องเพศ ความสามารถในการรับฟังและให้คำปรึกษา สามารถทำงานเป็นทีมร่วมกับคนอื่นในเรื่องการป้องกันการตั้งครรภ์ สามารถประสานงานกับผู้ใหญ่ได้ เพราะการทำงานในเรื่องเพศจะต้องมีผู้ใหญ่เป็นที่ปรึกษาและเป็นผู้สนับสนุน โดยเฉพาะโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลที่จะให้คำปรึกษาได้ดีเวลาทำงาน...”

(ผู้นำเยาวชนตำบลบ้านขาม, สนทนากลุ่ม : 20 กันยายน 2558)

2. แนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู.

ภาพการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชน

จากข้อมูลเรื่องคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นที่ได้จากการศึกษาในข้อที่ 1 ทีมวิจัยได้จัดประชุมเชิงปฏิบัติการผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการพัฒนาเยาวชน จำนวน 20 คน ประกอบด้วย ตัวแทนพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดหนองบัวลำภู ตัวแทนองค์การบริหารส่วนจังหวัด ตัวแทนสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด นักวิชาการท้องถิ่น ตัวแทนผู้ประกอบการและผู้นำเยาวชนจากพื้นที่วิจัย เพื่อร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู โดยมีประเด็นคำถามสำหรับแลกเปลี่ยน 2 ข้อ คือ 1) การพัฒนาและการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นที่ผ่านมามีข้อจำกัดอะไรบ้าง และ 2) แนวทางในการพัฒนาผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นควรทำอย่างไร

ผลการประชุมเชิงปฏิบัติการสรุปได้ว่า การป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นที่ผ่านมามีวิธีการดำเนินการที่หลากหลาย เช่น การจัดค่ายทักษะชีวิต การจัดค่ายครอบครัว ค่ายธรรมะ การแข่งกีฬา โครงการคลินิกวัยใส ศูนย์เพื่อนใจวัยรุ่น การจดทะเบียนคู่รัก โครงการประกวดอำเภออนามัยเจริญพันธุ์ โรงเรียนต้นแบบเพศวิถี การฝึกอบรมเยาวชนใน

โรงเรียน เป็นต้น และพบข้อจำกัดสำคัญในการทำงานสรุปได้ 4 ประการ คือ 1) เยาวชนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมน้อย เพราะส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่หน่วยงานเป็นเจ้าของโครงการ เยาวชนเป็นได้เพียงผู้ร่วมโครงการ 2) การดำเนินโครงการส่วนใหญ่เป็นแบบต่างคนต่างทำมีการบูรณาการกันน้อย 3) การทำกิจกรรมมักขาดความต่อเนื่อง เมื่อจัดกิจกรรมเสร็จก็ไม่ทำอะไรต่อเนื่อง ซึ่งผู้นำเยาวชนสะท้อนว่า “ตอนเข้าค่ายเด็กก็เข้าใจปัญหาดี แต่พอหลังเสร็จจากงานค่ายก็กลับมามีปัญหาเดิมเพราะไม่มีกิจกรรมต่อเนื่อง” 4) กิจกรรมส่วนมากขาดการประเมินผลว่า เกิดผลสัมฤทธิ์ดังที่ตั้งเป้าหมายไว้หรือไม่

ดังนั้น จึงมีข้อเสนอจากเวทีประชุมว่า แนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นหนองบัวลำภู ควรดำเนินการดังนี้ 1) รูปแบบกิจกรรมต้องเป็นกิจกรรมที่มีทั้งภาคความรู้และภาคปฏิบัติ 2) เยาวชนต้องมีส่วนร่วมในการคิดและออกแบบกิจกรรม 3) เป็นกิจกรรมที่มีความต่อเนื่อง 4) มีการประเมินผลและขยายผลกิจกรรม โดยสรุปแนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภูในแต่ละด้านได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงแนวทางและวิธีการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนในแต่ละด้าน

ประเด็นศักยภาพ	แนวทางการพัฒนา	วิธีการ
1. ด้านทัศนคติ	1. สร้างการเรียนรู้ผ่านการมีส่วนร่วมเป็นทีมวิจัย 2. สร้างการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่ม 3. สร้างการเรียนรู้ผ่านหลักสูตรฝึกอบรม	1. เยาวชนร่วมเป็นทีมวิจัย 2. จัดค่ายพัฒนาผู้นำเยาวชน 3. ฝึกอบรมการสื่อสารเรื่องเพศ
2. ด้านความรู้	1. สร้างการเรียนรู้ผ่านการมีส่วนร่วมเป็นทีมวิจัย 2. สร้างการเรียนรู้ผ่านกระบวนการกลุ่ม 3. สร้างการเรียนรู้ผ่านหลักสูตรฝึกอบรม	1. เยาวชนร่วมเป็นทีมวิจัย 2. จัดค่ายพัฒนาผู้นำเยาวชน 3. ฝึกอบรมการสื่อสารเรื่องเพศ
3. ด้านทักษะ	1. สร้างการเรียนรู้ผ่านการมีส่วนร่วมเป็นทีมวิจัย 2. สร้างการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติการในพื้นที่ของกลุ่มเยาวชน 3. สร้างการเรียนรู้ผ่านหลักสูตรฝึกอบรม	1. เยาวชนร่วมเป็นทีมวิจัย 2. จัดค่ายพัฒนาผู้นำเยาวชน 3. ฝึกอบรมการสื่อสารเรื่องเพศ 4. สร้างเครือข่ายเยาวชนป้องกันการตั้งครรภ์ในพื้นที่

จากตารางที่ 1 ที่ประชุมได้ร่วมกันสรุปแนวทางการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู ได้ 3 รูปแบบกิจกรรม คือ (1) การพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนผ่านกระบวนการวิจัย (2) การพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนผ่านหลักสูตรฝึกอบรม และ (3) การพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนผ่านการสร้างเครือข่ายปฏิบัติการในพื้นที่ ซึ่งแนวทางการดำเนินงานดังกล่าวข้างต้น คณะทีมวิจัยได้นำไปทดลองปฏิบัติการกับกลุ่มเป้าหมายดังรายละเอียดในหัวข้อถัดไป

3. ผลการพัฒนารูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชน ในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู

จากการประชุมปฏิบัติการผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการพัฒนาเยาวชนในจังหวัดหนองบัวลำภู คณะวิจัยได้นำแนวทางดัง

กล่าวมาวางรูปแบบ และมีการทดลองปฏิบัติการพัฒนารูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นใน 3 รูปแบบกิจกรรม ซึ่งมีรายละเอียดผลการดำเนินงานดังนี้

3.1 รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชน ในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภูผ่านกระบวนการวิจัย ในรูปแบบนี้ คณะผู้วิจัยได้มีการคัดเลือกผู้นำเยาวชนที่มีประสบการณ์การทำงานจิตอาสาและมีความสมัครใจเข้าร่วมเป็นทีมวิจัย จำนวน 6 คน ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำเยาวชนจากสภาเด็กและเยาวชน ตำบลบ้านขาม อำเภอเมือง จำนวน 3 คน และผู้นำเยาวชนจากกลุ่มเยาวชนวัยใสหัวใจแกร่ง ตำบลนาด่าน อำเภอสุวรรณคูหา จำนวน 3 คน ซึ่งผู้นำเยาวชนที่เป็นทีมวิจัยจะมีบทบาทและมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการวิจัย ทั้งการร่วมคิด ร่วมออกแบบ ร่วมดำเนินการ และร่วมประเมินผล สำหรับการประเมินศักยภาพของผู้นำเยาวชนในรูปแบบนี้ จะใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมจากทีมวิจัยที่เป็นผู้ใหญ่

ภาพแสดงการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนผ่านกระบวนการวิจัย

ผลการประเมินการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนที่เป็นทีมวิจัย พบว่า ผู้นำเยาวชนที่เข้าร่วมเป็นทีมวิจัยหลัก มีการพัฒนาศักยภาพในทุกด้านอย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ทั้งด้านทัศนคติ ความรู้ และด้านทักษะ ทำให้ผู้นำเยาวชนมีความรู้ความเข้าใจงานชัดเจนมากขึ้น มีความเชื่อมั่นศรัทธาในการทำงานจิตอาสา มีทัศนคติเชิงบวก เกิดการพัฒนาทักษะในการเรียนรู้และการวิจัยเพิ่มขึ้น มีทักษะการทำงานร่วมกับคนอื่น และได้รับการยอมรับจากผู้ใหญ่และเพื่อนมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ผู้นำเยาวชนที่มีศักยภาพเดิมเป็นทุนอยู่แล้วสามารถพัฒนาเพิ่มเติมศักยภาพได้อย่างดียิ่ง ดังจะเห็นได้จากผลการประเมินศักยภาพด้วยแบบประเมิน ซึ่งพบว่าผู้นำเยาวชนทั้ง 6 คน จะมีศักยภาพสูงกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับเยาวชนกลุ่มที่ไม่ได้เข้าร่วมเป็นทีมวิจัย

3.2 รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชน ในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภูผ่านหลักสูตรฝึกอบรม

คณะผู้วิจัยได้มีการประเมินความต้องการการฝึกอบรม ด้วยการสนทนากลุ่มกับผู้นำเยาวชน ผู้ปกครอง และนักวิชาการท้องถิ่นในแต่ละพื้นที่ก่อน และได้ร่วมกันออกแบบ

หลักสูตรเพื่อดำเนินการให้สอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายใน 2 หลักสูตร คือ

1) หลักสูตรค่ายเตรียมความพร้อมผู้นำเยาวชน ในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น ซึ่งดำเนินการจัดค่ายเยาวชน ในวันที่ 21–22 พฤศจิกายน 2558 ที่วนอุทยานวังบัวบาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู กลุ่มเป้าหมายประกอบด้วย ผู้นำเยาวชนจากสภาเด็กและเยาวชนตำบลบ้านขาม อำเภอเมือง และผู้นำเยาวชนจากกลุ่มเยาวชนวัยใสหัวใจแกร่ง ตำบลนาदान อำเภอสุวรรณคูหา จำนวน 25 คน กิจกรรมหลักประกอบด้วย (1) กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเยาวชน (2) กิจกรรมการเรียนรู้ภาวะผู้นำ ผู้ตาม และบทบาทหน้าที่ผู้นำเยาวชนผ่านเกมและกิจกรรมกลุ่ม (3) การเรียนรู้แนวคิดการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมผ่านการระดมสมองและฝึกปฏิบัติ (4) กิจกรรมการปรับกระบวนทัศน์เป้าหมายชีวิต และ (5) กิจกรรมการประเมินความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น โดยให้ผู้เข้าอบรมแบ่งกลุ่มระดมสมองและนำเสนอในกลุ่มใหญ่ จากนั้นให้เยาวชนแต่ละพื้นที่วางแผนการคัดเลือกผู้นำเยาวชนในแต่ละพื้นที่เข้าร่วมการฝึกอบรมครั้งต่อไป

ภาพกิจกรรม ค่ายเตรียมความพร้อมผู้นำเยาวชน

ภาพกิจกรรม การพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนผ่านหลักสูตรฝึกอบรม

2) หลักสูตรการพัฒนาทักษะการสื่อสารเรื่องเพศของผู้นำเยาวชนเพื่อป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น จัดฝึกอบรมในวันที่ 2 - 4 มีนาคม 2559 ที่ศูนย์ฝึกอาชีพชนบทหนองคาย อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเป็นผู้นำเยาวชนจากสภาเด็กและเยาวชนตำบลบ้านขาม อำเภอเมือง และผู้นำเยาวชนจากกลุ่มเยาวชนวัยใสหัวใจแกร่ง ตำบลนาदान อำเภอสุวรรณคูหา จำนวน 40 คน กิจกรรมสำคัญได้แก่ (1) กิจกรรมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มเยาวชน โดยเน้นเกมการเรียนรู้ให้ผู้นำเยาวชนกล้าคิดกล้าแสดงออก (2) กิจกรรมประเมินความรู้ความเข้าใจเรื่องเพศ โดยเริ่มจากการเรียนรู้เกี่ยวกับร่างกายตนเอง ปรับทัศนคติมุมมองเรื่องเพศให้มองเป็นเรื่องธรรมชาติ ตรวจทานความรู้ความเข้าใจเรื่องการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น เติมเต็มข้อมูลความรู้ที่สำคัญในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น (3) แลกเปลี่ยนเทคนิควิธีการสื่อสารเรื่องเพศ และ (4) ฝึกทักษะสื่อสารเรื่องเพศ โดยทุกขั้นตอนจะเน้นเทคนิคการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม สร้างบรรยากาศการเรียนรู้แบบสนุกสนานร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีการประเมินศักยภาพทั้งก่อนและหลังการพัฒนาด้วยแบบประเมินอย่างง่าย

ผลการประเมินศักยภาพผู้นำเยาวชนที่ผ่านหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพพบว่า ศักยภาพผู้นำเยาวชนก่อนการพัฒนา มีค่าเฉลี่ยด้านทัศนคติในระดับมาก ด้านความรู้ในระดับมาก และด้านทักษะในระดับปานกลาง และการประเมินศักยภาพหลังการพัฒนาพบว่า มีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยพบว่า ศักยภาพในด้านทัศนคติมีการเปลี่ยนแปลงจากระดับมากเป็นมากที่สุด (จากเดิม $\bar{X} = 3.884$ เป็น $\bar{X} = 4.413$) ศักยภาพด้านความรู้มีการเปลี่ยนแปลงจากระดับมากเป็นมากที่สุด (จากเดิม $\bar{X} = 3.884$ เป็น $\bar{X} = 4.30$) และการ

เปลี่ยนแปลงด้านทักษะจากระดับปานกลางเป็นระดับมาก (จากเดิม $\bar{X} = 3.324$ เป็น $\bar{X} = 4.159$) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ในการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนในระยะเวลาอันสั้น จะสามารถเปลี่ยนแปลงด้านทัศนคติได้มากที่สุด รองลงมา คือ ด้านความรู้ ส่วนด้านทักษะต้องใช้เวลาในการพัฒนาผ่านการปฏิบัติการจริง

สอดคล้องกับการประเมินเชิงคุณภาพด้วยวิธีการให้ผู้เข้าร่วมอบรมสะท้อนความคิดเห็นย้อนกลับภายหลังเสร็จสิ้นการจัดกิจกรรม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของทีมคณะทำงานที่เป็นผู้ใหญ่ว่า ผู้นำเยาวชนที่เข้ารับการฝึกอบรมมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติมุมมองในเรื่องเพศอย่างชัดเจน โดยมองเรื่องเพศและการเปลี่ยนแปลงของร่างกายเป็นเรื่องธรรมชาติ กล้าพูดคุยแลกเปลี่ยนอย่างเปิดเผย มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการป้องกันการตั้งครรภ์อย่างถูกต้อง โดยสังเกตจากความสามารถในการพูดนำเสนอข้อมูลได้อย่างถูกต้อง นอกจากนี้ ผู้นำเยาวชนยังมีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ และการทำงานเป็นทีมในระดับดี ช่วยเหลือกันทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในส่วนทักษะการสื่อสารเรื่องเพศ ในช่วงฝึกอบรมทำได้ดีในการทำงานเป็นกลุ่มหรือทีม ในระดับบุคคลยังวัดผลไม่ได้ทั่วถึงเพราะข้อจำกัดของเวลา ส่วนในด้านทักษะในหลายด้านต้องใช้เวลาในการฝึกฝนผ่านการปฏิบัติการจริงในพื้นที่

3.3 รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่ จังหวัดหนองบัวลำภูผ่านการปฏิบัติการในพื้นที่

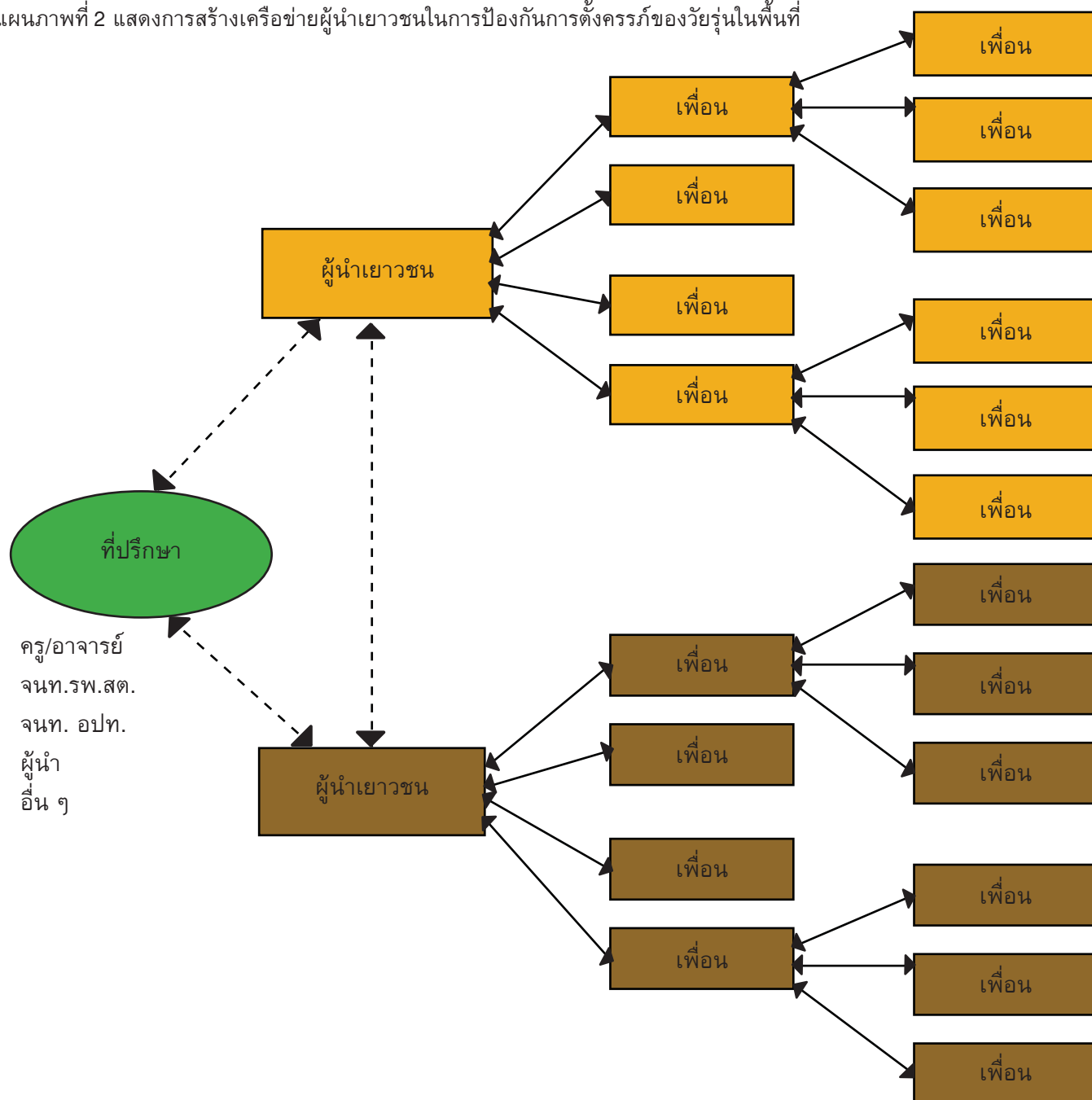
ดำเนินการโดยการให้ผู้นำเยาวชนที่ผ่านการพัฒนาศักยภาพแล้ว ไปสร้างเครือข่ายเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นกับกลุ่มเพื่อนในพื้นที่ และมีที่ปรึกษาเป็นนักวิชาการท้องถิ่นและผู้นำชุมชนให้ความช่วยเหลือสนับสนุน กิจกรรมนี้มีการติดตามประเมินผลโดยการ

สนทนากลุ่มผู้นำเยาวชน และที่ปรึกษาในระหว่างดำเนินงาน และหลังการดำเนินงาน โดยเริ่มดำเนินการสร้างเครือข่ายเยาวชนในการสื่อสารเรื่องเพศเพื่อป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตั้งแต่วันที่ 10 มกราคม - 31 มีนาคม 2559 ปฏิบัติการใน 2 พื้นที่ คือ ตำบลบ้านขาม อำเภอเมือง และตำบลนาदान อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู

ตารางที่ 2 แสดงผลการประเมินศักยภาพผู้นำเยาวชนก่อนและหลังการพัฒนา

ศักยภาพเยาวชน	จำนวน (คน)	ศักยภาพก่อนการพัฒนา			ศักยภาพหลังการพัฒนา		
		\bar{X}	S.D.	แปลผล	\bar{X}	S.D.	แปลผล
ด้านทัศนคติ	40	3.884	0.883	มาก	4.413	0.590	มากที่สุด
ด้านความรู้	40	3.884	0.828	มาก	4.30	0.484	มากที่สุด
ด้านทักษะ	40	3.324	0.852	ปานกลาง	4.159	0.701	มาก

แผนภาพที่ 2 แสดงการสร้างเครือข่ายผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นในพื้นที่

ผลการประเมินศักยภาพผู้นำเยาวชนที่ผ่านการทดลองปฏิบัติการเครือข่ายเยาวชนป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นพบว่า ผู้นำเยาวชนมีทัศนคติเชิงบวกต่อเรื่องการป้องกันการตั้งครรภ์มากขึ้น กล้าคิดกล้าแสดงออกในกิจกรรมการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นมากขึ้น มีจิตอาสา เสียสละในการทำงานมากขึ้น ในเรื่องความรู้พบว่า ทุกคนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการป้องกันการตั้งครรภ์ โดยสังเกตได้จากการสื่อสารกับเพื่อนผ่านกลุ่มสื่อออนไลน์และผ่านกิจกรรมที่ทำร่วมกัน นอกจากนี้ กลุ่มเยาวชนยังมีการร่วมมือกันทำกิจกรรมเชิงสร้างสรรค์อย่างต่อเนื่อง ดังความคิดเห็นจากการสนทนากลุ่ม ดังนี้

“...หลังผ่านการฝึกอบรม เยาวชนตำบลบ้านขามได้

มีการสร้างกลุ่มเครือข่ายสื่อสารเรื่องเพศขึ้น พบว่าเยาวชนมีความกังวลพูดคุยเรื่องเพศในกลุ่มเพื่อนมากขึ้น มีการแลกเปลี่ยนข้อมูลที่ถูกต้องมากขึ้น สังเกตได้จากการแลกเปลี่ยนในกลุ่มเฟซบุ๊ก นอกจากนี้ จากการสังเกตพบว่า เยาวชนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมจิตอาสาของกลุ่มและชุมชนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะเด็กรุ่นใหม่ที่จะเข้าอบรมครั้งแรกจะมาทำกิจกรรมกับรุ่นพี่มากขึ้น...”

(ผู้นำเยาวชนตำบลบ้านขาม, สันทนากลุ่ม : 24 มีนาคม 2559)

“...หลังผ่านการฝึกอบรม เยาวชนจะเข้ามาคุยแลกเปลี่ยนกันในกลุ่มเฟซบุ๊กไลน์มากขึ้น ในด้านความคิดเห็น

สังเกตได้ว่า มีความคิดเชิงบวก กล้าคิด กล้าพูดตรงๆ ในเรื่องเพศมากขึ้น มีการสื่อสารข้อมูลที่ถูกต้องในการป้องกันการตั้งครรภ์ และในงานบุญประจำปีของหมู่บ้านเยาวชนได้รวมตัวกันทำกิจกรรมจิตอาสาช่วยงานวัด...”

(ผู้นำเยาวชนตำบลนาด่าน, สทนทากลุ่ม : 24 มีนาคม 2559)

3.4 ผลการประเมินภาพรวมการพัฒนากระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชน ในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู

ภายหลังจากเสร็จสิ้นโครงการ คณะทีมวิจัยได้จัดประชุมผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกับการพัฒนาทั้งหมด จำนวน 30 คน เพื่อสรุปประเมินผลการดำเนินงานร่วมกัน ได้ข้อสรุปว่า รูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่ทำได้จริงและเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างแท้จริง น่าจะเป็นแนวทางในการนำไปใช้ขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะเรื่องเมืองน่าอยู่และสุขภาพสุขภาพจังหวัดในประเด็นการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นได้ และที่ประชุมได้ให้ข้อเสนอแนะว่า การประเมินการปฏิบัติการสร้างเครือข่ายผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นในพื้นที่ ทำการประเมินในช่วงระยะเวลาที่เร็วเกินไป ควรมีการประเมินผลหลังการทำงานไปแล้วอย่างน้อย 6 เดือน หรือทำอีกครั้งเมื่อครบรอบปี เพื่อให้เห็นความต่อเนื่องของการทำงานและการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้น

สรุปข้อค้นพบที่สำคัญ

จากการวิเคราะห์ผลการศึกษาเรื่องรูปแบบการพัฒนา ศักยภาพผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู ได้ข้อค้นพบสำคัญ ดังนี้

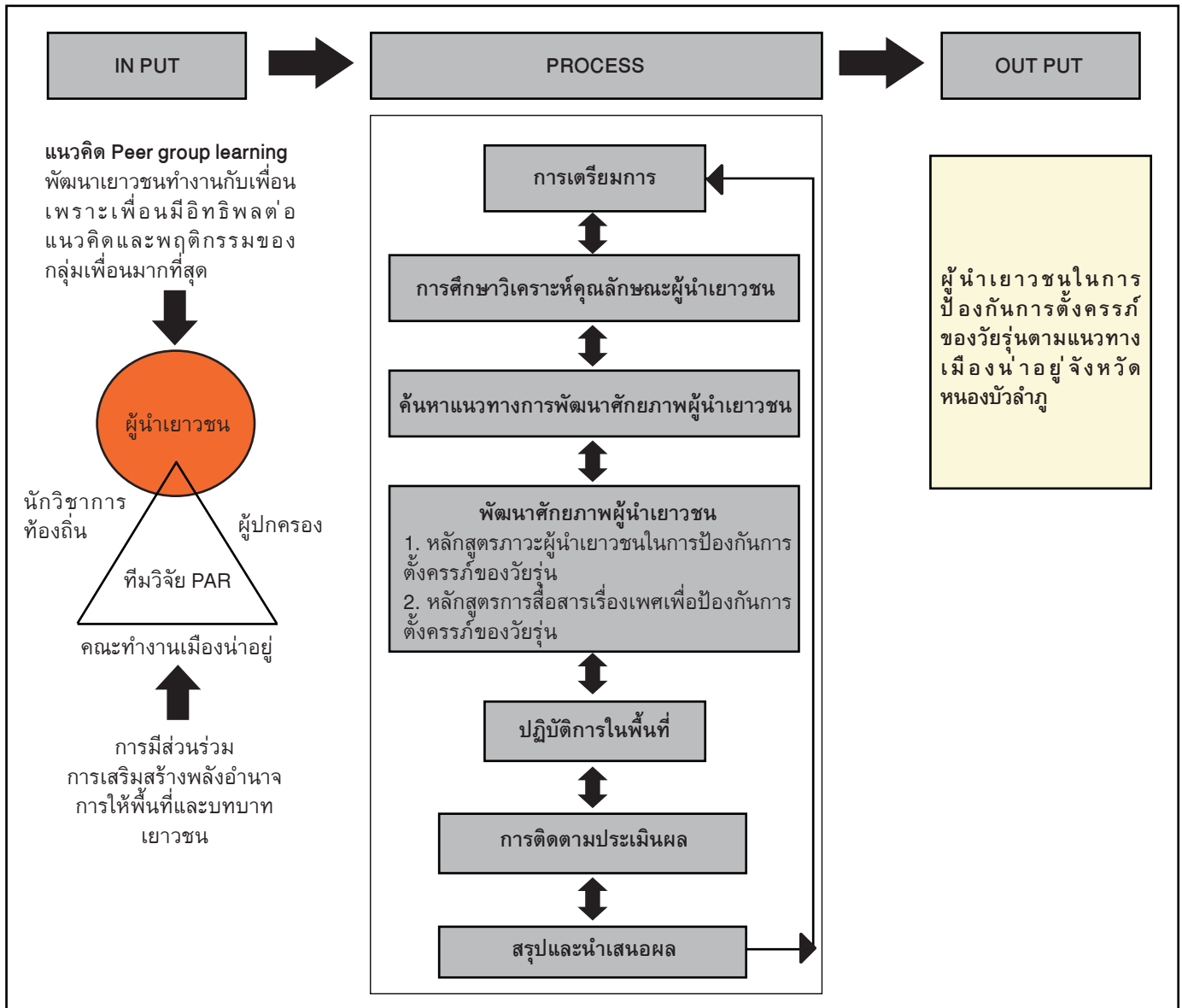
1.รูปแบบการพัฒนา ศักยภาพผู้นำเยาวชนที่เกิดจากผู้มีส่วนร่วมโดยตรง ทั้งในระดับพื้นที่และระดับจังหวัด ทำให้เกิดผลสำเร็จในการพัฒนาอย่างรวดเร็วเพราะได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย ซึ่งผู้มีส่วนร่วมในงานวิจัยนี้ประกอบด้วย ผู้นำเยาวชน ผู้ปกครอง นักวิชาการท้องถิ่น และคณะทำงานเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู ที่มีความตระหนักในปัญหาร่วมกัน มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ค้นหาแนวทางพัฒนาศักยภาพเยาวชน และปฏิบัติการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนร่วมกันผ่านชุดกิจกรรม 3 ชุด คือ 1) การพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนผ่านกระบวนการวิจัย 2) การพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนผ่านหลักสูตรฝึกอบรม และ 3) การพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนผ่านการสร้างเครือข่ายในพื้นที่ การพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนผ่านกิจกรรมที่ต่อเนื่องกันทั้งสามชุด ส่งผลให้ผู้นำเยาวชนเพิ่มศักยภาพในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นใน

ทุกด้าน และผู้มีส่วนร่วมในการพัฒนาได้นำชุดความรู้ที่สร้างร่วมกันไปขยายผลได้โดยตรงในงานที่รับผิดชอบทั้งในระดับพื้นที่และระดับจังหวัด

2. การพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนให้ไปทำงานกับเพื่อน (Peer Group Learning) ตามฐานคิดที่ว่าเพื่อนมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของกลุ่มเพื่อนวัยรุ่นด้วยกันมากที่สุด ข้อค้นพบสำคัญในงานวิจัยนี้ที่แตกต่างจากงานพัฒนาเยาวชนโดยทั่วไป คือ การคัดเลือกผู้นำเยาวชนที่มีศักยภาพและความพร้อมเป็นทุนเดิมอยู่แล้วให้ไปทำงานพัฒนากับกลุ่มเพื่อนในรูปแบบ Peer Group Learning ซึ่งเงื่อนไขสำคัญของรูปแบบนี้ คือ 1) ผู้นำเยาวชนที่จะเข้าร่วมกระบวนการ จะต้องมีความสามารถในการทำงานจิตอาสาหรือเพื่องานสังคมอย่างน้อย 1 ปี และมาจากกลุ่มองค์กรของเยาวชนที่มีการทำงานมาอย่างต่อเนื่อง เช่น สภาเด็กและเยาวชน และกลุ่มเครือข่ายเยาวชนวิจัย เป็นต้น 2) หลักการสำคัญในการพัฒนา คือ หลักการให้พื้นที่และบทบาทเยาวชนเป็นผู้แสดง และหลักการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การเสริมสร้างพลังอำนาจ และหลักการที่เชื่อว่าเยาวชนมีศักยภาพเดิมเป็นทุนอยู่แล้ว 3) กระบวนการพัฒนาศักยภาพเยาวชน เน้นการมีส่วนร่วมผ่านวิถีวิทยาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันอย่างต่อเนื่อง 4) มีกิจกรรมการสร้างเครือข่ายในกลุ่มเพื่อนเยาวชนในพื้นที่ โดยผู้นำเยาวชนจะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่นำความคิด นำความรู้และทักษะที่ตนเองมีไปขึ้นนำพฤติกรรมกลุ่มไปในทางสร้างสรรค์ และมีการสื่อสารผ่านกลุ่มเครือข่าย Social online เช่น กลุ่ม Facebook กลุ่ม line เพื่อสื่อสารกับสมาชิกเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอ

ผลการทดลองปฏิบัติการตามรูปแบบดังกล่าวข้างต้นพบว่า ผู้นำเยาวชนจะมีการเรียนรู้ได้เร็วกว่ากลุ่มเยาวชนโดยทั่วไป เพราะมีฐานความคิดและประสบการณ์เดิมเป็นทุนอยู่แล้ว การไปทำงานกับกลุ่มเพื่อนจะทำได้ดีและมีความต่อเนื่องมากกว่าหน่วยงานที่ดำเนินการโดยตรงกับเยาวชนทั่วไป เพราะผู้นำเยาวชนจะเข้าใจความคิดและพฤติกรรมของกลุ่มเพื่อนมากกว่าผู้ใหญ่ที่มีข้อจำกัดเรื่องช่องว่างระหว่างวัย และวัฒนธรรมความเชื่อเดิมที่ไม่สามารถสื่อสารกับเด็กและเยาวชนได้ นอกจากนี้ ยังพบว่า การทำงานผ่านกลุ่มผู้นำเยาวชนจะมีความต่อเนื่องมากกว่า เพราะผู้นำเยาวชนจะมีกลุ่มหรือองค์กรของตนเองเป็นกลไกในการทำงานอยู่แล้ว การมีกลุ่มหรือองค์กรของเยาวชนจะช่วยสร้างผู้นำเยาวชนรุ่นใหม่เพื่อทดแทนรุ่นพี่ที่เติบโตและไปเรียนหรือทำงานต่างถิ่น โดยจะมีกระบวนการถ่ายทอดการทำงานจากรุ่นสู่รุ่น จึงทำให้มีความต่อเนื่องในการทำงานมากกว่าเยาวชนหรือวัยรุ่นโดยทั่วไป

แผนภาพที่ 3 แสดงรูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู

การนำไปใช้ประโยชน์

1. ประโยชน์ในระดับบุคคล

1) ผู้นำเยาวชนที่เข้าร่วมโครงการ มีความรู้ มีทัศนคติเชิงบวกในเรื่องเพศ และมีทักษะในการดำเนินชีวิตเพิ่มขึ้น สามารถนำไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิต การเรียน การพัฒนาดตนเองและการทำงานกับกลุ่มเพื่อนได้

2) ผู้นำเยาวชนเป็นคนมีจิตอาสาช่วยงานของชุมชนมากขึ้น เช่น ช่วยงานบุญประจำปี งานพัฒนาหมู่บ้าน และงานในโรงเรียน เป็นต้น ทำให้เกิดทักษะการทำงาน มีความรับผิดชอบ และพัฒนาดตนเองในทางสร้างสรรค์ เป็นที่ยอมรับของครอบครัว เพื่อน และคนในชุมชนมากขึ้น

3) ผู้นำเยาวชนบางส่วนสามารถพัฒนาดตนเองเป็นทีมวิทยากร สร้างการเรียนรู้ให้กับเยาวชนในพื้นที่อื่นได้ และผู้นำเยาวชนที่เข้าไปร่วมเป็นคณะทำงานระดับจังหวัด มีศักยภาพที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับผู้ใหญ่ได้

2. ประโยชน์ระดับชุมชน

1) เกิดกลไกในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นในระดับตำบล ในตำบลบ้านขาม อำเภอเมือง และตำบลนาदान อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู โดยกลุ่มผู้นำเยาวชนที่ผ่านการพัฒนาศักยภาพ ทั้งด้านความรู้ ทัศนคติ และทักษะการดำเนินชีวิต ได้ร่วมกันสร้างและขยายเครือข่ายการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง โดยการจัดทำโครงการขอสนับสนุนงบประมาณทำกิจกรรมจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

2) กลุ่มเยาวชนวัยใสหัวใจแกร่งตำบลนาदान อำเภอสุวรรณคูหา ได้เป็นพื้นที่ต้นแบบในการขยายผลขับเคลื่อนงานการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นในระดับอำเภอ โดยการสนับสนุนของสำนักงานสาธารณสุขอำเภอสุวรรณคูหา

3) องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านขาม อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ได้นำรูปแบบวิธีการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนไปเป็นแนวทางการพัฒนาสภาเด็กและเยาวชนตำบลบ้านขาม โดยมีการบรรจุไว้ในแผนและข้อบัญญัติขององค์การบริหารส่วนตำบล

3. ประโยชน์ในระดับจังหวัด

ผลการวิจัยทำให้ได้รูปแบบการทำงานแบบบูรณาการ การทำงานของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องไปกำหนดนโยบายด้านการพัฒนาเยาวชนของหน่วยงานทั้งระดับท้องถิ่นและระดับจังหวัด โดยคณะทำงานจังหวัดน่ายุได้นำชุดความรู้ไปขยายผลในการทำงานการขับเคลื่อนงานเด็กและเยาวชนระดับจังหวัด และคณะกรรมการสมัชชาสุขภาพจังหวัดหนองบัวลำภูปี 2559 ได้ผลักดันผู้นำเยาวชนที่ผ่านการพัฒนาศักยภาพเข้าไปร่วมเป็นคณะกรรมการขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ ร่วมกับภาคีที่เป็นผู้ใหญ่ทั้งในระดับจังหวัดและระดับอำเภอ

อภิปรายผล

คุณลักษณะของผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่น เป็นคุณลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากคุณลักษณะของเยาวชนทั่วไป โดยคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำเยาวชนที่สำคัญ คือ การมีทัศนคติเชิงบวกในเรื่องเพศ เพราะสังคมไทยยังคิดว่าเรื่องเพศเป็นเรื่องปิดหรือเป็นเรื่องน่าอายไม่ควรพูดอย่างเปิดเผย ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญที่สุดต่อการเรียนรู้เรื่องเพศวิถีของเด็กและเยาวชน การมีทัศนคติเชิงบวกจะช่วยให้เยาวชนเปิดใจคุยกันเรื่องเพศอย่างตรงไปตรงมามากยิ่งขึ้น และนำไปสู่การเรียนรู้ข้อมูลที่ต้องการในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นได้ สอดคล้องกับแนวทางการดำเนินงานเพศวิถีโดยกองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ ที่อธิบายว่า การบ่มเพาะค่านิยมและทัศนคติด้านบวกต่อสุขภาวะทางเพศและอนามัยเจริญพันธุ์ของตนเองจะนำไปสู่การเคารพตนเอง เคารพสิทธิมนุษยชน และความเท่าเทียมทางเพศวิถีศึกษา ช่วยให้เยาวชนสามารถควบคุมพฤติกรรมของตน รู้จักปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเคารพ ยอมรับอดทน และเอาใจใส่โดยไม่เลือกเพศ ชาติพันธุ์ เชื้อชาติ หรือวิถีทางเพศ (กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ, 2558 : 8)

นอกจากนี้ คุณลักษณะของผู้นำเยาวชนในเรื่องความรักเพื่อน ความไว้วางใจ ความน่าเชื่อถือ เห็นคุณค่าตนเองและผู้อื่น ถือได้ว่าเป็นทุนทางสังคมที่มีอยู่ในตัวของเยาวชน เมื่อนำออกมาใช้จะทำให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาตนเองและสังคมได้ สอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคม (Social capital) ของ Robert D. Putnam ที่อธิบายว่า ทุนทางสังคมประกอบไปด้วยความไว้วางใจ (Trust) บรรทัดฐาน (Norm) และเครือข่าย (Network) การที่จะประสบความสำเร็จได้ก็ต่อเมื่อ ความร่วมมือเหล่านั้นมีการสัมพันธ์เกี่ยวโยงและมีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน (Robert D. Putnam อ้างถึงในปิณิต ศรีสุพรรณ, 2547 : 38)

รูปแบบการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนในการป้องกันการตั้งครรภ์ของวัยรุ่นตามแนวทางเมืองน่ายุจังหวัดหนองบัวลำภูเป็นรูปแบบการพัฒนาที่เกิดจากความร่วมมือของคณะทำงานจังหวัดน่ายุ นักวิชาการท้องถิ่น ผู้ปกครอง และผู้นำเยาวชน

เพื่อค้นหาคุณลักษณะผู้นำที่พึงประสงค์ของผู้นำเยาวชน ซึ่งได้พบคุณลักษณะที่เป็นทุนเดิมของเยาวชนที่สอดคล้องกับแนวคิดทุนทางสังคม นำมาร่วมกันวิเคราะห์แนวทางและร่วมกันพัฒนารูปแบบตามแนวคิดการเรียนรู้ร่วมกันในกลุ่มเพื่อน (Peer Group Learning) ซึ่งเป็นพัฒนาการทางสังคมของวัยรุ่นที่เพื่อนจะมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการเรียนรู้มากที่สุด ตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social learning theory) ของ Bandura ที่อธิบายว่าบุคคลจะเกิดการเรียนรู้โดยสังเกตพฤติกรรมของผู้อื่นใน 2 ลักษณะ คือ การเลียนแบบพฤติกรรมและการเรียนรู้ผลของพฤติกรรม ผลการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนอย่างต่อเนื่องผ่านกระบวนการวิจัย ผ่านหลักสูตรฝึกอบรม และผ่านการสร้างเครือข่ายผู้นำเยาวชนในพื้นที่ ส่งผลให้ผู้นำเยาวชนมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงศักยภาพสูงขึ้นในทุกด้าน โดยมีการพัฒนาสูงสุดในด้านทัศนคติ รองลงมาคือ ด้านความรู้ และด้านทักษะ ตามลำดับ ตามกรอบแนวคิดการพัฒนาศักยภาพ นอกจากนี้ การพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนที่มาจากกลุ่มองค์กรและเครือข่ายในพื้นที่ยังช่วยให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพราะกระบวนการกลุ่มจะช่วยสร้างและพัฒนาผู้นำเยาวชนสืบทอดการทำงานกันรุ่นต่อรุ่นได้

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการพัฒนา

1) คณะกรรมการสมัชชาสุขภาพจังหวัดหนองบัวลำภูควรนำแนวคิด Peer Group Learning (PGL) และการพัฒนาแบบบูรณาการความร่วมมือของผู้เกี่ยวข้องมาผลักดันเป็นยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะในประเด็นเด็กและเยาวชนระดับจังหวัด

2) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็กและเยาวชนในระดับจังหวัด เช่น สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด สำนักงานสาธารณสุขจังหวัด สำนักงานเขตการศึกษา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ควรนำกระบวนการพัฒนาศักยภาพผู้นำเยาวชนแบบมีส่วนร่วมไปปรับใช้ในการขับเคลื่อนนโยบายการพัฒนาเด็กและเยาวชนในส่วนงานที่รับผิดชอบต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) จากการศึกษาพบว่า บุคคลที่จะเป็นที่ปรึกษาหรือพี่เลี้ยงสำหรับกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ เป็นกลไกสำคัญที่สุดในการพัฒนากลุ่มเยาวชนอย่างต่อเนื่อง ดังนั้นในการวิจัยครั้งต่อไป ควรมีการศึกษารูปแบบการพัฒนาที่ปรึกษาหรือพี่เลี้ยงการทำงานกับกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ เพื่อการขยายผลการพัฒนาเด็กและเยาวชนในพื้นที่อื่นๆ ต่อไป

2) ผลการวิจัยพบว่า ใช้แนวคิด Peer Group Learning ประสบผลสำเร็จในการป้องกันการตั้งครรภ์ของกลุ่มวัยรุ่น ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรจะมีการนำแนวคิดนี้ไปปรับใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนในกลุ่มเป้าหมายอื่นที่หลากหลายมากขึ้น

คณะผู้วิจัย

1. นายภาสกร บัวศรี	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดหนองบัวลำภู
2. นายศักรินทร์ ชาญเสนา	ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดหนองบัวลำภู
3. นายไพรัชรัตน์ กัปโก	ประธานสภาเด็กและเยาวชนตำบลบ้านขาม อำเภอเมือง
4. นายวิชาญชัย ยะหัวตง	กรรมการสภาเด็กและเยาวชนตำบลบ้านขาม อำเภอเมือง
5. นางสาวอนุสรณ์ สุริโย	กรรมการสภาเด็กและเยาวชนตำบลบ้านขาม อำเภอเมือง
6. นางสาวธนภรณ์ ณ มนตรี	ประธานกลุ่มเยาวชนวัยใส ตำบลนาदान อำเภอสุวรรณคูหา
7. นางสาวมิตตา รักดีอำนาจ	กรรมการกลุ่มเยาวชนวัยใส ตำบลนาदान อำเภอสุวรรณคูหา
8. นางสาวศุภนิต สมสมัย	กรรมการกลุ่มเยาวชนวัยใส ตำบลนาदान อำเภอสุวรรณคูหา

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. 2558. ยุทธศาสตร์การป้องกันและแก้ไขปัญหาการตั้งครรภ์ในวัยรุ่นนพ.ศ. 2558-2567. กรุงเทพฯ : กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ. 2558. แนวทางการดำเนินงานเพศวิถีศึกษาโดยกองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ : การให้ความสำคัญแก่สิทธิมนุษยชนและเพศภาวะ. กรุงเทพฯ : กองทุนประชากรแห่งสหประชาชาติ สำนักงานประจำประเทศไทย.
- คงฤช ถูกแผน. 2548. การเสริมสร้างพลังในการเป็นหมู่บ้านสุขภาพดีของบ้านม่วงสามปี อำเภอสี จังหวัดลำพูน. เชียงใหม่ : วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตสาขาวิชาการส่งเสริมสุขภาพ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- คณะทำงานเมืองน่าอยู่จังหวัดหนองบัวลำภู. 2558. บันทึกการประชุม. (เอกสารอัดสำเนา).
- ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ. 2547. วาทกรรมทุนทางสังคม : กระบวนการสร้างแนวคิดและปฏิบัติการในบริบทการพัฒนาของไทย (พ.ศ.2540-2546). กรุงเทพมหานคร : วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตสาขาสังคมวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ยุพิน วรสิริอมร และคณะ. 2557. ประชากรและสังคม:การเกิดกับความมั่นคงในประชากรและสังคม. นครปฐม : สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ศรีเรือน แก้วกังวาน. 2553. จิตวิทยาพัฒนาการชีวิตทุกช่วงวัย (เล่ม 2). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สถาบันรามจิตติ. 2549. สมุดข้อมูลรายตัวบ่งชี้รายจังหวัดรายงานสภาวการณ์เด็กและเยาวชนไทยปีพ.ศ. 2548—2549. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สมัชชาสุขภาพจังหวัดหนองบัวลำภู. 2557. เอกสารนโยบายสมัชชาสุขภาพจังหวัดหนองบัวลำภูปี 2557. (เอกสารอัดสำเนา).
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. รายงานการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน 2558. จาก http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/pubs/pubsfiles/Key55_T.pdf สืบค้นเมื่อ 8 ธันวาคม 2558.
- สำนักอนามัยการเจริญพันธุ์. 2556. สถิติการคลอดของแม่วัยรุ่นในประเทศไทยปีพ.ศ. 2556. กรุงเทพฯ : สำนักอนามัยการเจริญพันธุ์ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.
- สุกัญญา รัตติธรรมโชติ. 2548. แนวทางการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ด้วย Competency. กรุงเทพฯ : ศิริวัฒนอินเตอร์พรีนท์.
- สมุณฑา พรหมบุญ และอรพรรณ พรสีมา. 2540. การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม. วารสารครุศาสตร์, 26 (1).
- องค์การบริหารส่วนจังหวัดหนองบัวลำภู. 2555. เอกสารข้อเสนอโครงการขับเคลื่อนจังหวัดหนองบัวลำภูสู่เมืองน่าอยู่. (เอกสารอัดสำเนา).
- อรุณ รักธรรม. 2537. ทฤษฎีองค์การและพฤติกรรมองค์การ. กรุงเทพฯ : โครงการเอกสารและตำราคณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- UNDP. 2013. From <http://social.un.org/youthyear/>. Retrieved October 1, 2013.
- UNESCO. 2012. Beyond 2015 - Facilitating Youth Civic Engagement UNESCO's Support to Youth Empowerment to realize the Future We Want for All. From <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002219/221911e.pdf>. Retrieved October 1, 2013.
- UNICEF Unite for Children. 2011. Situation Analysis of Children and Women in 2011. From www.unicef.org/thailand. Retrieved September 1, 2013.
- WHO. 1995. Healthy Cities A Program Framework. Geneva : World Health Organization.

รูปแบบการพัฒนาศักยภาพชุมชนสำหรับการใช้ระบบผลิตกระแสไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์

กรณีศึกษา : ชุมชนแม่สลองใน จังหวัดเชียงราย

พิมพ์นภัส ภูมิภิตติพิชญ์

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอรูปแบบการพัฒนาศักยภาพชุมชนสำหรับการใช้ระบบผลิตกระแสไฟฟ้าพลังงานแสงอาทิตย์ (Solar Home System : SHS) กรณีศึกษา : ชุมชนแม่สลองใน จังหวัดเชียงราย เก็บข้อมูลด้วยกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ การวิจัยเชิงปริมาณ และวิจัยดำเนินงานวิเคราะห์คำตอบเบื้องต้นด้วยสถิติเชิงพรรณนา และใช้เทคนิคกระบวนการลำดับขั้นเชิงวิเคราะห์เพื่อสร้างคู่มือชุดฝึกอบรมเพื่อการถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนมีปัญหาการใช้งานระบบ SHS มากที่สุดคือ ประสิทธิภาพการทำงานของระบบ SHS ลดลง เนื่องจากการเสื่อมสภาพของอุปกรณ์ ชุมชนมีความต้องการพัฒนาศักยภาพสำหรับการใช้ระบบ SHS ระดับมาก ด้วยวิธีการฝึกอบรมด้านการใช้งาน และซ่อมบำรุงระบบ แนวทางการสร้างคู่มือชุดฝึกอบรมมี 5 ขั้นตอน ได้แก่ ศึกษาสถานการณ์การดำเนินการระบบ SHS การเรียนรู้ปัญหาชุมชน ถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชน การพัฒนาความรู้ในชุมชน และประเมินผลคำตอบหรือการสรุปบทเรียน ทั้งนี้ ผู้รับการอบรมมีความรู้เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และชุดฝึกอบรมมีประสิทธิภาพเรียนรู้ตามเกณฑ์ 47.50/80.83 (E1/E2) รูปแบบการพัฒนานี้สามารถประยุกต์ใช้เป็นแบบการพัฒนาศักยภาพชุมชนกับโครงการพัฒนาพลังงานทดแทนประเภทอื่นๆ โดยต้องคำนึงความแตกต่างของบริบททางสังคม ลักษณะภูมิ และช่วงเวลาที่น่าไปประยุกต์ใช้

คำสำคัญ : แม่สลองใน พลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานทดแทน ชุดฝึกอบรม

สาขาวิชา : สังคมและสิ่งแวดล้อม

พิมพ์นภัส ภูมิภิตติพิชญ์

หัวหน้าคณะวิจัย

คณะศิลปศาสตร์

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี

อีเมล : pimnapat_i@rmutt.ac.th

Model of community potential development of Solar Home System

Case study : Mae Salong Nai Community, Chiang Rai Province

Pimnapat Bhumkittipich

Field : Society and Environment

Abstract

This paper presents model of community potential development of solar home system, case study: Mae Salong Nai community, Chiang Rai province. The data were collected by using participatory action research, qualitative, quantitative and operations research methodology. The basic solution analysis using descriptive statistic and analytic hierarchy process is made and training document set is used as tool for knowledge transferring to the community.

This study result was found that the main problem was SHS usage of community, especially the decreased efficiency of SHS operation because of the deteriorated electrical equipment and battery. The experts indicated that sustainability factor in terms of community's SHS technical/ knowledge could help develop community's potential by using training method on system operation and maintenance. The training document set is made through five processes as follows: study of SHS operation, problem-based learning of SHS, community knowledge transfer, knowledge development for community and evaluation and conclusion of trainee. After training, the results showed that the participant's knowledge about SHS usage increased significantly at 0.05 and training program had the efficiency value at E1/E2 equal to 47.50/80.83. This study can be used to apply with other renewable energy projects with consideration in terms of social context, geography and time of model application.

Pimnapat Bhumkittipich

Head of research team

Faculty of Liberal Arts

Rajamangala University of

Technology Thanyaburi University

Email: pimnapat_i@rmutt.ac.th

Keywords : Mae Salong Nai, Solar energy, Renewable energy, Training set

บทนำ

พลังงานเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ ส่งผลให้ประเทศไทยไม่สามารถหลีกเลี่ยงการสร้างความมั่นคงทางพลังงานควบคู่ไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยั่งยืนได้ ดังนั้นปัจจัยสำคัญที่ผลักดันให้เกิดการพัฒนาพลังงาน ได้แก่ การจัดหาแหล่งพลังงานให้เพียงพอต่อความต้องการของประเทศ การสร้างความมั่นคงทางด้านพลังงาน และการลดผลกระทบต่อภาวะโลกร้อน อีกทั้งประเทศไทยมีความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งพลังงานจากธรรมชาติที่เป็นพลังงานหมุนเวียนในประเทศ เช่น พลังน้ำขนาดเล็ก พลังลม และพลังงานแสงอาทิตย์ซึ่งสามารถใช้ผลิตไฟฟ้าจากพลังงานทดแทนได้ แต่ด้วยข้อจำกัดทางศักยภาพด้านเทคโนโลยี จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนเป็นพิเศษจากรัฐบาล ดังเช่นกระทรวงมหาดไทยได้มอบหมายให้การไฟฟ้าส่วนภูมิภาคเป็นผู้ดำเนินโครงการเร่งรัดขยายบริการไฟฟ้าโดยระบบผลิตกระแสไฟฟ้าด้วยพลังงานแสงอาทิตย์ (ฟพอ.) (Solar Home System : SHS) ในปีพ.ศ. 2548-2549 มีการติดตั้งระบบผลิตกระแสไฟฟ้าแบบอิสระ (Stand alone) ระบบละ 120 วัตต์ ทั่วประเทศไทยในบริเวณที่ไม่มีสายส่งไฟฟ้าเข้าถึง จำนวนทั้งสิ้น 203,000 คราวเรือน จากการประเมินผลจากการติดตั้งระบบ SHS โดยภาพรวม พบว่า คุณภาพชีวิตของผู้ใช้ระบบ SHS เปลี่ยนไปในหลายๆ ด้าน เช่น การศึกษา สุขภาพจิต การเงินและความสัมพันธ์ในครัวเรือนที่ดีขึ้น ความพึงพอใจต่อการใช้งานระบบ SHS เหลือทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง ประชาชนและองค์การบริหารส่วนตำบลมีความพอใจอย่างยิ่งต่อการได้ใช้พลังงานไฟฟ้า แต่ยังคงมีความต้องการใช้พลังงานไฟฟ้าในปริมาณที่สูงขึ้นด้วย สำหรับปัจจัยที่ไม่เอื้อต่อความสำเร็จในการดำเนินงานโครงการ ได้แก่ ปัญหาอุปสรรคที่เกิดจากคุณภาพของอุปกรณ์ระบบ SHS ปัญหาอุปสรรคที่เกิดจากบุคคลที่ขาดความรู้ความเข้าใจในระบบ SHS และปัญหาอุปสรรคที่เกิดจากภัยธรรมชาติ ซึ่งยากต่อการควบคุม(นัทธ วัจนเพรินทร์ และคณะ, 2551)

นอกจากนี้ จากการศึกษาของ พิมพันธ์ภัส เอี่ยมสมบูรณ์ (2555) พบข้อเสนอแนะของผู้นำชุมชนแม่สลองใน จังหวัดเชียงราย ว่าควรพัฒนาระบบไฟฟ้าแบบถาวรในชุมชนมากที่สุด ซึ่งในขณะนั้นยังไม่สามารถดำเนินการได้ด้วยข้อจำกัดของกฎหมายสิ่งแวดล้อมและพื้นที่ตั้งหมู่บ้านที่เป็นเขตป่าสงวนเสื่อมโทรม นอกจากนี้ ระบบ SHS ที่ติดตั้งในชุมชนพบปัญหาด้านประสิทธิภาพการทำงาน รวมถึงการละเลยเอาใจใส่จากภาครัฐ ประกอบกับชุมชนไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเองได้ อันสะท้อนให้เห็นว่าโครงการพัฒนาใดที่

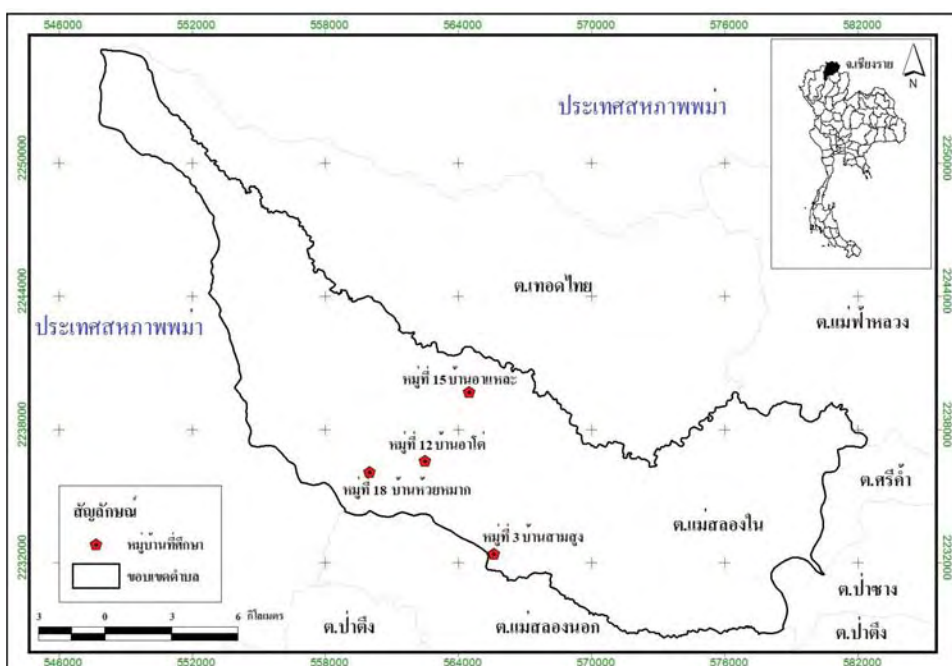
กำหนดนโยบายมาจากส่วนกลาง ขาดการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของประชาชนในพื้นที่ ขาดการพัฒนาแบบบูรณาการ โดยเฉพาะการสร้างศักยภาพของชุมชนต่อการใช้และดูแลรักษาระบบ SHS และละเลยการสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของทำให้ผลการดำเนินโครงการดังกล่าวไม่ยั่งยืนเท่าที่ควร

ดังนั้น การวิจัยนี้จึงได้ประยุกต์ใช้หลักการพัฒนายั่งยืนและแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวทางการพัฒนาศักยภาพชุมชนผู้ใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS ด้วยการฝึกอบรม ซึ่งการดำเนินงานจำเป็นต้องอาศัยกระบวนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างภาคประชาชนและภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น เป็นต้น โดยมีหน่วยงานภาคการศึกษาในที่นี้ คือ คณะผู้วิจัย เป็นผู้นำให้เกิดความเชื่อมโยงแนวคิดดังกล่าวให้เป็นรูปธรรม ผลลัพธ์จากการดำเนินงานวิจัยจะถูกนำมาวางแผนเพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชนในด้านการใช้งานระบบ SHS กล่าวคือ หน่วยงานหรือองค์กรที่รับผิดชอบระบบ SHS มีความรู้ความเข้าใจ มีหลักการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดการไฟฟ้าจากระบบ SHS แบบยั่งยืนในชุมชนตลอดไป

ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตเชิงเนื้อหา สார்วจข้อมูลทั่วไปของชุมชนและสภาพปัญหาของครัวเรือนผู้ใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS นำมากำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือเพื่อกำหนดดัชนีและรูปแบบการพัฒนาศักยภาพของชุมชนสำหรับการใช้ระบบ SHS ในปัจจุบัน

ขอบเขตเชิงพื้นที่ ประกอบด้วย 4 หมู่บ้านในตำบลแม่สลองใน จังหวัดเชียงราย ที่ไม่สามารถขยายเขตจำหน่ายไฟฟ้าด้วยวิธีสายส่งไฟฟ้าและได้รับการติดตั้งระบบ SHS ได้แก่ หมู่ 3 บ้านสามสูง หมู่ 12 บ้านอาไ้ หมู่ 15 บ้านอาหะ และหมู่ 18 บ้านอาหะ และหมู่ 18 บ้านห้วยหมาก

ภาพที่ 1 แผนที่แสดงพื้นที่ศึกษาในตำบลแม่สลองใน อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ที่มา : พิมพันธ์ภัส เอี่ยมสมบูรณ์ (2555)

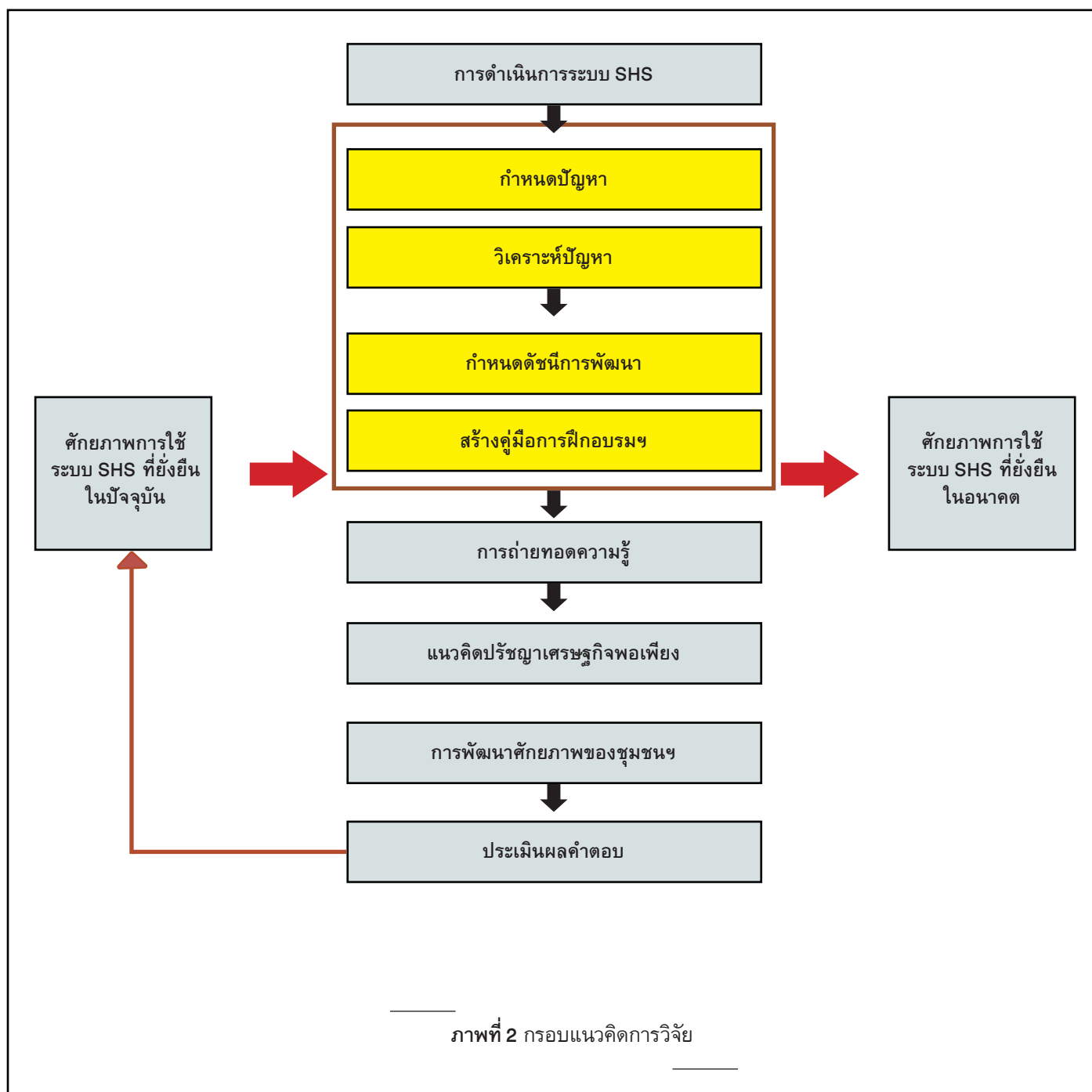
วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้ได้ใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research : PAR) ผสมผสาน (Mixed methods) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบกับใช้เทคนิคของงานวิจัยดำเนินการ (Operation Research) ซึ่งเป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่ใช้ช่วยในการตัดสินใจเกี่ยวกับการปฏิบัติงานในระบบองค์กรว่า ควรจะดำเนินการอย่างไร หาแนวปฏิบัติเพื่อให้ผลดีที่สุด (Search for Optimality) สำหรับการวิจัยนี้ คือการสร้างความรู้

เชื่อมโยงกับสถานการณ์หรือปัญหาที่ชุมชนผู้ใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS ประสบอยู่ เพื่อค้นหาแนวทางการแก้ปัญหาโดยกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างชาวบ้าน ผู้นำชุมชน และนักวิชาการด้วยรูปแบบการพัฒนาศักยภาพชุมชนสำหรับการใช้ระบบ SHS ที่เหมาะสมกับชุมชนแม่ฮ่องสอน จังหวัดเชียงใหม่

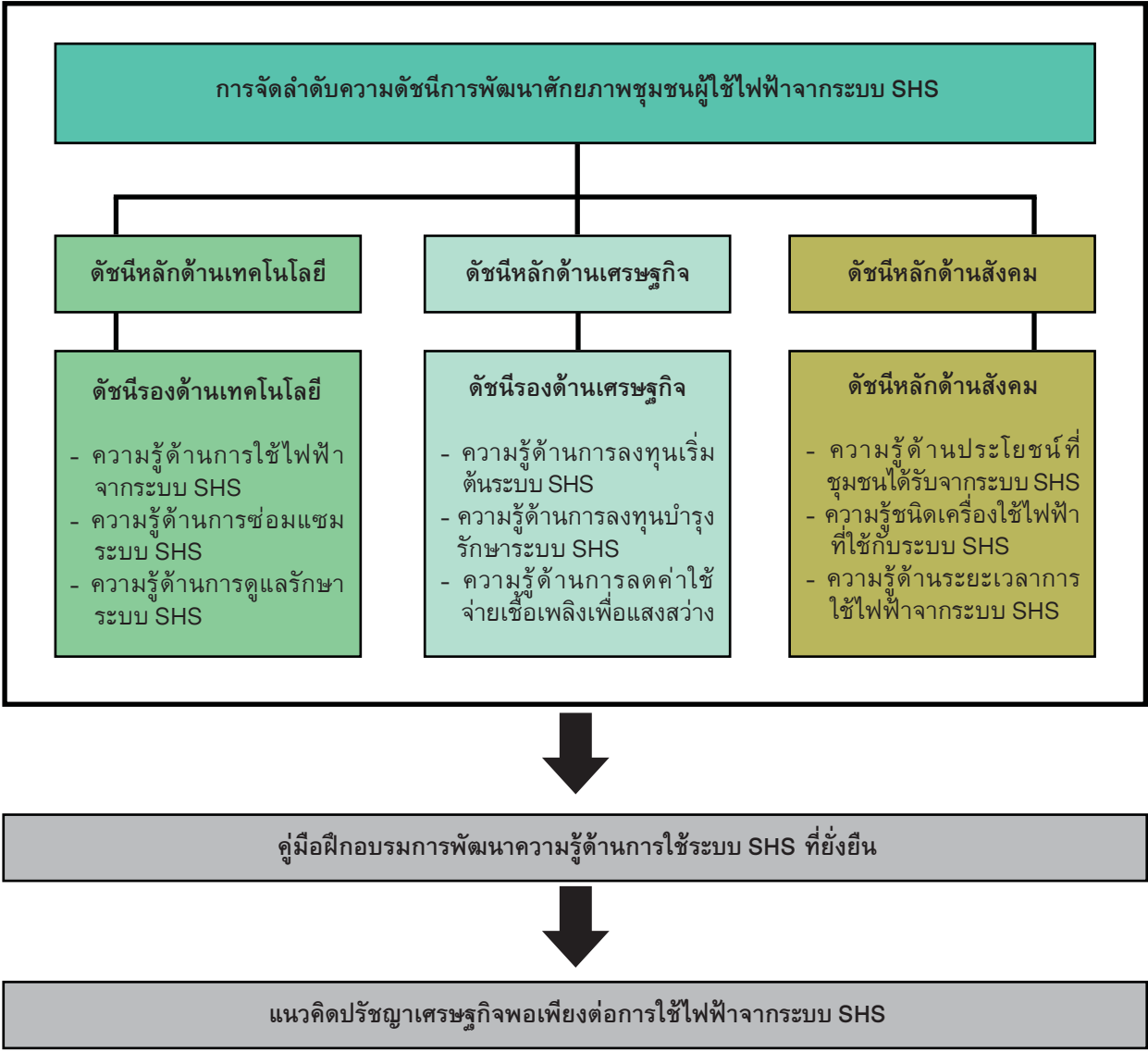
ความรู้ที่นำมาใช้

ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ข้อมูลจากการทบทวนวรรณกรรมเพื่อกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัย

การจำลองแบบเชิงแนวคิดสำหรับการสร้างชุดฝึก
อบรมการใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS ชุมชนแม่สลองใน จังหวัด
เชียงราย (ภาพที่ 3) มีความรู้ที่นำมาใช้สรุปได้ ดังนี้

ภาพที่ 3 การจำลองแบบเชิงแนวคิดสำหรับการสร้างชุดฝึกอบรมการใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS ชุมชนแม่สลองใน จังหวัดเชียงราย

1. แนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืน การพัฒนาแบบยั่งยืนต่อการพัฒนาระบบ SHS ที่ยั่งยืนในการวิจัยนั้น หมายถึง การวางแผนการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อก่อให้เกิดการใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS โดยไม่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของชุมชนในปัจจุบันและอนาคต โดยที่การพัฒนาเทคโนโลยีดังกล่าว ควรคำนึงถึงความเหมาะสมของเทคโนโลยีที่ยั่งยืน เศรษฐกิจที่ยั่งยืน และสังคมที่ยั่งยืนที่มีต่อชุมชนนั้นๆ ดังนี้

1) เทคโนโลยีที่ยั่งยืน คือ แนวทางการพัฒนาความรู้ด้านการใช้งานระบบ SHS ที่ถูกต้องประกอบด้วย (1) ความรู้ด้านการใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS (2) ความรู้ด้านการซ่อมแซมระบบ SHS และความรู้ด้านการบำรุงรักษาระบบ SHS (Frame, D. and et.al., 2011)

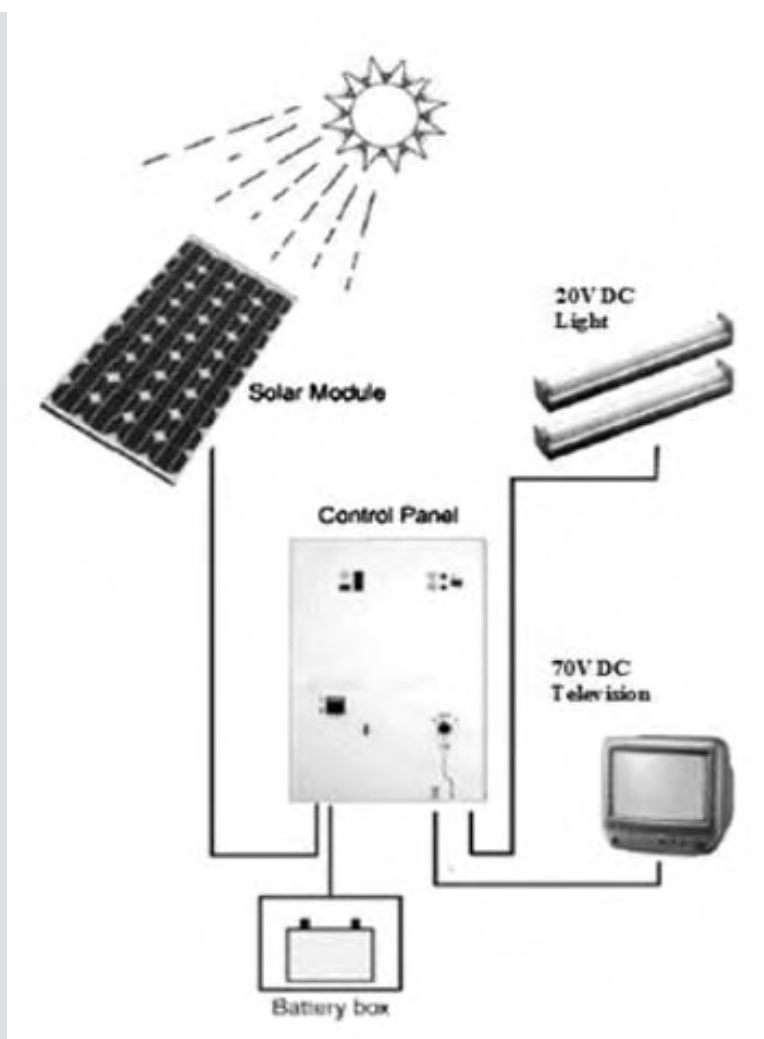
2) เศรษฐกิจที่ยั่งยืน คือ แนวทางการพัฒนาความรู้ด้านการลงทุนระบบ SHS ที่ประกอบด้วย (1) ความรู้ด้านการลงทุนเริ่มต้นของระบบ SHS (2) ความรู้ด้านการลงทุนเพื่อการบำรุงรักษา และ (3) ความรู้ด้านการลดค่าใช้จ่ายเพื่อทดแทนเชื้อเพลิงเพื่อแสงสว่าง (พิมพ์นภัส เอี่ยมสมบูรณ์, 2555)

3) สังคมที่ยั่งยืน คือ แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ได้รับจากการใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS ที่ประกอบด้วย (1) ความรู้ด้านประโยชน์ที่ชุมชนได้รับจากระบบ SHS (2) ความรู้ด้านชนิดเครื่องใช้ไฟฟ้าที่ใช้กับระบบ SHS และ (3) ความรู้ด้านระยะเวลาการใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS (พิมพ์นภัส เอี่ยมสมบูรณ์, 2555)

ดังนั้น แนวทางการพัฒนาศักยภาพของชุมชนเพื่อเพิ่มความสามารถในการดูแลรักษาระบบ SHS ได้อย่างยั่งยืน คือ ชุมชนผู้ได้รับการติดตั้งระบบ SHS จำเป็นต้องมีความรู้เบื้องต้น 3 ประการ คือ 1) ข้อจำกัดและการบำรุงรักษาเทคโนโลยีระบบ SHS 2) รายจ่ายที่เกิดจากการติดตั้งระบบ SHS การบำรุงรักษาระบบ SHS ตลอดจนสามารถลดค่าใช้จ่ายเพื่อทดแทนเชื้อเพลิงเพื่อแสงสว่าง และ 3) ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับการใช้งาน

ระบบ SHS เพื่อนำไปสู่ทัศนคติและพฤติกรรมถูกต้องของการใช้ไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ที่ยั่งยืนต่อไป

2. แนวคิดเกี่ยวกับระบบผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ (Solar Home System : SHS) ระบบ SHS ที่ได้ดำเนินการติดตั้งให้แก่ชุมชนพื้นที่ห่างไกล เป็นระบบ SHS แบบเซลล์แสงอาทิตย์แบบอิสระ (PV Standalone system) ที่ได้รับการออกแบบสำหรับใช้งานในพื้นที่ห่างไกลที่ไม่มีระบบสายส่งไฟฟ้า โดยระบบสามารถจ่ายไฟฟ้ากระแสสลับขนาด 220 โวลต์ 50 เฮิร์ตให้กับหลอดขนาด 120 วัตต์ได้ตลอดวัน ทั้งนี้ ระบบ SHS ที่ติดตั้งหากทำงานสมบูรณ์ครัวเรือนจะสามารถชมรายการโทรทัศน์จากโทรทัศน์สี 14 นิ้ว 1 เครื่อง และเปิดหลอดไฟฟ้าฟลูออเรสเซนต์ขนาด 10 วัตต์ จำนวน 2 หลอด ได้พร้อมกันประมาณ 5 ชั่วโมงต่อวัน ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 โครงสร้างระบบ SHS ที่ได้ดำเนินการติดตั้งให้แก่ชุมชนชนบท

ที่มา : ดัดแปลงจาก Purohit, P. (2009) อ้างถึงใน พิมพ์นภัส เอี่ยมสมบูรณ์ (2555)

3. แนวคิดเกี่ยวกับการฝึกอบรม การฝึกอบรม (Training) หมายถึง กระบวนการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานเฉพาะของบุคคลโดยมุ่งเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skill) และทัศนคติ (Attitude) (สมคิด บางโม, 2548) การวิจัยนี้เลือกใช้เทคนิคการฝึกอบรมที่ใช้วิทยากรเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ได้แก่ การบรรยาย การสาธิต และการสอนงาน ทั้งนี้ การสร้างชุดฝึกอบรม ควรเริ่มจากการวางแผนและพัฒนาชุดฝึกอบรมที่มีประสิทธิภาพ กล่าวคือต้องตอบสนองต่อสภาพปัญหา วัตถุประสงค์ และลักษณะเฉพาะของกลุ่มเป้าหมาย

4. แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจเชิงลำดับขั้น หรือ Analytic Hierarchy Process (AHP) เป็นเทคนิคการวิเคราะห์ตัดสินใจที่ใช้สเกลอัตราส่วนจากการเปรียบเทียบเป็นคู่ๆ ในแต่ละองค์ประกอบ (Element) ของแต่ละลำดับขั้นเพื่อประมวลผลและหาทางเลือกที่ดีที่สุด (Alternatives) จากเกณฑ์การตัดสินใจ (Criteria) ต่างๆ ที่ได้จากวิจาณญาณของผู้ตัดสินใจ (Saaty, 1990, อ้างถึงใน วิฑูรย์ ตันติศิริมงคล, 2542) เพื่อตอบสนองเป้าหมายรวม (Overall goal) คือ การพัฒนาระบบ SHS ที่ยั่งยืน ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิด AHP กับ การตัดสินใจอย่างมีส่วนร่วมของภาคประชาชนต่อการจัดลำดับความสำคัญขององค์ความรู้ที่จำเป็นเร่งด่วนต่อการได้รับการพัฒนา ทั้งในด้านเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคม เพื่อการดูแลรักษาระบบ SHS ที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาชุมชน

5. การประยุกต์แนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่อการพัฒนาระบบ SHS ในชุมชน คือ การใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS ควรคำนึงถึงความพอประมาณของข้อจำกัดการจ่ายกระแสไฟฟ้าจากระบบ SHS ที่ชุมชนได้รับ และความมีเหตุผลของความต้องการใช้เครื่องใช้ไฟฟ้าอันหมายถึงโหลดที่ต้องใช้จากระบบ SHS รวมถึงชุมชนควรมีความเข้าใจถึงวิธีการบำรุงรักษาอุปกรณ์ที่ถูกต้อง ซึ่งจะเป็นภูมิคุ้มกันที่จะทำให้โครงการพัฒนาระบบ SHS เกิดความยั่งยืนในชุมชน เสมือนเป็นการอันเชิญกระแสพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาประยุกต์เป็นแนวทางการสร้างรากฐานของการดำรงชีวิตในชุมชนไทย สามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการใช้งานระบบ SHS ได้ในเบื้องต้น โดยเน้นการพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วม และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน

การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

ทีมงานร่วมเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย โดยการสัมภาษณ์เชิงปริมาณกับตัวแทนครัวเรือนผู้ใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS จำนวน 97 คน และเชิงคุณภาพ โดยการสนทนากลุ่มกับผู้นำที่เป็นทางการ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กรรมการหมู่บ้าน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 12 คน ถ่ายทอดความรู้โดยการฝึกอบรมและเก็บรวบรวมแบบทดสอบความรู้ก่อน-หลังการฝึกอบรมกับผู้มีบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการดูแลระบบ SHS ในอนาคต จำนวน 12 คน

ภาพที่ 5 ทีมงานร่วมเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัย

ทีมงานหรือภาคีวิจัยมีบทบาทในการทำงานวิจัย ดังนี้

1. นักวิจัยจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี จำนวน 2 คน ได้แก่ อาจารย์สาขาสังคมศาสตร์เป็นหัวหน้าโครงการ และอาจารย์ภาควิชาวิศวกรรมไฟฟ้าเป็นผู้ร่วมวิจัย โดยนักวิจัยได้วางแผนขั้นตอนการทำงาน เก็บรวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ผลงานวิจัย และสรุปผลโมเดล
 2. นักวิชาการป่าไม้ และนักพัฒนาชุมชนจากสถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงตามพระราชดำริ บ้านห้วยหยวกป่าโซ จำนวน 6 คน เป็นผู้ร่วมสำรวจพื้นที่วิจัย เก็บรวบรวมข้อมูล และเรียนรู้กระบวนการทำงานวิจัยร่วมกับนักวิจัย
 3. เจ้าหน้าที่ฝ่ายโยธางค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) แม่สลองใน จำนวน 2 คน เป็นผู้ประสานงาน ร่วมวางแผนการทำงานวิจัย สำรวจพื้นที่วิจัย ร่วมเรียนรู้การทำงานให้ข้อมูลและเข้ารับการฝึกอบรม
 4. ครูและนักศึกษาจากวิทยาลัยการอาชีพเขียงราย แผนกวิชาช่างไฟฟ้า จำนวน 5 คน เป็นทีมงานถ่ายทอดความรู้ และฝึกอบรม
 5. นิสิตปริญญาโท สาขาการบริหารและพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จำนวน 1 คน เป็นผู้เก็บรวบรวมแบบทดสอบความรู้ก่อน-หลังการฝึกอบรม
- การวิเคราะห์ข้อมูลมีรายละเอียดดังนี้
1. ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทำการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) บรรยายเนื้อหาของข้อความ โดยใช้วิธีเชิงปริมาณ อย่างเป็นระบบและอิงกรอบทฤษฎี เพื่อทราบถึงบริบท ประเด็นที่ศึกษา กำหนดแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลและสรุปผลการศึกษาโดยอาศัยความสอดคล้องและความเป็นเหตุเป็นผล
 2. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงปริมาณเกี่ยวกับความพึง

พอใจของสถานภาพการใช้ไฟฟ้าภายหลังการติดตั้งระบบ SHS และความต้องการได้รับการพัฒนาศักยภาพชุมชน สำหรับการใช้ระบบ SHS วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา และวิเคราะห์เนื้อหา สำหรับการฝึกอบรม

3. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับดัชนีการพัฒนาศักยภาพชุมชนผู้ใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS ที่ยั่งยืน วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนาและกระบวนการลำดับขั้นเชิงวิเคราะห์เพื่อสร้างคู่มือการอบรมพัฒนาความรู้ด้านการใช้ระบบ SHS

4. แบบทดสอบความรู้การใช้ระบบ SHS ก่อนและหลังการฝึกอบรม ทำการวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนาและสถิติ t-test และหาประสิทธิภาพของแบบทดสอบการเรียนรู้ตามเกณฑ์ 80/80 (E1/E2)

ผลการศึกษาและอภิปรายผล

สถานภาพก่อนการดำเนินการระบบ SHS

การสำรวจข้อมูลในเบื้องต้นพบว่า ทุกหมู่บ้านที่เลือกศึกษา มีความเหมือนกันในด้านเชื้อชาติ สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรม กล่าวคือ ประชากรตัวอย่างทั้งหมดเป็นชาวเขาเผ่าอาข่า หรืออีก้อ ประกอบอาชีพเกษตร ปลูกข้าว ปลูกข้าวโพดและปลูกกาแฟเป็นอาชีพหลัก ส่วนใหญ่ไม่ได้ประกอบอาชีพเสริมและไม่ได้รับการศึกษา ให้ความสำคัญกับผู้นำทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการของหมู่บ้าน มีวิถีการดำรงชีวิตที่เรียบง่ายพึ่งพาระบบนิเวศท้องถิ่น ตั้งถิ่นฐานอยู่ตามไหล่เขาในเขตป่าสงวนเสื่อมโทรม (ป่าโซน C) จึงทำให้ไม่มีไฟฟ้าใช้จากการดำเนินการด้วยวิธีปกติ ได้รับการติดตั้งระบบ SHS จากการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคระหว่างปีพ.ศ. 2548-2549 จำนวน 127 ครุวเรือน ปัจจุบันระบบ SHS ส่วนใหญ่สามารถดำเนินการได้ดีระดับน้อย และไม่เพียงพอกับความต้องการของครัวเรือนที่มีจำนวนเพิ่มขึ้น

ภาพที่ 6 วิถีชีวิตของประชาชนที่ได้รับการติดตั้ง SHS ชุมชนตำบลแม่สลองใน

ที่มา : พิมพ์นัส เอี่ยมสมบูรณ์ (2555)

สถานภาพระหว่างการทำนาระบบ SHS

การสำรวจข้อมูลการทำนาระบบ SHS ปีพ.ศ. 2556 พบว่า ผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ส่วนใหญ่มีความพึงพอใจต่อการใช้งาน และประโยชน์ที่ได้รับจากระบบ SHS ในภาพรวมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 1.99$) เมื่อพิจารณาในประเด็นย่อย พบว่า

ด้านสิ่งแวดล้อม มีความพึงพอใจต่อการใช้งานและประโยชน์ที่ได้รับจากระบบ SHS ในภาพรวมระดับมาก ($\bar{X} = 2.34$) โดยเฉพาะการติดตั้งระบบ SHS ไม่ทำให้เกิดอากาศเสีย แต่มีความพึงพอใจระดับปานกลางต่อการติดตั้งระบบ SHS ไม่ทำให้เกิดเสียงดัง และการติดตั้งระบบ SHS ไม่ทำลายความสวยงามตามธรรมชาติ โดยสอดคล้องกับพิมพันธ์ เอี่ยมสมบุญ และคณะ (2552) ที่กล่าวถึงโครงการเร่งรัดขยายบริการไฟฟ้าโดยระบบ SHS ว่าเป็นโครงการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม กล่าวคือการผลิตไฟฟ้าจากเซลล์แสงอาทิตย์ มีจุดเด่นที่สำคัญแตกต่างจากวิธีอื่น เช่น ไม่มีชิ้นส่วนที่เคลื่อนไหวในขณะที่ใช้งาน จึงไม่มีมลภาวะทางเสียง ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะทางอากาศที่เป็นพิษจากกระบวนการผลิตไฟฟ้าที่ก่อให้เกิดปรากฏการณ์โลกร้อน (Global warming)

ด้านสังคม มีความพึงพอใจต่อการใช้งานและประโยชน์ที่ได้รับจากระบบ SHS ในภาพรวมระดับปานกลาง ($\bar{X} = 2.15$) ในประเด็นแสงไฟฟ้าจากหลอดฟลูออเรสเซนต์ ช่วยพัฒนาการศึกษาของบุตรหลานได้ดูทีวีเพิ่มความบันเทิง/การพักผ่อนหย่อนใจในครอบครัว เพิ่มการรับรู้ข่าวสารข้อมูลภายนอกชุมชน และการติดตั้งระบบ SHS ช่วยลดปัญหาอัคคีภัยที่อาจเกิดจากการใช้เทียนไข/ตะเกียงน้ำมันก๊าดในครัวเรือน

ด้านเศรษฐกิจ มีความพึงพอใจด้านเศรษฐกิจในภาพรวมระดับน้อย ($\bar{X} = 1.61$) คือ แสงไฟฟ้าจากหลอดฟลูออเรสเซนต์เพิ่มทางเลือกการประกอบอาชีพหลัก และเพิ่มทาง

เลือกการประกอบอาชีพเสริมเพิ่มรายได้ ที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากระบบ SHS ได้ถูกติดตั้งในชุมชนแม่สลองโน เป็นเวลากว่า 5 ปี จึงทำให้ประสิทธิภาพการทำงานของแบตเตอรี่เก็บประจุไฟฟ้าลดลง ดังที่ Gustavsson and Mtonga (2005 cited in Gustavsson, 2007) กล่าวว่า แบตเตอรี่ในระบบ SHS ที่ดำเนินการมาแล้ว 1 ปี จะมีประสิทธิภาพการทำงานลดลงเหลือ 80 เปอร์เซ็นต์ ดังนั้น จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ระยะการใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS ชุมชนแม่สลองโนลดลง และไม่สามารถมีกระแสไฟฟ้าเหลือเพียงพอเพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพหลัก และอาชีพเสริม ส่วนความพึงพอใจต่อการช่วยลดค่าใช้จ่ายเพื่อแสงสว่างในเวลาค่ำคืน พบว่า มีความพึงพอใจต่อการใช้งานและประโยชน์ที่ได้รับระดับปานกลาง เนื่องจากการทำงานของระบบ SHS ไม่มีประสิทธิภาพเหมือนเดิม คริวเรือนบางส่วนจึงต้องซื้อเชื้อเพลิงเพื่อช่วยให้เกิดแสงสว่างในเวลาค่ำคืน ปัจจุบันครัวเรือนมีค่าใช้จ่ายในการซื้อเทียนไขต่อเดือน จำนวน 20-40 บาท (ร้อยละ 19.59) ค่าใช้จ่ายซื้อน้ำมันก๊าด จำนวน 60 บาทขึ้นไป (ร้อยละ 4.12) และค่าใช้จ่ายในการซื้อฟืน จำนวน 60 บาทขึ้นไป (ร้อยละ 10.31)

ปัญหาที่พบจากการใช้งานระบบ SHS ได้แก่ ปัญหาแบตเตอรี่เสื่อมมากที่สุด รองลงมาด้ควบคุมการเก็บและจ่ายพลังงานไฟฟ้าเสื่อม เครื่องควบคุมประจุกระแสไฟฟ้ามีปัญหา และแผงเซลล์อาทิตย์ชำรุด ตามลำดับ ที่พบปัญหาเช่นนี้เพราะอายุส่วนประกอบของระบบผลิตไฟฟ้าจากแหล่งพลังงานทดแทนไม่เท่ากัน เช่น แบตเตอรี่เป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดของระบบ SHS โดยแบตเตอรี่ในระบบ SHS อาจมีอายุการใช้งาน 2-3 ปี จนถึง 10 ปี ขึ้นอยู่กับวิธีการดูแลและบำรุงรักษา แต่ในเบื้องต้นควรต้องดูแลและบำรุงรักษารายเดือน ได้แก่ ตรวจระดับน้ำกลั่นและการ

เติมน้ำกลั่น ตรวจและทำความสะอาดขั้วเกลือกจากแบตเตอรี่ ตรวจสอบสภาวะประจุของแบตเตอรี่ โดยการวัดแรงดันไฟฟ้า ขึ้นต่อมาควรเพิ่มการดูแลและบำรุงรักษาระบบ SHS ทุกๆ 3 เดือน คือ ตรวจวัดอุณหภูมิของแบตเตอรี่ ตรวจสอบสภาวะประจุของแบตเตอรี่ โดยการวัดความถ่วงจำเพาะ และตรวจการประจุแบตเตอรี่อย่างรวดเร็ว ส่วนเซลล์แสงอาทิตย์จะมีอายุการใช้งานนานที่สุด โดยทั่วไปยาวนานกว่า 20 ปี เนื่องจากเป็นอุปกรณ์ที่ติดตั้งอยู่กับที่ที่ไม่มีส่วนเคลื่อนไหวเป็นผลให้ลดการดูแลรักษา เซลล์แสงอาทิตย์ดังกล่าว (กระทรวงมหาดไทย, 2547)

ภาพที่ 7 การสำรวจปัญหาการใช้งานระบบ SHS

ความต้องการพัฒนาศักยภาพของชุมชน ผู้ให้สัมภาษณ์มีความต้องการพัฒนาศักยภาพของชุมชนสำหรับการใช้ระบบ SHS ระดับมาก ($\bar{X}=2.84$) โดยมีลำดับความต้องการ คือ เพิ่มงบประมาณเพื่อการติดตั้งระบบ SHS ใหม่ เพิ่มการประสานงาน/ปรึกษากับเจ้าหน้าที่ของรัฐด้านดูแลระบบ SHS ต้องการงบประมาณเพื่อการซ่อมบำรุง/รักษาระบบ SHS เพิ่มการติดต่อกับร้านค้าที่สามารถซ่อมบำรุง/รักษาระบบ SHS เพิ่มความรู้ด้านการซ่อมบำรุงระบบ SHS ที่ชำรุด เพิ่มกำลังวัดไฟฟ้าที่ได้จากระบบ SHS เพิ่มความรู้ด้านการดูแลรักษาระบบ SHS และต้องการเพิ่มอุปกรณ์ไฟฟ้าที่สามารถใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS ซึ่งมีความต้องการเท่ากับการเพิ่มความรู้ด้านการใช้งานระบบ SHS แสดงให้เห็นว่าชุมชนผู้ได้รับการติดตั้งระบบ SHS ไม่สามารถบริหารจัดการปัญหาที่เกิดจากการใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS ได้เลย ทั้งนี้ อาจเป็นผลมาจากตลอด 2 ปีซ้อนหลัง (พ.ศ. 2555 - 2556) ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 79.38) ไม่เคยได้รับการประชาสัมพันธ์ด้านการดูแลรักษาระบบ SHS จากผู้ที่เกี่ยวข้องอีกเลย มีเพียงส่วนน้อยที่ได้รับประชาสัมพันธ์จากนักวิจัย เจ้าหน้าที่ อบต. และเจ้าหน้าที่จากกระทรวงพลังงาน ตามลำดับ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า แนวทางการพัฒนาระบบ SHS ในพื้นที่ห่างไกลสำหรับประเทศไทยที่ผ่านมา ยังขาดกลไกการเข้าถึงชุมชน รวมทั้งการพัฒนาหน่วยงานและชุมชนที่ต้องรับผิดชอบดูแลระบบ SHS ให้เกิดจิตสำนึกทางสังคมเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ต่อทรัพย์สินหรือโครงการพัฒนาที่รัฐมอบให้ สอดคล้องกับแนวคิดของयररररร์ อัมพวา (2550 : 298-307) ที่กล่าวถึงการวางแผนพลังงานในประเทศไทย แต่เดิมที่ผ่านมาเน้นการวางแผนจากบนสู่ล่าง (Top-down) มีรูปแบบการตัดสินใจจากส่วนกลาง (Centralized) โดยกลุ่มนักวิชาการเพียงไม่กี่คน ทำให้ไม่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เรื่องของพลังงานในแต่ละบุคคลเท่าที่ควร ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ยังคงขาดทัศนคติและความตระหนักในการใช้พลังงาน ผลที่ตามมาคือ เรื่องของพลังงานก็ยังคงถูกละเลย และพลังงานยังคงถูกใช้อย่างไม่มีประสิทธิภาพ

ดัชนีการพัฒนาศักยภาพของชุมชนเพื่อการใช้ระบบ SHS ที่ยั่งยืน ผู้ให้สัมภาษณ์เชิงลึกเกือบทั้งหมด มีสถานะภาพเป็นผู้นำทางสังคม มีความคิดเห็นเห็นด้วยระดับปานกลางไม่แตกต่างกันต่อปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาศักยภาพชุมชนผู้ใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS ได้แก่ ปัจจัยด้านเทคนิค/ความรู้ของชุมชน ปัจจัยด้านบริบททางสังคมของชุมชนที่ได้รับจากระบบ SHS และปัจจัยด้านเศรษฐกิจในชุมชนที่ได้รับจากระบบ SHS ตามลำดับ แต่เมื่อเปลี่ยน

มาใช้วิธีการสัมภาษณ์ตามกระบวนการตัดสินใจเชิงลำดับขั้น หรือ Analytic Hierarchy Process (AHP) โดยเปรียบเทียบดัชนีการพัฒนาศักยภาพชุมชนผู้ใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS เป็นรายคู่พบว่า กลุ่มผู้ให้ข้อมูลให้ความสำคัญกับดัชนีหลักด้านเทคนิคหรือความรู้ของชุมชนต่อระบบ SHS ว่า มีส่วนช่วยให้เกิดการพัฒนาศักยภาพของชุมชนสำหรับการใช้ระบบ SHS ที่ยั่งยืนมากที่สุด เนื่องจากชุมชนแม่สลองในตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกล มีพื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตป่าสงวนเสื่อมโทรม และเป็นเขตพื้นที่หวงห้าม ทำให้การขยายเขตให้บริการโดยวิธีการปักเสาพาดสายทำได้ยาก และมีปัญหาด้านขั้นตอนการติดต่อขออนุญาตใช้พื้นที่ใช้เวลานาน อีกทั้งไม่คุ้มค่าทางเศรษฐศาสตร์เพราะประชาชนในพื้นที่ดังกล่าว มีปริมาณการใช้ไฟฟ้าน้อยเมื่อเทียบกับเขตพื้นที่เมือง ดังนั้นระบบเซลล์แสงอาทิตย์ขนาดเล็ก (Photo Voltaic : PV) จึงเป็นทางเลือกที่เหมาะสมเนื่องจากสามารถติดตั้งได้ทุกพื้นที่ที่มีแสงอาทิตย์ตกกระทบง่ายต่อการขนส่งง่ายต่อการติดตั้ง (บริสุทธิ์ สะเดา, สยาม ไตรทรัพย์ และอภิชาติ ทิมใจทัศน์, 2552) มีผลการคำนวณตามวิธี AHP พบว่า กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์เห็นว่า ปัจจัยรองด้านความรู้ด้านการดูแลรักษาระบบ SHS (0.4705) ควรให้ความสำคัญต่อการพัฒนาศักยภาพของชุมชน เป็นอันดับแรก รองลงมาควรให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านความรู้ด้านการซ่อมแซมระบบ SHS (0.3241) และปัจจัยด้านความรู้ด้านการใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS (0.2054) ตามลำดับ ซึ่งผู้วิจัยได้นำข้อมูลการเปรียบเทียบดัชนีการพัฒนาศักยภาพชุมชน เป็นรายคู่ข้างต้นมาวางแผน เพื่อพัฒนาองค์ความรู้ในคู่มือการฝึกอบรม ให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของชุมชน และนำไปฝึกอบรมให้กับตัวแทนที่ได้รับเลือกมาจากแต่ละหมู่บ้าน และเจ้าหน้าที่ฝ่ายโยธาอบต. แม่สลองใน ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทในการทำหน้าที่ดูแลระบบ SHS ของชุมชนในปัจจุบันและอนาคต (ภาพที่ 8)

ภาพที่ 8 ฝึกอบรมโดยการสาธิตและการสอนงาน

สถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

ผลการดำเนินการฝึกอบรม การพัฒนาความรู้ด้านการใช้งานระบบ SHS ในภาพรวมสรุปได้ว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีคะแนนเฉลี่ยก่อนฝึกอบรม 4.75 คะแนน คะแนนเฉลี่ยหลังฝึกอบรม 8.08 คะแนน โดยหลังฝึกอบรมมีคะแนนสูงกว่าก่อนฝึกอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สำหรับการหาประสิทธิภาพของชุดฝึกอบรมฯ ตามเกณฑ์มาตรฐาน 80/80 จากผู้ตอบแบบทดสอบก่อนและหลังการฝึกอบรมฯ พบว่า ชุดฝึกอบรมฯ มีประสิทธิภาพเฉลี่ยโดยรวม ($E^1/E^2 = 47.50/80.83$) ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า ผู้ร่วมอบรมมีความสนใจและเห็นว่าความรู้ความเข้าใจในการใช้ระบบ SHS ที่ถูกต้อง จะนำไปสู่การมีไฟฟ้าจากระบบพลังงานทดแทนได้อย่างยั่งยืน ดังที่ Wright and Stegelin (2003) กล่าวว่า การสร้างผลงานในกระบวนการใดๆ ให้มีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ ควรยึดถือหลักการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพในทุกขั้นตอน ซึ่งการวิจัยนี้ยึดหลักการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เพื่อกำหนดองค์ความรู้สำหรับการใช้ระบบ SHS เพื่อพัฒนาศักยภาพของชุมชน และมอบหมายให้ผู้นำหมู่บ้านเป็นผู้เลือกสรรผู้เข้ารับการอบรม ร่วมกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายโยธาอบต. แม่สลองใน ถือเป็นขั้นตอนการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ทั้งนี้ คะแนนประเมินผลความรู้ความเข้าใจก่อนและหลังฝึกอบรม ได้สะท้อนให้เห็นว่า วิธีการฝึกอบรมสามารถใช้เป็นรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาศักยภาพของชุมชนชนบทเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS ได้ รวมถึงเป็นการปลูกจิตสำนึกให้คนในชุมชนตระหนักในปัญหาของตนเอง และเกิดความตระหนักในบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบที่มีส่วนแก้ไขปัญหของตนเองและชุมชน (กาสัก เต๊ะขันหมาก, 2553 : 212)

เมื่อพิจารณาเนื้อหาเพื่อพัฒนาความรู้การดูแลรักษาระบบ SHS ในแต่ละตอนพบว่า ตอนที่ 1 ความรู้ด้านการใช้ระบบ SHS มีประสิทธิภาพ ($E^1/E^2 = 52.78/86.11$) ตอนที่ 2 ความรู้ด้านการซ่อมแซมระบบ SHS มีประสิทธิภาพ ($E^1/E^2 = 41.67/75.00$) และตอนที่ 3 ความรู้ด้านการดูแลรักษาระบบ SHS มีประสิทธิภาพ ($E^1/E^2 = 47.92/81.25$)

ผลกระทบและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง

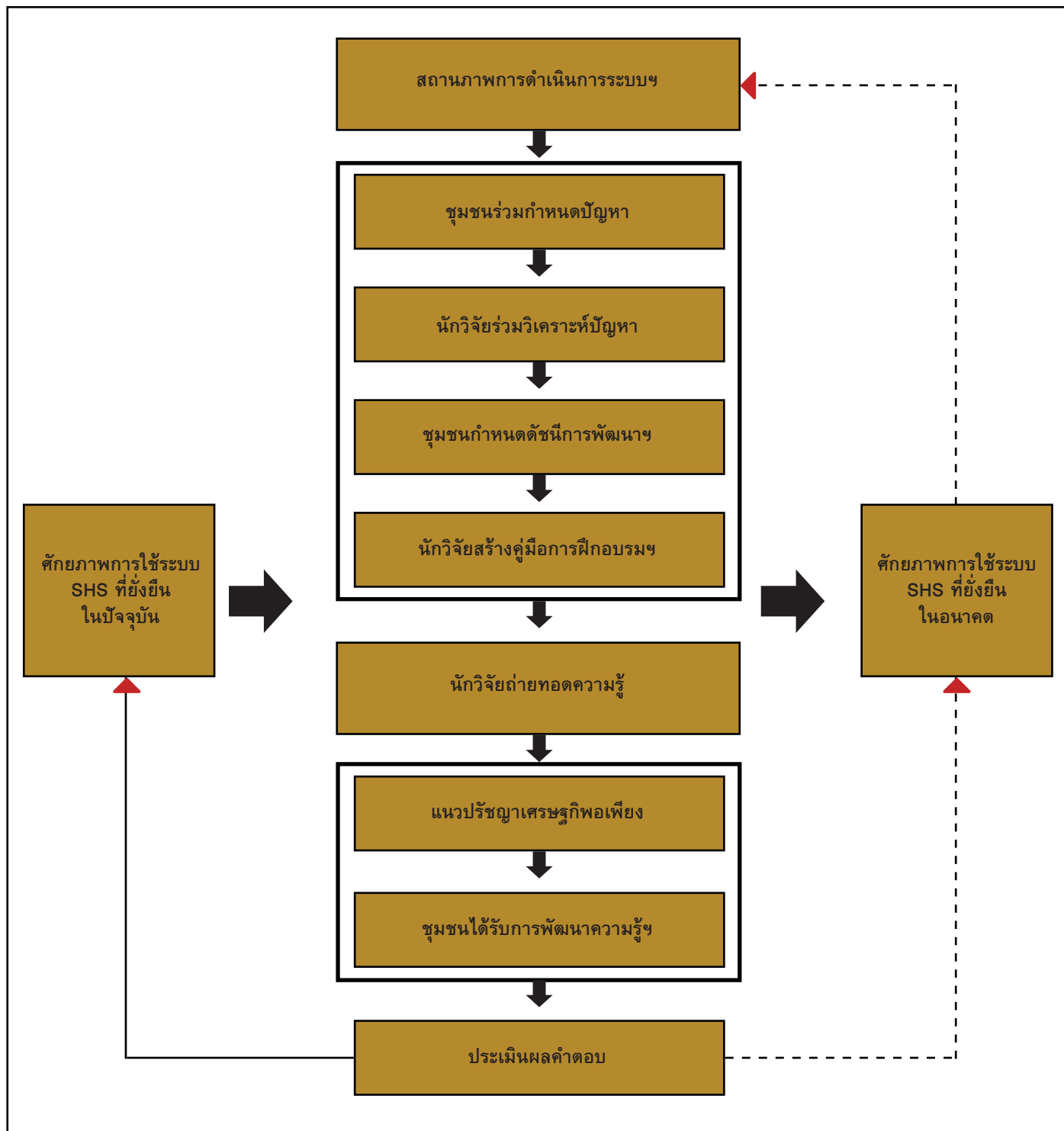
ผลของการทดสอบความรู้ภายหลังการฝึกอบรมมีผลคะแนนเป็นที่น่าพอใจ กล่าวคือผู้รับการอบรมฯ มีความรู้ดีขึ้นจากเดิม แต่จากการติดตามผลการดำเนินงานระบบ SHS ของชุมชนแม่สลองใน ในปีพ.ศ. 2558 พบว่า การบริหารจัดการระบบ SHS ยังคงเป็นความรับผิดชอบของอบต. แม่สลองใน เหมือนเดิม เนื่องจากชุมชนมีทักษะการซ่อมบำรุงระบบ

SHS ไม่เพียงพอ แต่พบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น คือ ชุมชนมีตัวแทนหรือผู้นำชุมชนหมู่บ้านที่สามารถตรวจสอบปัญหาและสาเหตุของปัญหาการใช้งานระบบ SHS ได้เองในเบื้องต้น ก่อนจะประสานงานไปยังฝ่ายโยธาอบต. แม่สลองในเพื่อให้เข้ามาดำเนินงานแก้ไขปัญหา ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่าความรู้ด้านการซ่อมแซมระบบ SHS ให้กลับมาใช้งานได้เหมือนเดิมตามที่ชุมชนต้องการนั้นเป็นเรื่องที่ต้องใช้ความรู้เฉพาะ ได้แก่ ความรู้ด้านวิศวกรรมไฟฟ้าในระดับที่ปฏิบัติได้จริง ซึ่งยากเกินกว่าความสามารถของบุคลากรในชุมชน ที่ส่วนใหญ่ไม่ได้เรียนหนังสือ ดังที่ ไพรัช กาญจนการุณ และวัชรวิ พุกษิกานนท์ (2548 : 78) ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนไว้ว่า หากชุมชนในหมู่บ้านยังไม่มี ความเข้มแข็ง การสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน สามารถทำได้โดยการขอความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ปฏิบัติงานอยู่ในหมู่บ้าน ช่วยเป็นพี่เลี้ยงหรือเป็นที่ปรึกษาอาจเป็นทางเลือกที่เหมาะสม ซึ่งในการศึกษาคครั้งนี้ หมายถึง นายช่างฝ่ายโยธา อบต.แม่สลองใน เนื่องจากเป็นผู้มีความรู้ สามารถสื่อสารกับชาวบ้านได้ดีกว่าผู้อยู่ภายนอกชุมชน รวมถึงควรต้องปลูกฝังความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับข้อจำกัดของระบบจ่ายไฟฟ้า วิธีการใช้งานที่ถูกต้องปลอดภัย และการดูแลรักษาระบบจ่ายไฟฟ้าจากพลังงานทดแทน ควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชทานแก่บัณฑิตมหาวิทยาลัย เกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2517 (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2548) ความว่า “...การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐาน คือ ความพอมี พอกิน พอใช้ ของประชาชนส่วนใหญ่เบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคงพร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้ว จึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นสูงโดยลำดับต่อไป...”

สรุปผลเรื่องความยั่งยืน

แม้ว่าผลลัพธ์ของการดำเนินวิจัยนี้ จะยังไม่สามารถสร้างความยั่งยืนให้กับครัวเรือนผู้ใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS ด้านการซ่อมแซมระบบ SHS ได้เองทั้งหมด แต่สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม คือ ชุมชนและอบต. แม่สลองใน มีความรู้ในข้อจำกัดและเข้าใจถึงวิธีการใช้ระบบ SHS ที่ถูกต้อง ตลอดจนได้เรียนรู้วิธีการบริหารจัดการระบบ SHS ที่สอดคล้องกับพื้นฐานความรู้และบริบทของชุมชน ส่งผลให้ชุมชนมีทัศนคติที่ดีต่อหน่วยงานภาครัฐ (อบต. แม่สลองใน) ด้านการเข้าใจและเอาใจใส่ต่อปัญหาที่ชุมชนประสบ

รูปแบบการพัฒนาศักยภาพชุมชนสำหรับการใช้ระบบ SHS ที่ยั่งยืน
 ขั้นตอนการพัฒนาศักยภาพชุมชน สรุปได้ 5 ขั้นตอน
 (ภาพที่ 9) อธิบายได้ดังนี้

ภาพที่ 9 รูปแบบการพัฒนาศักยภาพชุมชนสำหรับการใช้ระบบ SHS ที่ยั่งยืน

1. **ศึกษาสถานภาพการดำเนินการระบบ SHS** ที่ชุมชนได้รับการติดตั้ง/พัฒนา โดยผ่านเจ้าหน้าที่อบต. ผู้นำหมู่บ้าน รวมถึงนักวิชาการในท้องถิ่นเป็นคนกลางเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ความคุ้นเคยความไว้วางใจระหว่างชุมชน หน่วยงานผู้รับผิดชอบกับนักวิจัย

2. **ศึกษาเรียนรู้ปัญหาชุมชนด้านการใช้ระบบ SHS** โดยให้ชุมชนเป็นผู้กำหนดปัญหา กำหนดดัชนีการพัฒนา ศักยภาพความรู้ในชุมชน โดยมีนักวิชาการและนักวิจัยเป็นผู้ร่วมวิเคราะห์ปัญหา เพื่อหาแนวทางพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้โดยเน้นการแก้ปัญหาที่ต้นเหตุเป็นหลัก

3. **ถ่ายทอดความรู้ด้วยบทเรียนเชิงปฏิบัติการ** เป็นการให้ชุมชนได้เรียนรู้และทดลองลงมือปฏิบัติจริง ตั้งแต่รู้จักจำกัดของเทคโนโลยีพลังงานทดแทน เข้าใจถึงวิธีการใช้ระบบ SHS ที่ถูกต้อง แนวทางการแก้ปัญหาและวิธีการซ่อมแซมระบบ SHS

4. **ชุมชนได้รับการพัฒนาความรู้ด้านการใช้ระบบ SHS** ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกด้าน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม ความรู้ และเทคโนโลยี รวมถึงมีการตัดสินใจและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ในการดำเนินชีวิตให้อยู่ในระดับพอเพียง กล่าวคือ การใช้ระบบ SHS ต้องอาศัยความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน และมีความตระหนักในคุณธรรม คือ การใช้เทคโนโลยีพลังงานทดแทนด้วยความอดทน กล่าวคือ ถึงแม้ประสิทธิภาพด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิตจากการใช้ระบบ SHS จะไม่เท่ากับการผลิตกระแสไฟฟ้าด้วยวิธีปกติ แต่ด้วยข้อจำกัดเชิงพื้นที่แล้วถือว่าเทคโนโลยีพลังงานทดแทนมีประโยชน์ต่อชุมชนมากกว่าผลเสียหลายด้านต่าง

5. **ประเมินผลคำตอบหรือการสรุปบทเรียน** เป็นการวิเคราะห์สังเคราะห์ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา อาจกระทำโดยทันทีด้วยแบบทดสอบความรู้ก่อน-หลังการฝึกอบรม หรือกระทำพร้อมกับสรุปบทเรียนการทำงาน และ/หรือติดตามประเมินผล โดยศึกษาสถานภาพการดำเนินการระบบ SHS ในชุมชนภายหลังจากฝึกอบรมอีกครั้งหนึ่ง เพื่อปรับปรุงหรือกำหนดรูปแบบการพัฒนาศักยภาพชุมชนที่เหมาะสมต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากผลการศึกษา

1) การให้ความรู้ในเชิงเทคนิคเพื่อให้ชุมชนสามารถซ่อมแซมอุปกรณ์ระบบ SHS ได้เอง จะสามารถนำพาให้ชุมชนมีการจัดการพลังงานอย่างยั่งยืนได้ เนื่องจากทำให้ชุมชนเกิดความรอบคอบในการใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS มีความรู้สึก

เป็นเจ้าของ มีการเรียนรู้ อันเป็นรากฐานของการพัฒนาที่ถูกทางและยั่งยืน (ธนากร สังเขป, 2555) ทั้งนี้ ต้องคำนึงถึงความรู้พื้นฐานของผู้เข้ารับการอบรม รวมถึงควรมีการประเมินผลการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ หน่วยงานท้องถิ่นหรือองค์กรท้องถิ่นควรเข้าไปช่วยเหลือเรื่องการซ่อมแซมอุปกรณ์ระบบ SHS ของชุมชน ทั้งด้านบุคลากร และงบประมาณ

2) แม้ว่าต้นทุนในการดำเนินการติดตั้งระบบ SHS จะมีราคาสูง เมื่อเปรียบเทียบกับปริมาณกระแสไฟฟ้าที่ได้จากระบบ SHS ก็ตาม แต่ถ้ามพิจารณาตามแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ สิ่งแวดล้อมจะพบว่า การส่งเสริมให้ประชาชนใช้พลังงานไฟฟ้าจากพลังงานทดแทน จะส่งผลให้เกิดประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิตของชุมชนพื้นที่ห่างไกลที่ไม่มีไฟฟ้าใช้ด้วยวิธีการปักเสาพาดสาย และสามารถลดปริมาณก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO₂) ที่เป็นสาเหตุของการเกิดปัญหาเรือนกระจกได้อีกแนวทางหนึ่ง (โสมสกว เพชรานนท์, 2553)

3) แนวทางการส่งเสริมให้ประชาชนมีแนวคิดและทัศนคติที่ดีต่อการใช้ไฟฟ้าจากพลังงานทดแทน ดังเช่น ระบบ SHS ที่ถูกติดตั้งในพื้นที่ห่างไกล ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีนโยบายสนับสนุนงบประมาณที่ต่อเนื่องและมีแนวทางการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม ดังเช่น กำหนดให้องค์กรส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมเป็นกลไกการขับเคลื่อนนโยบายไปสู่ชุมชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และชุมชนดังกล่าวควรต้องมีแนวทาง/การบริหารจัดการพลังงานในชุมชนที่เหมาะสมกับบริบทของตนเอง โดยมีนักวิชาการร่วมให้คำปรึกษา

4) จากผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาระบบ SHS ในประเทศไทยจะประสบความสำเร็จหรือไม่ ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งขึ้นอยู่กับบริหารจัดการพลังงานแบบบูรณาการของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย หน่วยงานภาครัฐซึ่งเป็นผู้ริเริ่มโครงการ SHS องค์กรบริหารส่วนตำบล ผู้รับช่วงต่อการรับผิดชอบดูแลรักษาระบบ SHS และประชาชนในฐานะผู้ใช้ไฟฟ้าจาก SHS ซึ่งต้องเข้าใจหรือสามารถดูแลรักษาระบบ SHS สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้เองเบื้องต้น นำมาซึ่งการยอมรับเทคโนโลยีระบบ SHS ตระหนักถึงคุณค่าและประโยชน์ที่ได้รับจากการใช้ไฟฟ้าจากระบบ SHS

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาถึงปัจจัยแวดล้อมที่มีผลกระทบต่อการพัฒนา ระบบ SHS ที่ยั่งยืนในประเทศไทย เนื่องจากการมองภาพรวมของปัจจัยและผลกระทบต่อความยั่งยืนระบบ SHS เป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการวางแผนการพัฒนาการผลิตกระแสไฟฟ้าจากพลังงานทดแทนด้านอื่นๆ ต่อไป

การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. หน่วยงานภาครัฐ และผู้นำชุมชนแม่ฮ่องสอน ประกอบด้วย สถานีพัฒนาการเกษตรที่สูงตามพระราชดำริบ้านห้วยหยวกป่าโซ ผู้นำชุมชน และนายกอบต. แม่ฮ่องสอน มีโอกาสเรียนรู้วิธีการทำงานวิจัย โดยร่วมวิเคราะห์ปัญหาและเสนอแนวทางการแก้ปัญหาในระบบ SHS ร่วมกับนักวิจัย (ภาพที่ 10)

ภาพที่ 10 การสนทนากลุ่มกับนายกอบต. ผู้นำชุมชนเพื่อวิเคราะห์ปัญหา และเสนอแนวทางการแก้ปัญหาการใช้ระบบ SHS ชุมชนแม่ฮ่องสอน

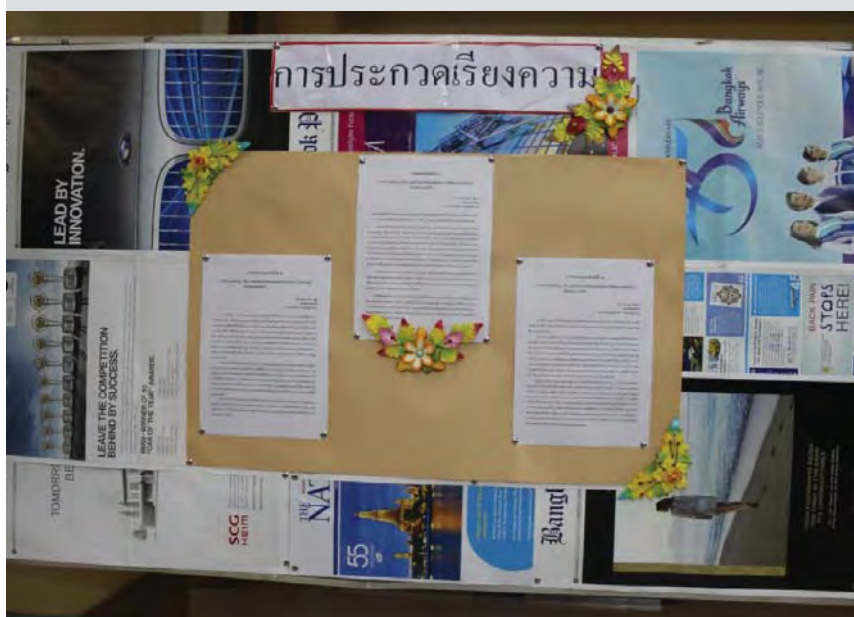
ภาพที่ 11 การถ่ายทอดความรู้จากโครงการวิจัย ฯ

ภาพที่ 12 นักศึกษาผู้ร่วมกิจกรรมโครงการ ฯ

2. ฝ่ายโยธาอบต. แม่ฮ่องสอน ได้เรียนรู้วิธีการพัฒนาชุมชนว่า ควรศึกษาปัญหา/ความต้องการของชุมชน ก่อนวางแผนหาแนวทางการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคด้านพลังงานไฟฟ้าที่เหมาะสม ตลอดจนได้นำรูปแบบการพัฒนาศักยภาพชุมชนสำหรับการใช้ระบบ SHS ไปปรับใช้ในชุมชนต่อไป

3. สถานศึกษา ได้แก่ สาขาสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี ได้นำผลการวิจัยฯ ไปบูรณาการกับการเรียนการสอนวิชาศึกษาทั่วไป ได้แก่ วิชาสังคมกับสิ่งแวดล้อม โดยมีผู้วิจัยเป็นต้นแบบการถ่ายทอดความรู้จากโครงการวิจัยฯ สู่นักศึกษา จัดกิจกรรมการประกวดเรียงความหัวข้อ “ลดโลกร้อนด้วยชีวิตพอเพียงกับการใช้พลังงานแสงอาทิตย์เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า” จัดกิจกรรมการประกวดออกแบบโลโก้ “ชุมชนพอเพียงด้วยการใช้พลังงานแสงอาทิตย์เพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้า” ดังภาพที่ 11-15

ภาพที่ 13 กิจกรรมการประกวดเรียงความหัวข้อ “ลดโลกร้อนด้วยชีวิตพอเพียงกับการใช้พลังงานแสงอาทิตย์เพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า”

ภาพที่ 14 กิจกรรมการประกวดออกแบบโลโก้ “ชุมชนพอเพียง ด้วยการใช้พลังงานแสงอาทิตย์เพื่อการผลิตกระแสไฟฟ้า”

ภาพที่ 15 แบบโลโก้ที่ชนะการประกวดได้ถูกนำมาจัดทำกระเป๋าลดโลกร้อน

แหล่งเงินทุน

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) งบประมาณประจำปี 2556

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงมหาดไทย. 2547. คู่มือและแนวทางในการดำเนินงานด้านการบริหารระบบไฟฟ้าด้วยพลังงานแสงอาทิตย์. กรุงเทพมหานคร : กรมการส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. 150 หน้า.
- กาสัก เตชะชั้นหมาก. 2553. หลักการวิจัยทางสังคมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร : สุวีริยาสาส์น. 264 หน้า.
- ธนากร สังเขป. 2555. การพัฒนาที่ยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 517 หน้า.
- นักธร วัจนเพทินท์ และคณะ. 2551. “การประเมินผลโครงการเร่งรัดขยายบริการไฟฟ้าโดยระบบผลิตกระแสไฟฟ้าด้วยพลังงานแสงอาทิตย์” ใน การประชุมเชิงวิชาการเครือข่ายพลังงานแห่งประเทศไทยครั้งที่ 4; 14-16 พฤษภาคม 2551; ณ โรงแรมโรสการ์เด็น ริเวอร์ไซด์ สวนสามพราน จังหวัดนครปฐม.
- บริสุทธิ์ สะเดา, สยาม ไตรทรัพย์ และอภิชาติ ทิมใจทัศน์. 2552. การดูแลรักษาและซ่อมบำรุงระบบบ้านพลังงานแสงอาทิตย์ในเขตพื้นที่ตำบลชมพู อำเภอเนินมะปราง จังหวัดพิษณุโลก. พิษณุโลก : การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง วิทยาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพลังงานทดแทน มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พิมพ์นภัส เอี่ยมสมบุรณ์ และคณะ. 2552. “พฤติกรรมการใช้ไฟฟ้าแบบพอเพียงก่อนและหลังการติดตั้งระบบผลิตกระแสไฟฟ้าด้วยพลังงานแสงอาทิตย์เพื่อคุณภาพชีวิตที่ยั่งยืนในเขตพื้นที่จังหวัดปทุมธานี” ในการประชุมสัมมนาวิชาการมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาครั้งที่ 2 “บทบาทของมหาวิทยาลัยต่อการศึกษาที่เน้นการปฏิบัติจริง”; 23 – 29 สิงหาคม 2552; ณ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาจังหวัดเชียงใหม่, หน้า 484-491.
- พิมพ์นภัส เอี่ยมสมบุรณ์. 2555. การจำลองแบบคุณภาพชีวิตของชุมชนในพื้นที่ห่างไกลเพื่อพัฒนาระบบผลิตไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ที่เหมาะสม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ไพรัช กาญจนการุณ และวัชรวิ ฤกษ์นิกันนท์. 2548. รายงานการวิจัยการวิเคราะห์โครงการการจ่ายไฟให้หมู่บ้านห่างไกลด้วยพลังงานทดแทน. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ยรรยงค์ อัมพวา. 2550. ยุทธศาสตร์การพลังงานแห่งชาติเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. 355 หน้า.
- วิฑูรย์ ตันติศิริมงคล. 2542. AHP กระบวนการตัดสินใจที่ได้รับความนิยมมากที่สุดในโลก. กรุงเทพมหานคร : กราฟฟิค แอนด์ปริ้นติ้ง. 270 หน้า.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. 2548. หลักการทรงงานในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. กรุงเทพมหานคร : บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด. 39 หน้า.
- โสมสกา เพชรานนท์. 2553. เศรษฐศาสตร์สิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 256 หน้า.
- Frame, D. and others. 2011. “A CommunityBased Approach for Sustainable Off-Grid PV Systems in Developing Countries” **Proceedings of the Power and Energy Society General Meeting, IEEE**; 24-29 July 2011; The Renaissance Center in Detroit, Michigan, USA. p.1-7.
- Gustavsson, M. and D. Mtonga. 2005. *Lead-acid battery capacity in solar home systems-field tests and experiences from Lundazi energy service company, Zambia*. **Solar Energy** 5 : 551-558 cited in Gustavsson, M. 2007. *With time comes increased loads-An analysis of solar home system use in Lundazi, Zambia*. **Renewable Energy** 32: 796-813.
- Wright, K. and Stegelin, D. 2003. **Building School and Community Partnerships through Parent Involvement**. Upper Saddle River, NJ: Merrill Prentice Hall. 339 pages.

หลักเกณฑ์การเสนอบทความงานวิจัย สำหรับวารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่

ประเภทบทความ

วารสารเปิดรับบทความวิชาการเพื่อการบริหารสังคมจากทุกสาขาวิชา ในรูปแบบบทความวิจัย บทความปริทัศน์ กรณีศึกษา บทความเชิงนโยบาย และบทความวิจัยที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องหรือเป็นผลมาจากการปฏิบัติการจริงกับชุมชน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

เกณฑ์การพิจารณาบทความ

วารสารจะรับพิจารณาบทความวิชาการเพื่อสังคม ที่เน้นการประยุกต์วิชาการเพื่อการสร้างการเปลี่ยนแปลง (Change) ในสังคม หรือชุมชนเป้าหมาย โดยมีเนื้อหาตามประเด็นสำคัญดังนี้

- สถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม
- กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลงและการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย
- ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้
- สถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม
- ผลกระทบและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง

ทั้งนี้ บทความซึ่งเสนอเพื่อขอตีพิมพ์ ต้องเป็นบทความที่ไม่เคยเสนอขอตีพิมพ์หรือเผยแพร่ในเอกสาร วารสารฉบับอื่นๆ มาก่อน

ขั้นตอนการพิจารณาบทความ

ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน ขั้นตอนแรก บรรณาธิการจะพิจารณาเบื้องต้น หากเห็นว่าอยู่ในขอบข่ายเป้าหมายของวารสาร ในขั้นที่สอง ทางกองบรรณาธิการจะเชิญผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 2 ท่านพิจารณาให้ความเห็นว่าสมควรตีพิมพ์หรือไม่ รวมทั้งอาจให้คำแนะนำเพื่อปรับปรุงแก้ไข หลังจากที่ได้รับข้อเสนอบทความได้ปรับปรุงแก้ไขแล้ว กองบรรณาธิการจะพิจารณาในขั้นสุดท้าย หากเห็นว่าเหมาะสมก็จะตีพิมพ์โดยไม่จำเป็นต้องส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาอีก

รูปแบบของการเขียนบทความ

1.ต้นฉบับจากไฟล์ Microsoft Word 97 ขึ้นไป (ถ้าเป็นไปได้ให้ส่งไฟล์ PDF มาประกอบด้วย) ความยาว 20-25 หน้ากระดาษ A4 อักษรพอนต์ Angsana หรือ Cordia ขนาด 16 point อาจมีภาพ ตาราง แผนภูมิประกอบ ในกรณีที่มีรูปและภาพประกอบ ต้องเป็นไฟล์ JPEG ขนาด 4-10 mb ที่มีความละเอียดของภาพไม่ต่ำกว่า 2,272 x 1,704 pixel

2.องค์ประกอบของบทความ

2.1 ชื่อบทความภาษาไทย ภาษาอังกฤษ

2.2 ระบุชื่อผู้เขียนหลัก ผู้เขียนรอง สาขาวิชาของบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

(ขอภาพผู้เขียนหลัก สถาบันที่สังกัด ที่อยู่ อีเมลของผู้เขียนหลักแนบมาด้วย)

2.3 บทคัดย่อภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ความยาวอย่างละประมาณ 300 คำ

2.4 คำสำคัญ (keyword) ระบุได้ไม่เกิน 5 คำสำคัญ

2.5 บทนำ

2.6 เนื้อหา เป็นไปตามเกณฑ์การพิจารณาเนื้อหา คือ การระบุสถานการณ์ที่เป็นอยู่เดิม กระบวนการที่ใช้ในการเปลี่ยนแปลง และการยอมรับของชุมชนเป้าหมาย ความรู้หรือความเชี่ยวชาญที่ใช้ สถานการณ์ใหม่ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ผลกระทบและความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลง การอภิปรายผลที่เกิดขึ้น

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหาและอ้างอิงท้ายบท

1. การอ้างอิงในเนื้อหา ใช้วิธีการอ้างอิงแบบนาม-ปี (author-date for in-text citation) โดยระบุชื่อ นามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วยปีที่พิมพ์และเลขหน้าเอกสาร หากจำเป็น

2. การอ้างอิงท้ายบท ใช้วิธีการอ้างอิงตามรูปแบบดังนี้

2.1. กรณีอ้างอิงบทความจากวารสารใช้รูปแบบ

ชื่อสกุล. ปี พ.ศ..ชื่อบทความ.ชื่อวารสาร ปีที่ หน้าแรกของบทความ-หน้าสุดท้ายของบทความ

ตัวอย่าง

- ชลลดา อารีย์รัชกุล.2550. มาตรการเชิงรุกบีโอไอ ชักจูงการลงทุนต่างประเทศ. วารสารส่งเสริมการลงทุน 18(9): 8-12

2.2. กรณีอ้างอิงจากหนังสือ

ชื่อสกุล.ปี พ.ศ..ชื่อหนังสือ.โรงพิมพ์.จังหวัด .จำนวนหน้า

ตัวอย่าง

- นกตล เจียมสวัสดิ์. 2547. จากหิ้งขึ้นห้าง เทคนิคนอกตำรา. อมรินทร์พริ้นติ้งพับลิชชิ่ง.กรุงเทพฯ. 223 หน้า

การจัดส่งบทความ

ผู้เขียนสามารถส่งบทความและขอเขียนทางไปรษณีย์โดยส่งจดหมายนำและบันทึกต้นฉบับเป็นไฟล์ Microsoft Word (เวอร์ชัน 97 ขึ้นไป) และไฟล์ PDF ลงในแผ่นซีดีจำนวน 1 แผ่น หรือส่งทางอีเมลโดยแนบไฟล์ต้นฉบับพร้อมจดหมายนำเพื่อความสะดวกในการปรับแก้ และให้ความเห็นของกองบรรณาธิการและผู้ทรงคุณวุฒิ

กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการตกแต่งต้นฉบับในด้านภาษาและตัวสะกดการันต์ เพื่อให้ถูกต้องตามหลักภาษาไทย สำหรับบทความที่ส่งมาให้พิจารณา กองบรรณาธิการจะไม่ส่งไฟล์ต้นฉบับคืนไปยังผู้เขียน

กองบรรณาธิการจะแจ้งผลการพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิว่าสมควรตีพิมพ์หรือไม่ไปยังผู้เขียนบทความภายในระยะเวลาประมาณ 1 เดือนหลังจากได้รับบทความ

วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ยินดีต้อนรับบทความวิจัยจากผู้สนใจเพื่อเผยแพร่และแลกเปลี่ยนความรู้ โดยเนื้อหาของบทความต้องเป็นบทความวิจัยที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นหรือชุมชน

ส่งต้นฉบับได้ตั้งแต่บัดนี้ที่ วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ 222 ต.ไทยบุรี อ.ท่าศาลา จ.นครศรีธรรมราช 80161 โทรศัพท์ 075 673 567 โทรสาร 075 673 553 email : abctrjournal@gmail.com

ประชาสัมพันธ์

หลักสูตรงานวิชาการเพื่อสังคม Socially – engaged Scholarship for Academics

จัดโดยสถาบันคลังสมองของชาติ

Part I

แนวคิดและเครื่องมือการทำงานวิชาการเพื่อสังคม
การพัฒนาโจทย์ และการเขียน Concept Paper และ Proposal

เนื้อหา

- แนวคิดและหลักการทำงานวิชาการอย่างมีส่วนร่วมกับสังคม/ชุมชน
 - บทบาทของนักวิชาการในการทำงานร่วมกับชุมชน
 - ตัวอย่างการทำงานวิชาการอย่างมีส่วนร่วมกับชุมชน
 - เครื่องมือและการออกแบบกระบวนการในการทำงานกับชุมชน อาทิ เส้นแบ่งเวลา ปฏิทินชุมชน แผนที่ชุมชน องค์กรชีวิต ฯลฯ
- เพื่อการพัฒนาโจทย์และรวบรวมข้อมูลจากชุมชน
- แนวคิดและหลักการพื้นฐาน รวมทั้งเครื่องมือทางวิชาการในการคัดเลือก/พัฒนาโจทย์ และรวบรวมข้อมูลจากชุมชน
 - กรอบแนวคิดและหลักการของการพัฒนา Concept Paper และ Proposal

Part II

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลงานวิชาการเพื่อสังคม
การเขียนบทความและการเผยแพร่ผลงานวิชาการเพื่อสังคมลักษณะอื่น

เนื้อหา

- แนวคิดและหลักการการขอผลงานวิชาการเพื่อสังคม ตามประกาศ กพอ. เรื่อง หลักเกณฑ์และวิธีการพิจารณาแต่งตั้งบุคคลให้ดำรงตำแหน่ง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ รองศาสตราจารย์ และศาสตราจารย์
- ตัวอย่างการสังเคราะห์ผลงานวิชาการเพื่อสังคมสาขาวิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์
- หลักการและแนวทางในการบันทึกข้อมูลเพื่อการเขียนผลงานทางวิชาการ
- หลักการและแนวทางการเขียนบทความวิชาการ
- รูปแบบการแสดงผลงานลักษณะอื่น และการแสดงผลงานวิชาการเพื่อสังคมด้วยหนังสือ
- หลักการในการประเมินผลกระทบของงานวิชาการเพื่อสังคม

กลุ่มเป้าหมาย

คณาจารย์ นักวิจัย และนักวิชาการของมหาวิทยาลัยที่สนใจทำงานวิชาการเพื่อสังคม

เข้าไปดูข้อมูลเพิ่มเติมที่ www.knit.or.th

วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่

Area Based Development Research Journal

- สืบค้นข้อมูลวารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ฉบับอิเล็กทรอนิกส์ได้ที่เว็บไซต์ของ Thai Journals Online (ThaiJo) <https://www.tci-thaijo.org>
- สอบถามเพิ่มเติม โทร. 075-673-567 หรืออีเมล abctrjournal@gmail.com
- สมัครฟรี : **download** บทความวิจัยจากวารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่ทั้งในวารสารฉบับย้อนหลังและฉบับปัจจุบัน **ได้ฟรี** เพียง click ไปที่ <http://abcjournal.trf.or.th>

วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่

Area Based Development Research Journal

Vol.8 No.3 July-September 2016

E-ISSN 2408-1752

Purpose

Area Based Development Research Journal is an academic journal. Its objective is to create a medium for researchers to disseminate their scholarly studies about the area based development research and to establish a channel of communication among researchers of diverse fields. As well as it aims to advertise new knowledge to the public.

Published By The Thailand Research Fund (TRF)

Publisher Editor Shompunut Suankratay

Advisors

Professor DR.Suthipun Jitpimolmard
Silaporn Buasai,Ph.D
Professor Emeritus Piyawat Boon-long, Ph.D.

President of The Thailand Research Fund
Deputy Director of The Thailand Research Fund
Director of Knowledge Network Institute of Thailand

Editor-in-chief

Associate Professor Kanjana Kaewthep

Knowledge Network Institute of Thailand

Editorial Committee

Professor Preecha Prathepha, Ph.D.
Professor Yos Santasombat, Ph.D.
Professor Vichoke Mukdamanee
Professor Sanchai Jaturasitha, Ph.D.
Professor Emeritus Aree Wiboonpongse, Ph.D.
Associate Professor Kan Chantrapromma, Ph.D.
Associate Professor Suchint Simarak, Ph.D.
Associate Professor Suteera Prasertsan, Ph.D.
Associate Professor Samur Thanoi, Ph.D.
Associate Professor Avorn Opatpatanakit, Ph.D.

Maharakham University
Chiang Mai University
Silpakorn University
Chiang Mai University
Prince of Songkla University
Hatyai University
Khon Kaen University
Prince of Songkla University
Naresuan University
Chiang Mai University

Editorial

Miss Shompunut Suankratay
Miss Naraporn Teerakulyanapan
Miss Patchaya Masomboon
Miss Supaporn Pattaraphornchaiyawa

Manager and Editor
Sub Editor
Sub Editor
Secretary

Graphic Design

Ms. Jaruwan Chantramala

Office Address 22nd B Floor, Gypsum Metropolitan Tower, 539/2 Sri Ayudhya Road, Rajdhavee, Bangkok 10400, Thailand.

Tel. 66-02-640-0461 ext. 109 Fax. 66-02-640-0465 email : khunkor@hotmail.com

- From the Panel Discussion “Dusting off Local Wisdom – Finding the origin of Chiang Rak Noi” To the “3-3-9 Creative Space Project ... Cycling for Preservation, Sharing Knowledge”

Achavit Krishnasuvarna

- Development of marketing potential to enhance the sustainable tourism of Ban Nadee-Sangbong Community, PhaSook, Kumpawapee, Udonthani

Watchirachai Wetchaninnart

- Learning outside the classroom : The Integrated learning process of vernacular architecture study

Sombat Prajongsant

- Reduction costs of animal rations for cattle farmers by Participatory Action Research (PAR) in Tumbon Tandeaw, Aumphor Kangkoy, Saraburi Province

Waripas Jiumpanyarach

- Increasing efficiency of cow-calve for solving shortage of beef cattle

Somporn Duanyai Suntariporn Duanyai Narongkorn Kasemsuk Ratchataporn Lunsin and Sungwan Somboon

- Strengthen the production cost management of rice planting, the Ontai Rice Seed Center Community Enterprise in Sankamphaeng district, Chiang Mai

Pikul Pongklang

- The potential development of youth leaders in teenager pregnancy protection according to healthy city in Nongbualamphu

Passkorn Buasri and Saowapa Sukphasert

- Model of community potential development of Solar Home System Case study : Mae Salong Nai Community, Chiang Rai Province

Pimnapat Bhumkittipich